

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI ȘTIINȚE POLITICE

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA RELAȚII INTERNAȚIONALE, ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

Victor Moraru

(coordonator)

**BRAIN DRAIN.
CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

Migrația: probleme și oportunități

Chișinău - 2011

CZU 314.7 (478)
B 77

Seria "Migrația: probleme și oportunități"
(coordonatori: prof. Victor Moraru, prof. Valeriu Moșneaga)

*Recomandat pentru publicare de Consiliul Științific al Institutului
Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Brain Drain.

Cazul Republicii Moldova: [culeg. de art.] / Victor Moraru (coord.); Inst. Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM. – Chișinău: S.n., 2011 (Tipogr. „Sirius” SRL). – 260 p.
150 ex.

ISBN 978-9975-57-015-2.

Cuprins

Victor Moraru	
<i>Republica Moldova: paradigme migraționale vechi și noi</i>	5
Victor Doraș	
<i>Fenomenul migrației: considerente conceptuale</i>	11
Vladislav Șaran	
<i>Politica Uniunii Europene în domeniul migrației și inițiativele Republicii Moldova</i>	19
Valeriu Moșneaga	
<i>Politica migraționistă a Republicii Moldova: etapa actuală</i>	27
Eugen Burdelnii	
<i>În căutarea talentelor: politica Uniunii Europene privind fenomenul “exodului de creieri”</i>	37
Olga Poalelungi	
<i>Aspecte ale migrației intelectuale din Republica Moldova</i>	59
Valeriu Moșneaga, Valentin Țurcan	
<i>Capitalul uman - factor al situației migratorii în mobilitatea persoanelor cu studii superioare</i>	65
Valentin Țurcan, Valeriu Moșneaga	
<i>Migrația potențială și reală a populației cu studii superioare</i>	80
Angela Cușnir	
<i>Migrația și mobilitatea oamenilor de știință în contextul globalizării</i>	92
Aurelia Șușu-Țurcan	
<i>Potențialul științific uman în contextul fenomenului exodului de intelect</i>	100
Sergiu Porcescu, Vitalie Varzari	
<i>Mobilizarea diasporei științifice a Republicii Moldova – contribuții pentru dezvoltarea țării de origine</i>	106
Svetlana Ciumac, Angela Cușnir	
<i>Tendențe actuale ale învățământului superior și preocupări pentru Republica Moldova în contextul integrării europene</i>	125
Ana Gorban, Gheorghe Rusnac	
<i>Migrația și învățământul superior</i>	133
Valentin Țurcan, Valeriu Moșneaga, Victor Moraru	
<i>Fenomenul migrației în viziunea studenților: atitudini și strategii</i>	151
Valentin Țurcan	
<i>Tineretul studios și experiența migraționistă</i>	170
Ana Gorban	
<i>Migrația potențială a studenților: aspecte socio-economice</i>	185
Valentin Țurcan, Gheorghe Rusnac	
<i>Studentul, familia și migrația: aspectele interconexiunii</i>	220
Ana Gorban, Victor Moraru	
<i>Emigrarea ca parte a orientărilor migraționiste ale studenților</i>	237

REPUBLICA MOLDOVA: PARADIGME MIGRAȚIONALE VECHI ȘI NOI

Victor Moraru

Lumea a cunoscut în ultimele decenii frământări de o profunzime majoră: sfârșitul războiului rece, efortul de edificare a unei comunități integrate, căutarea insistentă a soluțiilor în vederea ieșirii din criză, afirmarea proceselor de globalizare, accelerată datorită amplificării schimburilor comercial-economice, dezvoltării noilor tehnologii comunicaționale, devenirii societății informaționale etc., astfel, încât destinul omului – martor și participant al acestor metamorfoze – a devenit din ce în ce mai mult marcat de aceste schimbări. Este o realitate, a cărei transformare profundă ilustrează configurarea unei situații noi și complexe care impune atât pentru Vest, cât și pentru Est necesitatea reexaminării esenței abordărilor tradiționale și dezvoltării pertinente a noilor tendințe înregistrate în diverse domenii.

Una dintre cele mai semnificative trăsături ale timpului, cu implicații adânci în procesul de transformare a tiparelor existente ale vieții sociale, rezidă în amploarea care caracterizează în prezent contactele dintre oameni, dintre popoare și culturi, dezvoltarea cooperării internaționale, aprofundarea diverselor forme de colaborare dintre state, respectiv, sporirea mobilității oamenilor, determinând accentuarea proporțiilor unui astfel de fenomen ca migrația, care a cuprins în ultimul timp milioane de oameni.

Astfel, migrația se constituie astăzi, se pare, într-una din cele mai ostentative provocări cu care se confruntă societatea contemporană, iar ponderea acestui fenomen în viața de fiecare zi și pentru o perspectivă previzibilă generează, pe de o parte, o legitimă îngrijorare, pe de altă parte, determină necesitatea supunerii acestui fenomen unei examinări atente.

Datele statistice denotă faptul că migrația reprezintă un fenomen de dimensiune mondială, cu evidente implicații politice, sociale și economice. Conform datelor ONU, în anul 2000, numărul migranților în lume se ridică la cifra de 175 de milioane de oameni, aproape 3 % din populația globului. Datele mai recente indică deja asupra a 200 de milioane de migranți. În orice caz, la începutul secolului al XXI-lea, statisticile internaționale arătau că o persoană din 35 este migrant, și, dacă s-ar face o presupunere că toți aceștia s-ar putea afla într-un anumit teritoriu delimitat, ei ar constitui o a șasea țară din lume ca număr al populației.

Valurile migraționale demonstrează proporții însemnate, ajungând să fie calificate drept “fluxuri de neoprit”. În viziunea unor autori, ca Umberto Eco: “Lumea a Treia bate la porțile Europei și va intra, chiar dacă Europa nu este de acord...”. Scriitorul Italian este dispus să se resemneze în fața acestor realități, constatând: “Nu există nici o posibilitate de a întrerupe această mare migrare. Pur și simplu, este necesar să ne pregătim să trăim o epocă nouă a istoriei culturii afro-europene” [1].

Experții constată că incidența imigranților asupra populației rezidente este cu mult mai mare în țările cu o dezvoltare avansată: 8,9 %, în raport cu 1,9 % atestate, în medie, în alte țări [2]. Cel mai relevant pol de atracție imigrațională în lume este considerat în prezent continentul european, în care se atestă prezența unei treimi din numărul total al migranților din ultimii ani, peste 20 de milioane de persoane (2001) sau peste cinci procente din totalul populației. Datele mai recente indică asupra faptului că, ținându-se cont de persoanele care, chiar născute în altă parte, au obținut cetățenia unuia dintre statele membre ale UE, numărul imigranților în Europa atinge cifra de 26 de milioane. Există state în care incidența imigranților asupra totalului populației, la data de 31 decembrie 2000, era destul de elevată, ca, de exemplu, Austria (un imigrant la fiecare zece locuitori), Germania (8,9%), Belgia (8,4%), Grecia (6,4%), Franța (5,6%). În cea mai mare parte, motivele migrării evidențiază, drept o tendință stabilă, căutarea unui loc de lucru [3]. O motivație generalizatoare însă poate fi găsită în cuvintele, citate pe larg, ale lui Michel Moussalli, Director în cadrul Înaltului Comisariat pentru refugiați al ONU: “Nu trebuie de uitat că atunci când bărbații, femeile, copiii decid să-și abandoneze rădăcinile, e rezultat al unei dureroase dileme: ei sunt convinși că aceasta reprezintă unica lor șansă pentru supraviețuire” [4].

Astfel, fenomenul global al migrației apare marcat de noi trăsături semnificative, și, într-o mare măsură, conștientizate, ceea ce oferă anumite premise pentru gestionarea adecvată a proceselor migraționale. Oricum, trăsăturile de bază ale acestor procese, moștenite din secolul trecut, continuă și, probabil, vor continua și în viitorul previzibil, să contureze un tablou complex, marcat de anumite particularități relevante:

- a) factorul globalizării, care anulează distanțele, facilitând mobilitatea populației din orice loc în orice parte a lumii;
- b) regionalizarea migrației: direcționarea prevalentă a mobilității originarilor din America Latină spre SUA, celor din Estul Europei și din Nordul Africii spre țările Uniunii Europene, fluxurile migraționale intense în interiorul Asiei etc.
- c) accelerarea cantitativă: la scara mondială au fost înregistrate 75 de milioane de migranți în anul 1965, 120 de milioane – în anul 1990; 175 de milioane – în anul 2000; mai mult de 200 de milioane în primul deceniu al secolului al XXI-lea;
- d) aprofundarea implicațiilor politice, economice și sociale în cadrul proceselor migraționale;
- e) internaționalizarea continuă a activității economice și financiare;
- f) migrația, determinată de căutarea unui loc de muncă, drept o tendință în continuă fortificare: între imigrare și sfera muncii se constată o reală simbioză;
- g) sporirea componentei feminine a migrației;
- h) manifestarea pronunțată a imigrației ilegale;
- i) afirmarea elementelor migrației circulatorii;
- j) multitudinea cauzelor migrației, accentuarea exodului forțat al populației din cauza sărăciei, războaielor, conflictelor etnice ș.a.
- k) diversificarea motivației pentru migrare ;
- l) caracterul tot mai pronunțat al fenomenului „exodului creierilor” ș. a.

Fiecare țară își are propriul destin, și acest lucru se manifestă în toate aspectele, inclusiv componenta migrațională. Din perspectiva migrațională, itinerarul, pe care-l parcurge Republica Moldova, se prezintă drept unul particular. Începând cu anii '90 al secolului XX se înregistrează intensificarea considerabilă a mobilității migraționale atât în interiorul Republicii Moldova, cât și, în primul rând, din aceasta. La începutul secolului XXI fenomenul migrației a devenit unul din factorii constitutivi ai schimbărilor globale în structura populației din țară. Procesele migraționiste au reușit să se înscrie în categoria celor mai tipice caracteristici ale modului contemporan de trai al întregii populații autohtone, independent de vârstă, gen, apartenență etnică, mediu de reședință ș.a.

Fluxurile migraționiste în și din Republica Moldova au un impact esențial asupra numărului total al populației și structurii socio-economice a acesteia. Migrația se transformă într-o constantă a procesului politic, socio-economic și cultural, devine una din cauzele majore ale modificării societății în general. Tocmai din aceste motive, procesele migraționiste, cât și consecințele acestora, reprezintă un factor extrem de important pentru evaluarea perspectivelor de dezvoltare a Republicii Moldova.

Pe lângă avantajele evidente ale migrației, există și multiplele probleme provocate de aceasta în însuși procesul de dezvoltare a țării, care suportă pierderi de cadre înalt calificate, tinere și energice, în favoarea țărilor străine. Problema așa-numitului „exod de creieri” diminuează substanțial probabilitatea reușitei viitoarelor schimbări sociale. „Brain drain”, pierderea celor mai valoroase resurse ale țării în favoarea statelor străine, și anume a potențialului uman, are consecințe dramatice: experții converg în părerea că „exodul de creiere paralizează economia națională” [5]. Dramatismul situației este amplificat de faptul că persoanele cu un înalt nivel de calificare, care pleacă în străinătate, rareori reușesc să se angajeze în conformitate cu specialitatea obținută în timpul studiilor universitare acasă, fiind nevoiți să accepte un statut social defavorabil. Se constată: „Suntem furnizori de forță de muncă ieftină. Ne confruntăm cu fenomenul exodului de creiere, și nicidecum cu un transfer de cunoștințe și tehnologii, în beneficiul țărilor preferate de migranți” [6]. Astfel, țările recipiente își rezolvă problema de asigurare cu forță de muncă calificată, obțin beneficii indubitabile (Germania, de exemplu, declară intenția de a angaja anual treizeci de

mii de profesioniști de peste hotare [7]), iar Republica Moldova le va avea numai în cazul în care va putea să valorifice experiența acumulată de migranții reîntorși în țară (în cazul revenirii acestora) și va obține acele avantaje care vor depăși cheltuielile statului pentru pregătirea cadrelor respective.

Iată de ce gestionarea fluxurilor migraționale are nevoie de o schimbare a abordării, de luare în considerare a paradigmatelor migraționiste vechi, dar și de examinare a noilor tendințe, înregistrate în cadrul proceselor respective, precum și de căutarea unor căi de susținere a acelor paradigme noi, care reprezintă o contrapunere vechilor modalități, o perspectivă acceptabilă. În cazul nostru, „brain drain”, experții, de obicei, formulează dilema în felul următor: „exodul de creiere sau circulația de creiere?” [8], pledând, firește pentru cea de-a doua sintagmă. În orice caz, cuvântul de ordine care am dori să însoțească migrația ar trebuie să fie „demnitate umană”, în pofida oricăror circumstanțe în care are loc acest proces.

În general, migrația din Republica Moldova, în pofida măsurilor întreprinse, poartă un caracter de masă, spontan și neorganizat. Cauzele unei asemenea situații rezidă în insuficiența examinării științifice a proceselor migratorii, absența structurării sociale a modelului autohton de migrație, în vulnerabilitățile politicii migraționale adoptate. Ca urmare, problema migrației este abordată la modul general, fără structurarea necesară a procesului migrațional în baza (în cazul nostru) unor parametri ca nivelul capitalului social și cultural al migranților. Reieșind din aceasta, cercetarea proceselor migraționiste în contextul cultural (educativ) se prezintă ca una foarte actuală.

Câteva studii, efectuate în ultimii ani [9], atât de cercetătorii de la Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, cât și de cercetătorii de la Universitatea de Stat din Moldova, au încercat să acopere, fie și parțial, golul existent în abordarea aprofundată a proceselor migraționiste în Republica Moldova. Obiectivele acestor studii au urmărit evidențierea tendințelor și efectelor migrației populației cu studii superioare din Republica Moldova, caracterizarea celor mai răspândite forme migratorii în rândul populației cu înaltă calificare, evaluarea potențialului migrațional al tineretului studios, identificarea dimensiunilor și caracteristicilor migrației de muncă a persoanelor cu nivel superior de educație ș.a. Cercetările au fost făcute în baza a câtorva studii sociologice, realizate în rândurile tineretului studios, precum și printre moldovenii plecați la muncă în străinătate sau reveniți acasă. O atenție aparte a fost acordată și examinării fenomenului migrației în mediul academic-științific, problemelor ce țin de diaspora științifică și valorificarea oportunităților respective.

Interviurile înregistrate au comportat o dezvăluire a caracterului de-a dreptul neunivoc al unui proces cu multe fațete. Mărturiile emoționante s-au constituit într-o reflectare amplă a unei perioade, în fond, dificile de transformări sociale, generalizând itinerarul sinuos al migrației și redând complexitatea destinelor umane într-un timp al schimbării, modul de apariție a unor strategii de migrare.

Realizarea acestor interviuri a fost determinată de necesitatea obținerii unei informații cât mai complete și temeinice, de oportunitatea antrenării în procesul de interviu a unui număr semnificativ de respondenți, în albia imperativului respectării parametrilor generali de respondență, impuși de rigorile cercetării sociologice.

Toate acestea au permis abordarea în cadrul studiilor efectuate a diverselor aspecte ale fenomenului migrațional, evidențierea oportunităților și dezavantajelor migrației pentru cetățeni și pentru țară în ansamblu, identificarea planurilor cetățenilor moldoveni privind migrația și a strategiilor migranților de muncă. Mai multe interviuri au fost axate pe abordarea din perspectiva migrației potențiale a tinerilor sau a persoanelor cu studii superioare. Materialul empiric (acumulat prin interviuri structurate, aplicarea metodei focus-grup, analiza datelor statistice) și analiza întreprinsă au conturat o serie de provocări, generate de migrație, care necesită soluții adecvate. S-a constatat că, în conformitate cu datele sondajelor efectuate, în masivul total al migranților se înregistrează o cotă mai mare a persoanelor cu studii superioare, decât în cazul procentajului acestei categorii de la populația în ansamblu. Migranții cu nivelul superior de educație sunt ocupați preponderent în activitățile necalificate și prin urmare își pierd calificarea și competențe profesionale. Astfel, intensificarea migrației cadrelor de înaltă calificare constituie o serioasă amenințare la adresa procesului de integrare a Moldovei în structurile europene.

Adunate împreună, lucrările cercetătorilor de la AȘM și USM prezintă, astfel, în paginile ce urmează, o contribuție la elucidarea fenomenului complex al migrației, urmărind și formularea unor sugestii care ar putea fi utile în cadrul efortului integrat de optimizare a proceselor migraționale.

Referințe:

1. Umberto Eco. Cinque scritti morali. – Milano: Bompiani, 1997, p. 97.
2. Dossier Statistico Immigrazione 2003. Caritas-Migrantes. XIII Rapporto sull'immigrazione. – Roma: Nuova Anterem, 2003, p. 2.
3. Dossier Statistico Immigrazione 2001. Caritas. XI Rapporto sull'immigrazione – Roma: Nuova Anterem, 2001, p. 5.
4. <http://www.istitutochiarulli.it/public/giornalino/giornalemaggio2010.pdf>. Accesat 24.10.2010.
5. <http://social.moldova.org/news/idis-viitorul-exodul-de-creiere-paralizeaza-economia-nationala-209841-rom.html>. Accesat 13.11.2011.
6. Ibidem.
7. Немецкие эксперты предложили меры, которые необходимы для привлечения на работу в Германию специалистов из стран, не входящих в ЕС. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15571211,00.html>. Accesat 7.12.2011.
8. Viorica Antonov, Tatiana Gamanji, Olesia Cruc. Exodul de creiere: provocări, consecințe, căi de acțiune. În : Monitor social, 2010, Nr. 3.
9. Valeriu Moșneaga, Victor Moraru, Gheorghe Rusnac, Valentin Țurcan. Fațetele unui proces. Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia / Seria „Migrația: probleme și oportunități”. – Chișinău: Editerra Prim, 2011; Victor Moraru (coord.). Republica Moldova: provocările migrației / Seria ”Migrația: probleme și oportunități”. - Chișinău: Știința, 2010; Victor Moraru, Valeriu Moșneaga. Moldovan Labour Migration in Italy and Spain. În: A. Montanari (ed.). Migration Flows Feeding into Business Internationalisation. – Rome: Rubettino, 2010, pp. 199-238; Victor Moraru, Valeriu Moșneaga. Молдавська трудова міграція в Італії та Іспанії. În: Трудова міграція як інструмент інтернаціоналізації. – Львів: Друкарські куншти, 2010; Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 1999, Partea XII; Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. Формирование социальных ожиданий и их влияние на миграционные ориентации выпускников в процессе получения высшего образования (опыт социологического исследования). În: Moldoscopie (Probleme de analiza politică), 2009, Nr. 3 (ILVI) ș. a.

FENOMENUL MIGRAȚIEI: CONSIDERENTE CONCEPTUALE

Victor DORAȘ

Utilizarea termenului *migrație* vizează, în primul rând, fenomenul schimbării locului de trai. Totodată, recurgerea la termenul în cauză comportă extinderea conținutului său conceptual. Astfel, folosirea unui termen generează, ca de obicei, o altă noțiune, care diferă de noțiunea inițială. De regulă, interpretarea termenului este rezultatul unei intuiții asociative, și nu o consecință a analizei aprofundate a fenomenului desemnat.

O situație de acest gen se întâmplă destul de des în sfera științei, care este obligată să opereze cu termeni elucidați în modul cel mai riguros. În acest caz, trebuie, inițial, luată decizia cu privire la precizarea obiectului analizei. Firește, „migrația” reprezintă un fenomen obiectiv și evident. Cercetătorii înclină chiar spre rezervarea câmpului investigațional unei discipline speciale, denumite „migrosociologie”: „Dacă vom observa desfășurarea cercetărilor în domeniul migrațional, putem conchide că dezvoltarea lor de mai departe poate duce la formarea unei științe noi – migrosociologie. Dat fiind faptul că problema migrației cuprinde și probleme de ordin social, relația lor poate fi determinată printr-o relație specială: știința (sociologia) – ramura științei (migrasociologia). Obiectul științei sunt relațiile ce apar în cadrul migrației.

Domeniul de studiu include totalitatea proceselor migraționale. În ziua de azi, în afară de existența obiectului, pentru formarea migrosociologiei există un potențial semnificativ:

1. metodologia specială a cercetărilor migraționale: a) folosirea instrumentelor sociologice (sondaje, anchetări); b) aplicarea calculelor statistice (indicele volumului migrației, a intensității migrației, a eficacității migrației, a coeficienților intensității fluxului migrațional); c) folosirea metodelor psihologice (observarea, experimentul sociometric, metoda convorbirii, anchetarea, testarea);
2. existența surselor de date ce vizează migrația (recensământul populației, evidența curentă a populației de instituțiile de resort, de birourile de statistică);
3. structurarea formelor, etapelor migrațiilor (externă, internă, de muncă, sezonieră, ilegală);
4. existența cadrului juridic pentru reglementarea proceselor migraționale”¹.

Analiza situației în domeniu determină constatarea faptului că „una din lacunele, proprii azi cercetărilor migraționale (care va fi înlăturată, odată cu formarea științei respective), este lipsa unei definiții stricte a noțiunilor folosite pe larg – „migrație” și „migrant”. Nu este determinată distanța (adică distanța minimală), scopul și intervalul de timp, în conformitate cu care s-ar putea constata că schimbarea respectivă a locului de trai este migrație”².

Potrivit unor astfel de afirmații, mediul academic dispune de metode necesare (care, de fapt, sunt pur și simplu metode standard ce se aplică la cercetarea oricărui obiect social), există obiectul de studiu, dar, paradoxal, nu se știe, ce reprezintă acest obiect de studiu. Ideea cu inventarea unei științe noi apare, în acest context, destul de defectuoasă. Doar nu este posibil a declara o nouă ramură a științei pentru fiecare fenomen studiat, dacă-i poți aplica un termen inventat, de exemplu, *familiosociologie* ș.a.m.d.

În realitate, orice schimbare a locului de trai, permanent ori temporar, este un fenomen care cere studiere. Scopul mobilității persoanelor și perioada pentru care se produce schimbarea locului de trai nu au relevanță foarte mare. Aceste elemente conturează doar niște particularități ale fenomenului, dar nu modifică esența lui. Incontestabil, dacă se insistă asupra plasării fenomenului în limitele unei astfel de definiții (adică, migrația este doar o schimbare a locului de trai), interpretarea fenomenului va rămâne doar la un nivel banal.

Obiectul cercetării – „migrația” sau „schimbarea locului de trai”?

¹ Преображенская Н. М. Философские аспекты миграционных процессов. În: Вестник Московского Университета. Серия 7. Философия. 2004, Nr. 6, pp. 76-90. www.philos.msu.ru/vestnik/philos/art/2004/prebr_migr.htm.

² Ibidem.

În această ordine de idei, trebuie clarificat: cercetarea efectuată vizează „migrația” sau „schimbarea locului de trai”. Dacă referința este la migrație, se analizează, de fapt, un fenomen ambiguu. Dacă se referă la schimbarea locului de trai, se analizează un fenomen absolut clar, real și obiectiv.

Formal, ar fi o extindere prea mare a arealului de studiu, dar, în realitate, este o abordare mult mai rigidă. Și nu este nevoie de a inventa noi ramuri ale științei: există deja disciplina care studiază fenomenul respectiv - demografia, adică știința care studiază componența populației, formele în care are loc modificarea acestei componente. Tot aici pot fi amintite cercetările care studiază modalitățile de comportare a forței de muncă, una din cauzele de bază a schimbării locului de trai. Desigur, se are în vedere doar cercetarea fenomenelor ce comportă schimbarea structurii demografice.

Există diferite abordări în explicarea termenului „migrația”. Astfel, Organizația Mondială a Muncii ține să promoveze interpretarea, marcată de conotații politice, potrivit căreia termenul „migrant” este unul care discriminează persoana respectivă. În viziunea OIM, este un termen incorect, care nu reflectă realitatea, fiind de preferat o altă sintagmă – „persoane ce își schimbă locul de trai și au statut juridic nedefinit”³.

În general, fluxul celor ce își schimbă locul de trai este un sistem social complex. Analiza fluxului, de regulă, se bazează pe intuiție și pe o descriere formală a evenimentelor. O astfel de analiză reiese din practica abordării juridice, dictate de rigorile instituțiilor de control. Fiecare descriere juridică este, prin definiție, formală. Totodată, ea descrie sisteme deja constituite și nu descrie sisteme emergente.

De menționat, că fluxul migrațional este un sistem ascuns. La ziua de azi, „migrantul” este o persoană ce încalcă, de cele mai multe ori, regulile statului în care a imigrat. De aceea, el va ascunde atât comportamentul său, cât și motivele comportamentului. În mare măsură, fenomenul apare camuflat și în cazul persoanei care pur și simplu își schimbă locul de trai. De aceea, investigarea subiectului nu poate da rezultatul scontat.

Astfel, analiza fluxului migrațional, interpretat drept un sistem complex, trebuie să se axeze pe precizarea esenței conceptului dat. În acest sens, la bază ar putea sta regulile formulate de cercetătorul englez Ernest George Ravenstein. Pornind de la exemplul migrației în Marea Britanie și Irlanda de Nord, el a formulat câteva legi sau reguli ale migrației:

- majoritatea migrațiilor se efectuează la distanțe scurte;
- migrația se desfășoară treptat, pas cu pas;
- migrația la distanțe mari se efectuează, în special, în centrele mari comerciale sau industriale;
- fiecărui flux de migrație îi corespunde un flux opus;
- orașenii sunt mai puțin dinamici comparativ cu locuitorii satelor;
- în migrații interne mai active sunt femeile, în migrații externe mai activi sunt bărbații;
- majoritatea migrațiilor reprezintă populația adultă, familiile migrează mult mai rar;
- creșterea orașelor este mai mult rezultatul unei migrări, decât a unei creșteri naturale;
- dimensiunile migrației cresc odată cu creșterea industriei și comerțului, mai ales odată cu dezvoltarea transportului;
- majoritatea migrațiilor se îndreaptă din sate în centrele mari comerciale și industriale;
- cauzele economice sunt decisive⁴.

De remarcat aici trei momente importante: regulile menționate se referă la schimbarea locului de trai, la fluxul migrațional și la motivarea economică, drept aspecte esențiale. Chiar dacă este o interpretare simplificată, dar, oricum, accentuează niște lucruri esențiale. În ultimii o sută de ani, aceste particularități au rămas valabile.

³ Международная конференция труда, 92-я сессия. Доклад VI.– Женева: Международное бюро труда, 2004, p. 11. www.ilo.org/publus.

⁴ Granovetter Mark. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. În: The American Journal of Sociology, 1985, Vol. 91, Nr. 3, p. 482.

Ernest Ravenstein a determinat corect că schimbarea locului de trai este condiționată, în primul rând, de factorul economic. Acesta se conturează drept factor decisiv. Nu contează, care anume ar putea fi motivația subiectivă. Real, ea este, în orice caz, economică. Nu au importanță nici cauzele politice, declarate destul de des motive ale mobilității unor mase de oameni, cum sunt refugiații.

Fie că este vorba de refugiați ori de migranți culturali, migranți de muncă sau ecologici (în ultimul timp a apărut și noțiunea *migrație ecologică*), în toate aceste cazuri este certă primordialitatea factorului economic. Nu poate fi neglijat faptul că schimbarea locului de trai este și schimbarea locuinței, locului de muncă, sursei de venit. Și aceste momente sunt unele substanțiale, nedeclarate de migrant. Adică, determinarea economică este unica bază ce permite efectuarea unei analize rigide și corecte a situației privind schimbarea locului de trai, indiferent de motivul conștientizat.

Comunitatea umană este o populație și este supusă legiților biologice, ca și orice altă populație biologică. Capacitatea teritoriului de a asigura resursele vitale este principala cauză ce va determina, dacă vom avea sau nu "migrație" din teritoriul ocupat de o populație. Sursele de existență pe un teritoriu ocupat de o populație umană au o structură socio-economică, și nu biologică.

Și în primul și în al doilea caz, tendința de a schimba locul de existență din partea unui grup masiv de indivizi este determinată de o suprapopulare a mediului de trai, adică de lipsa surselor de existență. Lipsa surselor de existență poate fi rezultatul unei aprecieri psihologice și, în orice caz, este o situație de "insuficiență".

Astfel, în mod axiomatic, orice tendință de a schimba locul de trai este rezultatul unei suprapopulări a mediului de trai sau a ecosistemului. Este, deci, rezultatul unei necesități (adică al unui neajuns, care este perceput ca o incapacitate de a trăi în acest mod mai departe). Direcționarea tendinței este determinată de structura economică a locului de unde are loc plecarea și a locului de sosire. În economia primului loc avem un „neajuns”, în celălalt avem un „surplus”. Primul este perceput ca o nevoie, al doilea este perceput ca o bogăție. Nu are importanță, ce anume se are în vedere – bunuri materiale sau bunuri spirituale. Orice, ce ar fi perceput de individ ca un neajuns pentru sine.

Pentru a asimila fluxul celor veniți, economia recipientă trebuie să dispună de un surplus de capacitate de angajare în câmpul muncii, adică să ducă lipsa forței de muncă, fapt care și determină atractivitatea ei. Pentru fiecare observator, schimbarea locului de trai este determinată de starea nestabilă a modului de trai în familiile ce trăiesc în teritoriul plecării. Și aici nu este vorba de niște factori externi. Dacă modul de viață al comunității este stabil, factorii externi determină reproducerea ei în formele vechi. Cel mai bun exemplu este comuna agricolă. Ea poate să se reproducă timp de sute de ani în același loc și în același mod, contrar tuturor factorilor externi. Dar, odată ce modul ei de viață devine instabil, familiile comunității nu mai pot să se reproducă în formele vechi. Desigur, în primul rând, anume individul trebuie să perceapă modul său de viață ca ceva imposibil în condițiile impuse lui. Percepția existențială este determinată de limitele materiale ale structurii cotidianului și cultura familiei în care există.

Limitele ce determină imposibilitatea reproducerii modului de viață în forma veche sunt, în primul rând, cele legate cu reproducerea psihologică. În exterior aceasta se observă ca un conflict al generațiilor și un conflict gender. Pentru a determina această instabilitate care naște fluxul de schimbări ale locului de trai, trebuie studiat modul de viață al familiei, structura acestuia în societățile nestabile, nivelul de viață, gradul de stabilitate a modului de viață, riscurile lui, neîncrederea în ziua de mâine, micșorarea activelor familiei, sănătatea, sărăcia relativă și absolută.

Necesitatea de a schimba locul de trai nu apare de la sine. Modul de viață în teritoriul dat trebuie să devină imposibil în condițiile date. În orice caz, imposibilitatea este percepută psihologic, este discutată în familie și formează fluxul conștiinței ce generează decizia integrală a familiei de a schimba locul de trai. Respectiv, conștientizarea este determinată de limitele posibilităților materiale.

De aceea, locul de trai și-l schimbă, în primul rând, familia: chiar dacă nu pleacă în întregime, participă plenar. Familia este, în primul rând, o gospodărie familială. Chiar dacă este o familie formată dintr-un singur om: este o familie și o gospodărie. Iar în cadrul familiei deciziile sunt luate în contextul limitelor

materiale în care se află familia sau a resurselor de care dispune. Apare, Astfel, în prim plan raportul dintre familie, gospodăria ei și plecarea.

Comportamentul familiei care a luat decizia de a pleca este determinat de următorii factori: de tipul familiei, modul în care a fost formată și valorile spre care se orientează, caracterul gospodăriei casnice, numărul persoanelor în familie, venitul brut al familiei, tipul deciziilor de ordin economic pe care le asumă. Toate acestea permit identificarea unor stereotipuri de comportament ale familiei.

Schimbarea locului de trai depinde de atitudinea față de locul de destinație. În relațiile sociale, distanța nu este un factor fizic, ci este o structură determinată politic, social și economic. De exemplu, plecarea la Tiraspol pentru un locuitor din Chișinău poate deveni un proces mult mai anevoios decât plecarea la Moscova, un punct situat geografic mai departe decât Tiraspolul. Cel mai dificil este de a schimba locul de trai între două spații politice. De aceea, este mai corect de a vorbi nu despre țări, ci despre teritorii, distanța socială dintre care este determinată de anumite limite, inclusiv, de cele politice. În cazul limitei politice putem vorbi, de exemplu, de limita politicii demografice, adică de modul, în care vede populația teritoriului gestionarea proceselor respective în teritoriu.

Schimbarea locului de trai impune și reproducerea cotidianului la un loc nou, adică, a unui anumit tip de relații cu câmpul politic-administrativ, legalizarea. De remarcat că, de regulă, cel care pleacă reușește să păstreze relațiile cu locul plecării, cel puțin, o generație. Aceasta se va manifesta printr-o întoarcere periodică la locul plecării. Prin trimiterea banilor, comunicări, vizite.

După schimbarea locului de trai cel care l-a schimbat trebuie să se adapteze. Dar forma adaptării depinde de strategia definitivă. Dacă schimbarea locului de trai este temporară, este o strategie, dacă permanentă – este alta. Contează și structura adaptării. Astfel, arealul valorificat de familia respectivă va depinde de relația cu locul inițial de trai și de configurarea spațiului material comun al familiei, în caz dacă familia este dispersată pe arealuri de trai. Strategia adaptivă de lungă durată va depinde de structura economiei și de modelul tipic de familie pe care îl formează.

Familia tinde la bunăstare și la surplus. Sursa unui asemenea surplus, în cazul schimbării locului de trai, poate fi doar o anumită sursă de venit. În primul rând, angajarea în câmpul muncii. Deci, în primul rând, analiza se referă la comparația condițiilor de lucru la locul de trai inițial și în mediul deplasării. Modul de viață este în raport direct cu condițiile de lucru, în primul rând, cu intensitatea muncii. Condițiile nenormale de lucru, cu un grad mare de consum de forță de muncă, formează instabilitate.

Intensitatea muncii este direct proporțională gradului de asigurare cu mijloace de producție. Dacă lucrătorul este asigurat numai cu mijloace de producție elementare, dar nu este asigurat cu mijloace de producție suplimentare care asigură formarea unui ciclu tehnologic unic al tuturor operațiunilor de muncă, intensitatea muncii acestuia sporește și la un moment munca poate deveni insuportabilă în condițiile date. Pentru lucrător devine mai convenabil și psihologic mai ușor de a căuta un loc de muncă, decât a munci în condițiile date. Intensitatea muncii este determinată de structura timpului de muncă, volumul și sistemul de remunerare.

Este importantă, în acest context, definirea calificării. Insuficiența calificării intensifică munca. Într-o societate slab dezvoltată lucrătorul nu este preocupat de avansarea propriei calificări, iar patronul este nevoit să se adapteze la calificările dominante în societate. Este evident că patronul va tinde, oricum, să sporească venitul. Se va recurge, deci, la unica posibilitate disponibilă – intensificarea procesului de muncă. Insuficiența calificării destabilizează viața lucrătorului. Calificările totuși cresc, dar în mod haotic. Sistemul calificării crește complementar sistemului de calificări din țările dezvoltate, adică complementar țărilor cu care se raportează piețele de muncă.

Respectiv, productivitatea muncii este scăzută, iar intensitatea muncii este sporită. Corespunzător, scade volumul remunerării și scade volumul fondului de consum al familiei. Evident, în raport cu țările înalt dezvoltate, față de care piața de muncă este complementară. Societatea slab dezvoltată formează piața de muncă drept piață ce dispune de surplus de forță de muncă, pe fundalul deficitului. Acest deficit este interpretat demografic ca o natalitate scăzută, astfel, politica demografică devine orientată spre creșterea

natalității. Aceasta duce la conservarea nivelului scăzut de dezvoltare și, deci, la conservarea generală a tendințelor pe piața forței de muncă, inclusiv și în domeniul migrației.

Deficitul forței de muncă calificate, implicit, nivelul slab de dezvoltare a economiei are ca rezultat creșterea unui surplus relativ de bani. Totodată, banii pot fi investiți cu greu. Respectiv, banii sunt orientați spre consum. Consumul formează o atractivitate sporită a unei vieți stabile în condiții stabile și o atitudine negativă față de un mod de viață nestabil într-o economie deficitară. Deci, deficitul general economic este proiectat în calitate de deficit al bugetelor familiale.

Un mod de producere slab dezvoltat formează, în mod obligatoriu, surplus de forță de muncă, în primul rând, calificată, tânără și aptă de muncă. Dar nivelul slab de dezvoltare economică nu presupune o diferență principială în structura pieței de muncă între țara plecării și țara sosirii. Adică cel ce pleacă trebuie să găsească în țara gazdă condiții principial identice cu cele din țara plecării. De altfel, migrarea nu ar putea avea loc, sau statistic ar fi fost foarte mică.

Astfel, ramura economică din țara slab dezvoltată devine, în raport cu aceeași ramură din țara înalt dezvoltată, un donator de forță de muncă. După ce ramura pierde masivul respectiv de forță de muncă, ea devine deficitară. Deficitul forței de muncă naște două tendințe controversate. Pe de o parte, sporirea gradului de capitalizare, deci a productivității muncii, ca unica variantă reală de a depăși deficitul forței de muncă, pe de altă parte, tendința de a conserva situația. De politica promovată în țară va depinde, care din tendințe va deveni dominantă.

O abordare complexă a proceselor migraționale presupune, așadar, considerarea sistemică a mai multor aspecte problematice care reflectă fenomenul în cauză.

Bibliografie

1. Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. În: The American Journal of Sociology, 1985, Vol. 91, Nr. 3, pp. 481-510.
2. Алешковский И. А. Детерминанты внутренней миграции населения в России. Специальность 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (экономика народонаселения и демография). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М.: 2007.
3. Башкатов Б. И. Международная статистика труда. – М.: Дело и Сервис, 2001.
4. Безработица, структурная перестройка экономики и рынок труда в Восточной Европе и России. / Под ред. Р. Г. Емцова, С. Командера, Ф. Кори-челли. – М.: Инфра-М, 1995.
5. Вишневский А. Г. Воспроизводство населения и общество. История, современность, взгляд в будущее. – М.: Финансы и статистика, 1982.
4. Глущенко Г. Инновационные методы привлечения денежных переводов мигрантов в официальный финансовый сектор. În: Вопросы экономики. 2005, Nr. 7.
5. Демографическая модернизация России. 1900-2000. / Под ред. А. Вишневского. – М.: Новое издательство, 2006.
6. Денисенко М. Б., Ионцев В. А., Хореев Б. С. Миграциология. – М., 1989.
7. Квашнин Ю. Д. Иностранцы рабочие в Западной Европе. – М.: Наука, 1977.
8. Моисеенко В. М. Внутренняя миграция населения. – Москва, Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2004.
9. Юдина Т. Н. Миграция: словарь основных терминов. – М.: Академический Проект, 2007.
10. Юдина Т. Н. Социология миграции. – М.: Академический Проект, 2006.

POLITICA UNIUNII EUROPENE ÎN DOMENIUL MIGRAȚIEI ȘI INIȚIATIVELE REPUBLICII MOLDOVA

Vladislav ȘARAN

Politica Uniunii Europene în domeniul migrației urmărește o abordare echilibrată prin stabilirea unei politici comune de imigrație a statelor membre, care să acopere procedurile de admisie și criteriile de intrare legală pe teritoriul UE. Tendința acestei politici se axează pe siguranța și securitatea cetățenilor statelor terțe care rezidă sau lucrează permanent ori temporar în spațiul comunitar. Ca scop se urmărește definirea unei politici mai eficiente împotriva migrației ilegale, dar care totodată să respecte drepturile și demnitatea resortisanților statelor terțe. În acest context este primordial scopul strategic al UE în realizarea politicii sale migraționiste: asigurarea unui echilibru între încercarea de a asigura securitatea cetățenilor și obligația de a respecta drepturile fundamentale ale omului. Toate statele membre ale Uniunii Europene sunt afectate de fluxul migrației internaționale, convenind să elaboreze o politică comună de imigrare la nivelul UE. Principalul obiectiv este o mai bună gestionare a fluxurilor migratorii printr-o abordare coordonată, care să monitorizeze situația economică și demografică a Uniunii.

În pofida politicilor de imigrare restrictive care au intrat în vigoare din anul 1970 în majoritatea statelor membre, un număr mare de imigranți legali și ilegali au continuat să vină în UE de rând cu solicitanții de azil. Modul de viață atractiv din UE a generat și unele elemente negative legate de migrație, precum contrabanda și rețelele de trafic. Această situație a însemnat că a fost nevoie de mobilizarea unor resurse considerabile pentru a lupta împotriva migrației ilegale, în special, contra traficantilor și contrabandiștilor. În același timp, este recunoscut faptul că UE are nevoie de migranți în anumite sectoare și regiuni, în scopul de a face față nevoilor sale economice și demografice.

Comisia Europeană a realizat că migrația are nevoie de o nouă gestionare și abordare. La Consiliul European de la Tampere (Finlanda), din octombrie 1999, liderii europeni au stabilit elementele principale pentru o politică comună de imigrație. Abordarea convenită la Tampere a fost confirmată în 2004 cu adoptarea Programului de la Haga care a stabilit obiectivele pentru consolidarea libertății, securității și justiției în UE pentru perioada 2005-2010 [1]. Astăzi, principala preocupare la nivel mondial în domeniul migrației forței de muncă internaționale este răspândirea migrației ilegale, care a crescut considerabil în ultimii ani.

Aspecte importante ale migrației și securitatea frontierelor au fost abordate în cadrul Tratatului de la Amsterdam din 1997. Tratatul reprezintă etapa în care inițiativele de cooperare la nivel european în privința justiției, libertății și securității au devenit subiect al legislației comunitare, ce include politicile privind acordarea vizelor, condițiile de eliberare a permisului de reședință pentru imigranți, azilul etc. Tocmai în această etapă eforturile comunității europene dobândesc rezultate palpabile în privința politicilor imigrației și azilului. Următorul moment important a fost „Programul Haga”, ce a adus un nou suflu agendei UE în privința politicii imigrației și azilului, punând bazele unei politici comune în domeniu, având drept instrument un plan multianual până în 2009 [2].

Programul Stockholm, cel mai recent dintre acordurile privind politicile de securitate ale UE, a fost aprobat în decembrie 2009. Bazat pe principiul accesibilității, programul vizează extinderea la scară largă a colectării și procesării datelor privind trecerea granițelor și punerea acestora în comun la nivel european [3]. Aparent promovând „deschiderea și siguranța”, acest program poartă un caracter restrictiv și are ca instrumente folosirea tehnologiilor avansate pentru o mai bună securizare a frontierelor Uniunii Europene. Acest lucru presupune acces pentru serviciile secrete la bazele de date europene, care până acum erau folosite doar de poliție. Poliția și forțele care asigură securitatea tuturor statelor membre, potrivit Programului, dispun de acces la Sistemul Informațional Schengen (SIS), la Sistemul Informațional de Graniță, la sistemul de Informații privind Vizele și la baza de date cu amprente ale solicitanților de azil din UE (Eurodac).

De câțiva ani, UE finanțează centre de detenție pentru deportați în țări terțe și a semnat acorduri cu “state tampon” pentru expulzarea imigranților. Intenția era de a intercepta imigranții înainte ca ei să ajungă la granițele Europei. Politica Europeană de Vecinătate din 2004 prevedea o facilitare a regimului de vize și a comerțului între statele vecine cu UE. În schimb, Uniunea a cerut vecinilor săi un control cât mai ferm al granițelor sale. Programul Stockholm vine să producă un impact asupra perspectivei că un număr tot mai mare de refugiați își riscă viața încercând să treacă granițele UE în anii următori. Cu toate că se confruntă cu situații catastrofale în propriile țări, refugiații sunt pregătiți să riște orice pentru speranța unui viitor mai bun în Europa.

Problema migrației a devenit mult mai complexă, în special, din cauza extinderii Uniunii Europene. Aderarea unor țări cu un număr mare de imigranți ce au vizat și vizează statele europene dezvoltate a pus sub semnul întrebării atât statutul acestora în raport cu teritoriul vizat, cât și reglementarea fenomenului și contracararea efectelor negative ale acestuia. Astfel, chiar dacă mișcarea migranților se desfășoară în cadrul aceleiași comunități, cea europeană, fenomenul nu poate fi considerat migrație internă, deoarece traversarea granițelor naționale rămâne o caracteristică a migrației internaționale. De asemenea, UE trebuie să reglementeze această situație ținând seama atât de drepturile și statutul de cetățean european al imigranților, cât și de drepturile cetățenilor din țările de destinație.

Uniunea Europeană a admis 10 state membre noi în 2004: țări central și est-europene, la care se adaugă Cipru și Malta. Au urmat Bulgaria și România în 2007, aducând numărul membrilor UE la 27. În ultimii ani, aproximativ jumătate din imigranții din Europa de Vest au venit din aceste țări. Cu toate acestea, unele mișcări migraționiste mari intra-UE nu au legătură cu aceste două extinderi: de exemplu, estimativ, circa 750 mii cetățeni din Marea Britanie s-au mutat în Spania în ultimii ani. Spre deosebire de imigranții din statele ne-membre, cetățenii UE sunt liberi să intre sau să trăiască în alte state membre fără a fi nevoie de viză sau permis de ședere. Cetățenii UE și familiile lor au dreptul legal de a trăi oriunde pe întreg teritoriul UE timp de trei luni, după care acestea, dacă doresc să rămână, trebuie să dispună de un serviciu, să urmeze studii sau să fie financiar independenți. După cinci ani, acest drept de ședere devine permanent. Țările membre pot expulza cetățenii altor state membre numai în cazul în care persoana este dovedită a fi o amenințare la adresa siguranței publice. Aceste drepturi sunt stabilite în detalii într-o directivă europeană din 2006 privind libera circulație.

Dreptul la liberă circulație nu implică în mod automat dreptul de a lucra într-un alt stat membru. Țările membre actuale ale UE au permis o perioadă de tranziție de șapte ani înainte de a deschide piețele muncii pentru lucrătorii noi veniți. Majoritatea muncitorilor nu au acum restricții pentru că sunt din acele țări care au aderat la UE în 2004. Totuși, cetățenii din Bulgaria și România au întâmpinat mai multe restricții, excepții fac Cipru, Republica Cehă, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Polonia, Slovacia, Slovenia și Suedia. Există motive pentru a considera că, începând cu anul 2014, perioada de tranziție se va încheia și nu vor mai fi probleme de circulație între toate statele membre. Cu toate acestea, țările UE pot închide piețele forței de muncă în caz de urgență, în cazul în care Comisia aprobă această decizie [4].

În contextul îmbătrânirii populației, Europa poate forma noi politici de asimilare a imigranților pentru a suplini locurile de muncă vacante. În acest context, de exemplu, emigranții de origine musulmană nu sunt foarte agreați în ochii europenilor, având în vedere imigrația continuă și rata mare de fertilitate a familiilor musulmane. Se estimează că până în anul 2025 numărul populației musulmane aici se va dubla [5]. Dorința de a duce o viață mai bună a fost cauza pentru care mulți musulmani au ajuns să trăiască în Europa, însă în scurt timp a devenit clar faptul că modul lor de viață și obiceiurile societății seculare vest-europene sunt divergente. Este greu de spus cu exactitate câte milioane de musulmani sunt acum în Europa, însă estimările vorbesc de o populație cuprinsă între 15 și 20 de milioane de oameni, asta însemnând între 3 și 4 % din populația totală. Franța are cea mai mare proporție de populație musulmană - între 7 și 10 % din populația totală, fiind urmată de Olanda, Germania, Danemarca, Suedia, Marea Britanie și Italia [6].

Ideea, conform căreia atractivitatea Europei pentru imigranți ar constitui-o principiile sale de libertate și toleranță se dovedește acum a fi falsă, căci nu modelul social contractualist a fost cel care i-a atras pe imigranți, ci dorința de câștiguri materiale. Prin urmare, populația musulmană nu s-a dezis de

obiceiurile și tradițiile sale, care sunt foarte diferite de cele ale vest-europenilor. Mai mult decât atât, potrivit ziarului *Deutsche Welle*, germanii simt neliniște și frică față de modul de viață al musulmanilor. Numeroase critici stârnete și construirea de moschei. Bundestagul răspunde că „statele europene trebuie să se pregătească să găsească noi aranjamente pentru compromisurile pe care le-au găsit de-a lungul istoriei între politică, drept și religie, fiindcă acum a apărut, suplimentar, islamul” [7]. Valorile Europei vestice sunt strâns legate de succesele sale economice și tehnologice, dar cultura sa este tot mai des obiectul unor dezbateri. Europa de Vest a devenit – ca o consecință a unor factori politici, ideologici, demografici și istorici – gazdă pentru copiii imigranților musulmani, copii ce sunt cetățeni europeni doar formal. Căci, în esență, ei se simt prea puțin legați cultural de societățile adoptive, care nu au reușit decât să-i deziluzioneze profund.

În prezent, instituțiile UE definesc în mod oficial drepturile imigranților, modul în care pot fi acestea protejate, modul în care statele membre pot acorda viză și azil. Totuși, statele membre continuă să controleze canalele de migrație, procesul de integrare, cetățenia, permisul de reședință, permisul de muncă etc. Statele continuă să aibă posibilitatea de a evita constrângerile rigide ale nivelului supranațional. Un exemplu ar fi dreptul statelor membre de a stabili numărul imigranților din state terțe pe piața lor, deși migrația este înscrisă în primul pilon, cel al deciziilor supranaționale. Migrația a devenit o principală problemă de preocupare în materie de securitate, mai ales după astfel de evenimente marcante din istoria recentă ca atacurile teroriste din New York (2001) și din Madrid (2004). Preocupările în privința securității naționale manifestate de statele membre diminuează impactul politicilor comunitare în privința migrației, precum și capacitatea UE de a crea un mediu pozitiv pentru imigranți. Acest aspect determină creșterea migrației ilegale și accentuează dogmele xenofobe ale politicii de extremă dreaptă și a unor publicații în presă, potrivit cărora imigranții sunt hoți, teroriști, criminali, indezirabili.

Republica Moldova dă dovadă de inițiativă în contextul politicilor migraționiste ale Uniunii Europene. De menționat, printre aceste inițiative: aprobarea unei abordări globale a migrației în regiunile de Est și Sud-Est învecinate cu Uniunea Europeană, Parteneriatul de Mobilitate și migrația circulară (instrument european de vecinătate și cooperare), Misiunea Uniunii Europene privind Cooperarea la Frontieră (EUBAM), Sinergia Mării Negre (noua tematică de cooperare cu țările terțe în domeniul azilului și migrației), crearea Centrelor Unice de Vize, Acordul privind Simplificarea Regimului de Vize și de Readmisie.

Cel mai mare succes în acest domeniu l-a constituit lansarea Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) în noiembrie 2005. Misiunea contribuie durabil la îmbunătățirea și oferirea unor servicii de frontieră și vamale de calitate. Activitatea EUBAM a fost apreciată și în cadrul unei serii de vizite ale unor înalți demnitari europeni și reprezentanți ai serviciilor de grăniceri și vamale europene. EUBAM are efecte pozitive în ce privește securizarea frontierei, asigurând un control îmbunătățit asupra segmentului transnistrean de frontieră prin combaterea tot mai eficientă a comerțului și migrației ilegale din zonă. Printre reușitele EUBAM pot fi enumerate fortificarea încrederii la frontieră, reducerea migrației ilegale, acțiuni de combatere a traficului de droguri, controlul mai riguros vizând automobilele furate etc. Utilizarea tehnologiilor avansate a permis identificarea traficului în containere de țigări nemarcate și creșterea posibilităților de a activa legal. Combaterea migrației ilegale se realizează printr-un management reușit al fluxurilor migraționiste [8].

Un rol incontestabil l-a avut deschiderea în 2007 a unui Centru Unic de Vize UE la Chișinău, ce a permis facilitarea de obținere a vizelor pentru țările care nu au ambasade în Republica Moldova. Centrul a prelucrat (în conformitate cu cadrul stabilit) zeci de mii de cereri pentru obținerea vizei. La Centru au aderat 7 state. Din 2008 este îndeplinită extinderea capacității de lucru până la 30.000 mii cereri anual, ce includea deja 10 țări ale UE. În prezent, în cadrul Centrului Comun de Vize, este posibilă obținerea de vize pentru 14 țări din Uniunea Europeană: Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Estonia, Finlanda, Grecia, Letonia, Luxemburg, Olanda, Slovacia, Slovenia, Suedia și Ungaria [9]. Principalul dezavantaj al Centrului este numărul limitat de țări participante.

Vecinătatea cu UE oferă Republicii Moldova unele avantaje de colaborare și un suport financiar considerabil. Uniunea Europeană contribuie cu fonduri pentru consolidarea cooperării transfrontaliere. Republica Moldova a fost prima țară care a semnat în iunie 2008 Parteneriatul de Mobilitate cu UE, care deschide noi perspective pentru țara noastră în vederea gestionării, în comun, a fluxurilor migraționale. Parteneriatul pentru Mobilitate oferă un cadru politic de cooperare între Uniunea Europeană și țările terțe în domeniul migrației și include elemente de relevanță atât pentru UE, cât și pentru țările terțe interesate. Acest parteneriat conține trei dimensiuni majore, unite într-un cadru coerent de politică: migrația legală; migrația și dezvoltarea; lupta împotriva migrației ilegale [10]. Parteneriatele de Mobilitate reprezintă noi instrumente comunitare-pilot, menite să gestioneze fluxurile migraționale în interesul Uniunii Europene, al țărilor partenere și al migranților.

Acest parteneriat a fost promovat în cadrul unei întrevederi la Bruxelles, la 17 iunie 2008, prin semnarea unei Declarații comune în ședința Consiliului "Justiție și Afaceri Interne" al Uniunii Europene. Declarația comună cu privire la lansarea Parteneriatului de Mobilitate dintre UE și Republica Moldova a fost semnată de miniștrii responsabili din statele membre ale Uniunii Europene [11]. Conținutul declarației vizează sporirea beneficiilor migrației și aportul pentru dezvoltare, atenuarea efectelor negative ale migrației de muncă, în special, pentru persoanele înalt calificate, facilitând migrația circulară, revenirea și reintegrarea acestor persoane. Parteneriatul include, de asemenea, inițiative bilaterale care favorizează transferul beneficiilor de securitate socială, elaborarea politicilor migraționiste, îmbunătățirea relațiilor cu diaspora, gestionarea frontierei și securitatea documentelor, programe durabile de reintegrare, schimb, instruire ș.a.

La doi ani de la implementarea Parteneriatului de Mobilitate s-a desfășurat, la 21 mai 2010, la Chișinău, Reuniunea Platformei de Cooperare a Parteneriatului de Mobilitate Republica Moldova-Uniunea Europeană, co-prezidată de viceministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene Natalia Gherman și Șeful Delegației UE la Chișinău Dirk Schubel [12]. Reuniunea a cuprins discutarea a aproximativ 70 de inițiative și proiecte, examinarea rezultatelor și activităților desfășurate în prima parte a anului 2010 și, nu în ultimul rând, înfăptuirea unor noi inițiative în cadrul Parteneriatului de Mobilitate Republica Moldova-Uniunea Europeană. Cu ocazia reuniunii Platformei de Cooperare a fost lansat proiectul „Susținerea implementării componentei de migrație și dezvoltare a Parteneriatului de Mobilitate Uniunea Europeană-Moldova”, care beneficiază de suportul financiar al Comisiei Europene și este implementat de Misiunea Organizației Internaționale a Muncii din Chișinău.

Succesele obținute în urma lansării Parteneriatului de Mobilitate cu UE permit lansarea unor noi negocieri cu partenerii europeni, semnarea unor acorduri în materie de migrație de muncă și securitate a migranților. Astfel, a fost semnat acordul privind migrația de muncă cu Republica Italiană. La fel, a fost semnat un astfel de acord cu România. Acorduri privind securitatea socială a migranților sunt semnate și cu Portugalia, Bulgaria, România, Luxemburg. Au început negocierile cu Cehia, Polonia și Austria, iar în viitorul apropiat vor începe și cu Estonia, Belgia și alte țări. Susținerea inițiativelor autorităților moldovene în procesul de negociere și semnare a acordurilor bilaterale în domeniul securității sociale și migrației forței de muncă va avea un impact pozitiv asupra situației viitorilor pensionari din categoria lucrătorilor migranți.

De fapt, beneficiul major pe care ar putea să-l ofere Parteneriatul de Mobilitate cetățenilor din Republica Moldova este oportunitatea de a munci legal, pentru perioade limitate în timp, în spațiul UE. În ansamblu, acest parteneriat-pilot a reușit să fie dezvoltat și să contribuie la reintegrarea migranților moldoveni, să consolideze capacitățile instituționale în domeniul gestionării migrației și cooperarea în domeniul luptei contra migrației ilegale.

În concluzie, politica migraționistă comunitară avantajează Moldova prin:

- semnarea acordurilor bilaterale în domeniul de cooperare în ceea ce privește controlul migrației ilegale;
- atragerea atenției asupra migrației circulare a cadrelor de muncă calificate, de sensibilizare, de formare profesională în contextul cerințelor UE, cu scopul de reîntoarcere și reintegrare în țara de origine;
- facilitarea obținerii vizelor pentru statele membre ale UE;

- promovarea migrației sezoniere legale în țările UE;
- o mai bună cooperare cu diaspora moldovenească;
- asigurarea protecției sociale persoanelor aflate legal peste hotare;
- reactualizarea problemei refugiaților;
- consolidarea managementului migrației și controlului de frontieră.

În același timp, Republica Moldova resimte anumite vulnerabilități în contextul politicilor migraționiste europene, fiindcă majoritatea inițiativelor Uniunii Europene în domeniul migrației au caracter restrictiv pentru statele terțe și impun anumite rigori care limitează circulația cetățenilor din statele membre ale UE. Chiar și în aceste condiții crește numărul de emigranți în cadrul populației active, care subminează dezvoltarea economică a Republicii Moldova și produce un impact negativ asupra proceselor demografice, socioeconomice de lungă durată, deși cota migranților moldoveni nu este una semnificativă pentru țările-gazdă. Nu în ultimul rând este alarmantă situația fenomenului de trafic de ființe umane, în special, sub aspectul implicării unor funcționari publici în organizarea sau/și mușamalizarea cazurilor de trafic și în acest context este necesară reabilitarea și reintegrarea socială a victimelor traficului. Aprofundarea dialogului Uniunea Europeană-Republica Moldova la nivelul politicii în domeniul migrației poate fi atinsă prin semnarea acordurilor bilaterale cu mai multe țări privind migrația forței de muncă, fapt care va facilita protejarea intereselor cetățenilor moldoveni peste hotare și asigurarea protecției sociale.

Referințe

1. Politica UE în domeniul imigrației. Spre o politică comună a Uniunii Europene în domeniul migrației. <http://www.firststeps-project.eu/web/content.asp?lng=ro&parent=POLICY§ion=Immigration>.
2. Bobu Cristina-Elena. Politica UE în domeniul migrației – mai multe fațete ale aceleiași dileme. În: Sfera Politicii, 2011, Nr. 137.
3. Christine Wicht. More security at any price. The Stockholm Programme of the European Union. <http://www.eurozine.com/articles/2010-03-24-wicht-en.html>.
4. Kammerhofer Christa. Libera circulație a lucrătorilor. http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/market/market/article_7192_ro.htm
5. An Islamic Journey Inside Europe. http://www.npr.org/programs/atc/features/2003/feb/europe_muslims/
6. Josan Ion. Europa între consumism și Jihad. <http://www.proiectul-arche.org/2009/03/europa-intre-consumerism-si-jihad.html>
7. Knipp Kersten, Ioachim Alexandru. Islamul în Germania - o dezbatere tot mai controversată. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6122987,00.html>.
8. Șalvir Mihai. Tendințe și politici migraționiste în Regiunea Mării Negre: cazurile Republicii Moldova, României și Ucrainei. Chișinău: IDIS “Viitorul”, 2008, p.13.
9. http://www.cac.md/index_md.html
10. Promovarea unui cadru eficient pentru mobilitate legală. În: Parteneriatul de Mobilitate Moldova - Uniunea Europeană. Buletin Informațional, Ediția a doua, 2010, mai.
11. UE a lansat un parteneriat de mobilitate cu Republica Moldova. <http://www.migratie.md/news/1354/>.
12. La doi ani de la implementarea Parteneriatului de Mobilitate, Moldova avansează spre liberalizarea regimului de vize. <http://unimedia.info/?mod=news&id=19521>.

POLITICA MIGRAȚIONISTĂ A REPUBLICII MOLDOVA: ETAPA ACTUALĂ

Valeriu MOȘNEAGA

Problema migrației este una dintre cele mai acute probleme ale dezvoltării Republicii Moldova. Astăzi în migrația de muncă este inclus fiecare al treilea cetățean apt de muncă⁵. Migrația afectează în mod direct securitatea națională a statului moldovenesc⁶.

Republica Moldova caută soluții pentru minimizarea migrației populației moldovenești, se străduie să micșoreze efectele negative ale acestor procese. În managementul migrațional pot fi evidențiate mai multe etape în abordarea și gestionarea migrațiilor⁷. În primul rând, evoluția managementului migrațional se observă în formularea scopurilor politicilor migraționale, depistarea problemelor-cheie. În acest context, putem menționa că ultima etapă în managementul migrației, în politicile migraționale, promovate de stat, se caracterizează prin schimbare și reformă radicală⁸.

Conținutul actualei etape începe din mai 2006, manifestându-se prin regândirea unor abordări conceptuale în legătură cu reglementarea migrării forței de muncă, desfășurarea unei reforme instituționale, o cooperare mai efektivă cu Uniunea Europeană, contracararea migrației ilegale și migrației ilegale de tranzit.

- *Reforma Instituțională.* Revitalizarea acțiunilor guvernului în reglementarea migrației se orientează spre legalizarea activităților cetățenilor moldoveni peste hotare, apărarea lor juridică și socială, care încă n-a fost obținută. Reforma a fost de asemenea condiționată de schimbarea priorităților în politica migraționistă, fiind considerată parte integrantă a politicii sociale. Mai mult decât atât, în încercarea de a unifica sistemul de reglementare a migrației Republicii Moldova cu cel caracteristic țărilor Uniunii Europene, Moldova schimba conținutul și funcțiile structurilor specializate în migrație. Prerogativele Biroului Național pentru migrație au fost divizate între Ministerul Economiei și Comerțului, Ministerul Afacerilor Interne (Biroul Național pentru migrație și Azil) și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă. În reglementarea proceselor migraționiste în Moldova participă, de asemenea, în măsuri diferite, Președinția, Parlamentul, Ministerul Economiei și Comerțului, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Afacerilor Externe și al Integrării Europene, Departamentul trupelor de frontieră, și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

În august 2006 a fost creată Comisia pentru coordonarea activităților legate de migrație, condusă de vice-premierul Guvernului, ministrul Afacerilor Externe și al Integrării Europene al Republicii Moldova.

- *Modificarea cadrului normativ.* Baza juridico-normativă a gestionării migrației este reprezentată astăzi de Concepția politicii migraționale, Legea cu privire la migrație, Legea cu privire la cetățenie, Legea de intrare și ieșire din Republica Moldova, Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova, Legea cu privire la statutul refugiaților, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului cu ființe umane (decembrie 2005). Republica Moldova are un cadru normativ echilibrat în sfera managementului migrației: Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova ”Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare (2011-2014), Programul de guvernare pentru 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”, Planul național de măsuri cu privire la migrație și refugiați (2006), Planul Național de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2008-

⁵ Gestionarea migrației de muncă în Republica Moldova. – Chișinău, Organizația Internațională a Muncii, 2005; Lucke M., Mahmoud T. O., Pinger P. Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova. – Chișinău, SIDA, IOM, 2007; Migration Trends and Policies in the Black Sea Region: cases of Moldova, Romania and Ukraine. – Chișinău, 2008; Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только. – Chișinău: МолдГУ, 2005; Postolachi V., Poalelungi O., Moșneaga V., Gonța V. Republica Moldova – Problemele migrației. – Chișinău, IMSRM; GSEE, 2007.

⁶ Moșneaga V., Mohamadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol. I-II. – Iași, 2006.

⁷ Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: основные этапы и специфика. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2007, Nr.1 (XXXVI), pp. 33-48.

⁸ Migration Trends and Policies in the Black Sea Region: cases of Moldova, Romania and Ukraine. – Chișinău, 2008.

2009 (adoptat în aprilie 2008), Programul de măsuri pentru susținerea populației ce locuiește în afara Republicii Moldova (diasporei moldovenești) pentru anii 2006-2009, etc.

Republica Moldova cooperează cu structurile internaționale specializate în domeniul migrației (Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația Internațională a Muncii, Direcția Înaltului Comisariat pentru Refugiați). În momentul de față au fost elaborate legi cu privire la cetățenii străini în Republica Moldova și migrația forței de muncă. S-a propus adoptarea legii cu privire la schimbarea principiilor de stabilire a cotelor imigraționale. Abordările revoluționare sunt vizibile pentru stimularea ocupării forței de muncă și a posibilităților de investiții provenite de la imigranții în Republica Moldova.

În Legea cu privire la migrația forței de muncă o mare atenție este acordată contracarării migrației nereglementate a cetățenilor moldoveni. Legislatorii înăspresc controlul de activitate a agenților, încadrați în angajarea în câmpul muncii a moldovenilor peste hotare: firmele sunt obligate să furnizeze rapoarte trimestriale Biroului Național de Statistică și Agenției pentru Ocuparea forței de Muncă. Rapoartele indică: cine, unde, pe ce termen a plecat și când se va întoarce. Părinții care intenționează să plece să lucreze peste hotare sunt obligați să aducă la cunoștință agenției despre faptul că copii lor rămân fără supraveghere.

A fost elaborat sistemul informațional automatizat în această privință. Împreună cu Organizația Internațională pentru Migrație a avut loc un tender și au fost stabilite în baza concursului transparent companiile care vor asigura partea tehnică a proiectului, integrat în programul „Moldova electronică”. Procesul de implementare constă într-un plan de acțiuni în sfera migrației și refugiaților. La începutul lunii aprilie 2008 în Moldova a fost deschis, într-un propriu sediu, Centrul pentru amplasarea migranților ilegali.

- *Reexaminarea sarcinilor / obiectivelor de bază ale practicii de reglementare a migrației forței de muncă.* Autoritățile moldovenești promovează o abordare nouă, ce constă în faptul că reglementarea proceselor migrației forței de muncă depinde de soluționarea problemelor de combatere a sărăciei, creșterea ocupării forței de muncă, sporirea potențialului socio-economic al țării și bunăstării cetățenilor. Politica migrațională începe să fie analizată în contextul politicilor sociale, subordonării politicii migraționiste priorităților naționale, legăturii cu perspectivele de dezvoltare a țării.

Renașterea economiei țării constituie una dintre cele mai importante căi de reducere a numărului de muncitori moldoveni, emigrați în căutarea salariilor mai mari, corespunzătoare standardelor internaționale. Acest proces de renaștere a economiei trebuie să se bazeze pe creșterea investițiilor directe în producție, în conformitate cu Programele guvernamentale în efectuare. Transferurile bănești (remitențele) ale muncitorilor moldoveni trebuie să stimuleze investițiile în diferite proiecte locale.

Accentul a fost pus pe crearea condițiilor normale de muncă în Moldova, atragerea remitențelor migranților în investiții, dezvoltarea business-ului mic și mijlociu, cât și pe dezvoltarea socio-economică a țării. În acest scop, în 2007-2008 a fost pus în aplicare proiectul „Dincolo de reducerea sărăciei: elaborarea cadrului juridic, regulator și instituțional pentru utilizarea remitențelor în scopul dezvoltării mediului de afaceri din Moldova”. În țară s-au intensificat contactele, conlucrarea cu diaspora moldovenească⁹, desfășurată de către Biroul Național de Relații Interetnice.

- *Cooperarea cu Uniunea Europeană în domeniul reglementării migrației.* Astăzi Moldova promovează politică în domeniul migrațiilor în contextul inițiativelor migraționiste a Uniunii Europene. Printre aceste inițiative pot fi numite: aprobarea unei abordări globale față de migrație în regiunile de est și sud-est învecinate cu Uniunea Europeană; parteneriat privind mobilitatea și migrația circulară; Misiunea Uniunii Europene privind cooperarea la frontieră (E.U.B.A.M.); „Sinergia Mării Negre”; noua tematică de cooperare cu țările terțe în domeniul azilului și migrației, crearea centrului de vize unic al Uniunii Europene; acord privind simplificarea regimului de vize și de readmisie¹⁰.

- după expirarea timpului rezervat pentru Planul Individual de Acțiuni „Uniunea Europeană – Republica Moldova” (2005-2008), autoritățile moldovenești au înaintat inițiativa de a semna un nou

⁹ Мошнега В., Русу Р. Формация диаспоры молдовенесті peste hotare: esența și specificul. În: Moldoscopia (Probleme de analiză politică), 2008, Nr. 1 (XL), pp. 91-104; Pribytkova I., Gromovs Iu. Migration Trends 2004-2006 Soderkoping Process Countries. – Kiev: European Commission, 2007.

¹⁰ Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только. – Chișinău: МолдГУ, 2005.

document de cooperare cu Uniunea Europeană. Acest document trebuie să fie din punct de vedere politic bine consolidat, oferind Moldovei o continuitate a reformelor inițiale de integrare Europeană. În acest context UE a propus „Parteneriatul estic”.

- Moldova și-a exprimat dorința de a adera în calitate de țară-pilot la proiectul privind migrația circulară, și a propus la rândul său propuneri și observații privind îmbunătățirea mecanismului migrației circulare și de mobilitate. După două runde de negocieri, în iunie 2008, Republica Moldova a fost selectată în calitate de țară ce va realiza proiectul „pilot” în domeniul migrației circulare. Acest acord atrage atenția asupra migrației circulare a cadrelor calificate, sensibilizării, formării profesionale în contextul cerințelor UE, cu scopul de reîntoarcere și reintegrare în țara de origine. Ca parte integrantă a acordului a fost prevăzută realizarea a două proiecte, în valoare de 5,5 ml. Euro.

- În ansamblu, Republica Moldova a salutat pozitiv rezultatele misiunii E.U.B.A.M.: consolidarea încrederii la frontieră, s-a redus migrația ilegală, traficul de droguri, de automobile furate, etc.

- Deschiderea în 2007 a Centrului unic de vize UE a permis facilitarea situației de primire a vizelor în UE pentru țările ce nu au ambasade în Republica Moldova. În activitatea centrului participă mai multe state. Practica activităților Centrului Unic de vize în Moldova a fost evaluată pozitiv în Uniunea Europeană. În contextul experienței acumulate în Moldova, Uniunea Europeană a deschis cel de-al doilea centru unic de vize UE în Muntenegru.

- Ca urmare, a rezultat semnarea acordului de facilitare a regimului de vize și de readmisie. Începând cu 1 ianuarie 2008 a fost introdus regimul simplificat de vize între Moldova și țările Uniunii Europene. În același mod a fost simplificată procedura de perfectare a vizelor pe termen scurt. Se stabilește o taxă mai mică, sunt evidențiate categorii de persoane care pot primi viza gratuit, vize multiple și pe un termen mai lung. Sunt introduse anumite măsuri de facilitare a regimului de vize cu România și Bulgaria.

Spre deosebire de multe alte țări, acordul privind readmisia cetățenilor moldoveni și cetățenilor țărilor terțe, ce au intrat în Uniunea Europeană de pe teritoriul Republicii Moldova, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2008. Mai mult decât atât, Moldova a semnat acordul privind readmisia cu Cehia, Ungaria, Lituania, Polonia, România, Ucraina, Norvegia, Elveția, Italia¹¹.

- Ca parte a procesului de la Budapesta și Sederkoping¹², de cooperare regională în contextul „Sinergiei Marii Negre”, Moldova cooperează în domeniul combaterii migrației ilegale, contrabandei, criminalității transfrontaliere, consolidării și modernizării tehnice a controlului de frontieră, îmbunătățirii procesului de selectare și monitorizare a informației, etc.

• *Înăsprirea acțiunilor împotriva organizatorilor traficului de ființe umane și migrația ilegală.* Primele tentative de combatere a migrației ilegale a populației moldovenești au fost legate de traficul de ființe umane. Inițiativa aparține organizațiilor internaționale, preocupate de traficul femeilor și fetelor tinere cu scopul exploatarei sexuale. În conformitate cu recomandările organizațiilor internaționale și reieșind din situații reale, prin decizia Guvernului Republicii Moldova (mai 2000), a fost creat Grupul Național de Combatere a traficului de ființe umane, care a avut menirea să joace rolul de partener național în cadrul proiectului O.I.M. în problema combaterii traficului de ființe umane din Republica Moldova. În același timp a fost elaborat Planul de Acțiuni care pune accentul pe cooperarea și acțiunile comune ale autorităților publice și organizațiilor non-guvernamentale. Tot atunci a fost constituit grupul de lucru permanent, în care au intrat reprezentanți ai ministerelor, deputați ai parlamentului, reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale. În componența Ministerului Afacerilor Interne a fost creat Departamentul pentru combaterea crimei organizate, sarcinile lui vizând și combaterea traficului de ființe umane.

Este evidentă reducerea dinamicii de creștere a traficului de ființe umane, însă eforturi sporite sunt necesare pentru tragerea traficantilor la răspundere penală. În același timp, trebuie acordată o atenție sporită

¹¹ Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: основные этапы и специфика, pp. 33-48.

¹² Pribytkova I., Gromovs Iu. Migration Trends 2004-2006 Soderkoping Process Countries. – Kiev: European Commission, 2007.

consolidării capacităților organelor implicate în combaterea traficului de ființe umane, inclusiv exploatării sexuale prin utilizarea internetului¹³.

În august 2005 a fost adoptat noul Plan Național de Acțiune pentru lupta cu traficul de ființe umane. Se iau diferite măsuri cu scopul de combatere a traficului. În primul rând informarea populației despre gradul de pericol și riscul migrației ilegale, traficul de ființe umane cu scopul exploatării de muncă sau sexuale, preîntâmpinarea populației referitor la consecințele acestora. În al doilea rând, consolidarea controlului asupra activităților agenților turistici și de ocupare a forței de muncă peste hotare. Și în al treilea rând, pedepsirea celor care organizează, recrutează și transportă „marfa vie”. În anul 1998 în Codul Penal a fost introdus articolul cu privire la „Proxenetism” (art.105). În codul Penal al Codului Procesual Penal al Republicii Moldova au fost introduse schimbări (iulie 2001), referitor la traficul de „carne vie”, în special, art.113-2, privind pedepsirea penală a traficanților de ființe umane pe termene lungi. În ultimii ani în Moldova s-a întezit activitatea de identificare și combatere a crimelor asociate cu traficul de ființe umane¹⁴.

• *Protecția socială a migranților.* Se referă la două aspecte principale, pe de o parte, protecția socială a migranților în țara gazdă, iar pe de altă parte, securitatea socială a acestora în perspectiva întoarcerii lor în Republica Moldova. Majoritatea din migranți nu contribuie la fondul de asigurări sociale și la fondul pentru asigurări obligatorii de asistență medicală. Deși în decembrie 2006 s-au făcut modificări la Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat prin introducerea contractului individual de asigurare care se încheie direct cu Casa Națională de Asigurări Sociale, puțini migranți apelează la acesta pentru a-și asigura pensia pentru limita de vârstă.

Cetățenii Republicii Moldova se adresează la medic în străinătate doar în cazuri extreme, pentru că serviciile medicale sunt scumpe și majoritatea nu-și pot permite să le achite, sau trebuie să facă mari eforturi financiare. Cei mai mulți migranți încearcă să-și rezolve problemele de sănătate prin metode tradiționale sau în condiții casnice prin administrarea unor medicamente. Persoanele care muncesc peste hotarele țării se întorc în Republica Moldova pentru a-și repara dinții, pentru intervenții chirurgicale¹⁵, etc. Trebuie luat în calcul faptul că mulți migranți acceptă, constrânși de împrejurări, să lucreze în condiții nocive sau cu risc sporit.

Problematica este și mai complexă, dacă se ia în considerare faptul că necontribuția celor plecați la muncă peste hotare se răsfrânge asupra întregului sistem de asigurare socială. Este absolut necesară o politică și o strategie guvernamentală coerentă în acest sens, pentru a crea condiții favorabile, de stimulare a migranților ca aceștia să contribuie la sistemul asigurărilor sociale și de sănătate. Dacă acordurile bilaterale între state în domeniu sunt mai greu de coordonat, atunci pe plan intern eforturile ar trebui să fie maxime.

• *Cooperarea Guvernului cu O.N.G.-urile: transparență și participare.* Implicarea societății civile în politicile migraționiste se axează preponderent pe două domenii esențiale: informarea populației și sesizarea instituțiilor guvernamentale privind anumite probleme, oferirea unor recomandări în vederea diminuării, soluționării problemelor care au tangențe cu migrația populației.

În ceea ce privește programele, strategiile de informare ale populației, se observă o colaborare dintre societatea civilă și organismele internaționale. Ample campanii de informare s-au realizat în domeniul riscurilor migrației ilegale, traficului de ființe umane, dar și în alte domenii cum ar fi: protecția împotriva bolilor sexual transmisibile în contextul migrației, utilizarea eficientă a remitențelor, situația copiilor lăsați fără îngrijire părintească etc.

Cele mai multe programe de combatere a traficului de ființe umane au fost realizate de către organismele internaționale: O.I.M., U.N.I.C.E.F., U.N.F.P.A., O.S.C.E.¹⁶. Un rol important în informarea populației tinere despre pericolul traficului cu scopul exploatării sexuale îl au organizațiile neguvernamentale ale Republicii Moldova. Printre acestea - „La Strada”, „Inițiativa Civică”, „Compassiune”, „Milena SM”,

¹³ Migration Trends and Policies in the Black Sea Region...

¹⁴ Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: основные этапы и специфика, pp. 33-48.

¹⁵ Migration Trends and Policies in the Black Sea Region...

¹⁶ Migration Trends and Policies in the Black Sea Region...

„Adjuta Civis”, „Regina Pacis”, Centrul Național de Cercetare și Informare a Femeilor, Asociația Femeilor Juriste, „Salvați Copiii, ș.a.

O.N.G.-urile reușesc să implementeze proiecte de prevenire a traficului și asistență victimelor traficului doar în strânsă colaborare cu structurile de stat ale țării, organizațiile internaționale, organizațiile neguvernamentale de profil din alte țări. De menționat că, începând din anul 2002, colaborarea cu structurile de stat a devenit mai eficientă. Situația dată a fost condiționată de faptul că organizațiile internaționale și structurile de stat de profil din țări ca cele din UE (Olanda) și SUA au activizat lupta împotriva traficului de ființe umane din Moldova cu scopul exploatării sexuale și au atenționat conducerea Moldovei despre necesitatea prevenirii acestor procese.

Cu susținerea misiunii O.I.M. au fost organizate diferite evenimente de informare a populației despre traficul de femei și fete cu scopul exploatării sexuale și în Transnistria. Organizațiile neguvernamentale din partea dreapta și stânga a Nistrului colaborează în această privință.

În procesul prevenirii traficului de ființe umane cu scopul exploatării lor sexuale, vânzării sau lipsirii de organe, depistării și pedepsirii organizatorilor lor, sunt implicate structurile ordinii publice de pe ambele maluri ale Nistrului. În alte privințe însă, legate de reglementarea migrației, monitorizarea și schimbul de informație despre procesele migraționale, o astfel de colaborare lipsește din anul 1998. Republica Moldova se orientează spre exigențele Uniunii Europene, în timp ce politicile autorităților din zona transnistreană reiese din cerințele de reglementare ale proceselor migraționiste ale Federației Ruse.

Un rol important în promovarea migrației legale și combaterea traficului de ființe umane îl au activitățile desfășurate de către Organizația Internațională a Muncii. Un șir de acțiuni în acest sens au fost implementate în cadrul proiectului regional „Eliminarea traficului de ființe umane din Republica Moldova și Ucraina prin măsuri ale pieței muncii” (2007-2008).

În campaniile de informare se implică și instituțiile guvernamentale: Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Justiției, Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului, Ministerul Educației și Tineretului, Departamentul Migrațiilor, Departamentul Vamal, etc., cu toate că deseori colaborarea se reduce la declarații sau participare comună la întruniri, conferințe, seminare etc.

Sunt unele încercări de asumare reciprocă a schimbului de informație și a responsabilităților în procesul de cooperare, un exemplu în acest sens este Memorandumul de Colaborare încheiat la 23 mai 2008 între trei structuri de stat: Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală și Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului și alte trei structuri nestatale: Organizația Internațională pentru Migrație, misiunea din Moldova, Asociația Femeilor de Cariera Juridică / Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei și Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”.

În ansamblu însă, există rezerve mari în ceea ce privește lupta cu combaterea migrației ilegale și traficul de ființe umane, legate, în special, de inconsecvența autorităților moldovenești privind pedepsirea oficialilor publici, care „acoperă” migrația ilegală, traficul de ființe umane cu scopul exploatării peste hotare etc. Acest lucru a fost menționat de Departamentul de Stat al SUA în raportul său privind contracararea migrației ilegale ființelor vii în 2007.

Între timp, se observă și momente pozitive ale gestionării migrației în Republica Moldova. Aceasta se datorează, în mare parte, cooperării active cu Uniunea Europeană. În acest context, este necesar de examinat cauzele care influențează negativ asupra eficacității reglementării proceselor migraționiste în Republica Moldova.

În primul rând, cercetarea și pedepsirea penală a oficialilor guvernamentali, care „acoperă” migrația ilegală și o organizează. În al doilea rând, în lupta pentru contracararea migrației ilegale deseori se imită activitatea, dându-se preferință măsurilor administrative cu caracter interdicționist. În al treilea rând, lucrul cu diaspora de multe ori este înlocuit cu o abordare birocratică. În al patrulea rând, nu trebuie trecut cu vederea, în afară de cooperarea cu Uniunea Europeană, reglementarea migrației în Est (CSI, Rusia, Ucraina).

Moldova este o țară mică cu o piață a forței de muncă ne semnificativă. Fără o politică de investiții pe termen lung, bine gândită din partea Uniunii Europene, toate măsurile întreprinse de către autoritățile moldovenești cu scopul de a reglementa migrația nu vor avea succesul așteptat.

Cu alte cuvinte, combaterea eficientă a traficului ilegal, rămâne a fi o problemă complexă, un proces multiplu, care îmbină atât acțiunile puterii, cât și măsurile economice, ce necesită o cooperare la nivel internațional, precum și între structurile naționale, organele de stat și organizații non-guvernamentale.

Bibliografie

1. Gestionarea migrației de muncă în Republica Moldova. – Chișinău, Organizația Internațională a Muncii, 2005.
2. Lucke M., Mahmoud T. O., Pinger P. Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova. – Chișinău, SIDA, IOM, 2007.
3. Migration Trends and Policies in the Black Sea Region: cases of Moldova, Romania and Ukraine. – Chișinău, 2008,
4. Моșнега V., Rusu R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2008, Nr.1 (XL), pp. 91-104.
5. Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: основные этапы и специфика. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2007, Nr. 1 (XXXVI), pp. 33-48.
6. Моșнега V., Mohamadifard Gh., Corbu-Drumea L. (Coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol. I-II. – Iași, 2006.
7. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только. – Chișinău: Молд. ГУ, 2005.
8. Pop A. Moldova – Romania: Managing Migration and Combating Trafficking in Human Beings at the EU Eastern Border. – Chișinău: IOM, 2007.
9. Postolachi V., Poalelungi O., Moșneaga V., Gonța V. Republica Moldova – Problemele migrației. – Chișinău, IMSRM; GSEE, 2007.
10. Pribytkova I., Gromovs Iu. Migration Trends 2004-2006 Soderkoping Process Countries. – Kiev: European Commission, 2007.
11. Schwartz R. Exploring the Link between Moldovan Communities Abroad and Moldova. – Chișinău, An SIDA and IOM Study, May 2007.

ÎN CĂUTAREA TALENTELOR: POLITICA UNIUNII EUROPENE PRIVIND FENOMENUL “EXODULUI DE CREIERI”

Eugeniu BURDELNII

În linii generale, în Europa, fenomenul exodului de creieri obține două tendințe distincte. Prima tendință este plecarea în masă din Europa Occidentală a savanților de o înaltă calificare care, în majoritatea cazurilor, se îndreaptă spre Statele Unite ale Americii. A doua tendință este migrația muncitorilor calificați din Europa de Est și Sud-Est spre Europa Occidentală, migrație deseori facilitată de extinderea Uniunii Europene prin acordarea calității de membru noilor țări. În pofida tuturor eforturilor, menite să stimuleze mobilitatea forței de muncă înalt calificate în cadrul Uniunii Europene, ponderea migrației muncitorilor înalt calificați rămâne a fi joasă, în acest caz fiind atestată doar o creștere lentă. Ca rezultat, Uniunii Europene îi lipsește atractivitatea necesară pentru a atrage savanții înalt calificați din străinătate și, astfel, UE nu poate să devină principalul centru al producției intensive a cercetării. Fără oameni de știință înalt calificați Europa nu va fi în stare să mențină aceleași standarde de trai cu care deja s-a obișnuit. O nouă viziune și noi instrumente sunt indispensabile pentru a inversa această tendință.

Tendințele generale ale migrației muncitorilor înalt calificați în Europa: are oare Europa suficientă forță magnetică pentru a atrage migranți înalt calificați?

Probabil, cea mai veche întrebare datată în economie este de ce unele țări sunt bogate în timp ce altele sunt sărace. Teoria economică remarcă, în acest sens, că diferențele în nivelul de educație a populațiilor sunt o parte importantă a răspunsului la această întrebare¹⁷. Un rol important aici revine pe seama migrației muncitorilor calificați, care pot contribui la creșterea economică a țărilor gazdă. Este un lucru firesc: talentul antrenat este drojdia care transformă societatea și o dezvoltă în ascensiune, după cum a specificat într-un mod foarte reușit și clar politicianul din Singapore Lee Kuan Yew¹⁸. Începând cu lucrările lui Paul Romer (1986, 1987, 1990) sau ale lui Robert Lucas (1988), imigrarea migranților calificați este interpretată ca fiind un stimulent al creșterii economice¹⁹, iar contribuția muncitorilor calificați străini la succesul și dezvoltarea economică a țărilor gazdă, în special în domeniul cercetării, inovației și antreprenoriatului, este recunoscută pe larg – se cunoaște, de exemplu, numărul câștigătorilor Premiului Nobel din partea SUA, născuți în străinătate, sau numărul celor care au întemeiat companii globale în domeniul tehnologiilor înalte, cum ar fi Intel sau eBay și alte afaceri de succes²⁰. Răspândirea acestui fenomen a fost remarcată încă la începutul anilor șaiszeci²¹, când a avut loc emigrarea în masă și permanentă a persoanelor înalt calificate (cercetători, oameni de știință și chiar tineri absolvenți)²², determinând astfel Societatea Regală Britanică să introducă termenul de „*exod de creieri – brain drain*”²³. O trăsătură care unește elita talentată de pretutindeni este că aceasta este mai mobilă decât restul populației. Doi economiști, Frédéric Docquier și Hillel Rapoport, estimează, în această ordine de idei, că ratele medii ale emigrării la nivel mondial sunt de 0,9% pentru persoanele slab calificate, 1,6% pentru persoanele mediu calificate și 5,5% pentru persoanele înalt calificate²⁴.

¹⁷ Carrington W. J., Detragiache E. How Extensive is the Brain Drain? În: Finance and development. A quarterly magazine of the IMF, 1999, Nr. 36 (2). <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/06/carringt.htm>.

¹⁸ Wooldridge Adrian. The battle for brainpower. A survey of talent. În: The Economist, 2006, October 5, p.10.

¹⁹ Ibidem, p.14.

²⁰ Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

²¹ Carrington W. J., Detragiache E. Op. cit.

²² Vedran Horvat. Brain Drain. Threat to Successful Transition in South East Europe? În: Southeast European Politics, 2004, N 5 (1), p. 76. <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue51/horvat.pdf>.

²³ Chu Jeff. How To Plug Europe's Brain Drain. În: TIME Europe Magazine, 2004, p. 3. <http://www.time.com/time/europe/html/040119/brain/story.html>.

²⁴ Wooldridge Adrian. Op. cit., p.12.

În linii generale, în Europa, fenomenul exodului de creieri capătă două tendințe distincte. Prima tendință este plecarea în masă din Europa Occidentală a savanților înalt calificați care, în majoritatea cazurilor, se îndreaptă spre Statele Unite²⁵. Pentru Statele Unite, „exportul” serviciilor de învățământ (prin „importul” studenților străini) a devenit o mașină de făcut bani. În fiecare an studenții străini contribuie cu peste 7 miliarde \$ la economia Statelor Unite²⁶. De exemplu, în anul 2000 Statele Unite au cheltuit pentru activitatea de cercetare și dezvoltare 287 miliarde Euro, cu 121 miliarde Euro mai mult decât Uniunea Europeană. Nici nu este de mirare că Statele Unite au cu 78% mai multe patente high-tech pe cap de locuitor decât Europa, care, la rândul său, este destul de slab dezvoltată în domeniul tehnologiilor informaționale și cel al biotehnologiilor²⁷. În anul 2006 peste 250 000 de europeni au emigrat în afară UE, din care 164 285 în Statele Unite, 40 455 - în Australia, 37 946 - în Canada și 30 262 - în Noua Zeelandă. Germania, de una singură, a atestat 155 290 persoane care au părăsit țara (cu toate că majoritatea au plecat având destinațiile în cadrul Europei). De la perioada reunificării, aceasta reprezintă cea mai înaltă rată de emigrare a muncitorilor, rată care, la rândul său, a fost egală cu rata din perioada după cel de-al Doilea Război Mondial²⁸. În termeni relativi, în perioada 2002-2003 Uniunea Europeană a produs mai mulți absolvenți în domeniul științelor (doctoranzi) decât Statele Unite, dar are mai puțini cercetători (5,36 la o mie din numărul populației lucrătoare în Uniunea Europeană în comparație cu 8,66 în SUA și 9,72 în Japonia)²⁹.

A doua tendință este migrația muncitorilor calificați din Europa de Est și Sud-est spre Europa Occidentală, migrație deseori facilitată de extinderea Uniunii Europene prin acordarea calității de membru noilor țări³⁰. Lituania, de exemplu, începând cu anul 2003, a pierdut în jur de 100 000 cetățeni, majoritatea dintre care sunt tineri, persoane bine educate, care, în mare parte, au emigrat în Irlanda. Cu un fenomen similar s-a confruntat și Polonia după ce a devenit membră a Uniunii Europene în 2004. În primul an de apartenență la Uniunea Europeană, 100 000 polonezi au fost înregistrați lucrând în Anglia, alăturându-se la un număr estimat la 750 000 rezidenți de origine poloneză³¹.

În timp ce, din punct de vedere istoric, Statele Unite au fost extrem de pragmatice și au înșirat covoarele sale roșii pentru imigranții cu capacități specifice, Europa a fost reticentă în deschiderea hotarelor sale³². În comparație cu Statele Unite, Europa, din ce în ce mai mult, suferă eșec în atragerea persoanelor înalt calificate. „Noi nu suntem suficienți de buni în atragerea persoanelor înalt calificate”, a constatat Președintele Comisiei Europene Jose Manuel Barroso în timpul unei conferințe de presă din 10 octombrie 2007³³. Numărul muncitorilor înalt calificați, veniți din toate țările lumii a treia este estimat la 1,72% din totalul forței de muncă a Uniunii Europene, care, la rândul său, se află cu mult mai în urmă față de importante țări de destinație a migranților, cum ar fi Australia (9,9%), Canada (7,3%), Statele Unite (3,2%) și Elveția (5,3%)³⁴.

În pofida tuturor eforturilor, menite să stimuleze mobilitatea forței de muncă înalt calificate în cadrul Uniunii Europene, ponderea imigrației muncitorilor înalți calificați rămâne a fi joasă, fiind atestată doar o creștere lentă³⁵. Desigur, motivul principal este că opțiunile de imigrare în Uniunea Europeană sunt extrem

²⁵ Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

²⁶ Straubhaar Thomas. International Mobility of the Highly Skilled. În: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange. Hamburg Institute of International Economics (HWWA). Discussion Paper 88, 2000, p. 8. <http://opus.zbw-kiel.de/volltexte/2003/695/pdf/88.pdf>.

²⁷ Chu Jeff. Op. cit., p. 2.

²⁸ Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

²⁹ Carrington W. J., Detragiache E. Op. cit.

³⁰ Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

³¹ Ibidem.

³² Straubhaar, Thomas. Op. cit., pp. 7-8.

³³ European Commission Launches New Push for ‘Blue Card’. În: Spiegel online, 2007. <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,513083,00.html>.

³⁴ Gentili Mirko. New brains in EU with the Blue Card? Interview with Ewa Klamt. În: LaSpecula.com, International News Weekly, 2008. http://www.laspecula.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1528&Itemid=1.

³⁵ Straubhaar Thomas. Op. cit., p. 10.

de restrictive pentru persoanele din afara UE. Chiar și studenții sau doctoranzii sunt nevoiți să depășească niște obstacole care necesită mult timp, sunt într-un fel chinuitoare și uneori chiar arbitrare³⁶. Atractivitatea Uniunii Europene suferă, în plus, și din cauza faptului că, în prezent, migranții înalt calificați trebuie să depășească 27 de sisteme diferite de admitere, nu au posibilitate să se deplaseze dintr-o țară în alta pentru a munci și, în unele cazuri, procedurile, care sunt prea lungi și obositoare, îi fac pe aceștia să opteze în favoarea țărilor non-membre ale Uniunii Europene, care oferă condiții cu mult mai favorabile la intrarea și șederea în țară (CEU 2007). Cu toate acestea, chiar și în țările unde există anumite proiecte, acestea, la rândul lor, sunt exclusiv naționale și nu oferă nici o facilitare muncitorilor înalt calificați, veniți din țările lumii a treia, care au nevoie sau doresc să se deplaseze în alt stat-membru pentru a se angaja la muncă, astfel, se segmentează piața forței de muncă a Uniunii Europene și nu este posibilă (re)alocarea eficientă a forței de muncă necesare (CEU 2007). În prezent, fiecare țară membră a Uniunii Europene implementează o serie de acorduri bilaterale cu anumite țări din lumea a treia și decide dacă și cum să recunoască calificările muncitorilor veniți din aceste țări. Însă, în practică, această atitudine mărește nivelul pierderilor de abilități, care are efect advers negativ nu numai asupra economiei unei țări – imigranții nu contribuie la dezvoltare decât în măsura capacităților sale – dar și asupra procesului de integrare³⁷.

Ca rezultat, după cum a și fost menționat deja, Uniunii Europene îi lipsește forța magnetică de atragere a savanților și cercetătorilor înalt calificați din străinătate și, astfel, ea nu poate să devină principalul centru al producției intensive a cercetării³⁸. De exemplu, în prezent, în jur de 400 000 absolvenți europeni cu studii tehnice și în domeniul științelor exacte locuiesc în Statele Unite, și mii de absolvenți părăsesc Europa în fiecare an. Un sondaj realizat de Comisia Europeană a relevat, de exemplu, că doar 13% din experții europeni în domeniul științelor exacte, care lucrează peste hotare, intenționează să se întoarcă acasă³⁹.

Liderii Uniunii Europene au promis acum câțiva ani ca până în anul 2010 să transforme Uniunea în „cea mai competitivă și dinamică economie din lume bazată pe cunoștințe”⁴⁰. Mai mult ca atât, pe o piață unde există o concurență internațională în creștere pentru acești lucrători, Europa va avea succes în atragerea „celor mai buni și celor mai isteți” doar dacă va vorbi cu o singură voce⁴¹. În acest context, Programul de la Haga din 4-5 noiembrie 2004 a recunoscut explicit că „migrația legală va juca un rol important la consolidarea economiei europene bazată pe cunoștințe, la avansarea dezvoltării economice și, astfel, va contribui la implementarea Strategiei de la Lisabona”⁴². La rândul lor, membrii Parlamentului European au recunoscut că „dincolo de preferința comunitară, aplicată în largi sectoare ale politicilor noastre economice, nu este nici un dubiu că există o cerere reală pentru abilități specifice, care variază de la o țară la alta și care nu pot fi întâlnite în cadrul Uniunii Europene. În cazurile date, ar fi corect, de a deschide ușile noastre”⁴³. După cum a menționat Franco Frattini, în anul 2007 - Comisarul European responsabil pentru Justiție, Libertate și Securitate: „Este esențial, de exemplu, ca Europa să devină un magnet real de atragere a imigranților înalt calificați. Noi trebuie să susținem ideea de a fi unicul jucător care va depăși provocarea globalizării”⁴⁴. Cu câțiva ani în urmă fostul Cancelar german Gerhard Schröder a menționat: „Doar în cazul când vom reuși să menținem inovația noastră la un nivel înalt, doar atunci vom ajunge la un nivel de prosperitate, care va permite să păstrăm sistemul bunăstării noastre în condițiile schimbătoare de astăzi”.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Bertozzi Stefano. Legal Immigration: Time for Europe to Play its Hand. CEPS Working Document, 2007, N 257, pp.13-14. http://aei.pitt.edu/7381/01/downfree.php%3Fitem_id%3D1458.

³⁸ Straubhaar Thomas. Op. cit., p. 20.

³⁹ Chu Jeff. Op cit., p. 3.

⁴⁰ Ibidem, p. 2.

⁴¹ Cerna Lidia. Towards an EU Blue Card? The Proposed Delegation of National High-Skilled Immigration Policies to the EU-Level. University of Oxford. Paper prepared for the ISA Annual Conference, San Francisco, 2008, March 26-29, p. 4. http://www.euractiv.com/29/images/isa08_proceeding_253922_tcm29-171069.pdf.

⁴² Ibidem, p. 5.

⁴³ Ibidem, p. 15.

⁴⁴ Frattini Franco. The future of EU migration and integration policy, Speech, London School of Economics, London, 2007. <http://www.europaworld.org/week296/speechfrattini23207.html>, p. 2.

Pentru ca această viziune să devină realitate pe întreg teritoriul regiunii, Europa va avea nevoie ca până în anul 2010 să atragă 700 000 de noi cercetători și să ademenească înapoi migranții științifici continentali⁴⁵.

Un grup de experți convocat de Comisia Europeană a concluzionat la sfârșitul anului 2003 că „sunt necesare urgent noi abordări europene pentru consolidarea domeniului de cercetare”, inclusiv crearea unui organ fondat public, care va fi ghidat de necesitățile științifice pentru susținerea activității de cercetare. „Există necesitatea elaborării unui proiect competitiv de finanțare, care să fie independent de interesele naționale”, menționa, în această ordine de idei, savantul danez Mogens Flensted-Jensen. „Pentru a defini excelența, este nevoie de concurență la nivel european care să susțină cercetarea de bază”⁴⁶.

Strategiile Uniunii Europene orientate spre atragerea migranților înalt calificați

Cu siguranță, fără imigranți Europa nu va fi în stare să mențină aceleași standarde de trai cu care deja s-a obișnuit⁴⁷. Pentru a obține obiectivul de a mări în Europa nivelul investițiilor în domeniul cercetării la 3% din produsul intern brut (PIB), după cum și a fost decis la Reuniunea Consiliului European de la Barcelona din martie 2002, Uniunea Europeană ar avea nevoie încă de 700 000 de cercetători⁴⁸. Fundamentele acestei strategii au fost deja stipulate în cadrul reuniunii Consiliul European de la Lisabona (23 - 24 martie 2000), care a stabilit drept obiectivul strategic al Uniunii Europene “de a deveni cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoștințe, într-o lume capabilă la creșterea economică stabilă, unde să existe mai multe și mai bune locuri de muncă și o mai mare coeziune socială. [...] Trecerea la o economie digitală, bazată pe cunoștințe, susținută de noi servicii și bunuri, va fi un motor puternic pentru dezvoltare, concurență și locuri de muncă”⁴⁹.

Această sarcină poate fi realizată printr-o serie de măsuri conexe, cum ar fi: a face mai atractivă cariera științifică pentru tânăra generație, a promova implicarea femeilor în domeniul cercetărilor științifice, a extinde oportunitățile de instruire și mobilitate în domeniul cercetării, a îmbunătăți perspectivele de carieră pentru cercetători în cadrul Comunității și a deschide Comunitatea pentru cetățenii țărilor lumii a treia, care pot să fie admiși în scopul activității de cercetare (CEU 2005). De exemplu, un anumit număr de realizări concrete au fost obținute după anul 2000, în special, lansarea la 10 iulie 2003 a portalului de mobilitate a Cercetătorului european: http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm⁵⁰.

Bazat pe o analiză complexă a perspectivelor de carieră în cadrul Uniunii Europene, *Comunicatul C.E. „Cercetătorii în domeniul cercetării europene: o singură profesie, multiple cariere”*, a propus pași concreți întru încurajarea și structurarea dialogului îmbunătățit și schimbului de informații cu oamenii de știință, precum și stabilirea la nivel european a unei piețe competitive a forței de muncă în domeniul cercetării (CEC, 2003). Acțiunile recomandate au inclus „*Carta Cercetătorului European*”, „*Codul de conduită pentru recrutarea cercetătorilor*”, o modalitate comună de evaluare și înregistrare a abilităților cercetătorilor, calificărilor și rezultatelor obișnuite, precum și instrumente avansate de instruire, acces la o susținere financiară adecvată și nivelul minim necesar de beneficii în domeniul securității sociale pentru doctoranzi (CEC, 2003). Ca urmare, Consiliul European a solicitat în iunie 2004 să se treacă rapid la activități de încurajare a mobilității cercetătorilor. Activitatea în acest domeniu este implementată de Comisia Europeană, în cooperare cu statele membre, prin intermediul „*Grupului conducător pentru resursele umane și mobilitate în domeniul cercetării europene*”. Rezultatele includ crearea Portalului

⁴⁵ Chu Jeff. Op. cit., p. 4.

⁴⁶ Ibidem, p. 9.

⁴⁷ Bertozzi Stefano. Op. cit., p. 15.

⁴⁸ Carrington W. J., Detragiache E. Op. cit.

⁴⁹ Bertozzi Stefano. Op. cit.

⁵⁰ Taking action to stop EU brain drain: Commission proposes measures to improve researchers' careers. Europa.eu, 2003,18 July.

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/1051&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

Mobilitatea Pan-Europeană a Cercetătorilor și Rețeaua Europeană a Centrelor de Mobilitate (ERA-MORE)⁵¹.

Programul de la Haga, menționat mai sus, a accentuat importanța elaborării „unui plan de politici privind migrația legală, inclusiv proceduri de admitere, capabile să reacționeze prompt la cererile fluctuante ale muncitorilor migranți pe piața forței de muncă”⁵². Al șaselea Program-cadru pentru Cercetare al Uniunii Europene (FP6 2003 – 2006) a acordat aproximativ 10% din bugetul său (1,6 miliarde Euro din totalul de 17,5 miliarde) activităților menite să consolideze oportunitățile de mobilitate și instruire pentru cercetători, cum ar fi Acțiunile Marie Curie, care au fost cu 60% în creștere în comparație cu precedentul Program-cadru⁵³. În proiectul Acțiunilor de Mobilitate și proiectul Resurse Umane Marie Curie sunt prezente măsuri individuale de susținere a cercetătorilor top-clas din țările lumii a treia, care doresc să vină în Europa⁵⁴.

Directiva 71 a Consiliului din 12 octombrie 2005 a avut drept sarcină sprijinirea admiterii și mobilitatea în scopuri de cercetare a cetățenilor din țările lumii a treia, pentru facilitarea aflării acestora pe teritoriul Uniunii Europene pe un timp mai mult de trei luni și care avea ca scop mărirea atractivității Comunității pentru cercetătorii din toată lumea, inclusiv susținerea poziției sale de centru internațional de cercetare (CEU 2005).

Planul de Acțiuni de Mobilitate pentru un Loc de Muncă în Europa (2007 – 2010) a reprezentat un important pas în șirul lung de inițiative pentru promovarea mobilității (CEC 2007). Luând la bază procesul lansat în luna februarie 2001 prin *Comunicatul Comisiei privind Noile Pieși de Muncă (CEC 2001)*, concluziile *Consiliului European de la Stockholm* din martie 2001 și activitatea *Grupului Operativ de Experți de Nivel Înalt privind Capacitățile și Mobilitatea*, Comisia a adoptat în februarie 2002 *Planul de Acțiuni privind Capacitățile și Mobilitatea (CEC 2002)*. *Raportul Final la Planul de Acțiuni*, adoptat la 25 ianuarie 2005, care a luat în considerare lecțiile învățate din Plan, s-a referit la trei domenii prioritare care trebuia să fie urmate: corespunderea sistemelor de educație și de instruire pieței de muncă și importanța pregătirii persoanelor pentru mobilitate prin studierea limbii; eliminarea barierelor legale și administrative, precum și promovarea recunoașterii transfrontaliere a calificărilor; crearea unui portal informațional universal de mobilitate, care să fie bazat pe sistemul locurilor de muncă vacante EURES (CEC 2007). La sfârșitul anului 2005, Comisarul Directoratului General pentru Angajare, Afaceri Sociale și Oportunități Egale, Vladimír Špidla împreună cu Comisarul Directoratului General pentru Justiție și Afaceri Interne, Franco Frattini, au prezentat *Planul de Acțiuni privind Migrația Legală*⁵⁵. Acest Plan și-a asumat sarcina să propună patru directive ce ar reglementa condițiile de intrare și ședere a unor categorii particulare de muncitori din țările lumii a treia, precum și o directivă-cadru ce ar reglementa setul de drepturi ale acestor șase categorii de muncitori veniți din țările lumii a treia⁵⁶. Memorandumul explicativ a stipulat principalele argumente pentru migrația înalt calificată: argumentul ținând de afaceri – domeniul afacerilor are nevoie de migranți economici pentru a satisface necesitățile sale de recrutare; argumentul demografic – Uniunea Europeană deja nu mai produce suficienți muncitori pentru a putea acoperi necesitățile sale în domeniul aplicării forței de muncă. Constatarea falimentului regimului curent al migrației cadrelor înalt calificate este exemplificat de faptul că persoanele înalt calificate din vecinătățile nord africane ale Uniunii Europene aleg să plece în Canada și Statele Unite, mai degrabă, decât în Uniunea Europeană⁵⁷. *Rezoluția Parlamentului European din 26 septembrie 2007 privind planul de acțiuni ce ține de migrația legală* a susținut toate măsurile menite să mărească atractivitatea Uniunii Europene pentru cei mai înalt calificați

⁵¹ Conclusions and recommendations of the EU-Conference “Brain Gain – the Instruments”, The Hague, 29-30 September 2004. <http://www.nuffic.nl/international-organizations/news-events/past-events/brain-gain/more-information>.

⁵² Bertozzi Stefano. Op. cit., p. 9.

⁵³ Taking action to stop EU brain drain: Commission proposes measures to improve researchers' careers...

⁵⁴ Conclusions and recommendations of the EU-Conference, “Brain Gain – the Instruments”...

⁵⁵ Legal Migration in the European Union. Ministry of the Interior of the Czech Republic, 2008. <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/legal-migration-in-the-european-union.aspx>.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Guild Elspeth. EU Policy on Labor Migration: A First Look at the Commission's Blue Card Initiative, CEPS Policy Brief, 2007, Nr. 145. <http://aei.pitt.edu/7537/>.

muncitori, având ca scop satisfacerea necesităților pieței forței de muncă a Uniunii Europene, pentru a asigura prosperitatea Europei, precum și pentru a îndeplini sarcinile Tratatului de la Lisabona (EP 2007).

La 23 octombrie 2007 Comisia a adoptat două propuneri legislative în domeniul migrației economice. Prima propunere ține de elaborarea unei Directive-cadru cu scopul admiterii migranților înalt calificați în Uniunea Europeană, creând *Cardul Albastru al Uniunii Europene*. Referindu-se la inițiativa dată, Președintele Comisiei José Manuel Barroso a subliniat: “Migrația forței de muncă în Europa mărește concurența, prin urmare, și dezvoltarea noastră economică. De asemenea, contribuie la soluționarea problemei demografice, ce există urmare îmbătrânirii populației noastre. În particular, este cazul forței de muncă înalt calificate. Prin propunerea de astăzi privind Cardul Albastru al UE noi transmitem un semnal clar: migranții înalt calificați sunt bineveniți în Uniunea Europeană! Noi, de asemenea, venim cu propunerea să oferim un set clar de drepturi cetățenilor din toate țările lumii a treia, care se află legal pe teritoriul Uniunii Europene. Aceasta va proteja cetățenii Uniunii Europene de concurența neloială de pe piața forței de muncă și va promova integrarea migranților în societățile noastre”⁵⁸. La rândul său, Vicepreședintele Franco Frattini, Comisarul responsabil pentru Libertate, Securitate și Justiție a menționat că “Capacitatea Europei de atragere a migranților înalt calificați reprezintă etalonul forței sale internaționale. Noi dorim ca Europa să devină cel puțin la fel de atractivă ca și destinațiile favorite ale migranților, cum ar fi Australia, Canada și SUA. Noi trebuie să schimbăm percepția muncitorilor înalt calificați față de piața forței de muncă din Europa... O nouă viziune și noi instrumente sunt indispensabile pentru inversarea acestei tendințe. Noi, de asemenea, vom minimaliza riscul exodului de creieri din țările în curs de dezvoltare”⁵⁹. Parlamentul European a adoptat această rezoluție legislativă la 20 noiembrie 2007, cu 388 voturi pentru, 56 contra, 124 parlamentari s-au abținut de la vot⁶⁰. Și Consiliul European a adoptat această rezoluție la 25 mai 2009. După publicarea Rezoluției în Monitorul Oficial al Uniunii Europene, statele membre au avut doi ani la dispoziție pentru a incorpora noile prevederi în cadrul legislației lor interne.

Cardul Albastru al UE urmărește să creeze o procedură unică de aplicare pentru muncitorii din țările non-membre ale Uniunii Europene, de a avea posibilitatea să se afle și să lucreze pe teritoriul UE și să elaboreze un set comun de drepturi pentru cei ce muncesc în țările membre⁶¹. Cardul Albastru este valabil până la doi ani și poate fi reînnoit. Acesta permite deținătorilor săi și familiilor acestora să locuiască, să lucreze și să călătorească pe teritoriul UE. Condiția este ca aplicantul să dețină un contract de muncă pe un termen de un an în cadrul UE cu un salariu de minimum trei plăți salariale minime. Reședința permanentă se acordă în mod automat după cinci ani de aflare pe teritoriul UE. Se preconizează ca procedura de aplicare să dureze mai puțin de trei luni⁶². Astfel, potențialii imigranți nu ar fi nevoiți să treacă prin de sisteme diferite de aplicare, dar vor cunoaște destul de ușor condițiile care trebuie să fie satisfăcute pentru a fi admiși în orice stat membru⁶³. Deținătorii Cardului Albastru al UE vor fi tratați la fel ca și cetățenii Uniunii Europene în ceea ce privește beneficiile la impozit, asistența socială, plata pensiilor, accesul la locuințe pentru populație și granturi pentru studii⁶⁴.

De menționat, că factorii care stau la baza inițiativei Cardului Albastru al UE, în mare parte, țin de concurența economică globală, de cererea existentă din partea companiilor multinaționale pentru forța de muncă ieftină din țările non-membre ale Uniunii Europene și simplificarea procesării vizei de lucru,

⁵⁸ Making Europe more attractive to highly skilled migrants and increasing the protection of lawfully residing and working migrants, Europa.eu, 2007, 23 October. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1575>.

⁵⁹ European Commission Launches New Push for ‘Blue Card...’

⁶⁰ Europeanunionbluecard.com. European Council press release. Brussels, 2009, 25 May. <http://www.europeanunionbluecard.com/?p=103>.

⁶¹ Cerna Lidia. Op. cit., p. 2.

⁶² Ibidem, p.15.

⁶³ Ibidem, p.4

⁶⁴ Ibidem.

precum se referă și la planurile UE de a crea o economie bazată pe cunoștințe⁶⁵. Astfel, Cardul Albastru al UE este o încercare a Uniunii Europene să concureze în special cu Australia, Canada și Statele Unite în „lupta globală pentru talente”⁶⁶.

Politicile naționale ale statelor membre UE, orientate spre ”exodul de creieri” și migrația muncitorilor înalt calificați: pro și contra?

Statele membre UE diferă în deschiderea lor față de imigrarea înalt calificată. Aceste țări dispun de diferite condiții și necesități ale pieței forței de muncă și, prin urmare, țările membre ale UE vor fi reticente să cedeze responsabilitatea lor în procesul reglementării accesului la piața forței de muncă și să ofere drepturi imigranților, bazându-se pe datele statistice și așteptările Uniunii Europene⁶⁷. Statele-membre ale UE nu doresc ca Uniunea Europeană să dicteze pe cine trebuie să admită și pe cine nu⁶⁸. De exemplu, Cardul Albastru al UE a întâmpinat o anumită rezistență, în special, în Germania, unde majoritatea rămâne sceptică în raport cu soluția pan-europeană a problemei. Pe parcursul negocierii acestei inițiative Ministrul german al Economiei Michael Glos a spus: ”Germania nu poate primi un număr mare de muncitori străini din cauza că are nevoie de aceștia doar pentru o anumită perioadă de timp”⁶⁹. Dar, în același timp, liderii din domeniul afacerilor din Germania s-au plâns că lipsa lucrătorilor calificați, cum ar fi ingineri și specialiști în domeniul computerului poate conduce la efecte negative asupra economiei⁷⁰. Conform celor menționate de șeful Camerei de Comerț și Industrie germane (DIHK) Hans Heinrich Driftmann, Germania are nevoie urgent în jur de 400 000 de ingineri și muncitori calificați (The Local 2010). Conform unui sondaj realizat recent de DIHK, din momentul în care economia și-a revenit din recesiune, industria germană are nevoie cu disperare de muncitori calificați. Sondajul a atestat că mai mult de 70% din companiile germane întâmpină dificultăți la completarea locurilor vacante pentru posturile calificate (Knight 2010). Ținând un discurs la reuniunea tinerilor membri ai Partidului Uniunii Democrat Creștine (CDU) de la Potsdam, din 17 octombrie 2010, Cancelarul german Angela Merkel a menționat că vrea ca imigrarea experților înalt calificați să continue, susținând-o pe Ministrul Muncii Ursula von der Leyen care, la rândul ei, a declarat că dorește ca muncitorilor calificați să le fie mai ușor să ajungă în Germania pentru a suplini necesitățile industriei. “În orice caz, aceste persoane înalt calificate nu stau aglomerate și așteaptă la graniță. Trebuie noi să depunem toate eforturile pentru a le atrage” (The Local 2010).

Marea Britanie, Irlanda și Danemarca nu au participat la negocierile privind Cardul Albastru⁷¹. Massimiliano Cali de la Institutul Dezvoltării din Străinătate a pus la îndoială faptul că Cardul Albastru va avea capacitatea să soluționeze barierele migraționiste care există la moment. Cercetătorul a exprimat opinia că „în Europa se atestă o pierdere de creieri de 40%: acești migranți dispun de un serviciu pe teritoriul Uniunii Europene pentru care aceștia sunt supra-calificați. Lucrători înalt calificați la locuri de muncă mai puțin calificate. Este necesar de a combina dreptul lucrătorilor: mobilitatea forței de muncă. Majoritatea migranților vin aici în Uniunea Europeană doar după ce și-au găsit un loc de muncă”⁷². Pentru a micșora temerile unor state-membre, Comisarul european pentru Justiție a menționat că „[inițiativa

⁶⁵ Maru Mehari Taddele. Brain Drain and Development Support Policy Coherence, Comments on the Draft Issues Paper on Research and Development, Preparatory Workshop, 31 January - 1 February 2008, Brussels, p. 5. http://www.diaspora-centre.org/DOCS/EU_Workshop_on_Mig.pdf.

⁶⁶ Cerna Lidia. Op. cit., p. 2.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem, p.15.

⁶⁹ European Commission Launches New Push for ‘Blue Card...

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Blue Card proposal—assessing implications for development. Eucoherence.org, 2008. <http://www.eucoherence.org/renderer.do/clearState/false/menuId/227351/returnPage/313375/pageId/227351/itemId/512303/realItemId/512303/instanceId/227393/>.

⁷² Preda Gabriela. Southeast Europe turns "brain drain" into "gain". În: SETimes. The news and views of Southeast Europe, 2007. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2007/06/25/reportage-01.

Cardului Albastru al U.E.] nu este o politică a ușilor deschise”, deoarece, “dacă un anumit stat-membru are nevoie de ingineri sau doctori, acesta inițial trebuie să decidă de câți specialiști are nevoie și ulterior eu voi asigura statul cu o procedură comună”. Deci, fiecare stat-membru își va menține dreptul său la determinarea numărului lucrătorilor imigranți, care pot fi admiși pe piața internă a forței de muncă prin intermediul Cardului Albastru⁷³.

În acest context, merită a fi menționate exemplele politicilor naționale din unele state-membre ale UE vis-à-vis de fenomenul „exodului de creieri” sau imigrarea înalt calificată. De exemplu, Guvernul Mării Britanii și-a pus ca scop mărirea salariilor post-doctoranzilor cu 25% și mărirea finanțării pentru angajarea profesorilor universitari. De asemenea, Guvernul britanic, în cooperare cu Fundația Wolfson, o organizație filantropă de cercetare, a lansat un proiect de premieră în sectorul cercetare pe o durată de 5 ani, în valoare de 20 milioane lire sterline, care a avut ca scop reîntoarcerea savanților britanici de valoare expatriați, precum și impulsivarea migrației tinerilor cercetători de valoare în Marea Britanie⁷⁴. Programul britanic pentru Migrația Înalt Calificată, care a demarat în ianuarie 2002, a avut ca scop să permită persoanelor cu un capital uman înalt să imigreze în Marea Britanie, pentru a-și căuta locuri de muncă și a fi angajați la lucru. Ca urmare, aceasta a încurajat străinii înalt calificați să se nominalizeze ei singuri pentru imigrare. Programul dat a folosit un sistem de punctaj bazat pe calificările educaționale, experiența de lucru, câștigurile precedente, succesele obținute în domeniile alese⁷⁵.

În Franța, începând cu anul 1997 au fost create în jur de 7 000 locuri de muncă pentru poziția de cercetător-instructor, pentru a opri talentele să plece din țară și pentru a încuraja reîntoarcerea post-doctoranzilor care lucrează peste hotare⁷⁶.

În Irlanda migrații înalt calificați reîntorși în țară se bucură de o mărire de 10% premiu la salariu, în comparație cu compatrioții lor care se află în țară⁷⁷.

În unele state-membre există programe speciale pentru atragerea muncitorilor înalt calificați din țările lumii a treia (Austria, Germania, Grecia, Italia și Suedia). Alte state-membre (Irlanda, Letonia, Olanda) au programe care sunt parte a proiectelor ce vizează permisiunea de a lucra sau acordarea unei vize extinse, oferind anumite avantaje lucrătorilor înalt calificați⁷⁸.

Plus la aceasta, mai multe țări-membre ale Uniunii Europene au implementat „viza pentru știință”, care are ca scop să simplifice procedura de obținere a vizei de lucru pe teritoriul țărilor Uniunii de către cercetătorii țărilor non-UE (CEU 2007).

„Exod de creieri” versus „flux de creieri”

Este important pentru țările de origine să depună eforturile într-o micșorare a efectelor negative ale exodului de creieri, din moment ce exodul de creieri poate avea un impact negativ asupra creșterii potențialului economiei țării de origine prin privarea acesteia de potențialul său inovator⁷⁹. Conform datelor raportului UNESCO „Dezvoltarea Economiei, Științei și Tehnologiilor în Europa de Sus-est” din 2007, multe țări se confruntă cu o emigrare de până la 70% a forțelor sale calificate de muncă⁸⁰. Două din trei locuri de muncă din domeniul cercetării și instruirii sunt pierdute în unele universități, devastând, astfel,

⁷³ Cerna Lidia Op. cit., p. 7.

⁷⁴ Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

⁷⁵ Salt John. Current Trends in International Migration in Europe, Council of Europe, CDMG, 2005, N 2, p. 30. http://www.refugeelawreader.org/28/Current_Trends_in_International_Migration_in_Europe.pdf.

⁷⁶ Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

⁷⁷ Wooldridge Adrian. Op. cit., p. 10.

⁷⁸ European Migration Network. Conditions of Entry and Residence of Third Country Highly-Skilled Workers in the EU, 2007, p. 22. http://www.ind.nl/nl/Images/EMN__Highly-Skilled%20Workers%20study_defi_tcm5-164540.pdf.

⁷⁹ Questions and Answers on the EU common immigration policy. Europa.eu, 2008, 17 June. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/404&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

⁸⁰ Preda, Gabriela. Op. cit.

activitatea științifică de cercetare și înaltele capacități educaționale⁸¹. De la destrămarea Uniunii Sovietice în 1991, mai mult de 5 milioane de oameni de știință și programatori ruși au părăsit țara⁸². În Republica Moldova, de exemplu, numărul cercetătorilor din cadrul Academiei de Științe a Moldovei s-a diminuat de la 29 850 persoane în anul 1990 până la 4 794 persoane în 2004, cu 83,4%. Principalele țări de destinație au fost Israel, Germania, SUA, Rusia, etc. În mod special, exodul de creieri are un impact negativ asupra sectoarelor vitale cum ar fi educația și sănătatea, reducând capacitatea țărilor date de a îndeplini Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului (MDGs)⁸³.

Rezumând opinia experților privind posibilele cauze ale migrației înalt calificate sau a exodului de creieri, putem să accentuăm următoarele: încălcarea drepturilor omului sau a libertăților academice; persecutarea politică, etnică sau religioasă; dificultățile economice cu care se confruntă țările în tranziție fac ca aceste țări să aibă mai puține șanse la investiții stabile; privarea dreptului la educație⁸⁴. Conform opiniei lui Olesen, în migrația persoanelor înalt calificate un rol important îl joacă și guvernarea proastă. Se pare că segmentul dat al populației este în mod particular sensibil, când „înțelege că situația privind guvernarea/respectarea drepturilor omului este una inacceptabilă. Aceasta poate lua diverse forme: funcționari publici onești care refuză să fie corupți; lipsa libertății de exprimare, în special, în cazul funcționarilor publici; și promovarea bazată pe criterii non-profesionale”⁸⁵. Pe lângă aceasta, se poate de spus că cei mai talentați oameni părăsesc țara din cauza că elită socială și politică actuală din țările unde aceștia domiciliază a apărut din turbulența tranziției, care deseori este infectată de corupție și capitalism sălbatic non-etic, care a creat conceptul „oligarhic” al administrării statului și care nu poate să fie unul atractiv. În acest context, fenomenul exodului de creieri poate fi interpretat ca fiind evitarea conflictului social direct și, într-un fel, ca o revoluție liniștită a celor care doresc să fie apreciați conform meritelor și nu a capacităților „manageriale”, ce pot fi percepute ca bază pentru implementarea unei tranziții-false⁸⁶.

Din alt punct de vedere care este unul opus, experții recunosc acum impactul benefic pe care exodul de creieri poate să-l aibă, dacă acesta, la rândul său, va fi transformat în „circulația de creieri”⁸⁷. Cercetările argumentează faptul că, cu toate că într-o perspectivă scurtă emigrarea lucrătorilor educați conduce la o dezvoltare și bunăstare redusă, emigrarea poate acționa și ca un stimulent pentru guvernare care va investi mai mult în educație pentru a îmbunătăți piața forței sale de muncă și pentru a mări nivelul capacităților (sau așa numita “proporție a calificărilor”) muncitorilor săi⁸⁸.

În special, migranții care se reîntorc, aduc cu ei deprinderi și experiență de lucru din străinătate, prin asta măbind productivitatea. Expatriații care rămân peste hotare contribuie cu banii agonisiți prin intermediul remitențelor; mulți observatori revendică faptul că transferurile de cunoștințe sau de tehnologii în țările în curs de dezvoltare pot mări productivitatea și dezvoltarea economică⁸⁹. Ei pot să-și facă contacte profesionale și personale care se dovedesc a fi utile și productive în eforturile depuse de aceștia atunci când se întorc acasă⁹⁰.

Necesitatea de utilizare a posibilului impact benefic al exodului de creieri pentru țările de origine, menționată mai sus, este recunoscută de statele-membre ale UE. De exemplu, în *Comunicarea sa „Abordarea Globală a Migrației”* din 2005 Comisia menționează că „poate să apară necesitatea unei politici de imigrare echitabilă, care să încorporeze migrația circulară sau/și cea de reîntoarcere”⁹¹. În paragraful 2.4 al *Comunicatului Comisiei Europene „Migrația și Dezvoltarea: unele orientări concrete”*,

⁸¹ Ibidem.

⁸² Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.

⁸³ Blue Card proposal—assessing implications for development...

⁸⁴ Vedran Horvat. Op. cit., p. 77.

⁸⁵ Ibidem, p.76.

⁸⁶ Ibidem, p.90.

⁸⁷ Ibidem, p.77.

⁸⁸ Ibidem, p.92.

⁸⁹ Ibidem, p.81.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ European Migration Network. Conditions of Entry and Residence of Third Country Highly-Skilled Workers in the EU..., p.8.

adoptat la 1 septembrie 2005, "Comisia încurajează statele membre să dezvolte mecanisme [...] pentru a limita recrutarea activă acolo unde aceasta poate să aibă repercusiuni negative asupra țărilor țintă în curs de dezvoltare"⁹². În *Comunicatul următor al Comisiei Europene „Un an de la Abordarea Globală a Migrației: spre o politică comprehensivă europeană a migrației”* se menționează că la dezvoltarea politicilor care iau în considerare beneficiile potențiale pentru țările lumii a treia a migrației forței de muncă spre Europa, UE trebui să țină cont într-o măsură destul de mare de riscurile exodului de creieri și consecințele sale socio-economice pentru țările în curs de dezvoltare (CEC 2006). Parlamentul European încearcă să promoveze aceeași abordare. În *rezoluția sa din 26 septembrie 2007 privind planul de acțiuni al migrației legale* "[Parlamentul European] consideră important ca atunci când vor fi elaborate măsurile pentru imigrarea legală în UE să se ia în considerare riscurile exodului de creieri [...] solicită Comisiei, împreună cu țările de origine, să realizeze studii statistice cu scopul identificării domeniilor de expertiză, unde în mod clar există riscul exodului de creieri (EP 2007).

Cu toate acestea, „politicile de reîntoarcere” pot avea succes în caz că există o abordare sistemică față de reîntoarcerea migranților înalt calificați. În acest context, experiența Republicii Moldova reprezintă un anumit interes. În mod convențional, toate proiectele sau programele din acest domeniu pot fi divizate în două grupuri:

- Dezvoltarea Diasporei Științifice Moldovenești.
- Promovarea și facilitarea reîntoarcerii și reintegrării migranților moldoveni înalt calificați.

Dezvoltarea Diasporei Științifice Moldovenești (D.Ș.M.)

Reîntoarcerea cercetătorilor, care se află sau muncesc peste hotare, ar presupune costuri enorme ce țin de modernizarea infrastructurii de cercetare-inovare, în scopul creării de condiții similare celor din Occident, reducerea diferenței salariale, asigurarea cu poziții privilegiate în ierarhia instituțională, etc. În conformitate cu opinia anumitor experți moldoveni, o alternativă a acestui proces de lungă durată ar fi crearea în străinătate a diasporelor științifice, care s-ar putea constitui într-o etapă intermediară a procesului de reîntoarcere în țara de origine. Luând în considerare aceste circumstanțe și conștientizând necesitatea de implicare a diasporei științifice a Republicii Moldova în dezvoltarea țării de origine, Academia de Științe a Moldovei a lansat în 2008 inițiativa "Dezvoltarea cooperării în cadrul diasporei științifice a Republicii Moldova". Inițiativa are drept scop primordial crearea unei platforme de interacțiune între diaspora științifică și comunitatea științifică din Moldova prin crearea etapizată a Rețelei Diasporei Științifice a Republicii Moldova (R.D.S.R.M.).

Un exemplu practic în acest sens reprezintă lansarea oficială la 30 aprilie 2010 a *Proiectului comun de cercetare* privind „Conectarea diasporei științifice a Republicii Moldova la dezvoltarea științifică și economică a țării de origine”, finanțat de Fundația Națională Elvețiană pentru Știință și Agenția Elvețiană de Dezvoltare (E.P.F.L.) și Cooperare, implementat de A.Ș.M. și E.P.F.L. din Elveția.

Obiectivul general al acestui proiect de cercetare este de a promova datele informaționale bazate pe cunoștințe privind Diaspora științifică a Republicii Moldova în principalele țări de destinație și să ofere un set de recomandări Guvernului Moldovei, comunității științifice, precum și Diasporei științifice a Republicii Moldova, recomandări care pot impulsiona dezvoltarea posibilităților Diasporei științifice și crearea posibilităților de elaborare a unui mecanism permanent de cooperare între toți actorii interesați, pentru a fi implicați în procesul de dezvoltare a patriei sale.

Un alt exemplu se referă la inițiativa Organizației Internaționale pentru Migrație, misiunea în Republica Moldova (O.I.M.) care, în parteneriat cu Academia de Științe a Moldovei (A.Ș.M.), a anunțat la 16 septembrie 2010 un concurs de susținere a 30 cercetători - membri ai Diasporei științifice din Moldova, care doresc să revină în Moldova pentru o vizită de scurtă durată de 7-11 zile, cu scopul de a realiza activități de cercetare și de a împărtăși experiența la una din universitățile academice sau instituțiile de cercetare-dezvoltare din Moldova).

⁹² Bertozzi Stefano. Op. cit., p. 13.

Conform opiniei experților moldoveni astfel de proiecte creează premisele necesare pentru elaborarea unui mecanism de durată, care va contribui la identificarea căilor de implicare a savanților expatriați originari din Moldova în procesul de dezvoltare științifică și economică a țării lor de origine. Totodată, misiunile de scurtă durată a experților moldoveni care activează în centrele de cercetare de peste hotare vor avea și o însemnătate simbolică căci, pe lângă activitățile de cercetare în domeniile lor de competență, savanții și colegii lor vor fi antrenați într-o campanie de sensibilizare publică, cu promovarea mesajului de existență a oportunităților de realizare profesională în Moldova.

Promovarea și facilitarea reîntoarcerii și reintegrării migranților moldoveni înalt calificați

Pentru moment, există cel puțin două programe implementate în Republica Moldova care au ca scop promovarea migrației internaționale, în calitate de factor pozitiv în promovarea dezvoltării, promovarea transferului durabil de know-how prin integrarea profesională a experților reveniți, crearea situației win-win, prin abordarea experților reveniți în calitate de punți de legătură pentru cooperarea economică internațională și pentru promovarea cooperării în numele dezvoltării.

Programul Reîntoarcerea Experților, implementat de Centrul Internațional pentru Migrație și Dezvoltare (CIM) din partea Ministerului federal german al Economiei, Cooperării și Dezvoltării (BMZ), sprijină reintegrarea profesională a absolvenților universitari și a experților cu experiență care sunt originari din țările în curs de dezvoltare și care și-au perfectat procesul de formare profesională în Germania și sunt interesați să revină în țara lor de origine. Drept prioritate pentru Program este plasamentul acelor experți care dețin competențe în arii relevante pentru politicile de dezvoltare din țara de baștină. Pe lângă suportul acordat în cadrul procesului de identificare a locurilor de plasament și oferirea serviciilor de consultație gratuită, programul sprijină financiar experții interesați să revină acasă (Returning Experts Programme).

În octombrie 2010 Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Republica Moldova (O.I.M.), în parteneriat cu Ministerul Tineretului și Sportului, Ministerul Educației și Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă, au anunțat demararea unui program pilot de promovare și de susținere a revenirii temporare sau permanente în Moldova a 30 tineri moldoveni absolvenți ai instituțiilor din străinătate, pentru a se angaja în instituțiile private / publice din Moldova, în vederea schimbului de experiență și implementării abilităților căpătate peste hotare. Acest program-pilot este implementat în cadrul proiectului: „Susținerea implementării componente de migrație și dezvoltare a Parteneriatului pentru Mobilitate UE-Moldova”, finanțat de UE și implementat de O.I.M. în cooperare cu Guvernul Republicii Moldova. Programul este deschis pentru tinerii moldoveni cu studii în străinătate cu vârsta de până la 35 de ani, care doresc să revină temporar sau permanent în Moldova, în vederea angajării în instituțiile private sau publice din Moldova. OIM va oferi suport pentru identificarea angajatorilor, asistență logistică și administrativă, va acorda beneficiarilor suport financiar pentru acoperirea cheltuielilor de transport, precum și indemnizații lunare pe o perioadă de până la șase luni. Într-un cuvânt, proiectele menționate au drept scop abordarea fenomenului exodului de creiere prin promovarea transferului de idei noi și abilități în procesul migrației tinerilor și a mobilității educaționale.

În concluzie, trebuie de remarcat că se așteaptă continuarea și chiar accelerarea proceselor migraționale internaționale, inclusiv a migrației înalt calificate, în cadrul Uniunii Europene extinse. Astfel de tendință poate fi caracteristică și cazului Moldovei, analizat mai sus, când mulți experți și cercetători, în special cei înalt calificați, se pare că ar fi părăsit țara pe o bază mai permanentă, iar estimările indică faptul că migrația devine o decizie calculată și se poate transforma într-un fenomen permanent, creând un grad înalt de risc pentru aprofundarea fenomenului „exodului de creieri”.

În acest context, consolidarea politicilor de migrație, atât în cadrul Uniunii Europene, cât și în țările din vecinătatea UE în scopul formulării unor răspunsuri adecvate la cauzele acestui fenomen este de o importanță majoră. De exemplu, Tratatul de la Lisabona care a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009 stabilește Uniunii Europene specifica sarcină de dezvoltare a “politicilor comune”, atât pentru azil, cât și pentru imigrare (legală, precum și ilegală) și, în consecință, o împuternicește să legifereze pentru “standardele uniforme” și pentru „introducerea graduală a unui sistem de management integrat pentru

hotarele externe”. Prin urmare, politicile “migrației înalt calificate administrate” pot servi drept o soluție în acest sens.

Luând în considerare faptul că unul din factorii care declanșează fenomenul “exodului de creieri” este diferența alarmantă a nivelului de dezvoltare economică, putem trage următoarea concluzie: continuarea și accelerarea asistenței financiare și implementarea diverselor programe de dezvoltare în țările partenere ale UE poate fi una din eficientele măsuri de canalizare a migrației înalt calificate în direcția dorită. Mai mult ca atât, asta ar ajuta țările din vecinătatea UE să finalizeze transformările sale economice și politice pentru a contracara astfel de factori care stimulează migrația înalt calificată cum ar fi sărăcia, șomajul, guvernarea proastă, lipsa dezvoltării domeniului de cercetare și a infrastructurii științifice, etc.

În acest context, este necesar de a menționa că migrația înalt calificată poate avea impacturi pozitive, atât asupra țărilor de origine, cât și a celor de destinație. Pentru țările de destinație, taxarea migrației înalt calificate poate servi ca și o anumită compensație pentru acele segmente ale populației care potențial “suferă” în rezultatul acestui tip de migrație. Plus la aceasta, în pofida contextului aprofundării problemei demografice în UE, imigrarea înalt calificată poate parțial să neutralizeze problema dată. Astfel, țările membre ale UE ar putea examina posibilitatea introducerii mecanismului politicilor selective de imigrare, oferind așa numitele „cote” pentru migranții înalt calificați, după ce vor efectua o analiză a necesităților particulare ale UE. Cu toate acestea, trebuie de accentuat că UE ar trebui să promoveze un dialog și parteneriat diferențiat cu statele sale partenere, luând în considerare situația internă din fiecare țară aparte.

Efectele pozitive ale circulației de creieri pentru țările de origine pot fi consolidate și chiar utilizate la dezvoltarea țării. După cum argumentează unii experți, prezența unei elite înalt calificate este necesară dacă țara dorește să purceadă la dezvoltarea sa economică și cu succes să implementeze reformele. Pentru a crea condițiile necesare de circulație, statele trebuie cel puțin să încurajeze reîntoarcerea cetățenilor săi, să mărească investițiile în domeniul științelor și educației, să dezvolte contacte cu Diaspora și, probabil, chiar să inițieze pe termen scurt o discriminare pozitivă de angajare la muncă, în domeniul impozitării și acordării locuințelor de trai⁹³. De exemplu, se sugerează că în loc să încerce să-i rețină pe emigranți, țările „de origine” pot lua în considerare posibilitatea de a încuraja sau susține cetățenii lor înalt calificați să participe la circulația de creieri⁹⁴. În Maroc, de exemplu, funcționarii publici care emigrează rămân excluși din serviciul public pentru toată viața. Aceasta înseamnă că ei nu pot să folosească cunoștințele sau capacitățile sale la eventuala întoarcere și aceasta, efectiv, reduce tendința acestora de a emigra sau de a se reîntoarce⁹⁵.

De asemenea, este important de accentuat că politicile de reîntoarcere trebuie să fie orientate pe termen lung și pot fi eficiente doar dacă țara gazdă va oferi celor care s-au întors condiții de carieră în domeniul lor de activitate care să-i satisfacă și care, la rândul lor, implică un nivel mai înalt al dezvoltării socio-economice⁹⁶. În acest sens, o infrastructură științifică bine dezvoltată, investiții mari în sectorul științific și stabilitatea unei guvernări democratice consolidate, care asigură respectarea drepturilor omului și a libertăților academice - toate acestea asigură un mediu convenabil care și permite apariția acestui tip de migrație⁹⁷.

Bibliografie

1. Bertozzi Stefano. Legal Immigration: Time for Europe to Play its Hand. CEPS Working Document, 2007, Nr. 257. http://aei.pitt.edu/7381/01/downfree.php%3Fitem_id%3D1458.

⁹³ Vedran Horvat. Op. cit., p. 82.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem. Op. cit., pp. 82-83.

⁹⁷ Ibidem.

2. Carrington W. J., Detragiache E. How Extensive is the Brain Drain? Finance and development. A quarterly magazine of the IMF, 1999, Nr. 36 (2). <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/06/carringt.htm>.
3. Cerna Lidia. Towards an EU Blue Card? The Proposed Delegation of National High-Skilled Immigration Policies to the EU-Level. University of Oxford, Paper prepared for the ISA Annual Conference, San Francisco, March 26-29, 2008. http://www.euractiv.com/29/images/isa08_proceeding_253922_tcm29-171069.pdf
4. Chu Jeff. How To Plug Europe's Brain Drain, TIME Europe Magazine, 2004. <http://www.time.com/time/europe/html/040119/brain/story.html>.
5. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Mobility, an instrument for more and better jobs: The European Job Mobility Action Plan (2007-2010), /* COM/2007/0773 final */, Brussels, 6.12.2007. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=773.
6. Communication from the Council and the European Parliament. The Global Approach to Migration one year on: Towards a comprehensive European migration policy. Brussels, 30.11.2006, COM(2006) 735 final. <http://www.statewatch.org/news/2006/dec/eu-com-735-2006-migration.pdf>.
7. Conclusions and recommendations of the EU-Conference "Brain Gain – the Instruments". The Hague, 29-30 September 2004. <http://www.nuffic.nl/international-organizations/news-events/past-events/brain-gain/more-information>.
8. Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:EN:PDF>.
9. Eucoherence.org. Blue Card proposal—assessing implications for development, 2008. <http://www.eucoherence.org/render.do?clearState/false/menuId/227351/returnPage/313375/pageId/227351/itemId/512303/realItemId/512303/instanceId/227393/>.
10. Europa.eu. Making Europe more attractive to highly skilled migrants and increasing the protection of lawfully residing and working migrants, 23 October 2007. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1575>.
11. Europa.eu. Questions and Answers on the EU common immigration policy, 17 June 2008. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/404&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
12. Europa.eu. Taking action to stop EU brain drain: Commission proposes measures to improve researchers' careers, 18 July 2003. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/1051&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.
13. European Migration Network. Conditions of Entry and Residence of Third Country Highly-Skilled Workers in the EU, 2007. http://www.ind.nl/nl/Images/EMN__Highly-Skilled%20Workers%20study_defi_tcm5-164540.pdf.
14. European Parliament resolution of 26 September 2007 on the policy plan on legal migration. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0414+0+DOC+XML+V0//EN>.
15. Europeanunionbluecard.com. European Council press release. Brussels, 25 May 2009. <http://www.europeanunionbluecard.com/?p=103>.
16. Europeanunionbluecard.com. Not much for the moment - waiting for endorsement, 12 March 2009. <http://www.europeanunionbluecard.com/?p=91>.
17. Frattini Franco. The future of EU migration and integration policy, Speech, London School of Economics, London, 2007. <http://www.europaworld.org/week296/speechfrattini23207.html>.

18. Gentili Mirko. New brains in EU with the Blue Card? Interview with Ewa Klamt, LaSpecula.com, International News Weekly, 2008. http://www.laspecula.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1528&Itemid=1.
19. Guild Elspeth. EU Policy on Labour Migration: A First Look at the Commission's Blue Card Initiative, CEPS Policy Brief, 2007, Nr. 145. <http://aei.pitt.edu/7537/>.
20. Haas Heins. International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts, Third World Quarterly, 2005, Nr. 26 (8), pp. 1269-1284. <http://www.informaworld.com/smpp/ftinterface~content=a727545567~fulltext=713240930>.
21. Brain Drain. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain.
22. Ministry of the Interior of the Czech Republic. Legal Migration in the European Union, 2008, <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/legal-migration-in-the-european-union.aspx>.
23. Maru Mehari Taddele. Brain Drain and Development Support Policy Coherence, Comments on the Draft Issues Paper on Research and Development, Preparatory Workshop, 31 January - 1 February 2008, Brussels. http://www.diaspora-centre.org/DOCS/EU_Workshop_on_Mig.pdf.
24. Migration Watch UK. The Lisbon European Reform Treaty Impact on Asylum and Immigration Policy. <http://www.migrationwatchuk.org/Briefingpaper/document/82>
25. Preda Gabriela. Southeast Europe turns "brain drain" into "gain", SETimes. The news and views of Southeast Europe, 2007. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2007/06/25/reportage-01.
26. Proposal for a Council Directive on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of highly qualified employment {SEC(2007) 1382} {SEC(2007) 1403} /* COM/2007/0637 final - CNS 2007/0228 */ , 2007. http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_com2007_0637en01.pdf.
27. Salt John. Current Trends in International Migration in Europe, Council of Europe. CDMG, 2005, Nr. 2. http://www.refugeelawreader.org/28/Current_Trends_in_International_Migration_in_Europe.pdf.
28. Spiegel online. European Commission Launches New Push for 'Blue Card', 2007. <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,513083,00.html>.
29. Straubhaar Thomas. International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange, Hamburg Institute of International Economics (HWWA) Discussion Paper, 2000, Nr. 88. <http://opus.zbw-kiel.de/volltexte/2003/695/pdf/88.pdf>.
30. Vedran Horvat. Brain Drain. Threat to Successful Transition in South East Europe? În: Southeast European Politics, 2004, Nr. 5 (1), pp. 76-93. <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue51/horvat.pdf>.
31. Weizsäcker Jakob von. Welcome to Europe. Bruegel Policy Brief, 2006, Nr. 3. http://www.bruegel.org/uploads/tx_btbbreugel/pbf_030406_europe.pdf.
32. Weizsäcker Jakob von. Divisions of labour: rethinking Europe's migration policy. Bruegel Blueprint Series, 2008, Nr. 6. <http://www.bruegel.org/nc/publications/show/publication/divisions-of-labour-rethinking-europes-migration-policy-1.html>.
33. Wooldridge Adrian. The battle for brainpower. A survey of talent. În: The Economist, 2006, October 5.

ASPECTE ALE MIGRAȚIEI INTELECTUALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Olga POALELUNGI

Spre deosebire de alte state din regiune, Republica Moldova dispune de puține resurse naturale și umane necesare pentru asigurarea dezvoltării durabile a țării. Dar și puținele resurse disponibile nu sunt valorificate rațional. Deoarece competitivitatea regională a Republicii Moldova nu poate fi asigurată prin cantitatea resurselor disponibile (comparativ cu România, Ucraina sau alte state din regiune), devine extrem de importantă utilizarea eficientă a calității resurselor date. Este necesară recunoașterea acestor realități pentru elaborarea și implementarea strategiilor de dezvoltare durabilă a țării în contextul vectorului european de evoluție.

O problemă specială în valorificarea eficientă a resurselor umane o constituie procesele migrației nereglementate a forței de muncă. Recunoscute, aceste procese sunt examinate și discutate mai mult prin prisma efectelor pozitive ale migrației, cum ar fi reducerea presiunii pe piața de muncă și fluxul înalt de remitențe, și mai puțin discutate cele ce țin de migrația intelectuală, care este mai cunoscută ca fenomenul „*exodului de creieri*”.

Expresia „*exod de creieri*” (brain drain) a apărut la începutul anilor 1950 [1]. În Marea Britanie astfel era numit procesul plecării masive a savanților din această țară în SUA. Adeptii și susținătorii migrației profesionale utilizează noțiuni puțin mai neutre, cum ar fi „schimb de creieri” (brain exchange) sau „mobilitatea creierilor” (brain mobility), pentru a sublinia ca fenomenul dat poate avea pentru țara de origine și efecte pozitive. Însă în cea de a doua jumătate a secolului XX proporțiile migrației globale a specialiștilor înalt calificați au crescut vertiginos, prezentând un risc iminent pentru dezvoltarea ulterioară a mai multor state în curs de dezvoltare.

Timp îndelungat „*exodul de creieri*” era privit doar sub aspectul plecării persoanelor din mediul academic, mai apoi a cuprins și persoanele cu un înalt nivel profesional și instruire specială din diferite domenii, ca de exemplu medicii, inginerii etc. În Moldova acest fenomen a început odată cu liberalizarea sistemului sovietic, care a afectat în mare parte domeniul cercetărilor științifice, iar finanțarea insuficientă a acestor activități a condus la reducerea continuă a numărului savanților începând cu anul 1991, cu intensificarea procesului pe parcursul anilor următori [2]. Migrația cadrelor științifice se manifesta prin plecarea cercetătorilor din sfera științei în alte domenii de activitate, dar nu neapărat din țară. Din aceste considerente este importantă pentru studiere amploarea procesului migrațional și plecarea peste hotare în scop de muncă a persoanelor cu un nivel înalt de instruire – persoane cu studii superioare: învățători, medici, economiști, juristi, ingineri etc. Acest tip de migrațiune conduce la pierderi mari pentru Moldova, atât din punctul de vedere al potențialului uman, cât și din punctul de vedere al investițiilor financiare directe și conexe, utilizate în procesul de instruire a persoanelor date.

Deși datele privind migrația forței de muncă prezentate de statistica oficială sunt supuse mai multor critici pe motiv că nu oglindesc volumul real al migrației, aceste date permit o analiză în dinamică a proceselor migraționale. Astfel, potrivit Anchetei Forței de Muncă, în perioada anilor 2000 – 2009 peste hotare se aflau în jur de 10% din numărul total al populației țării sau pînă la 25% din populația economic activă a acesteia. Vârsta medie a migranților constituie 35 de ani, circa două treimi dintre ei sunt bărbați, două treimi din migranți provin din mediul rural. Cele mai mobile sunt categoriile populației de vârstă tînără: 20 – 24 și 25 – 29 de ani (Figura 1.).

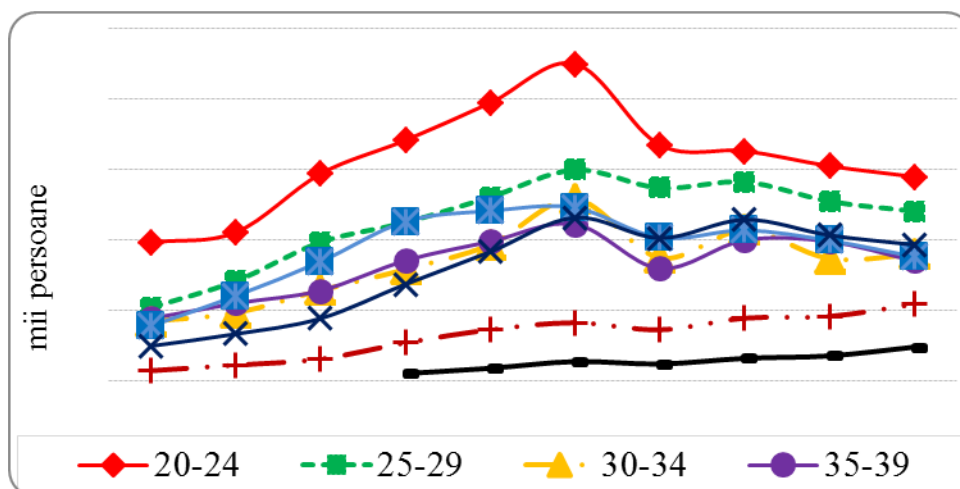

Figura 1. Persoanele aflate provizoriu peste hotare în scop de muncă, după categoriile de vârstă, perioada anilor 2000- 2009 (în mii).

Sursa: Biroul Național de Statistică, Ancheta Forței de Muncă

În fluxul total al migranților o parte importantă reprezintă specialiștii de o înaltă calificare, persoanele cu studii superioare etc. (Tabelul 1). De remarcat faptul că în această perioadă numărul persoanelor cu studii superioare în Moldova este în permanentă creștere: de la 126 persoane la 1000 de locuitori în anul 2000 pînă la 172 persoane în anul 2009 [3]. Însă capacitatea redusă a pieții de muncă nu a permis angajarea acestor persoane potrivit nivelului de instruire [4], fapt ce a motivat antrenarea persoanelor în procesele migraționale. Ca exemplu, în anii 2001 - 2006 din numărul total de absolvenți ai facultăților cu frecvență la zi din instituțiile de învățământ superior în câmpul muncii au fost încadrați doar 15,1%.

Tabelul 1. Nivelul de instruire a persoanelor provizoriu aflate peste hotare în scop de muncă

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Total migranți (mii persoane)	138,3	172,0	231,3	291,0	345,3	394,5	310,1	335,6	309,8	294,9
<i>Nivelul de studii în % față de numărul total al migranților</i>										
Superioare	7,7	7,0	7,4	7,9	7,6	7,9	8,5	8,3	9,5	10,7
Medii de specialitate	13,6	13,9	12,3	12,0	11,9	12,5	14,3	13,7	12,4	13,3
Secundar profesionale	34,1	35,5	33,3	32,2	40,0	28,4	26,8	27,5	28,8	28,3
Liceal, mediu general	26,5	24,5	14,2	26,7	26,6	28,2	28,1	28,0	27,8	26,8
Gimnazial	17,2	18,4	20,1	21,1	21,4	22,3	24,5	22,1	21,4	22,0

Sursa: Biroul Național de Statistică, Ancheta Forței de Muncă.

Din numărul total al migranților, circa 52,3% constituie persoane cu studii superioare, medii de specialitate și profesionale secundare (Tab. 1). Partea cea mai însemnată a persoanelor ce dețin studii superioare este plecată în țările Uniunii Europene, pe când în țările din cadrul CSI, în special în Federația Rusă, pleacă mai mult persoanele cu studii medii de specialitate și cu studii secundare profesionale.

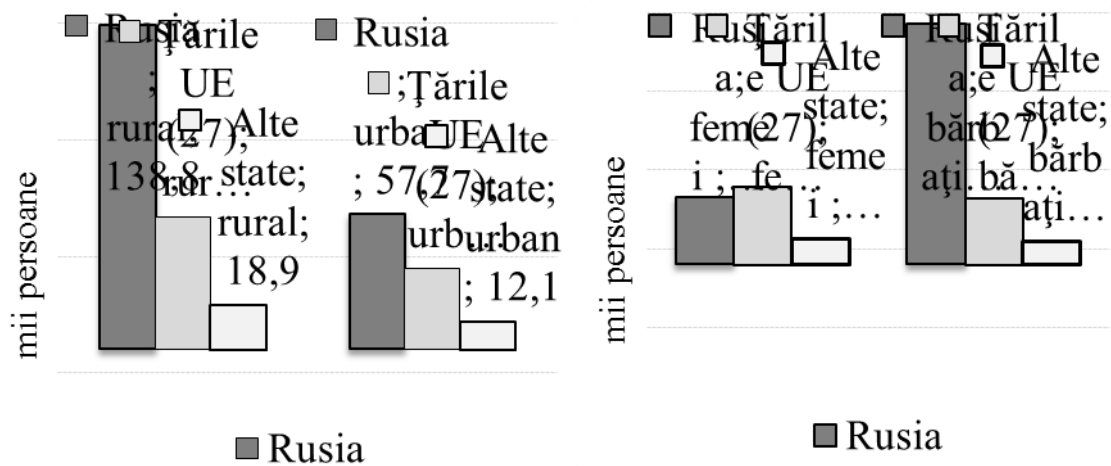
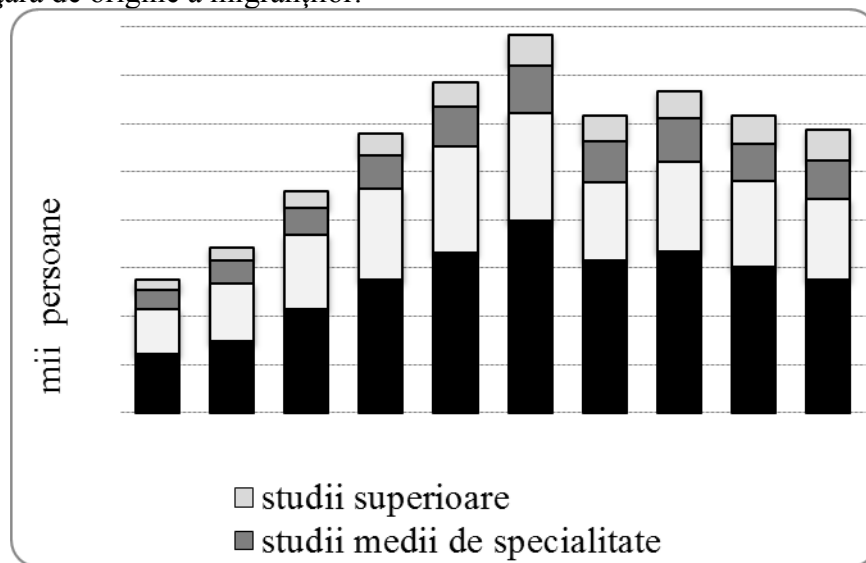

Figura 2. Persoanele aflate provizoriu peste hotare în scop de muncă, pe sexe, pe medii potrivit direcției de destinație.
Sursa: Biroul Național de Statistică, Cercetarea migrația forței de muncă.

Plecarea persoanelor ce dețin calificare profesională înaltă cauzează nu numai pierderea directă a resurselor umane special instruite, dar și reduce din potențialul intelectual al țării și scade din caracteristicile calitative ale populației pentru viitor. Plecarea, la fel, generează și pierderi economice directe ale resurselor investite în educație [5], și indirecte, într-o eventuală lipsă a specialiștilor de calificare necesară pe piața internă de muncă și altele. Evaluările Ministerului Sănătății, de exemplu, indică asupra faptului că peste hotare se află circa 35 de mii de lucrători medicali cu experiență, în timp ce instituțiile medicale din țară, în special, cele din mediul rural, suferă din cauza lipsei specialiștilor. Pentru a asigura prestarea serviciilor necesare populației, instituțiile medicale majorează sarcina de lucru pentru personalul existent. Acest fapt însă conduce la înrăutățirea calității serviciilor prestate. Situații similare au fost și într-un șir de state ex-sovietice și post-socialiste cum ar fi Polonia, România, Lituania etc., în perioada de preaderare la UE. Dar diferența principială constă în faptul că migranții din aceste state, în baza regimului de vize și a unui șir de acorduri bilaterale din diferite domenii, au beneficiat de posibilitatea de a fi angajați la muncă în alte state după profilul său profesional cu păstrarea beneficiilor ce țin de angajare, remunerare, protecție socială, menținerea (re)calificării profesionale etc. Aceasta a acordat mai multe posibilități pentru transferul de experiență, de tehnologii, pentru „circulația creierilor” cu asigurarea beneficiilor pentru țara de origine a migranților.

Este important să ținem cont de faptul că statistica oficială nu deține un șir de date precise cu privire la migrația intelectuală, cum ar fi migrația studenților, de exemplu. Tot mai mulți studenți din instituțiile de învățământ superior din Moldova sunt antrenați în diverse programe de schimb pentru tineret, cum ar fi programele: “Work & Travel”, “Au pair” [6]. Programele respective nu sunt reglementate prin norme naționale, ceea ce face dificilă evidența statistică a persoanelor implicate în aceste procese. Deși programele creează anumite posibilități pentru schimbul de experiență și studii, dar în egală măsură contribuie și la plecarea ulterioară a studenților prin rețeaua dată la muncă peste hotare pentru o perioadă îndelungată, cu abandonarea studiilor. Potrivit datelor Ambasadei SUA, numai în această țară pe parcursul anilor 2008-2009 au plecat circa 10 mii de studenți, dintre care 20% nu au revenit în Moldova după expirarea termenului contractului.

Astfel, avem un efect negativ dublu al migrației ce rezultă din conjugarea efectelor negative ale plecării tinerilor care au și un nivel avansat de studii. Deși în Moldova sunt întreprinse mai multe măsuri pentru prevenirea migrației tineretului - au fost adoptate Concepția națională a politicii în privința tineretului pentru perioada anilor 2009 – 2013, Planul de măsuri pentru susținerea tineretului din mediul rural, un șir de acte normative menite să faciliteze crearea locurilor de muncă pentru tineret, asigurarea cu spațiul locativ etc. – procesul migrării tinerilor rămâne a fi intens. Fiecare al cincilea migrant este de vârsta 20-24 de ani, cea mai propice vârstă pentru studii și pentru instruire profesională (Figura 1), iar procentul emigrării persoanelor cu studii superioare este în creștere de la 7,7% în 2000 până la 17,7% din totalul migranților în 2009 (Tabelul 1). Tinerii cu studii moderne și cunoștințe în domeniul tehnologiilor informaționale, cu abilități pentru comunicare în mai multe limbi (grație tradiției multiculturale din țară și a procesului educațional cunosc mai multe limbi de circulație europeană și globală) sunt mai predispuși unei integrări sociale rapide și, tacit, constituie grupul-țintă pentru politicile migraționale din țările gazdă.

În concluzie, pentru Republica Moldova migrația intelectuală la moment se soldează cu pierderi directe ale resurselor umane și diminuarea caracteristicilor calitative a populației pentru viitor, precum și cu pierderi economice directe și indirecte, prezente și de perspectivă. Pentru o țară cu tendințe demografice de depopulare și de îmbătrânire a populației, care investește o parte considerabilă din PIB-ul său în dezvoltarea resurselor umane, devine imperios necesar de a găsi mecanismele raționale pentru protejarea investițiilor sale primare în sistemul educațional și în calitatea potențialului uman.

Pentru a evita acumularea și acutizarea problemelor ce derivă din emigrarea persoanelor din mediul academic, a celor cu studii superioare și a celor cu un înalt nivel de calificare din țară, migrația intelectuală urmează să fie tratată ca mișcare a „capitalului intelectual”. Moldova urmează să se poziționeze efectiv pe piața regională a forței de muncă, folosind mecanismele pasibile de influență și de dirijare a „fluxurilor de capital intelectual”, pentru a maximiza primirea beneficiilor posibile din acest proces.

Anumite măsuri pentru crearea premiselor unui asemenea proces deja au fost întreprinse: aderarea Republicii Moldova la Procesul de la Bologna, reforma sistemului educațional, semnarea acordurilor de colaborare în domeniul studiilor superioare cu circa 30 de state etc. Dar obiectivul principal al Guvernului urmează a fi integrarea proceselor migrației intelectuale în obiectivele de dezvoltare durabilă a țării. Rolul de bază în acest proces revine reformelor macroeconomice la nivel național, axate pe reproducerea progresivă a transformărilor structurale în domeniile economice selectate în mod conștient ca necesare pentru dezvoltare. Un rol deosebit poate reveni dezvoltării tehnologiilor moderne și a industriei (producerii) inovaționale, capabile să prevină exodul potențialului intelectual din țară, să asigure crearea noilor locuri de muncă, transferul de cunoștințe și revenirea unei părți a migranților în țară.

Note și referințe

1. <http://www.zagran.kiev.ua/article.php?new=421&idart=4216>.

2. Kramarenko V. What is the fate of S&T in the Republic of Moldova ? www.books.google.com.
3. Din anul de studii 2000 până în 2009 numărul studenților instituțiilor de învățământ superior a crescut de la 86 414 studenți până la 114 865, inclusiv la învățământul de zi de la 59 009 până la 74 249 studenți (nota autorului).
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 605 din 31 mai 2007.
5. Potrivit studiilor efectuate de către Banca Mondială, emigrarea unui specialist de calificare înaltă conduce la pierderi economice directe și conexe ce se estimează la până la un milion de dolari SUA.
- <http://www.zagran.kiev.ua/article.php?new=421&idart=4216>.
6. Aceste programe permit familiei să invite un tânăr(ă) din altă țară, în scopul acordării ajutorului în îngrijirea copiilor sau bătrânilor, cu efectuarea unor lucrări de menaj (lucru la bucatărie, curățenie în casă, efectuarea cumpărăturilor etc). Programul permite tinerilor să plece în altă țară să studieze limba, să facă cunoștință cu cultura și obiceiul altor state. Participanții programului Au-Pair lucrează cel mult 30 ore pe săptămână: 5 zile în săptămână câte 6 ore sau 6 zile câte 5 ore. O zi pe săptămână în mod obligatoriu este zi de odihnă. Programul se realizează în majoritatea statelor europene, în Canada, Australia etc.
7. Community Remittances & Local Development. Report on Participatory Planning and Collective Action for Los Angeles-El Salvador Transnational Development. A grant final Report. - Rockefeller Foundation, 2005, December.
8. Entzinger H. B., Martiniello M., Wihtol de Wenden C. Migration between states and markets. Ashgate Publishing Ltd., 2004.
9. Johnson Jean M., Regets, Mark C. International Mobility of Scientists and Engineers to the United States – Brain Drain or Brain Circulation? National Science Foundation, Division of Sciences Resource Studies Issues Brief, 1998, Nov. 10.
10. Leichtman M. A. Transforming Brain Drain into Capital Gain: Morocco's Changing Relationship with Migration and Remittances. În: The Journal of North African Studies, 2002, Nr. 7 (1), pp. 109-137.
11. Migration and Development. <http://www.iom.md/migration&development.html>.

CAPITALUL UMAN - FACTOR AL SITUAȚIEI MIGRATORII: MOBILITATEA PERSOANELOR CU STUDII SUPERIOARE

**Valeriu MOȘNEAGA,
Valentin ȚURCAN**

Capitalul cultural, a cărui proprietate specifică este aceea de a exista ”atât într-o formă *obiectivată* (în diplomele obținute sau în obiecte cu semnificație culturală: cărți, tablouri, etc.), cât și în *stare încorporată* (în structuri mentale, scheme de percepție, gândire și acțiune)”⁹⁸ reflectă faptul că individul dispune de un fundament de bază, de pe pozițiile căruia el începe activitatea sa într-o anumită sferă a vieții sociale în vederea obținerii valorilor râvnite. Importanța capitalului cultural rezidă în faptul că, cu ajutorul acestuia, se creează bunuri materiale și spirituale care formează principală valoare socială a oricărei societăți.

Soluționarea problemelor existente în procesul progresului tehnologic în Republica Moldova este posibilă numai cu implicarea cadrelor cu înaltă calificare și pregătire profesională, specializate în munca intelectuală, care constituie în același timp capitalul uman al societății moldovenești. La etapa actuală numai asemenea specialiști sunt capabili să descopere căi novatoare de dezvoltare a domeniilor în care lucrează, să evalueze importanța acestora pentru țară și să promoveze lucrări de inovație până la nivelul implementării lor nemijlocite în sistemul socio-economic al țării.

Modul în care societatea moldovenească va reuși să administreze capitalul uman disponibil va constitui un factor decisiv al capacității vitale și dezvoltării durabile a acesteia. Cu toate acestea, în prezent țara se confruntă cu probleme serioase atât în reproducerea capitalului uman, cât și în întrebuintarea rațională a acestuia.

Constatăm, în perioada ultimilor 10-15 ani în republică are loc creșterea cantitativă a capitalului cultural / uman. Distribuția populației Republicii Moldova în funcție de nivelul capitalului cultural creează situația, reflectată în tabelul 1.

Tabelul 1

Structura populației ocupate din Republica Moldova, pe grupe de vârstă și nivelul de educație, în 2008, în procente⁹⁹

	Total populație ocupată	Grupa de vârstă, ani				
		15-24	25-34	35-49	50-64	65+
Superior	20,4	16,5	28,6	19,2	18,3	14,0
Mediu de specialitate	16,5	7,0	12,6	19,9	18,8	8,6
Secundar profesional	25,5	20,0	22,4	29,5	25,4	11,5
Liceal; mediu general	20,2	22,0	17,9	21,4	20,9	7,6
Gimnazial	16,2	32,9	17,9	9,8	16,0	38,9
Primar sau fără studii	1,2	1,6	0,7	0,3	0,6	19,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

⁹⁸ Stănciulescu, Elizabeta. Teorii sociologice ale educației. – Iași: Polirom, 1997, p.166.

⁹⁹ Populația și procesele demografice în Republica Moldova. Culegere statistică. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. – Chișinău: Statistica, 2009.

Pentru aprecierea pierderilor capitalului cultural în țară în urma migrației vom efectua următoarele calcule.

În anul 2008, în Republica Moldova erau 1 251,0 mii de persoane ocupate¹⁰⁰. Numărul persoanelor cu studiile superioare din totalul persoanelor ocupate constituia 255 204 mii (20,4%). În 2008, au lucrat peste hotare 84981,9 mii din persoanele cu studiile superioare (33,3%)¹⁰¹, adică fiecare a treia persoană din categoria respectivă. Dacă raportăm valoarea migrației de muncă, la efectivul actual al persoanelor cu studii superioare din Republica Moldova, obținem 33,3% de persoane cu studii superioare care au fost excluși din capitalul cultural al țării.

O anumită parte a pierderilor din capitalul cultural o recuperează imigrarea (tabelul 2).

Tabelul 2

Distribuția imigranților în funcție de nivelul de studii, în cazuri și procente¹⁰²

Nivelul de studii al imigranților:	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Total	
									Frecvența	Procent
Superioare	356	400	424	475	556	601	693	903	4408	29.9
Medii de specialitate	126	87	206	325	455	540	557	877	3173	21.5
Medii generale	767	763	901	793	948	717	672	810	6371	43.2
Medii incomplete	16	18	50	55	37	46	75	100	397	2.7
Primare sau fără studii	28	29	39	58	60	64	73	59	410	2.8
Total	1293	1297	1620	1706	2056	1968	2070	2749	14759	100.0

Astfel, pe parcursul a opt ani (2001-2008), în țară au intrat mai mult de 14 500 de imigranți. 29,9% din aceștia sunt persoanele cu studii superioare și 21,5% – cu studii medii de specialitate. Însă, luând în considerare faptul că cota imigranților cu nivelul superior de educație constituie numai 5,2% de la numărul total al populației Republicii Moldova care a migrat din țară în căutarea locurilor de muncă, o asemenea recuperare a pierderii capitalului uman poate fi considerată una nesemnificativă.

O asemenea situație accentuează problema valorificării neraționale a capitalului cultural din Republica Moldova, nivelul căruia este unul destul de înalt. O parte semnificativă a cadrelor de calificare superioară rămâne nesolicitată pe piața autohtonă de muncă. Pe de altă parte, anume această categorie de compatrioți ai noștri constituie un procent considerabil din acea parte a populației care este nevoită să-și caute aplicarea capacităților sale nu în țara de origine, ci în afara acesteia. Însă problema se agravează prin aceea, că și acolo, în străinătate, capitalul imigranților nu este întrebuințat în corespundere cu potențialul lor (tabelul 3).

Tabelul 3

Coraportul numărului de migranți care lucrează după specialitate și nu în funcție de nivelul de studii, în procente

¹⁰⁰ Culegere statistică. Biroul Național de Statistică al Republicii. Moldova. – Chișinău: Statistica, 2009.

¹⁰¹ Barometrul de Opinie Publică, 2008.

¹⁰² Populația și procesele demografice în Republica Moldova. Culegere statistică. Biroul Național de Statistică al Republicii. Moldova. Chișinău, 2009.

Nivelul de studii	Dvs lucrați pe specialitate?						
	Da	Mai mult da	Mai mult nu	Nu	Greu de spus	Index	Total
Fără studii	-	20.0	-	60.0	20.0	-0.40	100
Primare	-	9.1	-	81.8	9.1	-0.73	100
Medii	20.0	7.8	15.9	55.5	0.8	-0.50	100
Superioare incomplete	14.3	10.5	15.8	57.9	1.5	-0.50	100
Superioare	15.1	8.1	12.8	62.8	1.2	-0.52	100
Postuniversitare	33.3	-	-	66.7	-	-0.33	100
Total	17.1	8.6	14.6	58.2	1.4	-0.50	100.0

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da” și „Mai mult da”; (-) – „Nu” și „Mai mult nu”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Valoarea indicelui activității de muncă după specialitate de -0.52 confirmă ipoteza, precum că mai mult de jumătate din respondenții cu studii superioare nu lucrează conform specializării lor de bază în țara recipientă.

Studiile poziției materiale a migranților înainte și după migrațiune au demonstrat, că situația materială inițială a migranților cu studii superioare este cu mult mai inferioară, decât cea a migranților cu un nivel mai jos de educație (tabelul 4).

Tabelul 4

Evaluarea stării materiale înainte și după migrațiune în funcție de nivelul de studii, în procente

Studii	Poziția materială înainte și după migrațiune											
	Nu ne ajunge nici pentru cele necesare		Ne ajunge numai pentru cele necesare		Ne ajunge pentru un trai decent, însă nu ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe		Ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe, însă limitându-ne în altceva		Ne putem permite tot de ce avem nevoie și nu trebuie să ne limităm în altceva		Greu de spus	
	Î	D	Î	D	Î	D	Î	D	Î	D	Î	D
Fără studii	-	-	66.7	50.0	16.7	50.0	16.7	-	-	-	-	-
Primare	18.2	9.1	36.4	36.4	45.5	18.2		36.4	-	-	-	-
Medii	25.2	3.3	46.3	22.0	22.4	37.0	3.3	28.5	0.4	6.5	2.4	2.8
Superioare incomplete	24.8	1.5	40.6	17.3	27.1	36.8	6.0	33.1	0.8	8.3	0.8	3.0
Superioare complete	24.7	1.2	43.5	10.6	22.4	32.9	9.4	40.0	-	9.4	-	5.9
Postuniversitare	16.7	-	50.0	-	-	33.3	33.3	50.0	-	-	-	16.7
	24.4	2.5	44.4	19.1	23.8	35.9	5.5	31.8	0.4	7.2	1.4	3.5

Notă: Î – înainte de migrațiune; D – după migrațiune.

Comparația poziției materiale a migranților cu diferit nivel de capital uman înainte și după migrațiune evidențiază două momente:

- Înainte de migrațiune aprecierile stării materiale în rândul migranților cu studii superioare sunt mai puțin favorabile, decât în cazul migranților cu un nivel mai inferior de studii. Prin urmare, este evident că, pe lângă cerințe mai ridicate la primul grup, poziția materială reală a acestuia este, într-adevăr, mai proastă.
- După migrațiune persoanele cu studii universitare reușesc să-și îmbunătățească starea materială într-un mod mai bun decât migranții cu nivel inferior de educație.

În aprecierea impactului factorului material asupra potențialului migraționist al studenților menționăm, în primul rând, că prosperitatea materială a familiei nu are totuși un efect univoc asupra orientării de migrare. Acest fapt arată că decizia de a migra nu depinde de unul sau un grup restrâns de factori. Astfel, nu este surprinzător faptul că datele prezentate în tabel indică o evaluare ambiguă al situației materiale a familiilor potențialilor emigranți. Orientarea spre emigrare poate fi provocată atât de o sărăcie extremă, cât și de un nivel înalt de bunăstare al individului. Unele persoane percep emigrarea ca o scăpare de sărăcie, alții ca o salvare a averii.

Din acest motiv, atunci când se analizează impactul autoevaluării condițiilor materiale se ține cont ce motiv de migrație, din cele două, domină în conștiința individului. Pe de o parte, cele mai mici aprecieri ale condițiilor materiale ale familiei contribuie la orientarea spre o emigrare imediată – 23,2%. Cu toate acestea, între cele două grupuri opuse, cu o autoevaluare scăzută și alta înaltă, nivelul migrației planificate este același și constituie paisprezece la sută. Gata pentru emigrare imediată, în comparație cu alte grupuri, sunt doar 10,9% și 8,2% din respondenți din grupurile ce și-au evaluat mediu situația lor financiară. Astfel, dacă cele mai sărace grupuri și cele mai bogate au toate motivele să se grăbească, grupurile de mijloc pot aștepta. Acesta este scenariul considerat cele mai potrivit pentru grupa a doua, a treia și a patra, ce amână emigrarea pe viitor.

În afara de aceasta, nu trebuie de neglijat faptul că în țările de destinație migraționistă este utilizat nu capitalul cultural de bază al migranților de muncă, ci cel secundar, obținut în cadrul structurilor educaționale, neprofesionale sau în procesul de muncă. În acest caz, principalul capital cultural influențează activitatea profesională a migranților de muncă în mod indirect, favorizând poziția lor, spre deosebire de acele cazuri, când nivelul capitalului cultural este unul inferior sau chiar unul neformat.

Existența în Republica Moldova la etapa actuală a resurselor de muncă cu nivel superior de capital uman determină în mod direct și structura migranților, și anume cota înaltă a persoanelor cu studii superioare complete și incomplete – 17,7% și 27,3% corespunzător (tabelul 5).

Tabelul 5

Repartizarea migranților bărbați după nivelul de studii, în cazuri și procente

Nivelul de studii	Frecvența	Procent
Fără studii	5	1.0
Primare	11	2.3
Medii	246	50.5
Superioare incomplete	133	27.3
Superioare	86	17.7
Postuniversitare	6	1.2
Total	487	100.0

O altă particularitate a modului de repartizare a capitalului uman în rândul migranților de muncă din Republica Moldova rezidă într-un număr nesemnificativ al persoanelor cu studii postuniversitare – 1,2%. Însă în cazul dat, trebuie să luăm în considerare faptul că această parte a forței de muncă are cel mai înalt grad de abilitare pentru activitatea creativă și inovațională, iar pregătirea acestei categorii a capitalului

uman nu poartă și niciodată nu va purta un caracter de masă. Cu atât mai mult, că cota persoanelor cu studii superioare și postsuperioare în totalul migranților de câteva ori depășește cota respectivă în componența populației adulte a țării, ceea ce ar putea fi legat de cerințele ridicate a persoanelor cu calificare înaltă față de societate și cu vulnerabilitatea lor sporită în asemenea condiții, în care sistemul social este mai mult cointerestat în muncitori cu un nivel inferior de capital uman. Așadar, includerea în procesele migraționiste a categoriei sociale cu nivelul superior de pregătire se desfășoară cu mult mai intens decât în cadrul grupurilor subdezvoltate.

Predispunerea populației cu studii superioare, de înaltă calificare, spre migrațiune, inclusiv cu scopuri de muncă, este destul de alarmantă, creând pericole pentru securitatea economică a țării. Însă pe de altă parte, factorul studiilor universitare avantajează migranții cu nivele superioare de educație în procesul de adaptare în țara recipientă.

Luând în considerare diferențele existente în nivelul de socializare al migranților cu grad înalt de capital social și al celor cu unul inferior, putem presupune că situația reprezentanților fiecărei din aceste categorii pe piața străină de muncă de asemenea diferă.

De aici derivă două probleme, care cer anumite precizări. În primul rând, nu este clar în ce măsură diferențele în nivelul capitalului cultural influențează real asupra situației migratorii. Și în al doilea rând, dacă nivelul superior de capital uman creează condiții favorabile migranților înalt calificați sau, din contra, îi face mai vulnerabili în situația migratoare.

Cercetările în domeniu demonstrează că are loc nu numai exodul de creieri, ci și utilizarea nerațională a acestora. Majoritatea migranților de muncă cu studii superioare nu numai că nu muncesc după specialitate, dar și sunt implicați în activități, în cadrul cărora nu-și pot aplica și valorifica competențele obținute în instituții de învățământ superior. O asemenea situație duce cu timpul la diminuarea considerabilă a nivelului de capital uman acumulat anterior. În așa mod, în cazul în care migranții de muncă cu studii universitare revin în țara de origine, aduc cu ei în cel mai bun caz mijloace valutare, în timp ce potențialul lor intelectual și profesional se dovedește a fi epuizat.

Se vede că capitalul uman acumulat îndeplinește, în primul rând, funcția informativă și mai puțin contribuie la aspirația individului de a-și spori nivelul capitalului cultural.

Intențiile de migrare se formează în condiții nefavorabile de viață încă în țara de origine a persoanei. Din acest motiv majoritatea absolută a migranților (91,3%) speră să-și rezolve probleme materiale și financiare prin intermediul migrației. Aceasta este caracteristic pentru toate grupurile de migranți: cu toate că există anumite diferențe între acestea, motivația materială predomină în toate categoriile. În același timp, în totalul migranților cu nivele superioare de capital cultural este prezentă, deși și într-o mărime nesemnificativă (5,2%), cota acelor migranți de muncă, care își pun scopul ridicarea nivelului de educație (tabelul 6).

Tabelul 6

Distribuția migranților de muncă în funcție de scopul migrației și nivelul de studii, în procente

Nivelul de studii	Scopul migrației					
	Posibilitatea de câștig	Locuri bune de muncă	Lucru după specialitate	Dorința de a locui în țara respectivă	Studii	Reunirea cu familie
Fără studii	100.0	80.0	20.0	20.0	-	20.0
Primare	90.9	45.5	0.0	0.0	-	
Medii	92.2	38.8	8.2	16.3	3.7	5.3
Superioare	92.4	47.0	15.9	19.7	5.3	11.4

incomplete						
Superioare	85.4	31.7	15.9	22.0	11.0	9.8
Postuniversitare	100.0	50.0	33.3	0.0	-	0.0
Total	91.3	40.3	11.9	17.7	5.2	7.7

În general, migranții nu aspiră la angajarea după specialitate – numai 11,9% din ei speră să obțină un loc de muncă după calificarea lor. În cea mai mare măsură sunt predispuși să-și valorifice capitalul cultural migranții cu studii postuniversitare – 33,3%, ia în cea mai mică – reprezentanții grupului cu studii primare și medii – 0,0% și 8,2% corespunzător.

Astfel, lucrul după specialitate ocupă un loc special în orientările migraționiste ale migranților cu studii postuniversitare – 33,3% din aceștia speră la un loc de muncă cu statut înalt. În același timp, este evident că anume persoanele din această categorie au cele mai bune șanse la angajare în activități profesionale de nivel superior.

Migranții de muncă cu studii superioare pleacă din țară, chiar dacă riscă să piardă cunoștințele și deprinderile profesionale acumulate prin depunerea eforturilor intelectuale. Însă numai o parte nesemnificativă din ei contează pe obținerea unui loc de muncă după specialitate. În realitate, presupunerile lor vizând un scenariu negativ, în acest sens, se îndeplinesc. Paradoxul constă în aceea că, cu cât mai înalt este nivelul de studii, cu atât mai puține șanse sunt în angajare după specialitate. Cu atât mai mult, după cum arată studiile, chiar asemenea așteptări modeste ale migranților cu studii superioare de a găsi un loc de muncă după calificare proprie în țara recipientă se justifică destul de rar (tabelul 7).

Tabelul 7

Distribuția migranților de muncă în funcție de nivelul de studii și lucru după specialitate, în procente

Nivelul de studii	Lucrați după specialitate?				Indicele lucrului după specialitate	
	Da	Mai mult că da	Mai mult că nu	Nu		Greu de spus
Fără studii		20.0		60.0	20.0	-0.40
Primare		9.1		81.8	9.1	-0.73
Medii	20.4	7.8	15.9	55.1	.8	-0.44
Superioare incomplete	14.3	10.5	15.8	57.9	1.5	-0.49
Superioare	14.0	8.1	12.8	64.0	1.2	-0.52
Postuniversitare	33.3			66.7		-0.33
Total	17.1	8.6	14.6	58.2	1.4	-0.47

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da” și „Mai mult că da”; (-) – „Nu” și „Mai mult că nu”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Astfel, într-o situație mai defavorabilă se află migranții cu studii superioare (complete și incomplete), indicele în cazul lor fiind egal cu -0.52 și -0.49 corespunzător. Mai favorizați din acest punct de vedere sunt migranții fără studii (-0.40) și cei cu studii postuniversitare (-0.33).

Nivelul de dispersare a sferelor de activitate a migranților în țări recipiente este destul de înalt: ei lucrează, practic, în toate principalele domenii de activitate, independent de nivelul capitalului cultural acumulat.

Cu toate acestea, nivelul superior al capitalului uman are un impact considerabil asupra distribuției migranților pe sfere de activitate. Remarcăm aici, că un nivel mai înalt al capitalului cultural favorizează alegerea activităților profesionale prestigioase de către migranții de muncă.

Astfel, deși cea mai răspândită sferă de muncă este cea de construcții, iar în totalul migranților fără studii cota celor ocupați în domeniul dat constituie 80,0%, atunci în categoria migranților cu studii universitare și postuniversitare acest indice are o valoare mai redusă – 49,4% și 60,0% corespunzător. În general, dacă vom compara grupurile care ocupă poziții polare pe scala capitalului uman, vom observa că ambele au un nivel minim de dispersie a tipurilor de activitate. Reprezentanții primului grup sunt ocupați în cinci tipuri de activități, în timp ce cei dintr-al doilea – numai în trei. Acest fapt sugerează ideea că atât lipsa de capital uman, cât și nivelul înalt al acestuia limitează sferile de activitate a migranților din categoriile respective. În același timp, sunt evidente și anumite deosebiri: dacă primul grup se limitează la activități nu prea prestigioase, atunci celălalt este implicat inclusiv în sfere de prestigiu, cum ar fi cele de transport și industrie. Este clar, că categoria migranților cu nivele superioare ale capitalului uman, spre deosebire de categorii inferioare, dispune de posibilități cu mult mai largi în alegerea liberă a sferei de muncă în condițiile migrației. Credem că acest fapt poate fi atribuit la avantajele persoanelor cu grad înalt de capital cultural. Numai ele pot spera la activități profesionale de prestigiu în străinătate.

Nivelul înalt al capitalului uman influențează considerabil asupra tipului de ocupare a migranților de muncă. Reieșind din datele obținute, se poate de concluzionat că, cu cât mai superior este nivelul capitalului uman, cu atât mai înalt va fi și tipul de ocupație. Totuși, în general, se constată o stare evident nesatisfăcătoare în acest sens la tot masivul de migranți. Într-o asemenea situație defavorabilă se află 50,7% de migranți, care lucrează temporar, și 20,9% dintre cei ai căror activități demuncă sunt sporadice.

Cu toate acestea, odată cu creșterea nivelului de studii (cu excepția celor postuniversitare), cota lucrătorilor ce activează temporar scade. Este reprezentativă dependența ocupației permanente de nivelul capitalului uman: începând cu studiile medii și până cele superioare, cota acestui tip de ocupație crește (22,0% și 33,3% corespunzător) (tabelul 8).

Tabelul 8

Distribuția migranților de muncă în funcție de nivelul de studii și tipul de ocupație, în procente

Nivelul de studii	Tipul de ocupație						Total
	Salariați permanenți	Salariați temporari	Lucru de la caz la caz	Întreprindere individuală	Alt ceva	Greu de spus	
Fără studii	60.0	20.0	20.0	-	-	-	100
Primare	45.5	18.2	27.3	9.1	-	-	100
Medii	52.4	22.0	21.5	2.4	0.4	1.2	100
Superioare incomplete	45.9	31.6	21.1	-	-	1.5	100
Superioare	52.3	23.3	19.8	2.3	-	2.3	100
Postuniversitare	66.7	33.3		-	-		100
Total	50.7	24.8	20.9	1.8	0.2	1.4	100

Este semnificativ faptul că gradul superior al capitalului uman reduce, într-o anumită măsură, nivelul de concurență pentru locuri de muncă din partea populației țării recipiente. Așadar, oricât ar părea de straniu, cel mai înalt nivel de concurență cu populația autohtonă la angajare o simt migranții fără studii, valoarea

indicelui respectiv în cazul lor este pozitivă și constituie 0,20, în timp ce în cadrul grupului cu gradul superior al capitalului uman indicele este egal cu -0,66 (tabelul 9).

Tabelul 9

Aprecierea nivelului de concurență cu populația autohtonă pentru locuri de muncă, în procente

Nivelul de studii	Dvs simțiți concurența pentru locuri de muncă din partea populației autohtone?					Total
	Da, concurența cu lucrătorii autohtoni există	Nu, lucrătorii autohtoni nu se angajează la asemenea locuri de muncă	Greu de spus	Nu-i răspuns	Index	
Fără studii	40.0	20.0	40.0		0.20	100.0
Primare	36.4	45.5	18.2		-0.09	100.0
Medii	36.4	45.5	18.2		-0.09	100.0
Superioare incomplete	21.8	59.4	15.8	3.0	-0.38	100.0
Superioare	24.4	59.3	14.0	2.3	-0.35	100.0
Postuniversitare		66.7	33.3		-0.66	100.0
Total	24.0	59.5	14.4	2.1	-0.35	100.0

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da, concurența cu lucrătorii autohtoni există”; (-) – „Nu, lucrătorii autohtoni nu se angajează la asemenea locuri de muncă”; (0) – „Greu de spus/Nu-i răspuns”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Problema concurenței din partea populației țărilor recipiente pentru locuri de muncă este actuală pentru migrații de la toate nivelele capitalului uman, totuși, odată cu creșterea gradului de capital uman, migrații se simt mai protejați din acest punct de vedere.

Nivelul înalt al capitalului uman favorizează aprecierile migraților privind atitudinea față de ei din partea altor persoane. Este evident că, în acest caz, este vorba de o capacitate mai dezvoltată a respondenților din categoria dată să se prezinte în fața celorlalți, să intre în contact cu ei și să provoace o atitudine pozitivă. Persoanele cu nivelul inferior de studii sunt mai distanțate de ceilalți din punct de vedere social, decât migrații cu înaltă calificare. Anume acest fapt poate explica corelația dintre nivelul de educație și autoevaluarea pozitivă a atitudinii populației autohtone față de migrant (tabelul 10).

Tabelul 10

Aprecierea atitudinii populației autohtone față de migrații, în procente

Nivelul de studii	Ce atitudine simțiți Dvs din partea populației autohtone?						Total
	Bună	Neutră	Rea	Ostilă	Greu de spus	Index	
Fără studii	16.7	66.7	16.6			0.0	100.0
Primare	36.4	54.5	9.1			0.27	100.0
Medii	38.2	47.2	6.9	1.2	6.5	0.30	100.0

Superioare incomplete	45.1	42.1	4.5	1.5	6.8	0.39	100.0
Superioare	40.7	43.0	5.8	5.8	4.7	0.29	100.0
Postuniversitare	66.7	33.3				0.67	100.0
Total	40.7	45.4	6.0	2.1	6.0	0.33	100.0

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Bună”; (-) – „Rea”, „Ostilă”; (0) – „Neutră”, „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

După cum se observă, indicii autoevaluării atitudinii din partea populației țărilor recipiente la migrații cu nivele superioare de educație au, de regulă, valori mai înalte decât în cazul lucrătorilor cu studii de un grad inferior.

Existența contractului de muncă între migrantul angajat și patron este menită să garanteze crearea condițiilor și conținutului activității de muncă, asigurate de un nivel înalt de protecție socială (tabelul 11).

Tabelul 11

Distribuția respondenților în funcție de tipul de angajare, în procente

Nivelul de studii	Pe bază la ce lucrați Dvs?			Total
	Pe baza contactului oficial de muncă	Pe baza înțelegerii verbale	Altceva	
Fără studii	0.0	100	-	100
Primare	36.4	54.5	9.1	100
Medii	32.1	67.1	0.8	100
Superioare incomplete	40.6	58.6	0.8	100
Superioare	40.6	58.6	0.8	100
Postuniversitare	50.0	50.0	-	100
Total	37.4	61.4	1.2	100

Datele sondajului relevă faptul că majoritatea respondenților (61,4%) lucrează pe bază de înțelegere verbală. Sunt angajați formal, adică pe baza contractului oficial de muncă, numai 37,4% din migrații. Astfel, constatăm un procent foarte mare de lucrători, drepturile de muncă ale cărora nu sunt protejate prin intermediul contractului de muncă. Plus la aceasta, datele studiului demonstrează că cele mai neprotejate categorii de migrații sunt cele cu nivel inferior de capital uman – cu studii primare (36,4%) și cu studii medii (32,1%). Migrații de muncă fără studii în general nu au cazuri de încheiere a contractului oficial de muncă, iar dintre reprezentanții categoriilor cu studii primare și medii numai fiecare al treilea se bucură de oficializarea relațiilor cu patronul. Și invers, odată ce crește nivelul de educație, crește și cota migrațiilor care lucrează pe baza contractului de muncă – de la 32,1% până la 50,0%.

În practica migrațiilor predomină încheierea contractelor de muncă pe un termen de până la un an – 3,7%, pe trei luni – 45,8%, șase luni – 3,7% și nouă luni – 14,6%, care pot fi apreciate ca fiind de scurtă durată. Este clar, durata scurtă a contractelor de muncă se explică prin însuși caracterul activității de muncă a migrațiilor. Odată ce migrații cu nivele inferioare de educație sunt ocupați în mare parte în domenii de muncă necalificată, care poartă un caracter sezonier (de exemplu, construcții), contractele de muncă în cazul lor sunt de scurtă durată. Din punctul de vedere al migrațiilor de muncă cu un nivel mai înalt de capital cultural sunt avantajați: contractele de muncă cu această categorie de lucrători sunt încheiate în mare parte pe termeni mai mari (un an și mai mult) (tabelul 12).

Tabelul 12

Termenul de acțiune a contractelor oficiale de muncă, în procente

Nivelul de studii	În cazul în care V-ați angajat la serviciu pe baza contractului oficial de muncă sau înțelegere verbală, atunci pe ce termen?						Total
	Mai puțin de un an	3 luni	6 luni	9 luni	1 an	Mai mult de un an	
Fără studii		20.0	80.0				100.0
Primare	9.1	45.5	18.2	9.1		18.2	100.0
Medii	4.5	48.4	16.3	2.8	15.4	12.6	100.0
Superioare incomplete	3.8	46.6	12.8	6.0	15.0	15.8	100.0
Superioare	1.2	38.4	19.8	2.3	15.1	23.3	100.0
Postuniversitare		50.0	50.0				100.0
Total	3.7	45.8	17.0	3.7	14.6	15.2	100.0

Nivelul înalt al capitalului uman favorizează migrații, inclusiv, din punctul de vedere al aspectului informării. În primul rând, gradul de informare a migraților despre țara de destinație este înalt anume la persoanele cu nivele superioare de educație (tabelul 13).

Tabelul 13

Gradul de informare despre țara de destinație în funcție de nivelul de studii, în procente

Nivelul de studii	În ce măsură erați informat despre țara de destinație?				Index	Total
	Deloc	Într-o oarecare măsură	Într-o măsură mare	Altceva		
Fără studii	80.0	20.0			-0.60	100
Primare	54.5	36.4		9.1	-0.18	100
Medii	49.6	42.3	0.8	7.3	-0.07	100
Superioare incomplete	36.8	58.6	1.5	3.0	0.23	100
Superioare	34.9	58.1	1.2	5.8	0.24	100
Postuniversitare	33.3	66.7			0.33	100

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Într-o oarecare măsură” și „Într-o măsură mare”; (-) – „Deloc”; (0) – „Altceva”. Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

În al doilea rând, nivelul superior de studii avantajează migrații într-un asemenea aspect important al situației migratorii ca cel lingvistic. Mai mult ca atât, o asemenea creștere se referă la nivelul superior de cunoaștere a limbii – forma scrisă (tabelul 14).

Nivelul de competență lingvistică în funcție de nivelul de educație, în procente

Nivelul de studii	Nivelul de posedare a limbii				Total
	Cunosc	Vorbesc	Citesc	Scriu	
Fără studii	60.0	100.0	80.0	60.0	1.0
Primare	46.2	92.3	100.0	92.3	2.7
Medii	43.4	96.3	93.9	93.4	50.1
Superioare incomplete	43.6	97.3	96.2	97.3	27.3
Superioare	34.9	96.5	98.8	96.5	17.7
Postuniversitare	33.3	100.0	100.0	100.0	1.2
					100

În concluzie, putem menționa că nivelul superior al capitalului cultural avantajează migrații în mai multe aspecte. Nivelul înalt de educație favorizează migrații din punctul de vedere al protecției sociale și remunerării muncii. În același timp, sunt evidente pierderi considerabile atât pe plan personal, cât și social. În primul caz, migrantul pierde statutul lui social, dobândit în țara de baștină. În cel de-al doilea caz, aportul lui în dezvoltarea țării de origine se limitează numai la suplinirea capitalului financiar. Astfel, dacă migrații de muncă cu studii superioare iau decizia de a se întoarce în Republica Moldova, aduc în cel mai bun caz mijloace valutare, în timp ce bagajul lor intelectual și profesional rămâne puternic deteriorat și epuizat.

Bibliografie

1. Andronic V. Tranziții biografice și redefiniri identitare în experiența de migrație. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
2. Boyd M. Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. În: International Migration Review, 1989, Vol. 23, Nr. 3.
3. Burian C. Fenomenul migrației în Europa: perspective juridice și economice. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2009, – Nr. 4.
4. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. În: The American Journal of Sociology, 1988, Vol. 94.
5. Flavia B. N. Migrația forței de muncă și resursele umane – impact geostrategic. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
6. Ionescu A. The Romanian versus the Italian Government over the Discrimination of the Romanian Immigrants. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
7. Massey D.S. et al. Social Capital and International Migration: A Test Using Information on Family Networks. În: The American Journal of Sociology, 2001, Vol. 106, Nr. 5.
8. Moraru V., Moșneaga V. Italia: noi paradigme migraționale. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2010, Nr.4 (LI).
9. Moșneaga V., Moraru V. Moldovan Labor Migration in Italy and Spain. În: Montanari A. (coord.) BraiNet-Working: Migration Flows Feeding into Business Internationalisation. – Rome: Rubbettino, 2010.
10. Moșneaga V., Rusnac Gh., Țurcan V. Migrațiunea forței de muncă în Republica Moldova: cauze, tendințe, efecte. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2004, Nr. 1 (XXV).
11. Moșneaga V., Teosa V. The role of labor migration in social and economic stabilization of Moldova. În: Provocări ale globalizării la începutul mileniului al III-lea. Sesiune internațională de comunicări științifice, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga, 2009.

12. Nedelcu M. Instrumentalizarea spațiilor virtuale. Noi strategii de reproducere și conversie a capitalurilor în situație de migrație. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
13. Prelipcean G. Migrația și euforia remitențelor. Implicații ale crizei economice actuale. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
14. Sandu D. Migrația circulatorie ca strategia de viață. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
15. Stănciulescu E. Teorii sociologice ale educației. – Iași: Polirom, 2002.
16. Voicu B. Capitalul uman: componente, niveluri, structuri. România în context european. În: Calitatea vieții, 2004, Nr. 1-2.
17. Мошняга В. Международная трудовая миграция молдавского населения и проблема денежных переводов в человеческом и институциональном измерении. În: Власть и общество в истории: геополитические изменения на постсоветском пространстве в конце XX – начале XXI вв. – Кишинев, Институт истории, государства и права Академии Наук Молдовы, 2008.
18. Мошняга В. Молдавская трудовая миграция в Чехию: состояние и проблемы. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, Nr. 3 (XXXIV).
19. Мошняга В., Морару В., Руснак Г. Италия глазами молдавских трудовых мигрантов. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2009, Nr. 3 (XLVI).
20. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, Nr. 4 (XXXV).
21. Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. Испания глазами молдавских трудовых мигрантов // Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2009, Nr. 3 (XLVI).
22. Мачеринскене И., Минкуте-Генриксон Р., Симонавичене Ж. Социальный капитал организаций: методология исследований. În: Социологические исследования, 2006, Nr. 3.
23. Крутий И. А., Красина О. В. Человеческий капитал: эволюция представлений. În: Социологические исследования, 2006, Nr. 3.
24. Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. / Отв. ред.: Жанна Зайончковская. – Кишинев: МолдГУ, 2003.

MIGRAȚIA POTENȚIALĂ ȘI REALĂ A POPULAȚIEI CU STUDII SUPERIOARE

*Valentin ȚURCAN,
Valeriu MOȘNEAGA*

Formarea orientărilor de migrație și emigrare la studenți nu este un proces social independent. Studenții reprezintă un grup social, aflat la finele celei de-a doua etape a socializării primare. Această etapă de socializare se caracterizează printr-un grad ridicat de dependență al subiectului socializării de “persoanele importante”. “Socializarea este rezultatul interacțiunii subiectului (*ego*) cu diferiți *agenți ai socializării*. Agent al socializării este orice *alter* individual sau colectiv care joacă un rol complementar celui pe care *ego* îl “joacă” în sistemul respectiv”¹⁰³.

Potrivit cercetării noastre, în procesul de socializare respondenții interacționează cu persoane importante, cum ar fi: mama, tata, bunica, soțul, soția, sora, fratele, familia, mătușa, unchi, rude, verișoara, verișor, socrii, nașii, cumnata, prietenii, cunoscuții.

Astfel, analiza intențiilor de migrare ale studenților va fi incompletă și unilaterală, dacă nu vom analiza efectul diferitor agenți ai socializării asupra procesului de migrație. Posibilități vaste în acest sens ne acordă datele cercetărilor sociologice din Barometrele Opiniei Publice pe eșantionul reprezentativ la nivel național, comandat serviciilor sociologice cunoscute din Moldova și România de Institutul de Politici Publice, între anii 2002-2010.

În general, sondajele pe eșantionul național pentru o perioadă îndelungată arată un nivel ridicat al orientărilor migraționiste în rândul populației. De exemplu, sondajele din 2002-2005 prezintă următoarele rezultate: de la 12,2% la 16,5% sunt gata să plece pentru totdeauna, de la 37,1% la 45,1% să plece numai pentru o perioadă (tabelul 1).

Tabelul 1

Autoevaluarea mobilității de migrație a populației din Republica Moldova, în procente

Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?	Procent				
	2002	2003	2003	2004	2005
N-au răspuns	0.3	2.0	-	0.9	1.1
Aș pleca pentru totdeauna	15.3	12.2	16.5	13.5	14.5
Aș pleca numai pentru o perioadă	37.4	37.9	45.1	38.7	37.1
Nu aș pleca	45.9	44.7	33.9	44.6	42.7
Nu știu	1.1	3.0	4.5	2.2	4.6
Total	100	100	100	100	100

După cum rezultă din cercetările realizate, mai puțin de jumătate de respondenți nu planifică să devină migranți și emigranți: de la 33,9% la 45,9%.

Este evident că orientările migraționiste a generației mai în vârstă, în acest caz, au un impact semnificativ asupra nivelului ridicat al orientărilor similare la studenți.

Nivelul studiilor și orientările migraționiste

Migrația forței de muncă (potențială și reală) în dependență de parametrii de calificare poate fi diferențiată în: necalificată, calificare scăzută, medie și înaltă.

- Migrația potențială irevocabilă

¹⁰³ Stănculescu, Elizabeta. Teorii sociologice ale educației. – Iași: Polirom, 1997.

Potrivit sondajelor, în perioada 2002-2005 cota migranților cu studii superioare din Republica Moldova a reprezentat un număr semnificativ de persoane. În această perioadă, cota migranților de tip irevocabil, adică rezidenți ai Republicii Moldova cu studii superioare care ar dori să părăsească țara definitiv, variază de la 28,1% în 2002 la o majorare considerabilă de 42,9% în 2005. În aceeași perioadă, cota migranților ce ar reveni în țară variază în direcția unei scăderi ne semnificative de la 43,1% (2002) la 42,9% (2005) (tabelul 2).

Tabelul 2
Autoevaluarea mobilității de migrație a populației cu studii superioare din Republica Moldova, în procente

Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?	Studii superioare				Masterat, Doctorat	
	2002	2003	2003	2004	2005	2005
N-au răspuns		1.3		1.8	1.8	
Ați pleca pentru totdeauna	28.1	13.5	18.5	19.8	19.9	42.9
Ați pleca numai pentru o perioadă	43.1	47.7	47.5	48.2	42.2	42.9
Nu ați pleca	27.5	34.8	29.7	27.9	31.0	14.3
Nu știu	1.3	2.6	4.2	2.3	5.1	
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

După cum rezultă din BOP pentru anul 2005, cotele părți ale locuitorilor cu studii superioare care ar dori să părăsească definitiv ori doar temporar țara aproape s-au egalat și constituie o jumătate din populație. Din păcate, în următoarele chestionare ale BOP această întrebare nu a mai fost inclusă. Astfel, devine dificil, în lipsa sondajelor cu astfel de întrebări, a urmări evoluția intențiilor de migrație a populației cu studii superioare din Republica Moldova. Însă nu există motive să se presupună că în rândul persoanelor cu studii superioare cota potențialilor migranți ar putea să se reducă semnificativ în anii următori.

Chiar dacă referința e doar la o migrație potențială, situația este destul de alarmantă. Există riscul de a rămâne fără un număr necesar de personal înalt calificat în economia națională. Pentru economia națională are importanță raportul dintre migrația potențială de tip irevocabil și migrația temporară. În primul caz există o mare probabilitate de a pierde specialiștii de înaltă clasă pentru totdeauna, în al doilea caz, există o probabilitate că ei se vor întoarce.

Nu există nici o îndoială că anume migrația de tip irevocabil prezintă cel mai mare pericol pentru viitorul țării. Este relevantă, în acest sens, examinarea datelor disponibile pentru perioada 2002-2005 în ramurile separate ale economiei naționale, ilustrată de tabelul 3.

Tabelul 3
Autoevaluarea mobilității de migrație temporară pe domenii ale economiei a populației cu studii superioare din Republica Moldova, în procente

	Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?						Total
	<i>Ați pleca pentru totdeauna</i>						
	Domeniul în care vă desfășurați activitatea						
	Agricultură	Industrie, construcții	Transporturi, telecomunicații	Servicii și comerț	Învățământ, cultură, cercetare, proiectare	Sănătate	
2002	27.6	46.2		16.7	36.1	20.0	100.0
2003	23.3		14.3	17.5	11.9	10.0	100.0

2004	27.6	8.3	22.7	22.7	19.0	60.0	100.0
2005	22.2	18.5		25.0	19.7	41.2	100.0

Se observă, în general, că cota migranților de tip irevocabil variază foarte puternic. Fluctuațiile răzlețe în estimări confirmă această concluzie. Astfel, în perioada 2002-2005, potrivit sondajelor pe eșantion național specialiștii cu studii superioare sunt gata să părăsească pentru totdeauna țara. În special, situația este alarmantă în domeniul învățământului, culturii, proiectării, cercetării, sănătății și agriculturii. Din 2002 până în 2005, cota migranților de tip irevocabil rămâne constant ridicată în domeniul agricol a țării (aproape fiecare al patrulea respondent). În domeniul științei, culturii, de cercetare și de proiectare, datele din cei patru ani arată că unul din cinci lucrători în acest domeniu este gata să părăsească definitiv țara. O situație și mai îngrijorătoare se constată în domeniul sănătății: aproape o treime dintre respondenți se identifică cu categoria migranților de tip irevocabil.

Pe de o parte, situația cu migrația potențială temporară este mai favorabilă pentru economie. Acest grup de migranți intenționează să se întoarcă în țară. Pe de altă parte, e posibilă crearea unei situații critice, când vor lipsi, chiar pe o perioadă scurtă de timp, un număr semnificativ de specialiști de înaltă calificare. Astfel, potrivit sondajelor cota parte a acestui grup din totalul lucrătorilor cu studii superioare în 2002, ajunge la 75% (transporturi, telecomunicații, 2002) și 70,0% (sănătate, 2004) (tabelul 4).

Tabelul 4

Autoevaluarea mobilității de migrație temporară pe domenii ale economiei a populației cu studii superioare din Republica Moldova, în procente

	Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?						Total
	<i>Ați pleca numai pentru o perioadă</i>						
	Domeniul în care vă desfășurați activitatea						
	Agricultură	Industrie, construcții	Transporturi, telecomunicații	Servicii și comerț	Învățământ, cultură, cercetare, proiectare	Sănătate	
2002	48.3	15.4	75.0	50.0	44.4	40.0	100.0
2003	43.3	55.6	42.9	50.0	66.1	70.0	100.0
2004	48.3	66.7	63.6	63.6	53.4	40.0	100.0
2005	33.3	48.1	52.9	52.3	42.3	29.4	100.0

- *Zona de reședință a respondenților cu studii superioare și orientările migraționiste*

Pe timpuri, obținerea studiilor superioare, de cele mai dese ori, se asocia cu zona de reședință permanentă în mediul urban. Pe de o parte, acționau factori obiectivi: mulți specialiști cu studii superioare nu erau solicitați în mediul rural, pentru că nu exista necesitatea sectorului productiv în astfel de profesii. Pe de altă parte, absolvenții instituțiilor de învățământ superior tindeau să rămână în orașe, deoarece condițiile de trai erau în concordanță cu noile nevoi socio-culturale. Cu toate acestea, zona rurală a țării, în mare parte, în anii '80 al secolului XX a fost îndestulată cu specialiști cu studii superioare. Situația s-a schimbat la începutul secolului XXI. Înrăutățirea condițiilor de viață a forțat specialiștii cu studii superioare din orașe, cât și din zonele rurale, să caute soluții de supraviețuire și de rezolvare a problemelor financiare atât în migrația internă, cât și în cea externă. În anii 2002, 2003 și 2004 intențiile migraționiste ale locuitorilor cu studii superioare din mediul rural sunt mai puțin intense, decât intențiile migraționiste ale locuitorilor cu studii superioare din zona urbană, respectiv: 27,8% și 28,8%, 15,1% și 20,4%, 45,2% și 48,5% (tabelul 5).

Tabelul 5

Autoevaluarea mobilității de migrație a populației cu studii superioare din Republica Moldova în funcție de mediul de trai, în procente

Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?	2002		2003		2004		2005	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
N-au răspuns	-	-	-	-	-	-	2.0	1.3
Ați pleca pentru totdeauna	28.8	27.8	20.4	15.1	20.4	15.1	18.6	22.8
Ați pleca numai pentru o perioadă	39.8	52.8	48.5	45.2	48.5	45.2	40.7	45.6
Nu ați pleca	29.7	19.4	25.1	38.7	25.1	38.7	34.2	24.1
Nu știu	1.7		6.0	1.1	6.0	1.1	4.5	6.3
Total	100	100	100	100	100	100.0	100	100

Cu toate acestea, în 2005, tendința ce s-a profilat se schimbă, iar intențiile migraționiste în rândul locuitorilor cu studii superioare din mediul rural predomină numeric asupra intențiilor locuitorilor cu studii superioare din orașe și constituie, respectiv, 22,8% și 18,6%. Lipsa datelor din sondaje pentru anii următori nu permit de a face o analiză exactă privind intențiile migraționiste ale populației cu studii superioare. Cu toate acestea, un standard de viață mai ridicat în orașe determină, în anii următori, tendința conturată privind predominarea intențiilor de migrare în rândul locuitorilor cu studii superioare din mediul rural în comparație cu locuitorii mediului urban, să se mențină și în viitor. Menținerea acestei tendințe va duce la părăsirea de către locuitorii cu studii superioare ai zonei rurale, și, în consecință, la reducerea capitalului uman.

Planificarea migrației temporare de către persoanele cu studii superioare în zonele urbane și rurale ale țării în perioada 2002-2005 arată, pe de o parte, un procent mai mare în ambele zone, atât în cele urbane, cât și rurale: 48,5% (2004, oraș) și 52,8% (2002, rural). După cum arată un studiu al migrației, în ultimii ani migrația temporară nu scade mai jos de patruzeci la sută. În consecință, se resimte o lipsă constantă de personal cu studii superioare, atât în oraș, cât și în zona rurală. Remarcăm faptul că în acești ani în țară s-a redus substanțial cererea pentru personal cu studii superioare. Pe de altă parte, instituțiile de învățământ superior pregătesc un număr suficient de mare de absolvenți cu studii superioare. Prin urmare, problema „exodului” de personal cu studii superioare din țară în prezent nu se simte atât de acut.

- *Sexul respondenților cu studii superioare și orientările migraționiste*

Impactul migrației asupra relației dintre sexe în Republica Moldova și, ca urmare, apariția conflictelor în familie, căsătorie și în alte aspecte ale vieții, este evident, și se constată atât prin exemple din viața reală, cât și în cercetări sociologice.

După cum rezultă din datele sondajelor din 2002-2005, cota parte a bărbaților și femeilor în intențiile de migrare în cadrul fiecărei categorii de sex, în principiu, corelează și nu prezintă diferențe semnificative. De exemplu, în anul 2002, cota parte a intențiilor de migrare la bărbați și femei în cadrul fiecărei categorii de gen este egală și reprezintă 28,3% și 43,3% în rândul bărbaților și 28,3% și 43,3% în rândul femeilor. În 2003, situația se schimbă, înregistrând o creștere în intențiile migraționiste de tip ireversibil în rândul femeilor (24,1%) versus bărbați (11,5%). Cu toate acestea, pentru același an intențiile de migrare temporară în rândul bărbaților sunt mai ridicate decât în rândul femeilor, respectiv: 50,8% și 45,3%. Anul 2005, a repetat tendința dinamică din 2002. Prin urmare, putem concluziona că în această perioadă există o corelație instabilă între cota parte a bărbaților și femeilor cu studii superioare în planificarea migrațiilor de tip irevocabil și temporar (tabelul 6).

Autoevaluarea mobilității de migrație a populației cu studii superioare din Republica Moldova în funcție de sexul respondenților, în procente

Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?	2002		2003		2004		2005	
	M	F	M	F	M	F	M	F
N-au răspuns					2.1	1.6	1.7	1.9
Ați pleca pentru totdeauna	28.3	28.0	11.5	24.1	21.1	18.9	17.5	21.2
Ați pleca numai pentru o perioadă	43.3	43.0	50.8	45.3	48.4	48.0	49.2	37.2
Nu ați pleca	26.7	28.0	31.1	28.5	24.2	30.7	27.5	27.5
Nu știu	1.7	1.1	6.6	2.2	4.2	0.8	4.2	5.8
Total	100	100	100	100	100	100	100	100

O altă situație se profilează dacă este urmărită cota parte a bărbaților și femeilor în fiecare categorie (tabelul 7).

Tabelul 7

Autoevaluarea mobilității de migrație a populației cu studii superioare din Republica Moldova în funcție de sexul respondenților, în procente

Dacă ați avea o șansă reală de a pleca din Moldova, cum ați proceda?	Sexul								Total
	2002		2003		2004		2005		
	M	F	M	F	M	F	M	F	
N-au răspuns					50.0	50.0	40.0	60.0	100
Ați pleca pentru totdeauna	39.5	60.5	29.8	70.2	45.5	54.5	38.9	61.1	100
Ați pleca numai pentru o perioadă	39.4	60.6	50.0	50.0	43.0	57.0	50.4	49.6	100
Nu ați pleca	38.1	61.9	49.4	50.6	37.1	62.9	50.0	50.0	100
Nu știu	50.0	50.0	72.7	27.3	75.0	25.0	35.7	64.3	100
Total	39.2	60.8	47.1	52.9	42.8	57.2	43.5	56.5	100

Datele sondajului indică pentru perioada respectivă că cota parte a migrației ireversibile ale femeilor cu studii superioare pe toți anii este aproape de două ori mai mare decât migrația de sex masculin: 60,5% versus 39,5% (2002), 70,2% față de 29,8% (2003), 61,1% față de 38,9% (2005). Un decalaj mai mic s-a atestat în 2004, dar tot în favoarea femeilor, respectiv: 54,5% și 45,5%.

Prin urmare, datele sondajului, în perioada 2002-2005, indică o cotă parte mai mare a femeilor cu studii superioare în migrația planificată, decât cota bărbaților cu studii superioare. Chiar dacă o parte din intențiile de migrare ale femeilor vor rămâne nerealizate, există însă o șansă reală ca țara să rămână, dacă nu în întregime, fără femei cu studii superioare, adică, cu un dezechilibru semnificativ între femei și bărbați. Nu e nici o îndoială că acest lucru va avea consecințe grave pentru întreaga viață socio-economică.

Pe de altă parte, de remarcat că potențialul femeilor cu studii superioare (ca și al bărbaților), nu este valorificat în conformitate cu capital cultural dobândit.

- *Migrația temporară*

Datele sondajului BOP din 2010 arată că migrația potențială a devenit un fapt real pentru 24,6% dintre respondenți: anume aceasta a fost cota parte a respondenților ce au declarat că începând cu anul 1991 au lucrat cel puțin o dată în străinătate. Menționăm, că acest grup este interesant prin faptul că reprezentanții lui au revenit în țară.

Potrivit sondajului, cei mai activi migranți de muncă, după nivelul de instruire, erau migranții cu studii postuniversitare - 66,7%. Numărul persoanelor cu studii postuniversitare intervievate nu permite să apreciem distribuția răspunsurilor lor ca fiind reprezentative. Cu toate acestea, experiența arată că un asemenea raport al migranților în acest grup instruit poate indica o tendință reală. Al doilea loc privind activismul migraționist revine respondenților cu studii medii speciale (35,4%). Este evident că pregătirea profesională a acestui grup de respondenți le oferă șanse reale de a se adapta cu succes pentru a munci în altă țară (tabelul 8).

Tabelul 8

Autoevaluarea mobilității reale de migrație a populației din Republica Moldova în funcție de nivelul de studii, în procente

Ultima școală absolvită	Ați lucrat vreodată în străinătate după 1991? (BOP 2010)			Total
	Da	Nu	Nu-i răspuns	
Fără studii, primare	0.0	97.9	2.1	100.0
Studii medii incomplete	18.9	78.9	2.1	100.0
Școala generală	25.7	72.4	1.9	100.0
Școala profesională	35.4	62.1	2.6	100.0
Liceu	25.0	75.0	0.0	100.0
Școala post-liceală (colegiu)	28.3	70.0	1.7	100.0
Studii superioare incomplete	21.6	76.5	2.0	100.0
Studii superioare complete	21.0	78.0	1.0	100.0
Master (DSA), doctorat	66.7	33.3	0.0	100.0
Total	24.6	73.6	1.8	100.0

Relativ mare este cota parte a migranților cu studii liceale - 28,3% și absolvenților școlii generale 25,7%. Pregătirea profesională în această grupă, cu puține excepții, practic, lipsește. Specialiștii cu studii superioare complete și incomplete sunt, de fapt, la același nivel: unul din cinci specialiști din acest grup cel puțin o dată din 1991 a lucrat în străinătate. Ponderea migranților cu studii superioare corespunde ponderii lor în structura educațională a populației.

Astfel, fiecare a cincea persoană cu studii superioare a lucrat în străinătate. Acest fapt poate fi estimat din două perspective. Pe de o parte, au fost cheltuiți inutil bani din bugetul de stat, cât și din bugetul familial pentru ca fiecare al cincilea respondent să-și facă studiile în instituțiile de învățământ superior. Marea majoritate ai migranților cu studii superioare nu muncesc pe specialitate. Din acest motiv, potențialul lor profesional în țara de migrație aproape nu este valorificat, iar cu timpul aceștia își pierd, în genere, abilitățile și cunoștințele teoretice obținute în timpul studiilor. Pe de altă parte, cum am menționat mai sus, capitalul cultural dobândit de migranții cu studii superioare, le permite să obțină mai multe beneficii în muncă, în comparație cu alte tipuri de migranți.

În general, nivelul de instruire a migranților corespunde cu distribuția populației din Republica Moldova privind nivelurile de instruire. Astfel, potrivit datelor statistice cota parte a populației cu studii superioare este de 20,4% (2008). Aproximativ același este procentul migranților de muncă (21,2%) din această categorie instruită, prezentat (studii superioare incomplete, studii superioare complete, masterat, doctorat), în datele sondajului BOP 2010. Acest fapt arată, că cota parte a migranților cu studii superioare și cota parte a acestui grup de persoane în rândul populației este aproape egal.

În general, participarea la migrația forței de muncă a populației depinde de gradul de ocupare al forței de muncă în domeniul de pregătire al individului. Astfel, în grupul agricultorilor cota parte a migranților de muncă este de 40,9%. Evident, în acest caz, factorul ce stăvilește procesele migraționale este nivelul scăzut al salariilor în rândul acestei categorii profesionale. Pentru comparație, menționăm că salariul mediu lunar per lucrător în agricultură în 2008 constituia 58,7% din salariul lunar mediu în ansamblu pe economie. Firește, această situație impune lucrătorii din domeniul agriculturii să caute venituri din plecarea la muncă în alte țări, într-o măsură mai mare, decât reprezentanții altor grupuri (tabelul 9).

Tabelul 9

Autoevaluarea mobilității reale de migrație a populației din Republica Moldova în funcție de nivelul de studii, în procente

Care este ocupația/ funcția Dvs. la locul dvs. de muncă?	Ați lucrat vreodată în străinătate după 1991?			Total
	Da	Nu	Nu-i răspuns	
Patron, manager, director, director adjunct	28.9	68.9	2.2	100.0
Specialist, cadru cu studii superioare	15.5	82.8	1.7	100.0
Tehnician, maistru, învățător	18.8	77.1	4.2	100.0
Funcționar	22.2	77.8	0.0	100.0
Lucrător operativ în servicii, comerț	19.0	75.9	5.2	100.0
Muncitor calificat, meseriaș	40.9	54.5	4.5	100.0
Lucrător necalificat	32.6	65.2	2.2	100.0
Agricultor	40.9	62.9	5.7	100.0
Militar	0.0	100.0	0.0	100.0
Nu știe/Nu răspunde	33.3	66.7	0.0	100.0
Nu lucrează	23.8	75.2	1.0	100.0
Total	26.4	70.2	3.4	100.0

Colapsul tehnologic în economia națională a condus la faptul că mulți lucrători din sectorul industrial au pierdut locurile de muncă. Și chiar dacă au o calificare înaltă, nu o pot valorifica în țara lor. Din acest motiv, o mare parte ai muncitorilor calificați, meseriași (40,9%) sunt forțați să plece în străinătate pentru a munci.

- *Statutul social și participarea la migrația circulatorie*

Statutul social al migranților cu studii superioare, potrivit sondajului BOP din 2010, a influențat, deși diferit, participarea la migrația circulatorie. Statutul de ocupare a forței de muncă a redus ponderea participării în migrația din viața reală (23,1%), comparativ cu migranții angajați cu studii preuniversitare (27,6%). Venitul persoanelor angajate în sectorul industrial din Republica Moldova este mai mare decât la cei cu studii preuniversitare. Această situație, desigur, în mare măsură, a stimulat migrația circulatorie, mai ales în rândul persoanelor cu studii preuniversitare, decât al celor cu studii superioare (tabelul 10).

Tabelul 10

Statutul social și participarea la migrația circulatorie, în procente

Ultima școală absolvită	Care este statutul Dvs?			Total
	Ați lucrat vreodată în străinătate după 1991?			
	Da	Nu	Nu-i răspuns	
Lucrează				

Studii preuniversitare	27.6	67.7	4.7	100
Studii universitare	23.1	76.2	0.7	100
Pensionar (vârsta sau boala)				
Studii preuniversitare	9.8	88.6	1.5	100
Studii universitare	15.4	80.8	3.8	100
Casnică, concediu maternitate				
Studii preuniversitare	25.5	74.5	0.0	100
Studii universitare	15.0	85.0	0.0	100
Temporar fără lucru; caută de lucru				
Studii preuniversitare	49.7	49.7	0.6	100
Studii universitare	50.0	50.0	0.0	100
Total	25.4	72.6	2.0	100

Statutul social al pensionarilor cu studii superioare este mai favorabil pentru mobilitatea migrației (15,4%), față de statutul de pensionar cu studii preuniversitare (9,8%). Evident, pentru formularea ipotezelor explicative, în acest caz, este nevoie de date suplimentare. Categoria casnică, concediu de maternitate cu studii preuniversitare, dimpotrivă, prezintă un nivel mai ridicat de migrație – 25,5%, decât categoria cu studii universitare – 15,0%. Este cunoscut faptul că marea majoritate a femeilor antrenate în migrația forței de muncă este ocupată de îngrijirea persoanelor în vârstă, bolnave și copii. Evident, că o astfel de activitate pentru femeile cu studii superioare este mai puțin atractivă și, respectiv, au mai puține șanse de a obține un loc de muncă.

Statutul de șomer indică un comportament migrator aproape similar atât la persoanele cu studii superioare, cât și la persoanele cu studii preuniversitare.

În concluzie, datele sondajelor pe eșantionul național pentru o perioadă îndelungată (2002-2005) arată un nivel ridicat al orientărilor migraționiste în rândul populației. În această perioadă, cota migranților de tip irevocabil, adică rezidenți ai Republicii Moldova cu studii superioare care ar dori să părăsească țara definitiv, variază de la 28,1% în 2002 spre o majorare considerabilă de 42,9% în 2005. Se resimte o lipsă constantă de personal cu studii superioare, atât în oraș, cât și în zona rurală. Chiar dacă referința este doar la o migrare potențială, situația este destul de alarmantă. Există riscul de a rămâne fără un număr necesar de personal înalt calificat în economia națională. Nu există nici o îndoială că anume migrația de tip irevocabil prezintă cel mai mare pericol pentru viitorul țării.

Bibliografie

1. Abella M. I., Abrera-Mangahas M. A. Cum să gestionăm migrația forței de muncă. Manual pentru statele în tranziție și în curs de dezvoltare. – Geneva: Organizația Internațională a Muncii, 1997.
2. Anuarul statistic al Republicii Moldova / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. – Chișinău: Statistica, 2009.
3. Burian C. Fenomenul migrației în Europa: perspective juridice și economice. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2009, Nr. 4.
4. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. În: The American Journal of Sociology, 1988, Vol. 94.
5. Flavia B. N. Migrația forței de muncă și resursele umane – impact geostrategic. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
6. Matei C., Mătcu M., Sainsus V. et al. Situația demografică, utilizarea resurselor de forță de muncă și migrația populației în spațiul rural din Republica Moldova. – Chișinău: ASEM, 2009.
7. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova. Matthias Luecke, Toman Omar Mahmoud, Pia Pinger. – Chișinău: O.I.M., 2007.

8. Moșneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (Coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. / UNESCO, USM, "Dialog Intercultural", "Captes". Vol. I, II. – Iași, 2006.
9. Moșneaga V., Postolachi V., Poalelungi O., Gonța V. Republica Moldova – problemele migrației. – Chișinău: Institutul Muncii, 2007.
10. Moraru Victor (coord.). Republica Moldova: provocările migrației. – Chișinău: Știința, 2010.
11. Sandu D. Migrația circulatorie ca strategia de viață. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
12. Sinescu C., Trofin L. Impactul migrației asupra contextului internațional actual. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
13. Stănciulescu Elizabeta. Teorii sociologice ale educației. – Iași: Polirom, 1997.
14. Безработица, структурная перестройка экономики и рынок труда в Восточной Европе и России. / Под ред. Р. Г. Емцова, С. Командера, Ф. Коричелли. – М.: Инфра-М, 1995.
15. Жакевич В. Миграционные настроения в странах СНГ. În: Социс, 2008, Nr. 10.
16. Мошняга В. Миграции в Республике Молдова в трансформационном контексте. În: Постсоветские трансформации: отражение в миграциях. Под. ред. Ж. А. Зайончковской, Г. С. Витковской. – Москва, ИТ «Адамант», 2009.
17. Мошняга В. Трудовая миграция и угрозы безопасности: общие аспекты. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2001, Partea XVI.
18. Мошняга В., Турко Т. Отношение молдавского населения к международной миграции и мигрантам (по результатам социологических исследований). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, Nr. 4 (XXXV).
19. Петраченко С. Проблема «утечки умов» из России в контексте интеллектуальной безопасности страны. În: Власть, 2007, Nr. 9.
20. Рыбаковский Л. Л. Миграционный потенциал. Понятие и критерии оценки. În: Социс, 2009, Nr. 2.
21. Сидоренко У., Коман А. «Утечка умов» в Республике Молдова. În: Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / Молдавский Государственный Университет. – Кишинёв, 2000.
22. Эскола Э. Инвестировать в светлое будущее за рубежом? Необходимость создания внутренней альтернативы в Молдове. – Страновой экономической отчет. – 2007.

MIGRAȚIA ȘI MOBILITATEA OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Angela CUȘNIR

Migrația intelectuală în contextul globalizării este un fenomen natural, problema mobilității intelectuale fiind actuală pentru tot mapamondul. Actualmente, aproximativ 200 de milioane de oameni sunt considerați a fi migranți permanenți, dintre care aproximativ 3,5 milioane - migranți cu o înaltă calificare, inclusiv studenți. Oamenii de știință au fost printre primii migranți activi încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea – după genul de ocupație, natura muncii ei sunt liberi să plece sau să revină atunci când le este necesar. Acest proces a evoluat de-a lungul secolelor, iar acum se află în plină desfășurare, de exemplu, migrația studenților (țările OCDE) în perioada anilor 2000 - 2005 a crescut cu 40%. Astfel, migrația externă intelectuală este o problemă pentru mai multe țări din lume.

În lucrările savanților străini și autohtoni vizând migrația intelectuală, de mai bine de 40 de ani se folosește conceptul de "exod de creieri". Însă, procesele migrației intelectuale în condițiile contemporane se desfășoară după mai multe scenarii. Deplasarea posesorilor capacităților intelectuale a unei țări în străinătate a generat apariția în circuitul științific a conceptelor de "circulație a creierelor", "schimb de creieri" sau chiar de "îmbogățire a creierelor". Aceste concepte sunt utilizate pentru a caracteriza migrația intelectuală care nu are un caracter permanent. Migrația de muncă a cercetătorilor este o modalitate sigură de stabilire a contactelor internaționale durabile, de includere a oamenilor de știință în piața globală a muncii intelectuale, de universalizare a științei și a cunoașterii și, în cele din urmă, este cea mai importantă condiție pentru dezvoltarea științei. În același timp, pentru oamenii de știință, alături de studiile în străinătate, aceasta este cea mai frecvent utilizată strategie de emigrare permanentă cu posibilitatea de a-și continua activitatea profesională. Astfel, în anii 1980 aproximativ jumătate din oamenii de știință care au venit în Statele Unite pentru a lucra în baza contractelor și mai mult de jumătate din studenții străini absolvenți ai universităților au rămas aici pentru ședere permanentă. Stabilirea în străinătate a oamenilor de știință și a studenților este condiționată de circumstanțele existente atât în țările de origine, cât și în țările gazdă.

Conceptul de "circulație a creierelor" se referă la mișcarea ciclică - în străinătate pentru formare și muncă temporară, și apoi – revenirea în țara de baștină pentru a-și îmbunătăți poziția profesională pe baza beneficiilor obținute în timpul șederii în străinătate. Adepții acestui concept consideră că această formă a migrației se va fortifica în viitor, mai ales, dacă decalajele economice dintre țări se vor diminua.

Datele studiilor pe plan global arată că după absolvirea instituțiilor superioare de învățământ în SUA doar 23% din imigranți din Coreea de Sud și 28% din Taiwan vor să rămână și să lucreze în această țară (4). Alții, întorși în patria lor, îmbogățesc prin cunoștințele și competențele dobândite potențialul științific și economic al țării de baștină, de aceea și se vorbește despre o „îmbogățire a creierelor”. Oamenii de știință și specialiștii cu o înaltă calificare, după ce au lucrat în Occident, la revenirea în patrie (de exemplu, China, India), au pus bazele unor școli științifice naționale. Și nu este vorba doar despre cercetătorii științifici. Obținând o educație și îmbunătățindu-și situația financiară, de multe ori se repatriază și reprezentanți ai altor profesii: manageri, medici, ingineri, muncitori calificați. Revin în patria lor mulți chinezi, coreeni, indieni, turci. De exemplu, industria construcțiilor este în prezent foarte dezvoltată în Turcia și a obținut un impuls spre progres datorită foștilor emigranți, care au muncit o perioadă îndelungată în Germania. În China, cea mai mare parte din companiile IT au fost fondate de etnicii chinezi care s-au format profesional în SUA. Ca rezultat a revenirii în țară a "creierelor" în India, în domeniul IT au fost create 2 mln. de locuri de muncă, iar această ramură produce actualmente 7,5 la sută din volumul PIB-ului țării [5].

Potrivit datelor OCDE, China cheltuiește anual pentru cercetare și dezvoltare mai mult de 86,7 miliarde dolari (datele pentru anul 2006). Reforma științei în China a început în 1980. Dar chiar și China își permite finanțarea unui program privind repatrierea doar a 100 de savanți. Autoritățile sunt gata să le

ofere laboratoare și salarii decente. China, India și alte țări care se dezvoltă dinamic sunt conștiente de necesitatea returnării oamenilor de știință. Dar de ce nu au de gând să-i întoarcă pe toți? Calculele arată că țările donatoare beneficiază, de asemenea, de dividende ca urmare a migrației intelectuale: cunoștințele pe care le obțin - capital intelectual și capital social - legături științifice, comerciale și sociale cu savanții-emigranți, care se convertesc în cele din urmă într-un sprijin financiar și logistic pentru proiecte comune.

„Schimbul de creieri” există atât între țările dezvoltate, cât și între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. La nivel global, grupul țărilor dezvoltate, asimilând un număr mare de migranți intelectuali, oferă țărilor sărace doar o mică parte din numărul acestora - în formă de migrație de întoarcere sau de stabilire a specialiștilor cu o înaltă calificare și a cercetătorilor în țările în curs de dezvoltare. S-a observat că fluxul de migranți intelectuali din țările dezvoltate spre cele în curs de dezvoltare reprezintă mai mult sfera umanistă. Fluxurile de migranți între țările dezvoltate sunt destul de intense, ceea ce comportă faptul că aceste țări devin nu numai recipienți, dar și donatori importanți, acest fenomen fiind estimat după mărimea diasporelor migranților cu o înaltă calificare ce locuiesc în țările OCDE. Cea mai mare diasporă în acest sens o are, conform datelor statistice înregistrate, Marea Britanie (1 441 mii persoane), Germania (848 mii), Canada (515 mii), SUA (431 mii) și Italia (408 mii). Potrivit cercetărilor OECD, Marea Britanie suportă actualmente cea mai masivă „scurgere de creieri” din ultimii 50 de ani, din țară migrând 10% din absolvenții instituțiilor de învățământ superior, numai în 2006 numărul acestora a fost de 207 mii persoane [7].

Principalele direcții de migrație a profesioniștilor, precum și a studenților din țările UE sunt alte țări europene și Statele Unite ale Americii. Conform estimărilor publicate de ONU în anii 1990, 83 mii de oameni de știință și ingineri din Europa și-au mutat locul de trai în SUA. Comisia Europeană a declarat că "Europa se confruntă cu problema de scurgere de creieri în Statele Unite ale tinerilor cercetători științifici mai ales în domeniul științelor reale", considerând că unul dintre principalele canale prin intermediul cărui are loc acest proces sunt studiile în străinătate, în special, la doctorat. O parte semnificativă a oamenilor de știință europeni lucrează în Statele Unite după ce obțin un grad științific aici, ponderea acestora a crescut de la 64% în 1991-1995 până la 72% în perioada 1996-2000. Statele Unite ale Americii reprezintă o destinație tradițională a „scurgerii de creieri”, ca rezultat al acestui fenomen a avut loc o dezvoltare a științei americane și o creștere considerabilă a economiei. Actualmente, cetățenii născuți în afara hotarelor SUA joacă un rol foarte important în știința și în businessul american: conform datelor Institutului American de Antreprenoriat, în 2006, autorul fiecăreia a patra cereri pentru înregistrarea patentului înaintată în SUA era cetățean străin, care lucra în Statele Unite ale Americii.

Criza în domeniul asigurării cu cadre a științei este caracteristică pentru multe țări post-socialiste, unde tranziția și modificările instituționale au fost însoțite de o reducere a finanțării acestui sector și, concomitent, de o micșorare a numărului celor ocupați aici. De exemplu, numărul cercetătorilor din România s-a redus continuu. Dacă în 1989 în România lucrau peste 150 000 de cercetători, în 2002 statisticile oficiale înregistrau doar 38 433 de salariați în cercetare [9]. Conform Eurostat, procentul din forța de muncă reprezentat de cercetători era în 2001 de 0,39% în România, penultimul pe plan european, comparativ cu o medie de 1,39% în Uniunea Europeană. Spre deosebire de Europa de Est, numărul cadrelor științifice a crescut constant în țările cu o economie de piață dezvoltată. Cu toate acestea, și în țările postindustriale se manifestă un dezechilibru între cererea și oferta de muncă în domeniul cercetării științifice, mai ales, acest lucru îi vizează pe tinerii cercetători.

Această problemă se resimte destul de acut în contextul deciziei politice a Uniunii Europene de a majora cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare până la 3% din PIB, ceea ce, la rândul său, generează necesitatea de a mări numărul cercetătorilor minimum cu 700 mii de persoane. În acest sens, UE își formulează obiectivul în felul următor: să păstreze cercetătorii autohtoni, să stimuleze revenirea celor plecați, și să-i atragă pe cei străini.

În Republica Moldova, fenomenul ”exodului de creieri” se află în strânsă legătură cu transformările social-economice majore ce au avut loc în țară în ultimele două decenii. Destrămarea URSS

a fost urmată și de distrugerea sistemului de cercetare științifică unional, parte componentă a căruia era și știința moldovenească. Dacă la începutul anilor 1990 în RSSM funcționau 150 de institute de cercetări științifice, în cadrul cărora activau aproximativ 30 mii cercetători științifici, actualmente în Moldova în cercetare activează 5,5 mii persoane [2]. Diferența este substanțială, aceasta însă nu înseamnă că toți cei care au plecat din cercetare au emigrat, o bună parte din ei schimbându-și domeniul de activitate. Probabil, pentru știință, în general, o situație mai productivă apare atunci când oamenii de știință nu-și schimbă domeniul de activitate, chiar și în propria lor țară, ci găsesc soluții pentru încadrare în muncă științifică în străinătate, deoarece o bună parte din ei tind să păstreze contactele cu patria lor, cu colegii, să participe la proiecte comune, conferințe internaționale.

Este incontestabil faptul că dezvoltarea științei în condițiile contemporane este strâns legată de fenomenul de mobilitate. Tocmai creșterea mobilității a devenit un factor important care a contribuit la avansarea inovațiilor și a modificat stereotipul necesității ancorării echipei de cercetători într-o anumită structură organizatorică în cadrul căreia se efectuează cercetările. În acest sens, mobilitatea cadrelor științifice, se consideră un instrument de îmbunătățire a calității și a productivității oamenilor de știință și a echipelor de cercetare.

Mobilitatea devine un mecanism de difuzare a cunoștințelor, contribuind la promovarea și dezvoltarea unor domenii de cercetare noi, inclusiv, celor interdisciplinare, la extinderea orizonturilor cunoștințelor și competențelor. Experții disting o serie de forme de mobilitate științifică: intrasectorială (circulația personalului științific în cadrul sectorului public al științei și în cadrul sectorului privat), trans-sectorială (circulația cercetătorilor între sectorul public și cel privat) și internațională (care se poate transforma, în lipsa circulației cadrelor științifice, în „exod de creieri”).

Studiile legate de mobilitatea cadrelor științifice indică faptul că acest proces se află în continuă creștere, iar ratele lui sunt semnificative, mai ales, începând cu anul 2000. Mobilitatea poate fi cuantificată, în principal, prin ponderea de oameni de știință străini care lucrează într-o țară, precum și prin datele privind publicațiile comune și brevetele de invenții înregistrate în comun de oameni de știință din diferite țări.

Datele privind prezența și numărul oamenilor de știință străini nu se colectează în toate țările, de aceea, informație la acest capitol este insuficientă. Potrivit Comisiei Europene, țările UE cu cea mai mare pondere de cercetători străini sunt Anglia, Austria, Belgia, Danemarca și Olanda. Totuși, acest indicator atinge cotele cele mai înalte în Statele Unite ale Americii, Canada și Elveția. În această ordine de idei, este relevantă aprecierea fenomenului de mobilitate științifică de către experții elvețieni. În cadrul vizitei efectuate la Chișinău în mai 2010 de către profesorul Jean-Claude Bolay, sociolog, Șeful Direcției Cooperare a Institutului Federal de Tehnologii din Lausanne și Gabriela Tejada, dr. în științe politice, colaborator științific la același institut, cercetătorii elvețieni au reconfirmat ideea că ”mobilitatea, cauzată de un complex întreg de factori, oricum este logică, prin urmare, nu poate și nu trebuie să fie oprită. În ultima perioadă, tot mai mult se vorbește despre un parteneriat în bază de migrațiune, și acest concept este dezbătut la un șir de foruri, printre care cele ce au avut loc la Atena, Bruxelles. Este important a înțelege că se dorește un efort comun, o cooptare a tuturor țărilor din care pleacă și în care sosesc migranții, și trebuie să se țină cont de individ, de beneficiul pentru persoana care alege să plece în altă parte” [1]. Ei au apreciat fenomenul ”exodului de creieri” în Republica Moldova ca unul îngrijorător, însă au menționat că investițiile efectuate în știință în ultimii 5-6 ani denotă faptul că situația ar putea fi schimbată, fiind direcționată pe un vector corect de dezvoltare.

Ponderea publicațiilor comune ale cercetătorilor științifici din diferite țări a crescut semnificativ în perioada 2000-2006, o dezvoltare intensă fiind caracteristică, mai ales, în cadrul cooperării între țările europene și SUA. În același timp, Statele Unite ale Americii au depășit considerabil țările UE în materie de cooperare cu țările din Asia. Datele din SUA arată că ponderea articolelor publicate cu co-autori străini a crescut de la 17,1% în 1995 la 26,6% în 2005. Cel mai mare număr de articole de acest gen au fost din domeniile astronomie - 58,4%, fizică - 38,4% și matematică - 36,9% (date din 2005), cel mai mic nivel înregistrându-se în domeniul științelor sociale - 13,8% din totalul articolelor.

În țările Uniunii Europene, creșterea medie anuală a publicațiilor în comun cu colegii din străinătate în perioada 2000-2006 a fost de 8,8%, în timp ce creșterea de articole fără co-autori din străinătate a avut o medie de 2% pe an [4].

Impactul mobilității internaționale asupra caracteristicilor economice ale sistemului de învățământ și al celui științific nu a fost suficient de bine studiat, deoarece este complex și variat. Studiile efectuate pe baza datelor cu privire la mobilitatea personalului științific în Statele Unite ale Americii [8] permit identificarea anumitor efecte economice, atât pozitive, cât și negative, care apar ca urmare a mobilității. Tabelul 1 sintetizează efectele economice majore la nivel de țări - beneficiare (care găzduiesc personalul științific străin) și donatoare (de unde pleacă cercetătorii), precum și efectele globale care nu pot fi atribuite unei singure țări.

Tabelul 1

Posibile efecte la nivel național și la nivel mondial a mobilității internaționale a lucrătorilor calificați

Țările donatoare: efectele negative	Țările beneficiare: efectele negative
"Exodul creierelor": pierderea de productivitate ca urmare a pierderii de studenți și personal calificat	Reducerea stimulentei de obținere a calificării superioare Posibila "eliminare" din cele mai bune universități Barierele lingvistice și culturale între oamenii de știință autohtoni și străini
Țările donatoare: efectele pozitive	Țările beneficiare: efectele pozitive
Motivația de creștere de obținere a calificării superioare Posibilitatea obținerii efectelor economice, în cazul revenirii în patrie a cercetătorilor care au activat în străinătate Transferul de cunoștințe și dezvoltarea cooperării Dezvoltarea relațiilor externe cu instituțiile științifice Oportunități sporite pentru exporturi de tehnologie Sprijinul din partea diasporei științifice	Creșterea productivității sectorului de cercetare-dezvoltare, datorita afluxului de personal înalt calificat Transferul de cunoștințe și dezvoltarea cooperării Dezvoltarea relațiilor externe cu instituțiile științifice Oportunități sporite pentru exporturi de tehnologie Creșterea numărului de doctoranzi
Posibile efecte globale:	
Amplificarea circulației, internaționalizarea cunoștințelor Îmbunătățirea oportunităților de angajare pentru oamenii de știință Probabilitatea găsirii aplicării cunoștințelor / abilităților Formarea de clustere științifice și tehnologice internaționale (de exemplu, Silicon Valley, CERN)	

Sursa: Regets M.C. Research and Policy Issues in High-Skilled International Migration: A Perspective with Data from the United States. Bonn, Germany: Institute for the Study of Labor. Discussion paper series. IZAPD Nr. 366, September 2001 [8].

În Republica Moldova, problemei mobilității cadrelor științifice a început să i se acorde atenție la nivel de stat începând cu anul 2008. Acesta a fost punctul de cotitură, deoarece problema "exodului de creieri" a fost pusă în contextul mobilității personalului și, prin urmare, au apărut abordări diferite ale acestui fenomen, precum și a modului în care pot fi reglementate procesele de mobilitate. Academia de Științe a Moldovei a lansat, în anul 2008, inițiativa "Dezvoltarea cooperării în cadrul diasporei științifice a Republicii Moldova". Inițiativa și-a pus drept scop primordial crearea unei platforme de interacțiune între diaspora științifică și comunitatea științifică din Moldova, prin crearea etapizată a Rețelei Diasporei Științifice a Republicii Moldova (RDSRM). Obiectivele RDSRM constau în susținerea comunicării și

colaborării între cercetătorii din Republica Moldova și cei din afara; oferirea mecanismelor de sprijinire a savanților aflați peste hotare, în dorința lor de implicare în procesul de inovare din Moldova; sprijinirea instituțiilor de cercetare din Moldova în vederea implicării lor în proiecte inițiate de instituțiile de cercetare-gazdă ale cercetătorilor originari din Republica Moldova [3].

În scopul susținerii revenirii temporare a savanților originari din Republica Moldova ce activează în prezent în instituțiile de cercetare de peste hotare, Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Republica Moldova, în parteneriat cu Academia de Științe a Moldovei, a lansat inițiativa „*Abordarea fenomenului exodului de creieri și consolidarea Republicii Moldova drept platformă de cercetare și dezvoltare prin revenirea temporară a oamenilor de știință moldoveni expatriați*”. În anul 2010, cinci membri ai diasporei științifice moldovenești au beneficiat de suportul financiar în cadrul acestui proiect, pentru a efectua vizite la instituțiile din sfera de cercetare și inovare din Republica Moldova.

Bibliografie

1. Diaspora intelectuală, ambasador al științei țării de origine. Interviu cu Dr. Gabriela Tejada și Prof. Jean-Claude Bolay. În: Akademos, 2010, Nr. 2 (17).
2. O. Casiadi, S. Porcescu, V. Varzari. Mobilizarea diasporei științifice a Republicii Moldova – contribuții pentru dezvoltarea țării de origine. În: Moldoscopia, 2010, Nr. 2.
3. <http://international.asm.md/ds/despre-diaspora-stiintifica>.
4. В. Троян. Украинские учёные за границей: утечка умов или их обогащение? În: Зеркало недели, 2001, Nr. 6.
5. Н. Н. Семёнова. В мире нет прецедентов массового возвращения ученых. www.gazeta.ru
6. Н. Н. Семёнова, Т. В. Чечёнкина. Мировой опыт решения проблем научно-технической миграции и участия диаспоры в международном сотрудничестве În: Наука. Инновации. Образование, 2008, Nr. 4.
7. И. Цапенко. Интеллектуальная миграция в развитых странах. În: Наука. Инновации. Образование, 2008, Nr. 4.
8. M. C. Regets. Research and Policy Issues in High-Skilled International Migration: A Perspective with Data from the United States. Bonn, Germany: Institute for the Study of Labor. Discussion paper series. IZA PD, 2001, Nr. 366.
9. Propuneri de reforma a sistemului de învățământ superior din Romania. <http://www.forumul-academic-roman.org/index.php?page=145>.

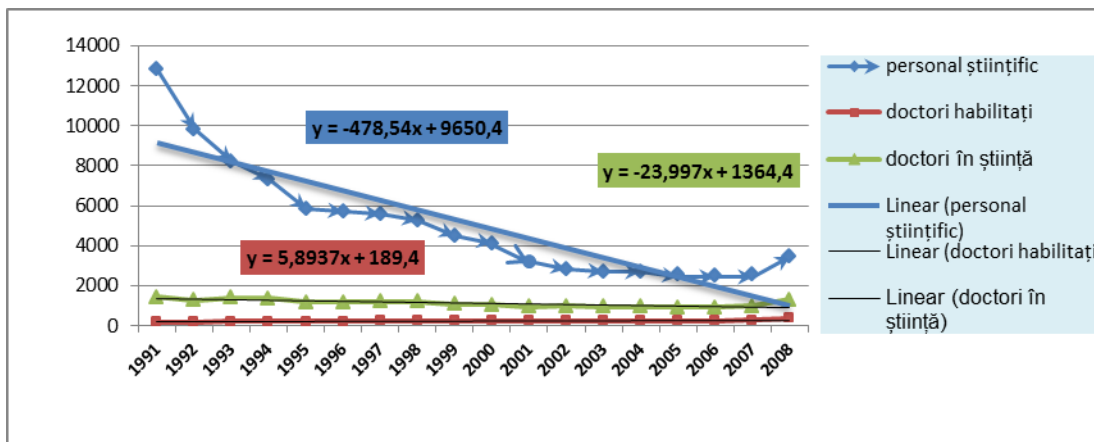
POTENȚIALUL ȘTIINȚIFIC UMAN ÎN CONTEXTUL FENOMENULUI EXODULUI DE INTELECT

Aurelia ȘUȘU-ȚURCAN

De-a lungul istoriei, războaiele între națiuni, ba chiar între oameni, s-au desfășurat dintotdeauna pentru pământ și proprietate. Acum când pământul este în general distribuit, apare un nou tip de război, războiul pentru tehnologii și controlul lor, acesta fiind o nouă amenințare a secolelor viitoare. Economia bazată pe cunoaștere câștigă tot mai mult teren, existența inovațiilor fiind unul din factorii principali care determină nivelul de dezvoltare a unui stat. Joseph F. Engelberger, parafrazând încheierea din 1967 a Programului US DoD „Project Hindsight”, a spus că inovațiile necesită doar trei lucruri: 1 – o nevoie recunoscută; 2 – persoane competente cu tehnologii relevante și 3 – suport financiar [4]. De remarcat că prezența oamenilor cu calificare înaltă este un factor arhiimportant al procesului inovațional. În acest context, tot mai actuală devine studiarea fenomenului de exod de intelect pentru identificarea particularităților, cât și a influențelor sale asupra dezvoltării economice a unui stat.

Analizând potențialul uman încadrat în activitatea științifică, putem menționa că în ultimii 17 ani, numărul angajaților din cercetare-dezvoltare (C&D) s-a redus de aproximativ 4 ori. Utilizând trendul liniar al cronologiei, observăm că reducerea anuală a angajaților științifici în medie, pe perioada anilor 1991-2008, a constituit mai mult de 478 oameni, ceea ce demonstrează că potențialul științific, acumulat în Republica Moldova, a fost pierdut (Diagrama 1). Conform datelor trendului, numărul doctorilor în științe din Moldova se reduce în medie cu mai mult de 20 oameni și în același timp crește neînsemnat numărul doctorilor habilitați (5 persoane anual). Aceasta poate fi cauzată de plecarea tinerilor cercetători din sfera activității științifice ce se răsfrânge în mod negativ asupra acestui domeniu.

Diagrama 1. Dinamica personalului științific din Republica Moldova (1991 – 2008) [1, 2].

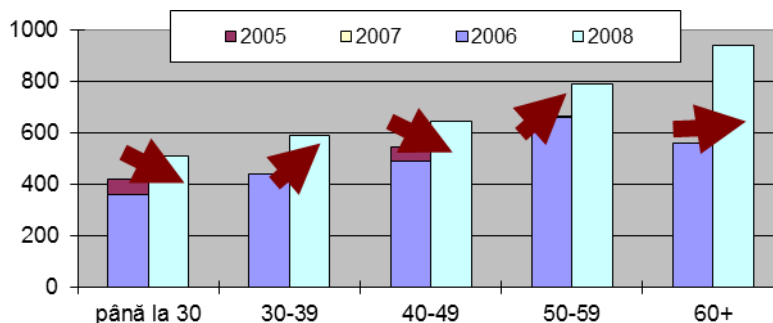

Reducerea potențialului științific al unei țări depinde, în primul rând, de doi factori: „exodul de intelect” intern și extern și lipsa motivației. Moldova a pierdut o cantitate mare de capital uman din cauza emigrației evreilor sovietici și a etnicilor germani (în Israel și Germania). Oamenii de știință, plecând în străinătate, de multe ori, transportă cu ei nu doar intelectul propriu, ci și ideile sale (cunoștințe, aptitudini ș.a.) cât și ale altora. În plus, fluxul nereglementat de informații științifice, inclusiv rezultatele cercetărilor, proiectele, know-how-urile și alte produse intelectuale care însoțesc „exodul de intelect”, în mod semnificativ măresc valoarea unui astfel de „transfer”. În țările cu economie de tranziție cum este Republica Moldova, angajații, în conformitate cu legile pieței, își caută un loc de muncă mai bun. Desigur, în situația actuală, statul trebuie să aibă grijă de mecanismele economice și juridice necesare pentru procesul migrației internaționale a forței de muncă care asigură interesele țării și a migranților.

În Republica Moldova cota specialiștilor implicați în domeniul de cercetare și dezvoltare, de-a lungul anilor 2000, constituie 0,5% din totalul populației ocupate în economie. Acest indicator semnaleză existența unui șir de probleme, ce țin de reducerea potențialului științific al țării. Un factor al acestei situații constă în lipsa de motivație: sondajele de opinie atestă că oamenii de știință nu se bucură de respectul cuvenit în societate. În consecință, pierderile științei sunt mari. Puțini tineri se orientează spre știință. Concursurile în instituții de învățământ sunt mari, dar după absolvirea acestora cei mai buni dintre studenți deseori nu aleg o carieră științifică. Pentru avansarea științei sunt necesari oamenii capabili, ponderea cărora în societate nu este atât de mare. În cazul în care aceștia pleacă să lucreze în sectorul privat, care oferă mai multe oportunități sau pleacă peste hotarele țării, pierderile pentru știință sunt deseori catastrofale. Probleme există și în ceea ce privește redistribuirea resurselor umane între organizațiile științifice și instituțiile de învățământ sau de vulnerabilitățile sistemului de producere a cadrelor științifice.

Un sistem de pregătire a cadrelor științifice bine dezvoltat este baza producerii potențialului tehnico-științific al statului. Cu toate acestea, exodul de intelect din ultimii ani a schimbat în mod semnificativ structura personalului științific al Republicii Moldova și a dus la o îmbătrânire simțitoare a acestuia. Stratul oamenilor de știință din grupa de vârstă (30 – 39 ani) a crescut ușor în ultimii ani cu 179 persoane, grupul (40 – 49 ani) – cu 100 persoane; grupul 60+ ani - cu 398 persoane, și grupul de vârstă cea mai productivă (50 – 59 ani) – doar cu 89 persoane.

Diagrama 2. *Dinamica numărului cercetătorilor din Republica Moldova în perioada anilor 2005 – 2008*
[1, pp. 113-115]

Creșterea numărului oamenilor de știință din ultima categorie de vârstă analizată este accentuată de reducerea personalului tânăr (până la 30 ani) (vezi Diagrama 2).

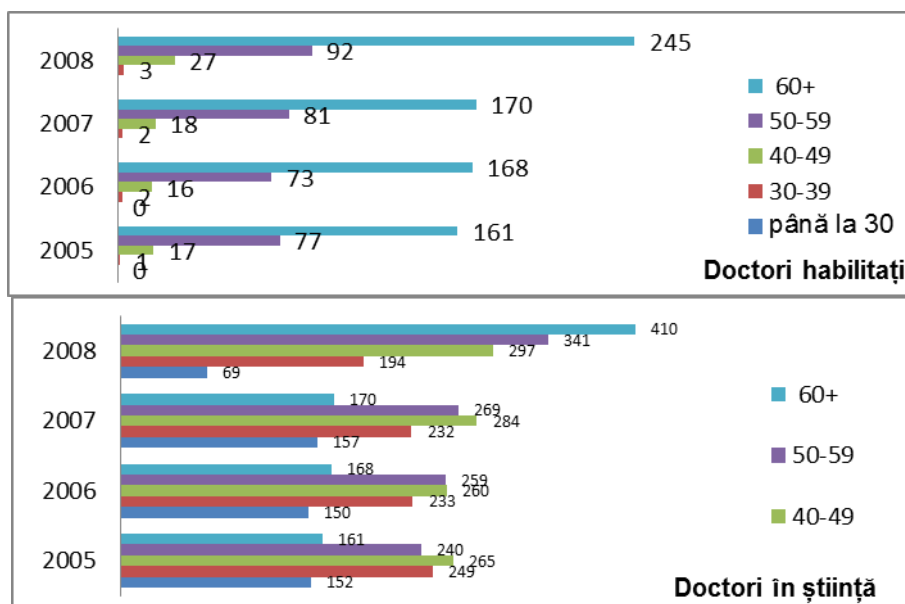
Conform datelor Biroului Național de Statistică, în 2008, în C&D au fost ocupați 40% de cercetători cu vârsta de peste 55 ani și numai 5% cu vârsta până la 25 ani și 18% în vârstă de până la 35 ani. Această situație afectează și calitatea personalului științific. Vârsta medie a unui cercetător cu grad științific, conform datelor AȘM, a constituit: în 2006 – 55 ani, în 2007 – 55,3 ani, în 2008 – 55,4 ani [20], adică, o creștere constantă, și aceasta, în ciuda faptului că cercetători cu grad de doctor, în 2008, conform datelor BNS, au fost 38%, iar cu gradul de doctor habilitat – 10%.

În ultimii 3 ani, vârsta medie este în creștere și a constituit valoarea de peste 70 ani, la academicienii academiei naționale; 60 ani – la doctorii habilitați; 52 ani – pentru doctorii în știință.

Analizând datele ilustrate de Diagrama 3, se observă că situația este puțin optimistă pentru viitorul științei noastre, întrucât peste 40% din doctorii de știință și 90% din doctorii habilitați sunt în vârstă pensionară și pensionară. Situația este și mai rea în anumite ramuri ale științei, în care tinerii nu se grăbesc să se implice - științele tehnice și agricole. În 2008, raportul doctoranzilor la cercetătorii cu grad științific din aceste ramuri, este cel mai mic. În științele tehnice, la 100 de cercetători științifici cu grad științific revin 3 doctoranzi, în științele agricole – la 100 de cercetători cu grad științific revin 2 doctoranzi. În același timp, în științele sociale și umaniste, la 100 de cercetători revin 20 de doctoranzi [3, p. 88-90].

Diagrama 3. *Dinamica doctorilor în științe și a doctorilor habilitați din Moldova*

în perioada anilor 2005 – 2008 [1,2]

Unele sondaje realizate în rândul studenților au demonstrat că numărul tinerilor care doresc să participe la lucrările de cercetare scade de la 90% în primul an de învățământ la 25-30% în ultimul an. Iată de ce, la etapa actuală, este necesară mbunătățirea simțitoare a statutului cercetătorului științific, iar pentru aceasta ar fi oportună asigurarea următoarelor condiții:

- sporirea rolului cunoștințelor noi și a științei în economia țării;
- ameliorarea situației tehnico-materiale în organizațiile de cercetare;
- sporirea bunăstării materiale a oamenilor de știință;
- fortificarea eforturilor îndreptate spre popularizarea științei;
- integrarea cercetării științifice în programele de învățământ la toate nivelurile.

Sporirea rolului științei în societate trebuie să contribuie la interpretarea ei ca “un privilegiu al celor aleși”. Conform unor studii sociologice ale agențiilor internaționale din SUA, finanțarea științei de către guvern este aprobată de mai mult de 70% de cetățenii, în țările CSI această cifră este mai mică de 10%. În acest context, una din componentele creșterii gradului de percepere a rolului științei revine politiciii informaționale. Cu alte cuvinte, contribuabilii – cetățenii ai statului ar trebui să vadă că banii lor care sunt cheltuiți pentru cercetare-dezvoltare au un efect benefic asupra economiei țării.

Oamenii de știință care activează în sfera cercetărilor creează propriile școli științifice, menținerea și consolidarea cărora ar putea fi un instrument de un interes deosebit pentru stat. Firește, o condiție necesară pentru dezvoltarea științei este creșterea accelerată a salariilor angajaților din C&D în raport cu salarizarea angajaților din economie. Dezvoltarea și aplicarea în practică a măsurilor pentru sporirea protecției sociale a oamenilor de știință sunt deosebit de importante. În acest scop, ar fi binevenită adoptarea unei legi privind statutul omului de știință.

Fenomenul exodului de intelect este un fenomen neunivoc: el poate aduce efecte atât negative, cât și pozitive. Cea mai mare dilemă se conturează în procesul încercării de a stabili, care este efectul lui net. Printre efectele negative sunt reducerea potențialului uman calificat al statelor de origine a emigranților, creșterea poverii fiscale asupra celor rămași, reducerea productivității muncii, a competitivității și potențialului inovativ-creativ al statelor în curs de dezvoltare. Ratele deosebit de înalte influențează negativ asupra creșterii PIB-ului, reducând ritmurile sale de creștere. Exodul de intelect în sine deja este o pierdere importantă de capital uman valoros, generând reducerea potențialului uman al țărilor. Lipsa capitalului

uman calificat reduce, în mod automat, volumul investițiilor în domeniile cheie ale economiei naționale, precum sunt inovațiile.

Pe de altă parte, literatura de specialitate indică asupra existenței unor efecte pozitive, generate de către exodul de intelect. Cea mai mare contribuție de ordin pozitiv rezidă în remitențele migranților, care prin finanțele trimise în țara de origine contribuie la menținerea economiei, la creșterea bunăstării populației țării, dar și la sporirea veniturilor statului, aceasta fiind o sursă fără vreun efort special depus de autorități.

Alte efecte pozitive țin de consolidarea relațiilor cu statele străine. Odată ce migranții se stabilesc în alte state, ei dezvoltă relații economice, sociale, culturale, politice, umane, cu țara gazdă, într-un târziu aceste relații ar putea fi importante și pentru țara de origine a imigrantului, sub diverse aspecte. Fluxurile migranționale, de asemenea, facilitează migrația viitoare. Fluxul de capital uman contribuie la liberalizarea migrației, la afirmarea unei mai mari libertăți, la perfecționarea legislației în domeniu etc.

De menționat că principalii beneficiari ai acestor procese rămân a fi statele recipiente, care primesc fluxurile mari de capital uman calificat și culeg roadele din activitatea acestora. Aceste state sunt scutite, în mare parte, de cheltuieli suplimentare pentru învățământ primar, secundar și superior. Ele doar obțin cadrele calificate, gata de a fi angajate și a contribui la creșterea economică a țării gazdă.

Bibliografie

1. Цуркан (Шушу) А. Методологические исследования оценки развития научной деятельности Республики Молдова. – Chișinău: UASM, 2010.
2. Цуркан (Шушу) А. Оценка человеческого потенциала молдавской науки. În: *Economie și Sociologie*, 2010, Nr. 3, pp. 16-19.
3. Raport privind activitatea Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică și rezultatele științifice principale, obținute în sfera științei și inovării în anul 2008. – Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2009, pp. 86-90.
4. Engelberger Joseph F. Robotics in practice: Future capabilities. În: *Electronic Servicing and Technology Magazine*, 1982, August.
5. Цуркан (Шушу) А. Методологические исследования оценки развития научной деятельности Республики Молдова.
6. Цуркан (Шушу) А. Оценка человеческого потенциала молдавской науки.
7. <http://www.scribd.com/doc/8883808/Brain-Drain>
8. <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=324>
9. <http://www.migrationinformation.org/usfocus/display.cfm?ID=328>
10. Africa Faye, Abdou. Education: Europe, North America Tapping Africa's 'Brain Reservoir'. Inter Press Service News Agency, 2003, December 27.

DIASPORA ȘTIINȚIFICĂ A REPUBLICII MOLDOVA: DE LA EXODUL DE CREIERE LA CIRCULAȚIA CUNOȘTINTELOR

*Sergiu PORCESCU,
Vitalie VARZARI*

De-a lungul ultimilor ani, amplificarea procesului de globalizare a accelerat fluxurile internaționale de migrație, inclusiv a persoanelor înalt calificate. De asemenea, poate fi remarcată o creștere a preocupărilor cu privire la identificarea unor abordări eficiente care ar putea face față provocărilor rezultate din migrație. În prezent există un consens larg în rândul comunității internaționale cu privire la avantajele migrației pentru țările de origine, țările de destinație și pentru migranții înșiși. Însă în timp ce migranții calificați joacă un rol important în producerea și diseminarea cunoștințelor, expertizei și competențelor care circulă între țări, există, în țările în curs de dezvoltare, în același timp, o îngrijorare majoră cu privire la impactul negativ al „exodului de creiere”. [26]. Pe de altă parte, inițiativele recente din mai multe țări au arătat cum cooptarea membrilor diasporei înalt calificate pe o bază permanentă poate transforma „exodul de creiere” (eng. *brain drain*) într-o „valorificare a capitalului uman emigrat” (eng. *brain gain*), în baza unui parteneriat reciproc avantajos.

Termenul „exodul de creiere” a fost lansat în anii 1960 pentru a descrie emigrarea de ingineri și oameni de știință din Europa spre SUA, care continuă să fie destinația principală a migranților înalt calificați și în prezent. Lindsay Lowell afirmă că acest fenomen reflectă un nivel ridicat de emigrare a persoanelor cu studii universitare care urmăresc să rămână în străinătate temporar sau definitiv, fără efecte compensatoare pentru țara de origine. Robin Iredale, argumentează, pe de altă parte, că acest concept al exodului de creiere, bazat pe teoria capitalului uman, trebuie definit ca libera circulație a persoanelor înalt calificate care doresc cele mai bune oportunități în condiții optimale. Astfel, capitalul uman este cea mai importantă formă de bunăstare a națiunii moderne, iar țările cu cele mai multe resurse intelectuale ating cele mai înalte rate de creștere economică și cea mai dinamică dezvoltare a sectorului cercetare și inovare. Totodată, în „lupta” pentru persoane înalt calificate, țările industrializate acordă o prioritate din ce în ce mai mare politicilor care urmăresc atragerea persoanelor înalt calificate. Printre cele mai active țări în această privință sunt SUA, Marea Britanie, Canada, Germania, Japonia, Singapore, Hong Kong și Australia.

Întrebarea centrală, în acest context, este dacă țările în curs de dezvoltare, inclusiv Republica Moldova, beneficiază de circulația capitalului uman înalt calificat sau nu? Și dacă nu, ce poate fi făcut pentru a schimba această situație? În acest sens, diverși autori evidențiază că migrația internațională poate aduce beneficii pentru țările în curs de dezvoltare, ei subliniază însă, că, în același timp, exodul de creiere reduce creșterea economică globală, deoarece statele în curs de dezvoltare pierd capital uman important, cât și investițiile sale în educație. Totuși viziunea conform căreia este posibil și necesar de a mobiliza capitalul uman emigrat prin crearea instrumentelor de cooperare necesare în acest sens câștigă din ce în ce mai mult teren.

O serie de cercetări elucidează impactul pozitiv pe care migrația persoanelor înalt calificate îl poate genera prin intermediul remitențelor, repatrierea ulterioară în țara de origine, crearea unor rețele de încurajare a schimburilor de experiență și expertiză, lansarea programelor de promovare a cooperării și circulație a cunoștințelor, rezultând, în final, într-un câștig net pentru valorificarea capitalului uman în țările de origine [24]. Astfel, literatura de specialitate arată importanța mobilității internaționale a persoanelor calificate pentru consolidarea capacităților științifice și tehnologice ale țării de origine.

Impactul asupra dezvoltării datorat contribuției expatriaților, a atras atenția semnificativă, începând, mai ales, cu anii '90, atât în mediul academic (autori ca J.-B. Meyer, R. Adams, Ch. Borders-Benayoun, J.-C. Bolay ș. a.), cât și în cel al factorilor de decizie, astfel încât diaspora a început să fie considerată drept o sursă de cunoștințe și abilități care circulă între țări, cu un grad înalt de dorință și capacitate de a contribui la dezvoltarea țării de origine. Aceste efecte de *feed-back* se află în centrul dezbaterii cu privire la ceea ce a

fost denumit *opțiunea diasporei* [11], viziune care încurajează implementarea diferitor strategii și mecanisme pentru recuperarea resurselor capitalului uman emigrat.

Autoritățile centrale depun eforturi considerabile pentru a administra fenomenul migrației în contextul socio-economic internațional complex, context caracterizat din ce în ce mai mult de un deficit al calificării forței de muncă și de competiție pentru cei cu o înaltă calificare, în cadrul unui sistem economic din ce în ce mai globalizat și o populație ce îmbătrânește rapid în societățile economic avansate [15]. În același timp, pentru a asigura liniștea și stabilitatea societăților sunt necesare eforturi care să vizeze integrarea migranților în țările de destinație, cât și eforturi pentru conectarea acestora la procesele de dezvoltare a țării de origine.

În ciuda acestui fapt, se observă o intensificare a fluxurilor migraționale transnaționale ale forței de muncă înalt calificate [1]. Ca urmare a facilitării accesului la informații, la oportunități privind locurile de muncă în străinătate, dar și ca rezultat al deficitului de oportunități în țările de origine, există suficient temei pentru a considera că această tendință va continua. Dezbaterile actuale privind migrația evidențiază, pe de o parte, faptul că emigrația forței de muncă înalt calificate reprezintă un pericol pentru țările în curs de dezvoltare, care sunt, în general, societăți exportatoare de capitalul uman, iar pe de altă parte, discuțiile academice curente identifică instrumente specifice care elucidează beneficiile potențiale ale acestei stări de fapt pentru țările de origine ale migranților. Având în vedere că resursele umane sunt considerate a fi un factor central în procesele de cercetare-inovare și dezvoltare tehnologică, este firesc ca țările mai puțin dezvoltate să fie alarmate față de exodul elitelor lor către țările dezvoltate, deoarece aceasta reduce fatal propriul capital uman.

Din această perspectivă, mobilitatea internațională a talentelor este esențială pentru procesul de dezvoltare. Astfel, nu este absolut necesar ca expatriații să fie investitori sau contribuabili financiari direcți pentru a exercita un impact pozitiv asupra țărilor lor de origine. Ei pot servi în calitate de punți de legătură prin acordarea expertizei și facilitarea accesului la piețe și surse de investiții. Membri influenți din diaspora pot contribui la lansarea dezbaterilor publice și formarea de opinie, pot articula planuri de reformă și contribuie la elaborarea și implementare noilor politici.

Pentru a înțelege amploarea și impactul migrației forței de muncă înalt calificate, inclusiv a „exodului de creieri”¹⁰⁴, din țările în curs de dezvoltare, este necesară, mai întâi, identificarea factorilor ce provoacă acest fenomen. Aceștia pot fi clasificați în factori interni (*push factors*) și externi (*pull factors*). Factori externi sunt cei care atrag forța de muncă calificată din țările în curs de dezvoltare și se referă, în principal, la condițiile net superioare de trai și muncă oferite de țările gazdă. Acestea includ salarii mai mari, oportunități de angajare, condiții de lucru relativ bune, stabilitate politică, economică și socială. Factorii interni ce favorizează exodul includ: lipsa oportunităților de realizare a aspirațiilor profesionale, nivelul scăzut de trai, instabilitatea politică și socială, lipsa oportunităților de a utiliza competențele, frecvența dezastrelor ecologice [14] etc.

Totodată, în secolul XXI aceste circumstanțe favorabile migrației forței de muncă se extind, iar conform estimărilor experților de la Banca Mondială, migrația va lua amploare datorită următoarelor considerente:

- a) Intensificarea proceselor de globalizare crește gradul de conștientizare a decalajului dintre nivelurile de trai și provoacă stimulente mai clare pentru decizia de a emigra;
- b) Îmbunătățirea accesului la mijloacele de transport și de comunicare crește gradul de mobilitate a persoanelor;
- c) Creșterea fluxurilor de informații reduce incertitudinea în perspectivele de migrație;
- d) Persoanele apte de muncă din țările în curs de dezvoltare, care în mare parte au sub treizeci de ani, conștientizează rapid avantajele emigrației spre țările dezvoltate;

¹⁰⁴ Conceptul “Exodul creierilor” a fost lansat pentru prima dată în anii ’60, cu referire la emigrarea savanților și intelectualilor englezi spre SUA. Gary Becker a dezvoltat acest concept din perspectiva capitalului uman.

e) Consolidarea diasporei în țările cu venituri mai mari contribuie la dezvoltarea rețelelor sociale în domeniul migrației [2].

Astfel, la nivel individual, decizia de migrare este rezultatul unui proces prin care individul evaluează în mod rațional beneficiile migrației internaționale [4]. În acest sens, numărul migranților de înaltă calificare este în continuă creștere la nivel mondial, acest fenomen fiind determinat, pe termen lung, de procesul de dezvoltare modernă ce constă în inovare; de îmbătrânirea populației statelor dezvoltate și presiunea asupra bugetelor naționale cauzată de aceasta, care determină atragerea persoanelor cu o productivitate sporită a muncii; de particularitățile actuale ale pieței internaționale a muncii, care tinde spre relaționarea cu circulația mărfurilor și piața internațională de capital. Astfel, decalajul socio-economic dintre țările bogate și cele sărace creează un decalaj în concentrarea capitalului uman.

Acestea sunt argumente suficiente pentru accesarea la fondurile de cercetare și emigrarea în țări care oferă condiții suficiente de realizare profesională. În aceste circumstanțe de concurență globală, SUA, UE și Japonia au demarat o adevărată competiție în cursa de a deveni poli de atracție pentru tinerii cercetători străini, lansând diverse programe de atragere și integrare a acestora.

În condițiile în care, pentru Republica Moldova, capitalul uman este cea mai valoroasă resursă [25], fenomenul de migrare masivă reprezintă un impediment crucial pentru creșterea economică, dezvoltare și reducerea sărăciei. Pe de altă parte, dacă forța de muncă înalt calificată este importantă, atunci forța de muncă din mediul academic are o valoare dublă în această privință, căci oferă o varietate de funcții cruciale pentru dezvoltarea societății prin:

1. Cercetare aplicativă și fundamentală;
2. Inovație;
3. Transferul rezultatelor cercetării-inovării în idei comerciale exploatabile, produse și servicii noi;
4. Consolidarea capacităților tinerii generații prin intermediul procesului de predare-învățare și, respectiv, formarea noilor specialiști în domenii-cheie, inclusiv cadre didactice și cei din sectorul medical.

Aceste considerente oferă temei pentru a considera că în timp ce pierderea forței de muncă calificate din cauza emigrației are un impact fundamental pentru potențialul de dezvoltare a țărilor în curs de dezvoltare, pierderea forței de muncă academice este aproape catastrofală, căci, pe termen scurt, aceasta este imposibil de înlocuit. Iată de ce apare drept stringentă necesitatea cooptării diasporei științifice în procesul de cercetare, dezvoltare și educație în țara de origine. De menționat că, în literatura recentă în domeniu, termenului *diasporă științifică* i-a fost aplicată definiția: “o comunitate autoorganizată a oamenilor de știință aflați în străinătate care contribuie la dezvoltarea țării sau regiunii lor de origine, în principal în domeniul științei, tehnologiei, educației și altor domenii conexe” [3].

Elitele intelectuale de la Chișinău sunt din ce în ce mai preocupate de identificarea unui mecanism durabil de implicare a capitalului uman emigrat, în beneficiul țării de origine. Programe care au drept scop crearea conexiunilor transnaționale dintre membrii unei diaspore înalt calificate au fost implementate cu succes în multe regiuni ale lumii. Aceste programe pot fi studiate, preluate, adaptate și implementate în Republica Moldova. În acest sens este deosebit de important a identifica:

- Factorii interni și externi care au motivat și/sau determinat savanții moldoveni să părăsească țara;
- Țările gazdă unde există o concentrare înaltă a savanților moldoveni, domeniile lor de cercetare și profilul migrațional al acestora, etc.
- Statutul legal și condițiile de profesare;
- Oportunitățile locale și internaționale și politici relevante în privința susținerii unui mecanism de implicare a membrilor diasporei științifice în dezvoltarea țării de origine;
- Oportunitățile de transfer tehnologic și practici inovaționale în Republica Moldova prin implicarea diasporei științifice;
- Instrumente stimulatorii pentru atragerea membrilor diasporei științifice în procesul de dezvoltare a țării de origine;
- Instrumente permanente pentru crearea unei platforme de interacțiune dintre diaspora științifică și colegii lor din Republica Moldova;

- Recomandări de politici atât pentru țările de origine, cât și pentru cele de destinație în privința utilizării eficiente a capitalului uman deținut de membrii diasporei științifice.

Un exemplu elocvent, invocat în favoarea creării diasporilor științifice, este cel al Rețelei stabilite între Valea Siliciului (Silicon Valley) din SUA și regiunea Hsinchu din Taiwan. Studiile efectuate asupra acestei comunități transnaționale au arătat că o mare parte a succesului dezvoltării sectorului de tehnologii informaționale din Taiwan în anii '80 și '90 s-a datorat inginerilor americani de origine asiatică care au constituit adevărate rețele socio-economice între Silicon Valley și Parcul tehnico-științific Hsinchu [20].

Tot în același context, un set specific de circumstanțe le-a permis cercetătorilor taiwanezi aflați în SUA să contribuie la dezvoltarea țării de origine. Creșterea rapidă a sectorului de noi tehnologii în Valea Siliciului, a contribuit la valorificarea capacităților lor de cercetare, utilizate datorită unui șir de circumstanțe, drept un spirit înalt de antreprenoriat în cadrul comunității, o inițiativă activă a guvernului taiwanez în promovarea sectorului de tehnologii informaționale și o angajare pro-activă a specialiștilor taiwanezi în IT aflați peste hotare la elaborarea strategiilor de promovare a creșterii sectorului privat în regiunea Hsinchu. Aceste exemple demonstrează potențialul cercetătorilor aflați peste hotare în domeniul transferului de tehnologii, ei reușind să promoveze utilizarea în statul de origine a celor mai recente realizări.

Schimbul de informații dintre diasporă și comunitatea științifică din statul de origine în ambele direcții reprezintă cea mai simplă formă de interacțiune. În vederea transmiterii în țara de origine a informației și abilităților obținute peste hotare, reprezentanții diasporei științifice pot utiliza următoarele metode:

- Organizarea seminarelor anuale în colaborare cu instituțiile științifice respective din țara de origine;
- Oferirea serviciilor de consultanță autorităților guvernamentale din țara de origine;
- Implicarea în pregătirea tinerilor cercetători;
- Transferul de tehnologii know-how;
- Dezvoltarea rețelei de afaceri în rândul membrilor diasporei, etc.

Genul de evenimente care se desfășoară cu participarea membrilor diasporei și comunității științifice naționale (întuniri științifice, schimb de informații prin intermediul poștei electronice, sesiuni de training) nu întotdeauna produc rezultate vizibile, tangibile sau imediate și nu permit o analiză statistică a lor. În realitate, pentru a genera proiecte comune între diasporă și țara de origine este necesară asigurarea a două condiții: dezvoltarea unui sistem informațional și stabilirea unei scheme permanente de încurajare a contactelor.

Un exemplu elocvent în acest sens este rețeaua Colombiană *Red Caldas*, una dintre primele rețele care a evoluat în calitate de grup bine organizat și autonom, format din oameni de știință columbieni aflați în străinătate. Misiunea rețelei *Red Caldas* este de a consolida comunitatea științifică columbiană și de a o integra în comunitatea științifică internațională prin intermediul stabilirii contactelor și parteneriatelor, organizarea conferințelor, seminarelor și altor modalități de schimb de informații. Membrii rețelei *Red Caldas* sunt încurajați să colaboreze prin intermediul proiectelor de cercetare, angajându-se în acțiuni și activități bine determinate, pentru a contribui la progresul economic și social din țara lor de origine [20].

Deși există diaspore care au apărut la inițiativa comunităților științifice naționale, unele state au conștientizat potențialul de care pot beneficia în urma instituționalizării rețelelor stabilite între cercetătorii aflați în țară și cei de peste hotare. Uneori, statele dezvoltate percep crearea pe teritoriul lor a diasporei științifice a statelor în curs de dezvoltare drept parte a politicii de asistență oficială pentru dezvoltare (cazul Franței). Un exemplu de politică guvernamentală în domeniul utilizării potențialului diasporei științifice este modelul chinez "Servește-ți Națiunea". În cadrul acestuia, guvernul chinez și-a asumat angajamentul de a crea un website și un centru ce va oferi asistență cercetătorilor chinezi întorși definitiv sau temporar în patrie. Eforturile guvernului în acest sens au început la mijlocul anilor 1990 odată cu implementarea proiectului *Aer de Primăvară*. În 1996, în urma unei vizite de succes efectuate de către un grup de studenți chinezi ce își făceau studiile în Germania, acest proiect a trecut într-o fază experimentală, iar în 1997 a fost lansat oficial. Acest proiect oferea suport financiar cetățenilor reînțorși pe perioade scurte în țara de

origine. Programul suportă costul biletului de avion până în China, mizând pe faptul că cercetătorii ar putea utiliza propriile resurse financiare provenite din granturile de cercetare pentru retur.

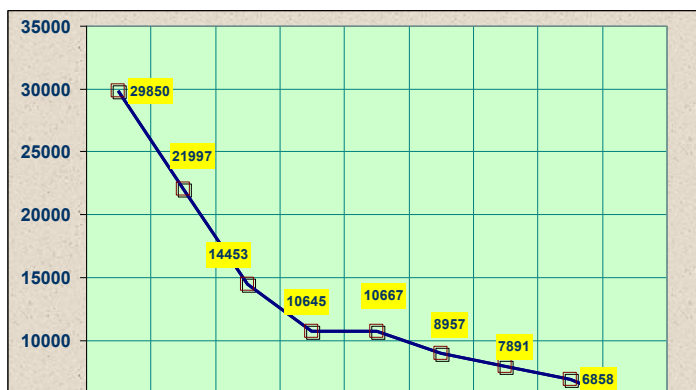
În noiembrie 2000, Ministerul chinez al educației a lansat un program care ar stimula întoarcerea cercetătorilor aflați peste hotare în timpul vacanței de vară, oferindu-le un salariu ce depășea de 5 ori salariul pe care l-ar fi câștigat pe parcursul acestei perioade în țara gazdă. În 2001, un document guvernamental important ce întrunea eforturile mai multor ministere semnala cetățenilor aflați peste hotare datoria de a-și servi națiunea, chiar dacă acești cetățeni nu manifestă dorința de a reveni pentru totdeauna în țară [21].

O altă componentă a politicii guvernamentale chineze este *Planul celor 100 de savanți*, menit să atragă 100 de savanți cu renume aflați în străinătate pentru a activa în cadrul Academiei Naționale de Științe. Succesul politicii lansate la mijlocul anilor '90 este demonstrat și de cele 1700 de afaceri inițiate numai în Shanghai de expatriați.

Exemplul țărilor din Europa este la fel de concludent. Astfel, la începutul anului 2006, în Croația a fost lansat un serviciu web – Portalul Științific Croat (www.znanstvenici.hr) pentru facilitarea interacțiunii și cooperării între cercetătorii croați, similar cu serviciul oferit de către Societatea pentru Popularizarea Publică a Științei (www.znanost.org), societate informală a savanților, profesorilor și studenților croați aflați atât în Croația, cât și în străinătate. Printre acțiunile directe, întreprinse în vederea consolidării diasporei științifice, s-a înscris și publicarea de către Societatea Croato-Americană a cinci volume despre savanții croați din diasporă, inclusiv *Savanți Croați Eminentți în SUA* și *Savanți Croați Eminentți în Lume*. În ultimii ani, mulți cercetători croați notorii s-au reîntors în țara de origine prin intermediul programului de reîntoarcere a savanților croați. Locurile de muncă le-au fost asigurate de către Ministerul Științei, Educației și Sportului (MSES) în cooperare cu universitățile și instituțiile științifice din Croația. În 2005, Fundația Națională Croată pentru Știință, Educație și Dezvoltare Tehnologică a lansat programul *Brain Gain* pentru facilitarea reîntoarcerii savanților. Programul este format din patru subprograme: *Visitor*, *Senior*, *Postdoc*, *Homing*. Primele trei programe sunt deschise pentru toți savanții, pe când programul *Homing* este adresat susținerii savanților croați recunoscuți ce activează peste hotare, în vederea instituirii unei infrastructuri de cercetare (cu o valoare de 100 000 €) în Croația [16].

În Republica Moldova, datele unor sondaje atestă faptul că circa 44% din populația cu vârsta cuprinsă între 18 și 40 ani (atât calificați, cât și necalificați) intenționează în mod serios să emigreze [13]. Tranziția continuă a statului nostru, ignorarea sectorului de cercetare-inovare în calitate de prioritate pentru dezvoltare, degradarea infrastructurii științifice, lipsa oportunităților pentru afirmare profesională, de comun cu atractivitatea materială și morală a centrelor științifice din statele dezvoltate, sunt doar câțiva dintre factorii care au favorizat, în istoria contemporană a Republicii Moldova, emigrația din cadrul potențialului științific autohton. Insuficiența și instabilitatea financiară, lipsa experienței de gestionare a științei în condițiile dificile ale economiei de piață în curs de constituire din anii '90 au impus aplicarea unui mod neadecvat de utilizare a resurselor materiale și financiare, au provocat fenomene negative care au afectat potențialul științific existent: deteriorarea bazei materiale și tehnico-științifice; exodul competențelor din sfera de cercetare-dezvoltare și reducerea afluxului cadrelor tinere; dezintegrarea unității tehnologice a lanțului cercetări științifice–aplicarea inovațiilor tehnico-științifice în producție etc. Astfel, efectivul cercetătorilor științifici, inclusiv al celor cu grad științific din cadrul Academiei de Științe, s-a redus, respectiv, cu 83,4% (Tabelul 1).

Tabelul 1. Dinamica potențialului științific (1990-2004) [22]

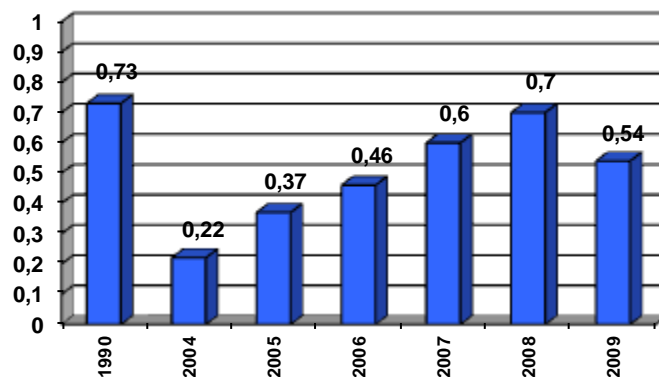
Pe de altă parte, de menționat că nu există în prezent date statistice oficial documentate care ar indica numărul și/sau destinația (nici pe domenii de activitate, nici pe țări) savanților emigranți din știința moldovenească. Sursele neoficiale indică faptul că comunitatea științifică din Moldova s-a confruntat în primii ani de independență, cu migrația în masă a profesorilor și cercetătorilor preferențial spre Israel, Germania, SUA și Rusia, ceea ce a cauzat un deficit major al profesioniștilor în domeniul educație și cercetare în Republica Moldova, sectoare esențiale pentru dezvoltarea capitalului uman.

Este relevant faptul că acest proces a fost susținut și de programele statelor de destinație, care sunt interesate în atragerea personalului înalt calificat, în special a tinerilor [18; 19]. Valoarea școlilor științifice autohtone, în pofida restricțiilor de comunicare impuse în perioada sovietică, era recunoscută departe peste hotarele țării. Astfel, prin intermediul programelor de integrare speciale pentru oameni de știință imigranți din spațiul post sovietic, mulți dintre cercetătorii moldovenii și-au continuat carierele lor academice în universități și instituții de cercetare din străinătate. Luând în considerare diferențele substanțiale dintre salariile din Republica Moldova și cele din Occident, cât și condițiile de cercetare, este evident că politicile de contracarare a migrației și încurajarea reîntoarcerii emigranților sunt pentru moment, cel puțin, ineficiente. Din această cauză *opțiunea diasporei*, prin mobilizarea eficientă a capacității intelectuale pe care o dețin membrii diasporei intelectuale, poate contribui la dezvoltarea țării de origine în diverse domenii.

Anul 2004 reprezintă un an de transformare în dezvoltarea științei în Republica Moldova. Odată cu adoptarea *Codului cu privire la știință și inovare* s-a modificat esențial paradigma funcțională și instituțională a Academiei de Științe a Moldovei prin delegarea către aceasta a competențelor Guvernului în vederea realizării politicii de stat în sfera științei și inovării și a rolului de coordonator în promovarea inovațiilor și transferului tehnologic, atribuirea statutului de instituție publică de interes național în sfera științei și inovării, diversificarea statutului organizațiilor din sfera științei și inovării ca membri ai AȘM, implicarea mai largă a comunității științifice în activitățile de organizare și administrare a științei din țară, susținerea și promovarea libertăților academice.

A sporit substanțial finanțarea de la bugetul de stat a sferei științei și inovării (Tabelul 2), ceea ce a creat premise reale pentru renovarea bazei tehnico-materiale și experimentale, reutilizarea laboratoarelor cu echipament științific modern, înviorarea și mobilizarea activităților de inovare și transfer tehnologic, îmbunătățirea condițiilor de muncă și de retribuire a muncii cercetătorilor științifici. În același context, autoritățile de la Chișinău au elaborat inițiative în scopul de a crea un cadru legal pentru emigranții moldoveni care doresc să se reîntoarcă în țara de origine, precum și au contribuit la crearea premiselor de repatriere și reintegrare a expatriaților moldoveni.

Tabelul 2. Finanțarea sferei științei și inovării (% din PIB) [22]

Pe de altă parte, prioritățile de politici ale Republicii Moldova privind migrația, promovează reîntoarcerea forței de muncă pierdute, îmbunătățirea gestiunii migrației și sporirea impactului de dezvoltare a capitalului și deprinderilor obținute de către cetățenii moldoveni peste hotare. Aceste obiective naționale de politici sunt dovedite, *printre altele*, prin:

- Strategia Națională de Dezvoltare pentru anii 2008-2011, care indică necesitatea de a reglementa fluxurile migraționale și de a consolida gestionarea frontierelor;
- Planul de acțiuni pentru stimularea reîntoarcerii muncitorilor migranți moldoveni de peste hotare;
- Programul de Acțiuni pentru sprijinirea persoanelor născute în Republica Moldova care locuiesc peste hotare (diaspora moldovenească);
- Planul național de acțiuni privind protejarea cetățenilor Republicii Moldova care locuiesc peste hotare;
- Planul de acțiuni privind promovarea intereselor cetățenilor moldoveni din Italia și legătura lor cu Moldova;
- Regulamentul privind suportul financiar destinat pentru activități în legătură cu păstrarea identității național-culturale a persoanelor care provin din Republica Moldova și locuiesc peste hotare (diaspora moldovenească);
- Programul de stat de susținere a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2009-2011;
- Strategia națională privind politicile de angajare în câmpul muncii pentru anii 2007-2015;
- Programul Național pentru dezvoltarea unui sistem integrat de servicii sociale pentru anii 2008-2012;
- Strategia Sistemului Național de Referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pentru anii 2008-2016 și Planul de acțiuni privind punerea în aplicare a Strategiei pentru perioada 2008-2011;
- Regulamentul privind procedura de repatriere a copiilor și adulților – victime ale traficului de persoane, traficului de migranți ilegali, precum și a copiilor neînsoțiți.

Cu toate acestea, se atestă lipsa unei abordări sistemice privind reîntoarcerea imigranților calificați. Astfel, conform studiului Organizației Internaționale pentru Migrație [23], deoarece migrația spre țările UE reprezintă o investiție financiară, aceasta deseori este întreprinsă de cetățeni calificați și se asociază cu planurile de ședere de lungă durată și, posibil, stabilirea cu traiul permanent peste hotare. În aceste circumstanțe, autoritățile de la Chișinău duc lipsa de resurse și capacități suficiente pentru a menține contactele cu moldovenii de peste hotare și pentru a-i susține și nu se reușește utilizarea la maximum a resurselor diasporei. În ciuda acestui fapt, Guvernul a purces la cartografierea diasporei, a elaborat un cadru instituțional pentru menținerea dialogului între diaspora și țară de baștină, a aprobat un Plan Național de Acțiuni pentru diaspora și alte documente de politici care se axează pe diasporă.

În opinia șefului Misiunii OIM în Moldova, M. A. Wyss, Guvernul Republicii Moldova este preocupat de asimilarea unor bune practici, întărirea capacității de abordare a programelor diasporei și consolidarea coerenței dintre agendele migrației și dezvoltării. Acestea pot fi atinse prin intermediul unei colaborări în ascensiune și a unor abordări eficiente de antrenare a diasporei în calitate de actor pentru dezvoltarea țării de baștină și crearea unor sisteme de legături cu conaționali de peste hotare. Politicile și programele orientate spre diasporă în vederea dezvoltării țării de origine s-au extins în ultimii zece ani. Guvernul Moldovei încearcă să introducă o varietate de instrumente și măsuri politice pentru a încuraja migrații, în mod permanent sau temporar stabiliți peste hotare, să contribuie la dezvoltarea țării lor de baștină [23]. În această ordine de idei, managementul diasporei și protejarea cetățenilor moldoveni peste hotare au fost identificate drept prioritățile cheie ale Planului național de acțiuni pentru anul 2008 cu privire la protejarea cetățenilor moldoveni aflați peste hotare și ale Programului de acțiuni pentru anii 2006-2009 cu privire la sprijinul persoanelor născute în Republica Moldova, aflate peste hotare.

Astfel, informațiile disponibile din investigațiile sociologice și din sursele neoficiale indică faptul că majoritatea emigranților care au plecat în anii nouăzeci intenționează, în cele din urmă, să se întoarcă în Moldova¹⁰⁵. Cu toate acestea, mulți dintre ei, în special cei înalt calificați, se pare că ar fi părăsit țara pe o bază mai permanentă, iar estimările indică faptul că migrația devine o decizie calculată și se poate transforma într-un fenomen permanent, creând un grad înalt de risc pentru aprofundarea fenomenului „exodului de creieri” [24].

¹⁰⁵ Aproximativ 70% din emigranții moldoveni intenționează să se întoarcă, pe o bază permanentă, în Moldova [6].

Atât timp cât există o cerere crescândă pentru forță de muncă calificată în țările dezvoltate și are loc promovarea intensă a politicilor de atragere a capitalului uman calificat din zonele în curs de dezvoltare spre zonele dezvoltate, emigrația din Moldova nu poate fi evitată, însă impactul ei negativ asupra dezvoltării poate și trebuie atenuat prin identificarea și elaborarea măsurilor specifice care să conecteze emigranții moldoveni înalt calificați la procesele de dezvoltare în domeniile cercetării și inovării din Republica Moldova.

În perspectiva de durată medie și lungă, reîntoarcerea cercetătorilor aflați peste hotare ar presupune costuri enorme ce țin de modernizarea infrastructurii de cercetare-inovare, în scopul creării de condiții similare celor din Occident, reducerea diferenței salariale, asigurarea cu poziții privilegiate în ierarhia instituțională. Nu trebuie diminuat, de asemenea, rolul factorilor personali în fiecare caz în parte, care pot fi atât pro, cât și contra reîntoarcerii. Totuși, o alternativă a acestui proces de lungă durată ar fi crearea în străinătate a diasporilor științifice. Fenomenul diasporei științifice este considerat ca fiind un proiect inovativ în domeniul politicilor publice.

Luând în considerare aceste circumstanțe și conștientizând necesitatea de implicare a diasporei științifice a Republicii Moldova în dezvoltarea țării de origine, Academia de Științe a Moldovei a lansat în anul 2008 inițiativa "Dezvoltarea cooperării în cadrul diasporei științifice a Republicii Moldova". Inițiativa are drept scop primordial crearea unei platforme de interacțiune între diaspora științifică și comunitatea științifică din Moldova prin constituirea etapizată a Rețelei Diasporei Științifice a Republicii Moldova (RDSRM).

Obiectivele RDSRM constau în susținerea comunicării și colaborării între cercetătorii din Republica Moldova și conaționali din afara; oferirea mecanismelor de sprijinire a savanților aflați peste hotare în dorința lor de implicare în procesul de cercetare – inovare din Moldova; sprijinirea instituțiilor de cercetare din Moldova în vederea implicării lor în proiecte inițiate de instituțiile de cercetare-gază ale cercetătorilor originari din Republica Moldova. Pentru realizarea acestor obiective, în prima fază s-a recurs la crearea unei baze de date electronice a cercetătorilor originari din Moldova aflați peste hotare, cât și la lansarea unui forum de discuții care ar înlesni colaborarea și schimbul de idei între toți savanții originari din Moldova vizând elaborarea RDSRM.

În acest context, continuând eforturile de consolidare a diasporei științifice a originarilor din Republica Moldova, AȘM desfășoară și câteva activități orientate spre conturarea unui *cadru politic, teoretic și practic*, care vizează în principal, susținerea comunicării și colaborării cu cercetătorii originari din Republica Moldova ce activează în străinătate, crearea mecanismelor de implicare a acestora în sfera științei și inovării din Moldova, inclusiv prin accesarea în comun a fondurilor europene și internaționale, expertizarea proiectelor naționale, implicarea în procesul de pregătire a cadrelor științifice etc. De remarcă, în acest context, susținerea inițiativelor AȘM în acest domeniu de către Organizația Internațională pentru Migrație, misiunea în Republica Moldova, Fundația Națională de Cercetare din Elveția, Institutul Federal de Tehnologii din Lausanne (Elveția), Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare etc.

Relevant în acest sens este proiectul „Conectarea diasporei științifice a Republicii Moldova la dezvoltarea științifică și economică a țării de origine”, dezvoltat în comun cu Școala Politehnică Federală din Lausanne (EPFL). Partenerii elvețieni, antrenați în acest proiect, au coordonat anterior procesul de formare a diasporelor științifice în mai multe regiuni ale lumii, inclusiv în America Latină.

În deschiderea evenimentului de lansare a inițiativelor care vizează susținerea diasporei științifice, din 30 aprilie 2010, acad. Gheorghe Duca a menționat faptul că savanții originari din Moldova, aflați în diasporă, sunt cu trup și suflet pentru Moldova, sunt entuziaști, dar, cu regret, până recent nu li s-a oferit o atenție meritată, și acest potențial intelectual nu este pe deplin valorificat. Prin cele două proiecte lansate la Chișinău, a subliniat președintele AȘM, se pun în aplicare niște mecanisme stimulatorii de durată, menite să atragă și să implice diaspora științifică în procesul de dezvoltare și modernizare a Republicii Moldova. Acad. Gheorghe Duca a concretizat și unele direcții de cooperare: antrenarea savanților din diasporă în cercetări comune cu savanții din institutele AȘM, implicarea lor în procesul de instruire a tinerilor

cercetători – a masteranzilor și doctoranzilor, participarea diasporei științifice în procesul de expertizare a proiectelor naționale de cercetare.

Experții, Prof. Jean-Claude Bolay și dr. Gabriela Tejada, au salutat eforturile în ceea ce privește crearea unui cadru practic de colaborare cu savanții expatriați și implicarea acestora în rezolvarea problemelor cu care se confruntă Republica Moldova. Pornind de la experiența altor țări, experții elvețieni au comunicat despre faptul că pentru a progresa în această privință este prioritară identificarea unui mecanism permanent de interacțiune între savanții AȘM și membrii diasporei științifice a Republicii Moldova. Dr. Gabriela Tejada a specificat că proiectul moldo-elvețian vine să răspundă necesităților Republicii Moldova, inclusiv prin crearea unei baze teoretico-metodologice care ar facilita identificarea pe viitor a căilor de implicare a savanților expatriați în procesele reformatoare din Moldova.

În aceeași albie se înscrie și proiectul „Susținerea implementării componentei de migrație și dezvoltare a Parteneriatului pentru Mobilitate Moldova - UE”, menit să utilizeze fenomenul migrației în calitate de factor de dezvoltare. Acest proiect este o inițiativă pilot complexă, care constă din mai multe compartimente, inclusiv unul ce se referă la abordarea fenomenului de exod de creieri și consolidarea Moldovei ca platformă de cercetare și dezvoltare prin revenirea temporară a oamenilor de știință moldoveni expatriați.

Astfel eforturile AȘM sunt concentrate asupra următoarelor aspecte principale:

a) cel practic, ce vizează repatrierea temporară a savanților originari din Republica Moldova prin intermediul vizitelor de lucru de scurtă durată în cadrul instituțiilor din sfera de cercetare și inovare din țara de origine;

b) științifico-metodologic, care se axează pe identificarea celor mai eficiente căi de cooptare a membrilor diasporei științifice în procesul de dezvoltare a Republicii Moldova.

Se constată că aceste activități au contribuit într-o măsură pozitivă la:

- dezvoltarea sectorului de cercetare-dezvoltare din Moldova prin intermediul schimbului de experiență și cunoștințe;
- stabilirea noilor relații de colaborare cu colegii din Moldova sau reînnoirea relațiilor stabilite anterior;
- promovarea integrării cercetătorilor din Moldova în comunitatea științifică internațională;
- consolidarea relațiilor de colaborare cu cercetătorii din Moldova pentru a participa în comun la programele internaționale ca, spre exemplu: Programul cadru 7 al Comisiei Europene, SCOPES, Programul NATO pentru pace și securitate, instrumentele politicii europene de vecinătate etc.;
- implicarea în procesul educațional și educarea unei noi generații de tineri cercetători (instruirea studenților, masteranzilor, doctoranzilor etc.);
- expertizarea proiectelor de cercetare naționale;
- elaborarea publicațiilor științifice comune pentru a fi editate în Moldova sau peste hotare;
- participarea în campanii informaționale pentru conștientizarea societății referitor la exodul de creiere și mecanismele de stopare a procesului în cauză.

Abordarea acestor activități coordonate de către AȘM rezidă în faptul că savanții - originari din Republica Moldova pot și trebuie – prin noile cunoștințe, tehnologii, prin experiența și contactele stabilite peste hotare – să contribuie la dezvoltarea țării de origine. În acest context, schimbul de experiență, participarea la conferințele organizate în Moldova, pregătirea unor proiecte comune de cercetare, elaborarea unor publicații comune pentru revistele internaționale cu impact, discutarea unor metodologii noi de cercetare, organizarea seminarelor de informare pentru studenți, masteranzi și doctoranzi, desfășurarea unor lucrări de laborator și expertizarea lucrărilor științifice constituie chintesența activităților savanților expatriați, reveniți în Republica Moldova (pentru moment, șase la număr).

În ceea ce privește activitatea științifico-metodologică, de menționat că este intens studiată experiența altor state în domeniul de referință, sunt cartografiate politicile naționale ce vizează migrația înalt calificată din Republica Moldova, din regiune și din UE, au fost elaborate și lansate instrumentele de investigație sociologică și a stabilite contacte cu experți notorii din regiune, care și-au exprimat dorința de a

asista AȘM pe tot parcursul cercetării etc. Investigația sociologică de teren desfășurată va pune în evidență atât viziunea membrilor diasporei științifice, a colegilor lor din Moldova, cât și a experților naționali și internaționali în domeniul migrației referitor la cele mai eficiente căi de intensificare a colaborării reciproce pentru contribuirea la dezvoltarea țării de origine. Rezultatele cercetării vor constitui baza unui studiu complex ce va propune recomandări specifice pentru autoritățile Republicii Moldova, autoritățile țărilor gazde, savanții moldoveni, organizațiile internaționale în privința optimizării colaborării dintre diaspora științifică și țara de origine.

În acest context, în calitate de priorități ale proiectului, au fost stabilite:

a) consolidarea cunoștințelor bazate pe dovezi empirice referitoare la condițiile diasporei științifice a Republicii Moldova în diferite țări de destinație, la dorința și oportunitățile existente de colaborare a diasporei cu comunitatea științifică din țară;

b) activizarea dialogului prin organizarea unui ciclu de mese rotunde în care ar fi discutate implicațiile politice ale fenomenului și formulate recomandări privind un mod eficient de valorificare a potențialului diasporei științifice al țării;

c) elaborarea unui mecanism permanent de conectare a diasporei științifice a Republicii Moldova la procesul de dezvoltare a țării de origine.

În același context, pentru reliefarea unui cadru politic eficient de promovare a inițiativelor practice ale AȘM, în data de 31 ianuarie 2010, acad. Gh. Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei, prof. E. Constantinescu, președintele Forului Științific Academic, președinte al României (1996-2000), și acad. E. Doga, compozitor, artist al poporului, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei, au elaborat și semnat *Declarația de la Chișinău*. Astfel, oamenii de știință și cultură, născuți pe teritoriul actualului stat Republica Moldova, cu statut reprezentativ în comunitățile științifice și culturale din Republica Moldova și România, reuniți la Chișinău, au decis să fondeze, sub auspiciile Academiei de Științe a Moldovei, Sfatul Oamenilor de Știință și Cultură Originari de pe teritoriul actualului stat Republica Moldova [7]. Sensibilizarea și mobilizarea personalităților notorii din diaspora științifică și culturală în vederea accelerării procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană este obiectivul prioritar al Sfatului instituit de cele trei personalități.

Totodată, pentru a stimula și promova implicarea membrilor diasporei științifice în dezvoltarea Republicii Moldova, AȘM a lansat o nouă inițiativă care constă în aprecierea rezultatelor deosebite în sfera științei și inovării obținute de conaționali noștri în străinătate. În acest context, la 29 decembrie 2009, în premieră, în cadrul ședinței festive a Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, Diploma de Merit a AȘM i-a fost conferită cercetătoarei S. Ghervas, istoric, originar din Republica Moldova, directoare de studii la Institut d'Etudes Avancées din Paris și la Maison des Sciences de l'Homme din Paris, pentru promovarea peste hotare a patrimoniului istoric și cultural național al țării noastre¹⁰⁶.

Totodată, atragerea pe o bază permanentă și reintegrarea în sistemul autohton de cercetare a savanților moldoveni expatriați, constituie o prioritate pentru mediul academic din Republica Moldova. Acest proces a debutat deja, iar rezultatele sunt vizibile. Astfel, A. Sidorenco, doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar, după 10 ani de activitate științifică fructuoasă în Republica Federală Germania, a revenit în 2008 în Moldova și a fost ales în calitate de director al Institutului de Inginerie Electronică și Nanotehnologii al AȘM. În același context, doctorul în istorie V. Kavruk, director al Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni din Sfântul Gheorghe (1998-2009), România, a revenit în Republica Moldova la invitația AȘM și a exercitat funcția (2009-2010) de director al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM. Aceste personalități doresc să reproducă în Moldova mecanismele instituționale performante din universitățile europene unde au studiat și activat [8]. Mai mult, relațiile profesionale formate în timpul activității peste hotare, permit crearea mai facilă a parteneriatelor internaționale de cercetare între organizațiile din sfera cercetare și inovare din Republica Moldova și cele europene, în special pentru depunerea în comun a proiectelor de cercetare științifică pentru finanțare din

¹⁰⁶ Academia Franceză i-a acordat în 2009 S. Ghervas prestigiosul Premiu de Istorie – Guizot-2009, iar în 2010 Academia Română premiul pentru cartea „Réinventer la tradition. Alexandre Stourdza et l'Europe de la Sainte-Alliance”, apărută la Paris, ed. Honoré Champion.

granturi internaționale, publicarea studiilor științifice în reviste cu impact internațional, organizarea și participarea la conferințe, workshop-uri și simpozioane importante, toate acestea facilitând și încurajând integrarea stemului autohton de cercetare în Spațiul European de Cercetare.

Inițiativele care își propun să stimuleze implicarea de la distanță a diasporei științifice în dezvoltarea țării de origine, cât și reîntoarcerea cercetătorilor originari din Republica Moldova aflați peste hotare au la bază următoarele instrumente: (a) oferirea granturilor de reîntoarcere temporară în țară a diasporei științifice, oferite de Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea din Republica Moldova, (b) premiarea anuală a membrilor diasporei pentru activități de promovare a patrimoniului științific și cultural al țării noastre peste hotare, (c) elaborarea modelului autohton de implicare a diasporei științifice în dezvoltarea țării de origine, (d) elaborarea bazei de date electronice a membrilor diasporei științifice.

În același timp, pentru a progresa în continuare în această direcție este necesar de:

- a coopta membri ai diasporei în colegiile de redacție ale revistelor științifice autohtone;
- a coopta membri ai diasporei în expertizarea proiectelor științifice naționale;
- a înființa un Fond special pentru proiecte de cercetare comune și pentru granturi speciale de reîntoarcere temporară a diasporei științifice;
- a coopta membrii remarcabili ai diasporei în calitate de profesori asociați în cadrul universităților din Moldova;
- a garanta condiții de muncă stimulatorii în cadrul sistemului de cercetare autohton pentru membrii diasporei științifice ce intenționează să se întoarcă;
- a sprijini comunicarea și colaborarea dintre cercetătorii moldoveni din străinătate și cei din țară;
- a elabora un portal electronic, o bază de date electronică și un forum on-line de discuții și interacțiune dintre savanții plecați și colegii lor din țară.

Bibliografie

1. Adams R. H. International Migration, remittances and the brain drain: A study of 24 labour-exporting countries. World Bank Policy Research Working Paper 3069, 2003.
2. Barbone L. World Bank, 5 februarie, 2009.
http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1234545941507/Luca_ppt_v3_russ.ppt.
3. Barre R., Hernandez V., Meyer J.-B., Vink D. Diasporas scientifiques. - Paris, Institute de Recherche pour le Development, IRD editions, 2003.
4. Casiadi O., Porcescu S. Migrația: subiecte și subiecți – Chișinău, Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2008.
5. Concepția politicii migraționale a Republicii Moldova, aprobată prin Hotărârea Parlamentului. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, Nr.1386-XV, din 11 octombrie 2002.
6. Investițiile, întoarcerea și reintegrarea emigranților pentru dezvoltare în Moldova”. Rezumat de presă.
http://www.iasci.info/MOL_Annexes/Annex%2010b%20-%20Rezumat%20de%20presa%20CIVIS.pdf
7. Declarația de la Chișinău, semnată la 31 ianuarie 2010.
http://international.asm.md/files/diaspora/declaratia_de_la_chisinau.pdf.
8. Interviu cu Dr. Valeri Kavruk, revenit în țară după o absență de 11 ani.
http://asm.md/?go=noutati_detalii&n=2745&new_language=0.
9. Legea cu privire la Migrațiune. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, Nr.1518-XV din 6 decembrie 2002.
10. Legea cu privire la migrația de muncă. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, Nr.180-XVI, din 10 iulie 2008.
11. Meyer J.- B. Turning brain drain into brain gain: the Colombian experience of the diaspora option. În: Science, technology and Society, 1997, Nr. 2 (2).

12. Meyer J.-B. Network approach versus brain drain: lessons from the diaspora. În: International Migration, Blackwell, Oxford, 2001, Vol. 39, Nr. 5.
13. Modele migrației și problemele dezvoltării resurselor umane în Moldova. Fundația Europeană pentru Instruire (ETF), [http://www.meditate.net/pubmgmt.nsf/\(getAttachment\)/542704304F409FAEC12574B90057E51E/\\$File/NOTE7J5LS7.pdf](http://www.meditate.net/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/542704304F409FAEC12574B90057E51E/$File/NOTE7J5LS7.pdf)
14. Nunn A. The 'Brain Drain' Academic and Skilled Migration to the UK and its Impacts on Africa. Report to the AUT and NATFHE, 2005, <http://www.ucu.org.uk/media/pdf/3/4/thebraindrain.pdf>.
15. O amplă politică europeană în domeniul migrației, <http://www.firststeps-project.eu/web/content.asp?lng=ro&parent=POLICY§ion=Comprehensive>.
16. Petrovečki M., Paar V., Primorac D. Can Croatia Join Europe as Competitive Knowledge-based Society by 2010. http://hrcak.srce.hr/index.php?lang=en&show=clanak&id_clanak=6318.
17. Planul de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare din 9 octombrie 2008. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, Nr.187-188/1143 din 17.10.2008.
18. Politică SUA, bazată pe sistemul US Green Card. <http://www.usa-green-card.com/>
19. Politică comunitară a UE în vederea atragerii personalului calificat din țările terțe bazată pe sistemul de recrutare EU Blue Card. <http://www.apply.eu/>
20. Porcescu S. Oportunități pentru comunitățile științifice din țările de origine. În: Akademos, 2008, Nr. 3 (10).
21. Promoting Knowledge Exchange through Diaspora Networks (The Case of People's Republic of China) By Xiang Biao ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), University of Oxford, A report written for the Asian Development Bank, March 2005.
22. Rapoartele anuale privind activitatea Academiei de Științe a Moldovei: anii 1990-2009. – Chișinău, Tipografia AȘM, 1990-2009.
23. Recomandările seminarului de politici privind diaspora și dezvoltarea țării de baștină 10–11 aprilie 2008. http://www.iom.md/materials/13_diaspora_seminar_recommend_rom.pdf
24. Salt J. International movements of the highly skilled – Directorate for Education, Employment, Labour and Social Affairs. În: International Migration Unit Occasional paper Nr. 3, 2007.
25. Strategia Națională de dezvoltare pentru anii 2008 – 2011. În: Monitorul Oficial Nr. 18-20/57 din 29.01.2008.
26. UNESCO Rapport de l'UNESCO sur la science – Paris, UNESCO, 2006.
27. Varzari V. Fenomenul migrației în Europa de Est: situații diferite, probleme comune (cazul Republicii Moldova). În: Viziunea tinerilor asupra proceselor social-politice din lume (materialele Conferinței Științifice Studentești). - Chișinău, 2004.
28. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova, OIM, 2007. http://www.iom.md/materials/5_patterns_ro.pdf.

TENDINȚE ACTUALE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ȘI PREOCUPĂRI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

*Svetlana CIUMAC,
Angela CUȘNIR*

Dimensiunea reală cu care se confruntă astăzi societatea este creșterea continuă a vitezei cu care evoluează lumea contemporană. Explozia adevărată a sectorului de servicii informaționale schimbă radical peisajul socio-economic mondial. Începând cu secolul XXI, omenirea a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării civilizației umane, în care informația și comunicațiile reprezintă elementele esențiale care stau la baza progresului societății. Economia bazată pe cunoștințe este rezultatul revoluției care, în esență, înseamnă o evoluție de la economia bazată predominant pe resurse fizice, la economia bazată predominant pe cunoștințe. Trecerea de la exploatarea resurselor fizice tangibile la economia determinată de cunoștințe generează schimbări de esență, analoage cu cele produse de revoluția industrială. Societatea cunoașterii are la bază doi piloni fundamentali: educația și cercetarea – dezvoltarea – inovarea. Astfel, evoluția societății spre amplificarea tot mai accentuată a caracterului său de societate a cunoașterii ridică în fața sistemelor de educație probleme care solicită soluții și programe durabile.

Aceasta comportă faptul că educația devine una dintre temele de maximă importanță pe plan european și mondial. În acest context, apare necesitatea analizei principalelor tendințe și probleme ale evoluției educației și, în special, a învățământului superior, care se află la „intersecția” dintre cercetare, educație și inovare, și, din mai multe puncte de vedere, dețin „cheia” pentru dezvoltarea societății și economiei bazate pe cunoaștere.

Transformarea învățământului superior în unul de masă în țările dezvoltate reprezintă una dintre provocările cele mai remarcabile ale secolului trecut. În decursul a patruzeci de ani (de la mijlocul anilor ‘50 până la mijlocul anilor ‘90) numărul studenților aproape în toate țările din Europa de Vest s-a mărit de peste zece ori. S-a efectuat trecerea de la sistemul de învățământ superior de elită la unul de masă: în Europa de Vest el încadrează 30 - 70% din absolvenții de liceu. De la începutul anilor ‘80 până în anul 2000 numărul de studenți a crescut cu o treime. Modul cel mai dinamic al acestui proces a fost semnalat în Grecia, Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii [10]. Pentru a înțelege mai bine această tendință este suficient de remarcat faptul că, dacă la începutul ultimei decade din anul 1999 numărul studenților din America de Nord și Europa era de 35 de milioane, în anul 2006 în același areal studiau deja peste 40 de milioane de tineri. Rata de creștere a numărului de studenți a explodat atât în fostele statele ale URSS (atingând o creștere de 89%), cât și în țările Europei Centrale și de Est (spor de 51%). În ultimii 10 ani, accesul la învățământul superior în Scandinavia, de exemplu, a atins o rată de 34%, iar în America de Nord o rată de 24% [6].

În Republica Moldova, învățământul superior a cunoscut un proces de expansiune accelerate în perioada anilor 1991-2005. Datele statistice atestă evoluții semnificative la acest capitol: numărul studenților a crescut în anii 1995-2005 de la 53 800 la 126 130, rata anuală de creștere constituind circa 10%. În această perioadă numărul instituțiilor de învățământ superior a crescut până la 18 institutii de stat și 17 instituții private. În anul de studii 2009-2010 numărul studenților a fost de 109 892, iar în țară activau 30 de instituții de învățământ superior. În ultimul deceniu, această dinamică a fost mereu în creștere: în anul 2000 la 10 000 locuitori reveneau 208 studenți, în anul 2007 - 356, iar în anul 2010 - 308 [1].

De menționat că în țările din Europa de Vest sprijinul bugetar al sferei educației denotă o însemnată reducere, deși aici implicarea statului în finanțarea învățământului superior a fost în mod tradițional mai semnificativă decât în SUA: în Germania, Austria și Italia, la mijlocul anilor ‘90, aceasta a fost de aproximativ 90%, în Regatul Unit, Portugalia și Finlanda – 80%, în Danemarca, Suedia și Irlanda - 70%). Astăzi, în aceste țări, ponderea cheltuielilor per student este mult mai mică decât în anii ‘90: în Marea Britanie ele s-au redus cu 40% în perioada 1976-1993 [10].

Consolidarea potențialului intelectual este un obiectiv strategic, de o relevanță aparte pentru fiecare țară. Pe termen lung, învățământul contribuie la dezvoltarea economică a unei țări, stimulează progresul și ridică standardul de viață al populației. Privit ca activitate de educare și formare profesională, învățământul se concretizează în două forme, strâns legate între ele: mai întâi ca un proces de transmitere-recepție a informațiilor și apoi ca un proces îndelungat de stocare și verificare treptată a acestora. Altfel spus, pe termen scurt, învățământul apare ca o activitate consumatoare de Venit Național, iar pe termen lung, ca un proces investițional în resurse umane. Aceasta determină guvernele să aloce mijloace financiare considerabile pentru dezvoltarea acestui sector. Conform Raportului mondial asupra educației, întocmit de UNESCO în anul 2000, cheltuielile publice pentru educație pe plan mondial, în perioada 1980-1997, au crescut cu 144%, de la 567,6 mld. USD la 1386,8 mld. USD. Țările lumii au folosit pentru educație o medie de 4,8% din totalul PIB, țările dezvoltate alocând între 4,9% și 5,1%, iar cele în curs de dezvoltare au acordat între 3,8% și 3,9%. În 2003, cheltuielile publice pentru învățământul superior au fost estimate la 1,14% din PIB în cele 27 de state membre ale Uniunii Europene. Cheltuielile publice pentru educația terțiară au reprezentat mai mult de 2% din PIB în Danemarca, Finlanda, Suedia și Norvegia, în același an [6].

Majoritatea țărilor urmăresc o politică de diversificare a surselor de finanțare, antrenând, în acest sens, investițiile companiilor private, contractele de cercetare și alte activități comerciale, donații, împrumuturi, etc. Se constată că participarea în proiectele finanțate de industrie contribuie la dezvoltarea profesională a cadrelor didactice și la pregătirea practică a studenților. Are loc schimbul de cunoștințe și experiență între oamenii de știință implicați în centrele de cercetare ale corporațiilor și profesorii universitari, mulți angajați ai corporațiilor sunt direct implicați în procesul de instruire universitară. Guvernele occidentale încurajează dezvoltarea acestor relații care influențează pozitiv competitivitatea economiilor naționale [10].

Statul a încetat a mai fi principalul beneficiar al sistemului de învățământ superior, devenind, astfel, mai reținut în finanțare, mai ales că învățământul superior devine tot mai scump. Ca urmare, dacă până în 1980 învățământul superior în Europa, cu unele excepții, era gratuit, în ultimii 25 ani se observă, în dă o sporire a aplicării taxelor, în diferite țări taxele de studii variind considerabil. În funcție de mărimea taxelor de studii țările europene pot fi clasate în 3 grupe distincte:

- țări în care studiile se efectuează contra unor taxe simbolice: Danemarca, Finlanda, Austria, Grecia, Norvegia, Suedia, Germania;
- țări în care taxele de studii au un nivel moderat: Franța;
- țări în care taxele de studii au un nivel ridicat: Belgia (800 euro), Spania (450-800 euro), Irlanda (1000-4000 euro), Italia (450-800 euro obligatoriu + 600 euro în funcție de facultate), Olanda (1500 euro), Portugalia (800 euro), Elveția (500-2000 euro) [8].

În Republica Moldova, din totalul de 109 892 studenți ce își făceau studiile în anul academic 2009-2010, 79 326 adică 72,2 % studiau în bază de contract cu plată, valoarea acestuia fiind între 300 și 1000 euro [1].

În majoritatea țărilor dezvoltate, multe întreprinderi, pentru a-și păstra angajații cei mai cu perspectivă, le oferă posibilitatea de a obține studii, de a se recalifica pentru a avansa în carieră. Deseori centrele corporative de instruire nu pot face față exigențelor de formare a cadrelor, de aceea, companiile intră într-o alianță de colaborare cu cele mai prestigioase universități locale. De exemplu, companiile olandeze participă activ la elaborarea programelor de studii ale Academiei RABE, majoritatea dintre care sunt consacrate subiectelor de mare interes pentru corporațiile finanțatoare. În această situație, ambele părți sunt în câștig: studentului îi este garantat un loc de lucru, compania obține un specialist calificat, instituția de învățământ - o sursă suplimentară de venit.

O trăsătură caracteristică a învățământului superior din ultimele decenii este extinderea semnificativă și aprofundarea specializării intra- și inter-disciplinare prin crearea direcțiilor noi și largirea gamei de discipline opționale. Crește numărul specialiștilor cu profil inter-disciplinar: în ultimii ani, pregătirea lor a crescut aproape de două ori. Are loc modernizarea programelor de studii.

Conexiunea învățământului de masă și a cercetărilor științifice în universități este încurajată în mod activ de către stat. Se observă o tendință de sporire a finanțării cheltuielilor pentru cercetare-dezvoltare. De exemplu, ponderea statului francez în finanțarea cercetării este de 12%, în Marea Britanie – 19% [10].

Termenul "globalizare" este pe ordinea de zi în sfera cercetării - educației. Este destul de răspândit, de exemplu, punctul de vedere exprimat de prof. P. Scott (vice-cancelarul universității din Kingston, Marea Britanie): toate universitățile sunt implicate în procesele de globalizare - în parte ca obiecte și chiar ca victime ale acestor procese, parțial ca actorii principali sau intermediari principali.

În februarie 2000, ministrul educației din Marea Britanie, adresându-se șefilor instituțiilor de învățământ superior din țară, a subliniat faptul că acestea trebuie să se adapteze rapid la efectele globalizării și la difuzarea noilor tehnologii. Actualmente, cel mai mare exportator al serviciilor educaționale virtuale pe piața mondială sunt SUA, deținând controlul a 1/3 din piața mondială a serviciilor educaționale. În anul 2004, peste 90% din colegiile americane prestau cursuri online, anual numărul lor crescând cu 30-40%. Exportator important este și Marea Britanie, cu 13% din piață. Unul din cele mai mari centre virtuale universitare a devenit *Universitatea Deschisă a Marii Britanii (The Open University)*, cu peste 200 mii studenți și filiale în 44 țări. În Franța, locul central îl ocupă *Centrul Național de instruire la distanță (CNED)* care, în 2000, a acordat servicii educaționale transnaționale la 23 mii studenți, inclusiv: în Europa (în exteriorul Franței) – 7750, Africa – 7439, America – 5051, Asia – 3346, și Oceania – 222 [8]. Astfel, reforma sistemelor de învățământ este pătrunsă de ideea globalizării și promovează standardizarea sistemelor de studii și convergența structurilor de instruire.

Politica UE privind învățământul superior urmărește să sprijine reformele sistemelor de învățământ superior din statele membre pentru ca acestea să devină mai coerente și mai adecvate necesităților unei societăți bazate pe cunoaștere. Reformele sunt necesare pentru a face față provocărilor impuse de globalizare și pentru formarea și reformarea pieței forței de muncă din Europa. Reformele ar trebui să ofere instituțiilor de învățământ superior posibilitatea de a a-și juca rolul într-o Europă a Cunoașterii și de a contribui în mod semnificativ la realizarea Strategiei de la Lisabona pentru creștere economică și ocuparea forței de muncă. În cadrul procesului de modernizare a universităților au fost identificate trei mari domenii de reformă a învățământului superior:

1. Reforma curriculară: structura studiilor superioare în trei cicluri (licență-masterat-doctorat), învățare bazată pe competențe, trasee educaționale flexibile, recunoașterea calificărilor și a competențelor, mobilitate, în conformitate cu Procesul Bologna.

2. Reforma sistemului de guvernare: autonomia universitară și răspunderea publică a instituțiilor de învățământ superior, parteneriate strategice, asigurarea calității.

3. Reforma sistemului de finanțare: venituri diversificate ale instituțiilor de învățământ superior, taxe de școlarizare, burse și împrumuturi, echitate și acces, finanțare UE cu obiective specifice.

Instituțiile de învățământ superior sunt invitate să-și joace rolul pe care îl dețin în triunghiul cunoașterii (educație, cercetare și inovație) și să se angajeze în proiecte care urmăresc consolidarea cooperării dintre instituțiile de învățământ superior și întreprinderi.

Punerea în aplicare a Recomandării din 2006 privind Continuarea Cooperării Europene în domeniul Asigurării Calității va continua să suscite un interes real, ca și punerea în aplicare a Cadrului european de calificări și consolidarea legăturii dintre acesta și Cadrul calificărilor pentru Spațiul european al învățământului superior. Strategia Lisabona și Procesul Bologna vor sta în continuare la baza agendei politicilor în domeniul învățământului superior, acordându-se, în același timp, atenția cuvenită Concluziilor UE și Conferințelor Ministeriale ale Procesului Bologna.

Declarația de la Bologna, cunoscută și ca "Procesul (Agenda) Bologna", este o declarație comună a Miniștrilor Educației din Europa Convenită la Bologna (Declarația de la Bologna a fost semnată la 19 iunie 1999 de miniștrii educației din 29 de țări europene cu ocazia CRE, Conferința Confederației Rectorilor din Uniunea Europeană). Desfășurarea diverselor reforme în școala superioară, lansate în același timp în Europa, au dovedit hotărârea multor guverne de a acționa în vederea asigurării unei mai bune

compatibilității a sistemelor de învățământ superior. Semnatarii acestei declarații s-au angajat în dezvoltarea unor politici care să atingă în cel mai scurt timp următoarele obiective:

- Adoptarea unui sistem de diplome ușor de comparat și de recunoscut, prin implementarea ideii de supliment la diplomă, în vederea promovării angajabilității cetățenilor Europei și competitivității internaționale a sistemului de învățământ superior.
- Adoptarea unui sistem bazat în mod esențial pe doua cicluri. Accesul la al doilea ciclu va necesita completarea cu succes a studiilor din primul ciclu, care ar putea dura cel puțin trei ani. Diploma primită după absolvirea primului ciclu va fi, de asemenea, relevantă pentru piața de muncă europeană ca un nivel anume de calificare. Al doilea ciclu ar trebui să ducă spre diploma de master și/sau de doctor.
- Stabilirea unui sistem de credite echivalent cu sistemul ECTS. Creditele ar putea fi obținute și în contexte care nu implică învățământ superior, incluzând studierea pe tot parcursul vieții, atât timp cât sunt recunoscute de către universitate.
- Promovarea mobilității prin depășirea obstacolelor către exercițiul efectiv al circulației libere, punându-se în special accent pe: studenți, profesori, cercetători și personalul administrative; recunoașterea și valorificarea perioadelor petrecute în universități europene; prin cercetare, predare și formare, fără a fi prejudiciate drepturile lor statutare.
- Promovarea cooperării europene în asigurarea calității, bazate pe ideea dezvoltării criteriilor și metodologiilor comparabile. Promovarea dimensiunilor europene legate de învățământul superior, mai ales în ceea ce privește dezvoltarea curriculară, cooperarea inter-instituțională, schemele de mobilitate și programele integrate de studiu, formare și cercetare.

Republica Moldova a aderat la Procesul de la Bologna la Conferința miniștrilor educației din Europa, care a avut loc la Berghen (Norvegia) la 19-20 mai 2005. Prin urmare, integrarea Moldovei în Uniunea Europeană prin intermediul spațiului unic universitar devine o procedură mai accesibilă decât cele ce țin de domeniul politic și economic. În raport cu procesul Bologna s-au înregistrat deja o serie de progrese și se prefigurează o amplificare a acestora. Republica Moldova a modificat cadrul legislativ-normativ în domeniul învățământului superior, încercând să-l racordeze la prevederile Procesului Bologna: organizarea învățământului superior pe cicluri, implementarea Sistemului European de Credite Transferabile, introducerea unui sistem de calificări (diplome) comparabile cu cele din spațiul european, dezvoltarea curriculumului în baza unor metodologii și criterii comparabile cu cele din comunitatea europeană. Însă există și anumite eșecuri de post-aderare la Procesul Bologna, care determină măsurile ce trebuie întreprinse în domeniul educației.

Este necesară asigurarea unei autonomii reale a instituțiilor de învățământ superior, inclusiv în politicile de admitere la programele de studii la cele trei cicluri universitare: licență, masterat și doctorat, ministerului educației revenindu-i rolul de monitorizare a proceselor universitare și nu de gestionare autoritară a acestora. Un alt deziderat îl reprezintă asigurarea mobilității studenților, care a fost percepută mai mult ca un simplu transfer al studenților de la o universitate la alta, decât ca o posibilitate oferită studenților de a-și forma trasee educaționale individuale.

Caracterul de masă al învățământului s-a ciocnit de impedimentul limitelor cheltuielilor publice pentru educație și a readus pe prim plan problema calității proceselor și produselor învățământului. Sporirea exigențelor legate de standardele calității în învățământul superior depinde atât de strategia națională de dezvoltare a învățământului superior, cât și, în mare măsură, de strategiile interioare și sistemele de gestionare a calității adoptate în fiecare universitate în parte.

Experții constată că învățământul superior din Republica Moldova mai continuă să fie unul exagerat de teoretizat, iar calitatea și deprinderile absolvenților nu corespund criteriilor înaintate de angajatori, care își exprimă mereu insatisfacția în legătură cu nivelul de pregătire practică a deținătorilor diplomei de licență. O altă problemă ar fi că agenții economici sunt puțin deschiși spre o colaborare cu mediul academic, inclusiv în probleme ce țin de conținutul și calitatea studiilor. De fapt, alinierea la exigențele europene în domeniul studiilor superioare este însoțită de necesitatea găsirii răspunsului la

multiple întrebări. Fără aceasta, ”implementarea noilor principii ale învățământului universitar riscă să se transforme în doar mimarea unor transformări” [11].

Învățământul superior de calitate, competitiv cu cel european, poate fi edificat doar prin susținerea financiară a cercetării științifice universitare, cu atragerea studenților și cadrelor didactice în procesul de cercetare-inovare. Acest lucru este foarte dificil în condițiile degradării vădite a cercetării universitare, cu consecințe negative pentru întreg sistemul educațional universitar [4]. Apare evidentă necesitatea asigurării unei legături adecvate între cercetarea științifică academică și cea universitară, deoarece edificarea economiei bazate pe cunoaștere poate fi realizată, în primul rând, pe baza gradului de pregătire profesională a specialiștilor instruiți în universități prin filiera cercetării științifice, prin dezvoltarea capacităților de gândire creativă și inovațională.

Bibliografie:

1. Educația în Republica Moldova. Chisinau: BNS, 2010.
2. Proiectul „Legea cu privire la învățământul superior în Republica Moldova”, www.edu.md.
3. Otter T., Barbăroșie A., Gremalschi A. Educația și dezvoltarea umană: provocări curente și de perspectivă. Moldova: PNUD, 2010.
4. Declarația Consiliului Rectorilor din Republica Moldova din 21.05.2010.
5. Strategia învățământului superior din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna.
6. Guvernarea în învățământul superior din Europa: Politici, structuri, finanțare și corp academic. Comisia Europeană, Eurydice, 2008.
7. Ciurea C., Litra L. Impactul politicilor autorităților publice centrale asupra sistemului universitar din Republica Moldova. Politici Publice, 2009, N 2. www.viitorul.org.
8. Cojocar V., Făuraș C. Educația în abordare economică. Chișinău, 2006. www.ase.md.
9. Gotișan Iu. Tendințe și pronosticuri referitoare la piața muncii din Republica Moldova, Chișinău, 2006, www.ipp.md.
10. Тенденции в сфере высшего образования развитых стран. În: Человек и труд, 2002, N 6.
11. Moraru V. Masteratul ca piatră de încercare. În: Constantin Marin (coord.). Procesul de la Bologna în Republica Moldova. 2004-2007. – Chișinău: Imprint Service, 2008, p. 149.

MIGRAȚIA ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Ana GORBAN,
Gheorghe RUSNAC

Studentimea reprezintă cea mai activă și progresivă parte a populației tinere, miza dezvoltării sociale a statului. Tinerii specialiști constituie fundamentul menținerii și dezvoltării durabile a potențialului tehnico-științific al țării care, la rândul său, condiționează progresul socio-economic. Pe parcursul ultimilor zece ani în Republica Moldova s-a observat creșterea continuă a numărului total de studenți și, în ultimii 2-3 ani, stabilizarea acestuia (tabelul 1). Astăzi studenții reprezintă un grup social destul de numeros, care reprezintă circa 3% din populație (peste o sută de mii de persoane).

Tabelul 1

Numărul de studenți, inclusiv cota lor în raportarea la populație, în persoane

	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Numărul de studenți ¹⁰⁷	86414	95039	104029	114552	126132	127997	122939	114865
Studenți la 10000 locuitori ¹⁰⁸	238	262	288	318	351	357	344	322
Cota studenților în masivul total al populației ¹⁰⁹	2,38%	2,62%	2,88%	3,18%	3,50%	3,57%	3,43%	3,22%

Baza empirică a studiului întreprins au constituit studenții din principalele instituții de învățământ superior din Republica Moldova (833 studenți în sondajul din anii 2007-2008 și 83 în sondajul din anul 2010). Criteriul de selectare a universităților pentru cercetare a rezidat în reprezentativitatea acestora din punctul de vedere al întregii varietăți de domenii și specialități de studii (tabelele 2, 3).

Tabelul 2

Repartizarea studenților pe universități, în cazuri și procente

Instituția de învățământ superior	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Universitatea de Stat din Moldova	318	38,2	75	90,4
Universitatea Tehnică din Moldova	209	25,1	-	-
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport	28	3,4	-	-
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacologie	135	16,2	-	-
Universitatea Agrară de Stat din Moldova	123	14,8	-	-
Universitatea de Stat din Comrat	20	2,3	-	-
Școala Antropologică Superioară	-	-	8	9,6
Total	833	100	83	100

¹⁰⁷ Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2009. – Chișinău: Statistica, 2009, p. 163.
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2009/Anuarul_2009_RO.zip

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Calculat de autori.

Repartizarea studenților pe facultăți, în cazuri și procente

Facultatea	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative	84	10,1	11	13,3
Litere	23	2,8	24	28,9
Economie	32	3,8	-	
Biologie	18	2,2		
Limbi străine	14	1,7		
Istorie și Psihologie	27	3,2		
Jurnalism	34	4,1		
Informatică și Matematică	28	3,4	22	26,5
Drept	51	6,1		
Asistență socială	18	2,2		
Inginerie și management în construcții de mașini	27	3,2		
Cadastru, geodezie și construcții	43	5,2		
Tehnologie și Management în Industria Alimentară	27	3,2		
Energetică	23	2,8		
Sport	28	3,4		
Farmacie	56	6,7		
Medicină generală	79	9,5		
Horticultură	26	3,1		
Fizică	4	0,5	18	21,7
Medicină veterinară	14	1,7		
Mecanică	41	4,9		
Urbanism și arhitectură	18	2,2		
Inginerie economică și business	23	2,8		
Radioelectronică și telecomunicații	27	3,2		
Cadastru și drept	42	5,0		
Cultura națională	5	0,6		
Industrie ușoară	21	2,5		
Tehnologii umanitare	-	-	8	9,6
Total	833	100	83	100

Pentru aprecierea reprezentativității domeniilor și specialităților de studii care figurează în cercetare, s-a apelat la datele privind numărul de absolvenți în diferite domenii, cotele lor în masivul total de absolvenți și evoluția acestora pe câțiva ani în Republica Moldova (tabelul 4).

Tabelul 4

Absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior, pe grupe de specialități, în persoane¹¹⁰

Absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior, pe grupe	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Total

¹¹⁰ Piața forței de muncă în Republica Moldova în 2007, 2010. Culegere statistică. – Chișinău: Statistica, 2008, 2010.

de specialități, persoane							
Total	15330	17415	16984	19972	21016	8447	99164
Economie	3498	4665	3867	5174	6014	2258	25476
Drept	3820	3494	3442	4202	4221	2152	21331
Litere	1412	1616	1756	1706	1529	408	8427
Informatică, matematică	1063	1360	1064	1041	926	217	5671
Politologie, relații internaționale	447	752	527	512	486	161	2885
Medicină	515	388	425	431	462	465	2686
Inginerie, mecanică	398	413	414	517	633	301	2676
Cadastru, construcții	343	322	336	402	420	178	2001
Radioelectronică și telecomunicații	230	246	251	348	293	70	1438
Agricultură	223	251	309	269	278	103	1433
Industrie alimentară	195	205	221	303	341	84	1349
Istorie	209	224	256	215	207	81	1192
Științe administrative	143	213	261	268	213	55	1153
Educație fizică și sport	180	176	250	183	255	143	1187
Jurnalism, științele comunicării	106	178	156	244	234	77	995
Energetică	140	152	128	172	152	43	787
Industrie ușoară	111	108	126	147	148	83	723
Farmacie	45	52	59	62	77	97	392

Astfel, pe grupuri de specialități, din totalul absolvenților învățământului superior, ponderi mari s-au înregistrat la specialitățile economice, fiecare al patrulea, și drept (21,0%), urmate de cele filologice (8,5%) și informatică (4,2%). Aceasta confirmă faptul, că sistemul educațional superior oferă specialități ce reflectă cererea curentă pentru specialități „de prestigiu”, însă această repartitie nu corespunde cererii existente pe piața forței de muncă, unde se caută tot mai mulți ingineri-mecanici, constructori. Majoritatea tinerilor juriști, economiști și traducători fie că vor fi nevoiți să accepte oferte care nu corespund specializării lor, fie să ia calea străinătății¹¹¹.

Valorificarea studiilor superioare de studenți

Numărul destul impunător al studenților în Republica Moldova relevă gradul înalt de solicitare a acestui tip de studii în societatea moldovenească. Studiile universitare sunt percepute de populație drept investiție serioasă în viitorul personal, inițiată în multe cazuri de părinții tânărului, agenți primari ai procesului de socializare a acestuia. Din acest punct de vedere, sunt semnificative acele beneficii, la care aspiră individul, odată ce ia decizia să facă studii superioare și, mai ales, în momentul apropierei de absolvirea acesteia. Astfel, studentul încearcă să valorifice calificările obținute în raportarea acestora la procesul de integrare ulterioară în societate (tabelul 5).

Tabelul 5

Repartizarea răspunsurilor privind potențialele avantaje ale învățământului superior, în procente

Credeți că în viitor învățământul superior Vă va oferi:	2007-2008		2010	
	Da	Rang	Da	Rang
O asigurare materială satisfăcătoare pentru Dvs	32,8	7	41,0	7
Un prestigiu mai mare în societate	39,9	6	56,6	4

¹¹¹ Goțișan I. Tendințe și pronosticuri referitoare la piața muncii din Republica Moldova. – Chișinău, 2006, http://ipp.md/files/Publicatii/2007/Studiu_Gotisan_Iurie.doc.

Un loc de muncă mai prestigios	40,0	5	44,6	6
Continuarea studiilor (să intrai la masterat/doctorat)	43,5	3	53,0	5
O posibilitate mai mare de a deveni specialist bun	57,8	1	65,1	1
O posibilitate mai mare de a iniția propria afacere	32,1	8	37,3	8
O posibilitate mai mare de a face carieră	42,4	4	59,0	3
O posibilitate mai mare de a pleca la muncă în străinătate	20,2	9	28,9	9
O posibilitate mai mare de a-și dezvolta aptitudinile	51,6	2	61,4	2

Pentru majoritatea absolută de studenți (circa 50-60%), studiile superioare se asociază cu posibilitatea de obținere a calificării profesionale înalte (opțiunea „O posibilitate mai mare de a deveni specialist bun”) și de perfecționare a capacităților personale (opțiunea „O posibilitate mai mare de a-și dezvolta aptitudinile”). Urmează valorificarea învățământului universitar din perspectiva continuării studiilor la masterat/doctorat, cât și avantajele de ordin profesional: obținerea unui prestigiu mai mare în societate sau a unui loc prestigios de muncă, inițierea propriei afaceri și posibilitatea de a face carieră. Este remarcabil faptul că numai o treime din studenți consideră că studiile superioare le vor garanta o asigurare materială satisfăcătoare, reieșind din situația socio-economică din Republica Moldova și, în special, din specificul pieții autohtone de muncă. Circa 20-30% din respondenți asociază studiile universitare cu o posibilitate mai mare de a pleca la muncă în străinătate, această opțiune acumulând cea mai mică valoare a susținerii din partea tinerilor.

În acest context, prezintă interes confruntarea reprezentărilor studenților privind potențialele avantaje ale învățământului superior cu acei factori care vor permite atingerea unui nivel satisfăcător de trai în Republica Moldova (tabelul 6).

Tabelul 6

Repartizarea răspunsurilor privind importanța diferitor factori pentru un nivel satisfăcător de trai în Moldova, în procente

Pe cât de important este fiecare din factorii de mai jos pentru atingerea unui nivel de trai în Moldova care V-ar satisface pe Dvs?	2007-2008						2010					
	Procent				Index	Rang	Procent				Index	Rang
	Da	Nu	Greu de spus	Total			Da	Nu	Greu de spus	Total		
O pregătire profesională de calitate	85,1	4,7	10,2	100	0,80	1	81,9	6,0	12,1	100	0,76	1
Să fii onest	52,7	23,3	24,0	100	0,29	7	45,8	24,1	30,1	100	0,22	7
Să ai relații	79,6	9,0	11,4	100	0,71	3	72,3	10,8	16,9	100	0,62	3
Să ai cât mai multă școală	56,9	21,2	21,9	100	0,36	6	50,6	22,9	26,5	100	0,28	6
Să ai cât mai multă experiență	81,0	7,6	11,4	100	0,73	2	79,5	3,6	16,9	100	0,76	2

Să provii dintr-o familie înstărită	39,5	41,4	19,1	100	-0,02	8	36,1	42,2	21,7	100	-0,06	8
Să deschizi afacere proprie	62,3	16,7	21,0	100	0,46	5	56,6	15,7	27,7	100	0,41	5
Să fii întreprinzător	71,1	9,6	19,3	100	0,62	4	68,7	9,6	21,7	100	0,59	4

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da”; (-) – „Nu”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Astfel, majoritatea respondenților valorifică studiile superioare din perspectiva dezvoltării capacităților profesionale și personale; într-un mod similar, în cadrul aprecierii factorilor necesari pentru un trai decent, ei acordă prioritate unei pregătiri profesionale de calitate, atât teoretice, cât și practice (opțiunile cu rangul 1 și 2 din tabelul 6). Prin urmare, se observă, că reprezentările studenților vizând utilitatea învățământului superior sunt destul de consecvente și raționale, studiile universitare fiind apreciate ca o investiție importantă în vederea ocupării unei poziții sociale mai mult sau mai puțin favorabile.

Potențialul migraționist al studenților diferitor specialități de studii

Indicele atitudinii față de migrație în dependență de specialitate variază de la 0,38 până la -0,27 (tabelul 7). Valorile superioare ale lui se referă la astfel de specialități ca administrație publică, antrenor/manager în securitatea personală, industrie alimentară, litere și limbi străine, economie, medicină, informatică și matematică. Aceasta corelează parțial cu datele cercetărilor anterioare din domeniu, în special, în privința studenților de la economie, în timp ce specialitatea de medicină a ocupat, din contra, poziții inferioare ale indexului. În mod negativ privesc migrația studenții de la specialitățile radioelectronică și telecomunicații, industrie ușoară, sociologie, ingineria mediului, horticultură și vinificație.

Tabelul 7

Repartizarea răspunsurilor privind atitudinea față de migrațiune, după specialități de studii, în procente

Ce atitudine aveți față de migrație?	Index	Procent				
		Pozitivă	Negativă	Neutră	Greu de spus	Total
Administrație publică	0,38	42,5	5,0	40,0	12,5	100,0
Antrenor-manager, management în securitatea personală	0,32	40,9	9,1	36,4	13,6	100,0
Industria alimentară	0,30	40,7	11,1	22,2	26,0	100,0
Litere, limbi străine	0,29	36,1	8,3	25,0	30,6	100,0
Economie, business, management	0,28	41,5	13,2	28,3	17,0	100,0
Medicină generală	0,27	45,5	19,0	20,3	15,2	100,0
Informatică, cibernetică, matematică	0,26	37,2	11,6	34,9	16,3	100,0
Istorie	0,19	34,4	15,6	21,9	28,1	100,0
Farmaceutică	0,16	33,9	17,9	32,1	16,1	100,0
Politologie, relații internaționale	0,15	29,3	14,6	39,0	17,1	100,0
Cadastru, construcții, organizarea teritoriului	0,11	29,2	18,5	40,0	12,3	100,0
Drept	0,10	31,1	21,4	29,5	18,0	100,0

Construcții de mașini	0,07	25,9	18,5	40,8	14,8	100,0
Energetică, gaze și apă	0,07	19,5	12,2	51,2	17,1	100,0
Jurnalism, științele comunicării	0,06	15,2	9,1	60,5	15,2	100,0
Zootehnie și biotehnologii agrare	0,04	25,0	20,8	33,3	20,8	100,0
Radioelectronică și telecomunicații	0	22,2	22,2	22,2	33,4	100,0
Industrie ușoară	-0,05	23,8	28,6	33,3	14,3	100,0
Sociologie	-0,06	16,7	22,2	50,0	11,1	100,0
Ingineria mediului	-0,17	20,0	36,7	30,0	13,3	100,0
Horticultură, vinificație	-0,27	7,7	34,6	23,1	34,6	100,0

Notă: Aici și mai departe în cadrul întrebării „Ce atitudine aveți față de migrație?” indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Pozitivă”; (-) – „Negativă”; (0) – „Neutră” și „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Valorile indexului intențiilor emigraționiste sunt mai mari decât în cazul atitudinii generale față de migrație și variază de la 0,49 până la -0,04 (tabelul 8). Astfel, cel mai înalt grad de predispunere spre emigrare din Moldova l-au demonstrat studenții de la specialitățile economie, medicină, construcții de mașini, jurnalism, administrație publică, științe politice, antrenor-manager în securitatea personală, iar la specialitățile radioelectronică și telecomunicații, ingineria mediului, horticultură și vinificație indexul planurilor migraționiste este foarte mic sau chiar negativ, însă nu atât de inferior cum în cazul datelor din tabelul precedent.

Tabelul 8

Repartizarea răspunsurilor privind planurile de emigrare, după specialități de studii, în procente

Aveți planuri să emigrați din Moldova?	Index	Procent					
		1	2	3	4	5	Total
Economie, business, management	0,49	32,1	30,2	11,3	1,9	24,5	100,0
Medicină generală	0,46	21,5	40,5	11,4	5,1	21,5	100,0
Construcții de mașini	0,45	14,8	48,2	14,8	3,7	18,5	100,0
Jurnalism, științele comunicării	0,42	9,1	51,5	15,2	3,0	21,2	100,0
Administrație publică	0,40	17,5	45,0	17,5	5,0	15,0	100,0
Politologie, relații internaționale	0,37	7,3	43,9	9,8	4,9	34,1	100,0
Antrenor-manager, management în securitatea personală	0,36	27,3	36,4	27,3	-	9,0	100,0
Istorie	0,35	9,4	46,9	15,6	6,2	21,9	100,0
Industrie alimentară	0,33	11,1	44,5	22,2	-	22,2	100,0
Industrie ușoară	0,33	4,8	52,3	14,3	9,6	19,0	100,0
Litere, limbi străine	0,31	16,7	27,7	11,1	2,8	41,7	100,0
Cadastru, construcții, organizarea teritoriului	0,28	13,8	38,5	24,6	-	23,1	100,0
Drept	0,25	3,3	41,0	19,7	-	36,0	100,0
Zootehnie și biotehnologii agrare	0,25	9,5	32,1	16,7	-	41,7	100,0
Sociologie	0,22	11,1	44,4	33,4	-	11,1	100,0
Farmaceutică	0,21	7,1	37,5	23,3	-	32,1	100,0
Informatică, cibernetică, matematică	0,14	4,7	32,5	23,3	-	39,5	100,0

Energetică, gaze și apă	0,12	2,4	34,2	22,0	2,4	39,0	100,0
Radioelectronică și telecomunicații	0,01	3,7	30,0	25,9	7,5	25,9	100,0
Ingineria mediului	-0,03	6,7	33,3	43,3	-	16,7	100,0
Horticultură, vinificație	-0,04	11,5	15,4	30,8	-	42,3	100,0

Notă: 1 – Da, cât mai repede posibil; 2 – Da, însă în viitor; 3 – Nu, nu am avut niciodată asemenea planuri; 4 – Nu, m-am răzgândit; 5 – Greu de spus/Nu-i răspuns.

Aici și mai departe în cadrul întrebării „Aveți planuri să emigrați din Moldova?” indexul se calculează după următoarea formulă: $I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da, cât mai repede posibil” și „Da, însă în viitor”; (-) – „Nu, nu am avut niciodată asemenea planuri” și „Nu, m-am răzgândit”; (0) – „Greu de spus/Nu-i răspuns”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Este semnificativ faptul că răspunsurile studenților de la practic toate specialitățile analizate demonstrează că indexul predispoziției migraționiste depășește cel al atitudinii față de migrație din tabelul precedent, în cazul unor specialități, chiar cu două ori și mai mult. Aceasta înseamnă că studenții-absolvenți, odată ce au o atitudine mai rezervată față de fenomenul migrației în general, nu sunt atât de categorici când este vorba despre posibilitatea de a emigra din Moldova. Cât privește termenii de plecare din țară, practic, la toate specialitățile studenții declară că au planuri să emigreze din Moldova, însă în viitor. Numai la specialitatea „Economie” cota celor ce susțin că vor să plece cât mai repede posibil este puțin mai mare, diferența totuși fiind ne semnificativă. Cu toate acestea, se constată că anume tinerii specialiști în economie constituie în primul rând grupul de risc din punctul de vedere al emigrării din țară, inclusiv în viitorul apropiat.

Indicele predispoziției spre migrație de muncă se încadrează în intervalul de la 0,46 până la -0,30 (tabelul 9). Pozițiile superioare ale lui revin unor asemenea specialități ca antrenor/manager în securitatea personală, economie, litere, limbi străine, construcții de mașini, cadastru și construcții, informatică și matematică, iar cele inferioare horticulturii și vinificației, zootehniei și biotehnologiei, dreptului, ingineriei mediului.

Tabelul 9

Repartizarea răspunsurilor privind predispoziția spre migrație de muncă după specialități de studii, în procente

Ce atitudine aveți față de probabilitatea plecării Dvs. în străinătate la muncă?	Index	Procent							Total
		1	2	3	4	5	6	7	
Antrenor-manager, management în securitatea personală	0,46	-	9,1	31,8	13,6	22,8	4,5	18,2	100,0
Economie, business, management	0,19	1,9	26,4	18,9	7,5	28,3	5,7	11,3	100,0
Litere, limbi străine	0,19	5,6	19,4	22,2	8,4	22,2	2,8	19,4	100,0
Construcții de mașini	0,15	-	33,3	18,6	7,4	29,6	-	11,1	100,0
Cadastru, construcții, organizarea teritoriului	0,14	3,1	29,2	33,8	6,2	12,3	7,7	7,7	100,0
Informatică, cibernetică,	0,12	2,2	25,6	25,6	11,6	14,0	7,0	14,0	100,0

matematică									
Medicină generală	0,09	1,3	27,8	20,3	10,1	17,7	5,1	17,7	100,0
Jurnalism, științele comunicării	0,09	-	31,8	19,7	18,2	21,2	9,1	-	100,0
Politologie, relații internaționale	0,07	4,8	22,0	24,4	7,3	9,8	14,6	17,1	100,0
Administrație publică	0,05	2,5	30,0	10,0	12,5	27,5	5,0	12,5	100,0
Industria alimentară	0,0	3,7	29,6	22,3	11,1	11,1	14,8	7,4	100,0
Istorie	0,0	6,3	34,3	15,6	12,5	25,0	-	6,3	100,0
Radioelectronică și telecomunicații	0,0	3,7	29,6	33,4	3,7	-	7,4	22,2	100,0
Industria ușoară	0,0	14,3	30,9	35,7	4,8	9,5	-	4,8	100,0
Energetică, gaze și apă	0,0	5,0	31,3	34,3	7,3	2,5	7,3	12,3	100,0
Farmaceutică	-0,05	7,1	26,8	21,4	17,9	7,1	5,4	14,3	100,0
Sociologie	-0,06	11,1	27,8	27,8	22,1	5,6	5,6	-	100,0
Horticultură, vinificație	-0,08	15,4	19,2	19,2	11,6	7,7	11,5	15,4	100,0
Zootehnie și biotehnologii agrare	-0,13	8,3	20,9	12,5	8,3	4,2	12,5	33,3	100,0
Drept	-0,13	3,3	34,4	19,7	14,7	4,9	6,6	16,4	100,0
Ingineria mediului	-0,17	-	36,7	13,3	20,0	6,7	10,0	13,3	100,0

Notă: 1 – În nici un caz; 2 – Depinde de posibilitățile de autorealizare la noi în țară; 3 – Depinde de faptul dacă vor fi posibilități bune în străinătate; 4 – Încă n-am luat decizia da sau nu; 5 – Da, am o intenție fermă de a pleca după finalizarea studiilor; 6 – Nu m-am gândit la aceasta; 7 – Greu de spus/Nu-i răspuns.

Aici și mai departe în cadrul întrebării „Ce atitudine aveți față de probabilitatea plecării Dvs. în străinătate la muncă?” indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Depinde de faptul dacă vor fi posibilități bune în străinătate” și „Da, am o intenție fermă de a pleca după finalizarea studiilor”; (-) – „Nici într-un caz” și „Depinde de posibilitățile de autorealizare la noi în țară”; (0) – „Încă n-am luat decizia da sau nu”, „Nu m-am gândit la aceasta”, „Greu de spus/Nu-i răspuns”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

În general, se observă că valorile indexului predisunerii spre migrație de muncă sunt cu mult mai modeste decât cele ale atitudinii generale față de migrație și a probabilității de emigrare, și nu depășesc nici chiar valoarea 0,20 (cu excepția specialității antrenor/manager în securitatea personală). Pe de o parte, este clar că atitudinea mai rezervată față de migrație de muncă se prezintă ca una explicabilă, munca în străinătate fiind apreciată de populația autohtonă mai mult ca un mijloc de a supraviețui și de a-și menține financiar familia. Cu atât mai mult, în afara de reprezentările de acest tip studenții în marea lor majoritate nu se orientează din start spre muncă necalificată în străinătate care, cum s-a demonstrat în practica migraționistă, duce la rândul său la epuizarea potențialului intelectual și profesional al tinerilor specialiști și condiționează o înrăutățire considerabilă a capitalului uman. Pe de altă parte, mulți studenți obțin experiență migraționistă practicând munca sezonieră în străinătate, unii din ei chiar abandonează studiile pentru ca să rămână peste hotare. Aceasta la rândul său defavorizează prestigiul învățământului superior¹¹². În orice caz, decizia finală de plecare la muncă peste hotare va fi modelată de o multitudine de factori, inclusiv de cerințele și posibilitățile piețelor de muncă autohtonă și străină.

¹¹² Овчинникова Е. Потенциальная миграция как начальная стадия миграционного процесса: анализ ситуации и изучение тенденций развития. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2002, Partea XVIII, p. 86.

Conform datelor sumare, principalele specialități de studii care sunt în cea mai mare măsură supuse riscului migrației sunt specialitățile „Antrenor-manager, management în securitatea personală”, „Economie, business, management”, „Administrație publică”, „Medicină generală”, „Litere, limbi străine”. Prima a arătat valorile superioare ale indexului în cazul tuturor variabilelor măsurate: atitudinea față de migrație, predispunerea emigraționistă și cea a migrației de muncă. Deci, se poate de afirmat că studenții ultimilor ani de studii de la specialitatea „Antrenor-manager, management în securitatea personală” privesc destul de pozitiv migrația (0,38), sunt în mare măsură predispuși să emigreze din Republica Moldova (0,36) și să muncească în străinătate (0,46). Celelalte specialități care intră în topul orientărilor migraționiste nu sunt însă atât de consecvente. Astfel, studenții de la economie, administrație publică, medicină, litere și limbi străine cel mai mult susțin opțiunea emigrării din Republica Moldova (0,49 – 0,31), în timp ce atitudinea lor față de fenomenul migrației este puțin mai rezervată (0,38 – 0,27), iar aprecierea probabilității migrației de muncă este de câteva ori mai redusă (0,19 – 0,05).

Următoarea categorie o constituie specialitățile „Construcții de mașini”, „Industrie alimentară”, „Politologie, relații internaționale”, „Jurnalism, științele comunicării”, „Cadastru, construcții, organizarea teritoriului”, „Istorie”, „Informatică, cibernetică, matematică”. Acestea la fel sunt supuse probabilității migraționiste într-o măsură destul de mare, indexul cumulativ al predisunerii migraționiste fiind mediu și variindu-se de la 0,22 până la 0,17. Specificul acestor specialități constă în prezența unor discrepante semnificative în valorile variabilelor măsurate. Astfel, nivelul lor de predispunere spre emigrare din Republica Moldova este destul de înalt (0,45 – 0,28), compatibil cu cel al specialităților din prima categorie, însă aceasta -în pofida nu numai unui nivel slab de predispunere spre migrație de muncă (0,15 – 0,0), ci și unei atitudini destul de rezervate față de fenomenul migrației în general (0,19 – 0,06). Un caz aparte în cadrul acestei categorii îl reprezintă specialitățile „Informatică, cibernetică, matematică” și „Industrie alimentară”. În cazul primei, studenții au exprimat cel mai înalt grad de aprobare a fenomenului migrației în general, opțiunile emigrării din Republica Moldova și a migrației de muncă fiind susținute de un număr de studenți de două ori mai mic, iar în cazul celeilalte s-a înregistrat indexul înalt al atitudinii față de migrație și al predisunerii emigraționiste, în timp ce aprecierea probabilității migrației de muncă este de trei ori mai redusă.

A treia categorie de specialități o formează cele cu un index redus al predisunerii migraționiste (0,11 – 0,02), și anume, „Farmaceutică”, „Industrie ușoară”, „Drept”, „Zootehnie și biotehnologii”, „Energetică, gaze și apă”, „Sociologie”. În acest caz, este valabilă tendința sus-menționată de prioritate a opțiunii emigrării din Republica Moldova (0,33 – 0,12), însă cu aprecierea neuniformă a migrației în general (0,16 – -0,06) și la nivel de zero sau negativ a migrației de muncă (0,0 – -0,13).

În ultima categorie intră specialitățile „Radioelectronică și telecomunicații”, „Ingineria mediului”, „Horticultură, vinificație”, indexul predisunerii migraționiste al cărora este de valoare zero sau negativă. Conform datelor studiului, studenții de la aceste filiere formative apreciază negativ cât fenomenul migrației în general, atât și perspectiva emigrării sau migrației de muncă, și deci nu reprezintă grupurile de risc din perspectiva fenomenului „exodului creierilor”.

În evaluarea predisunerii migraționiste a studenților diferitor specialități de studii trebuie de luat în calcul că absolvenții instituțiilor de învățământ superior reprezintă din start un grup de risc în privința migrației. O bună parte din tineri specialiști nu pot găsi un loc de muncă pe potriva specialității și așteptărilor lor financiare, fiind nevoiți să emigreze la muncă în țările Uniunii Europene sau în Rusia.

Rata ridicată a șomajului în rândul tinerilor/absolvenților indică, alături de alți factori, o slabă interacțiune între sistemul educațional și sfera muncii. Autoritățile publice locale sunt foarte rar implicate în dialogul social la nivel teritorial și nu intervin în planificarea și racordarea ofertei educaționale a instituțiilor de învățământ la necesitățile pieței¹¹³. În același timp, existența unor conexiuni eficiente între sistemul de învățământ și lumea muncii reprezintă o condiție vitală pentru dezvoltarea socială și economică a țării. Astfel, crește discrepanța dintre competențele și abilitățile profesionale solicitate pe piața muncii și

¹¹³ Dogaru R. Piața muncii, migrația internă și externă, exodul creierilor. – Chișinău, 2002, p. 4. http://www.ipp.md/files/Publicatii/2001/dezvoltarea_umana/Studiu_Dogaru_Raisa.pdf.

cele real oferite de învățământ. De exemplu, în timp ce în anul 2005 în domeniul agriculturii activau aproximativ 40,7% din forța de muncă, ponderea absolvenților instituțiilor de învățământ de toate nivelurile care au obținut o profesie sau o specialitate în acest domeniu a fost mult mai mică: în învățământul secundar profesional – circa 9,2%, în învățământul mediu de specialitate – 3,5%, în învățământul superior – 2,9%¹¹⁴. În cazul anilor 2006 și 2007, această situație deplorabilă s-a înrăutățit: 33,6% și 32,8% din totalul persoanelor ocupate au activat în sectorul agricol în anii 2006 și 2007, respectiv¹¹⁵, în timp ce cota absolvenților în învățământul superior specializați în domeniul respectiv a constituit 1,8% în anul 2006 și 1,4 în anul 2007.

Cerințele generale față de structura standardelor pentru învățământul și pregătirea profesională sunt stabilite de către Ministerul Educației. Analiza planurilor de înmatriculare și a rezultatelor admiterii pentru anii 1995-2005 demonstrează că planificarea a ținut cont, într-o anumită măsură, de tendința înregistrată de sectoarele economice în realizarea Produsului Intern Brut, însă realitatea înmatriculării a fost cu totul alta, procentul cel mai mare revenind domeniilor în care nu se atesta o lipsă evidentă de specialiști. Astfel, în anul 2005 cele mai solicitate domenii au fost economia (30,7% din numărul celor înmatriculați în instituțiile de învățământ superior) și dreptul (14,4%), iar specialitățile agricole au fost solicitate doar de 1,5% de candidați¹¹⁶. Pentru anul 2006 acest indice a crescut până la 1,8%¹¹⁷. Acest lucru poate conduce la concluzia că pe lângă imperfecțiunea metodelor de planificare, sunt înregistrate carențe și în ceea ce privește orientarea și consilierea profesională a elevilor/studentilor, și că nu există un sistem coordonat și unitar în asigurarea acestor servicii¹¹⁸. Astfel de factori favorizează și consolidează exodul persoanelor înalt calificate din Republica Moldova.

Studiile de masterat și migrația potențială

Cota parte a potențialilor migranți poate fi identificată, cu un anumit grad de probabilitate, prin următoarea întrebare: „Dacă Dvs intenționați să continuați studiile la masterat, atunci în Republica Moldova sau într-o altă țară?” și următoarele variante de răspuns: „1. În Republica Moldova 2. Într-o alta țară 3. Greu de spus, nu știu” (tabelul 10). În acest caz, pornim de la ipoteza că unii studenți care planifică să facă un master în străinătate, în mare parte, nu vor reveni în Moldova. Anume un asemenea tip de comportament, în viitorul apropiat, este destul de probabil. Fundamentele acestei ipoteze constituie numeroasele exemple empirice ce confirmă o astfel de finalitate a continuării studiilor în străinătate.

Tabelul 10

Distribuția respondenților în funcție de locul selectat (în Republica Moldova sau în străinătate) pentru continuarea studiilor la masterat, în cazuri și procente

Dacă Dvs intenționați să continuați studiile la masterat, atunci în Republica Moldova sau într-o altă țară?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
În Republica Moldova	246	29.5	37	44.6
Într-o altă țară	142	17.0	15	18.1

¹¹⁴ Concepția politicii de stat pe termen mediu privind pregătirea specialiștilor cu studii secundare profesionale, medii speciale și superioare pentru economia națională a Republicii Moldova. Proiect elaborat de Institutul de Politici Publice. – Chișinău, 2007, p. 17. http://www.almamater.md/cgi/jump.cgi?DB=Article&view=File_ro&ID=2435.

¹¹⁵ Piața forței de muncă în Republica Moldova în 2007. Culegere statistică. – Chișinău, 2008, p. 29. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/piata_forței_de_munca/PiataMuncii_2008.pdf.

¹¹⁶ Concepția politicii de stat pe termen mediu ..., p. 17.

¹¹⁷ Anuarul statistic al Republicii Moldova 2007. – Chișinău, 2007, p.169. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/anuar_editia_2007_ro.zip.

¹¹⁸ Concepția politicii de stat pe termen mediu ..., p.17.

Greu de spus, nu știu	445	53.4	31	37.3
Total	833	100.0	83	100.0

După cum arată tabelul, 17,0% (2007-2008) și 18,1% (2010) intenționează să-și continue studiile în cadrul programelor universitare în străinătate. Într-o oarecare măsură sunt semnificative din acest punct de vedere și răspunsurile studenților la întrebarea „Ce intenționați să faceți după absolvirea universității?”. În masivul total al răspunsurilor la întrebarea dată 12,0% din respondenți au preferat opțiunea migrației de studii, dintre care 7,2% au ales varianta „Să-mi continui studiile în străinătate” și numai 4,8% cea de „Să-mi continui studiile în străinătate și apoi să mă întorc în Moldova și să lucrez aici”. De menționat că există un grad înalt de probabilitate ca toți acești studenți să rămână în străinătate, fapt ce permite ca o parte semnificativă a acestui grup de respondenți să fie calificați ca potențiali migranți. Potrivit studiilor realizate de cercetătorii ruși, în 2001 potențialul de revenire al studenților ruși care studiază în străinătate reprezenta aproximativ 25 la sută, și potențialul de emigrare de două ori mai mare, circa 60 la sută¹¹⁹. Având în vedere că în Republica Moldova există probleme de angajare pentru cadrele înalt calificate, procentul de întoarcere a studenților moldoveni care au făcut studiile postuniversitare în străinătate, ar putea fi chiar mult mai mic.

În topul preferințelor studenților privind destinația migrației postuniversitare de studii se află țări ca România, Rusia, Franța și SUA (tabelul 27).

Tabelul 27

Distribuția respondenților în funcție de țara selectată pentru continuarea studiilor la masterat, în cazuri și procente

Dacă Dvs intenționați să continuați studiile la masterat într-o altă țară, atunci în care anume?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
România	33	21,4	2	11,8
Rusia	30	19,5	2	11,8
Franța	22	14,3	4	23,5
S.U.A.	18	11,7	1	5,9
Germania	11	7,1	2	11,8
Marea Britanie	8	5,2	3	17,6
Europa / Uniunea Europeana	7	4,5	2	11,8
Canada	6	3,9	1	5,9
Ucraina	4	2,6		
Oriunde în afara de R. Moldova	2	1,3		
Spania	2	1,3		
Altele	10	6,0		
Total	153	100.0	17	100.0

Republica Moldova are acorduri privind schimbul cu studenți cu circa 40 țări¹²⁰. Alegerea țării de destinație pentru migrația de studii este condiționată de mulți factori, printre care cei de ordin socio-economic și cultural. De remarcat că migrația de învățământ în România, de exemplu, ocupă un loc de

¹¹⁹ Леденева Л.И. Международная образовательная миграция как форма и предпосылка миграционной мобильности ученых. // Московский государственный университет им.М.В.Ломоносова. Экономический факультет. Центр по изучению проблем народонаселения.

¹²⁰ Российские ВУЗы приглашают молдавских студентов. În: Панорама, 2010, 5 mai.

frunte în acest sens. În anul 2007, potrivit datelor cercetătorilor români, în România își făceau studiile circa 4.500 de studenți din Republica Moldova¹²¹. În anii care au urmat, dinamica acestui proces a înregistrat evoluții ascendente. În acest context, nivelul înalt al solicitării studiilor de masterat în România se datorează, evident, vecinătății țărilor și spațiului civilizațional și socio-cultural comun (limba, istoria, religia). Astfel, pentru anul de studii 2009-2010 România a acordat absolvenților din Republica Moldova 196 (cu bursă) și 249 (fără bursă) de locuri pentru studii postuniversitare. Studiile în Rusia și Ucraina sunt atractive, în special, pentru studenții alolingvi (vorbitori de limba rusă). Ce-i drept, bursele oferite de guvernele acestor țări sunt mai puțin semnificative ca număr: pentru anul de studii 2009-2010 Federația Rusă a acordat pentru Republica Moldova 10 locuri la studii postuniversitare, iar Ucraina – 5 locuri¹²².

Predominarea destinației proeuropene în migrația de studii este determinată, inclusiv, de integrarea Republicii Moldova în spațiul european de învățământ prin aderarea în mai 2005 la Procesul de la Bologna, care stimulează mobilitatea academică și migrația de studii, în general. În același timp, intensificarea migrației de studii cu mare probabilitate poate provoca agravarea riscurilor survenite în urma intensificării procesului „exodului de creieri”.

În ceea ce ține de motivația în cazul migrației de studii, pot fi relevante datele cercetării calitative (focus-grup), organizate în baza a câtorva grupuri de studenți ai ultimilor ani de studii. Motivele acestui tip de migrațiune sunt destul de evidente: acumularea experienței educaționale și profesionale, obținerea unui stagiu în străinătate care apare sub două aspecte – cel al interesului personal (facilitarea angajării în câmpul muncii în Moldova, deoarece „la noi în întreprinderile din țară caută mai mult experiență, stagiu în străinătate”) și al celui public (valorificarea ulterioară a experienței din străinătate în Moldova în vederea optimizării proceselor socio-economice din țară). Justificarea intențiilor migraționiste prin tendința de obținere a experienței a fost calificată de unii studenți drept una inventată, „trasă de păr”, din cauza că motivul de căpătare a experienței este unul tipic pentru cei care vor să migreze, este o simplă intenție care, după o perioadă de aflare în străinătate, se va transforma în tendința de a rămâne peste hotare pentru mai mult timp, mai ales că „nu ne așteaptă nimeni acolo să ne dea experiență”. În schimb, s-a menționat că experiența poate fi căpătată oriunde, nu numai în străinătate, de exemplu, în timpul studențimii prin activitatea de voluntar sau prin plecare peste hotare în timp de vară.

Studenții cu tendința de a pleca pentru experiență au interpretat, la rândul său, aceste idei ca optimiste și naive, care vor suferi eșec odată ce vor apărea probleme în încercarea de a-și aranja viața în Moldova, cu atât mai mult că „din băncile universității n-ai experiență”. În opiniile respondenților, experiența obținută în străinătate este „un punct forte în CV, este pusă la un nivel mai înalt”, cu referire la faptul că sunt diferite oportunități peste hotare, cum ar fi oferirea stagierii la întreprinderi străine în timpul studiilor, gratis, cu condiția trecerii prin concurs. Totodată, mai mulți din acei studenți care vor să emigreze la studii sau pentru experiență profesională nu admit pentru ei migrația economică, de muncă.

Planurile de a migra cu scopul de a face studii în străinătate sunt condiționate de un caracter mai performant al sistemului străin de învățământ, de modalități mai desăvârșite de predare, dotarea instituțiilor de învățământ cu un echipament mai avansat, punerea accentului pe practică și nu pe teorie, un grad mai înalt de informare (inclusiv despre diferite concursuri și grant-uri), ceea ce permite încadrarea în programe a mai multor studenți. Trebuie de remarcat că aceste idei au fost exprimate de către acei studenți care recunosc că nu au încercat să obțină finanțare prin câștigarea unei burse sau a unui grant, considerând că „nici n-are rost, parcă nu-i real”. Acest considerent a fost contrazis de alți studenți, în special, de cei care nu intenționează să plece, prin referiri la cazuri reale de obținere a acestor facilități.

Trendul migrației

¹²¹ Andreea Paul Vass. Migrația creierilor românești între risc și oportunitate. <http://www.revista22.ro/migratia-creierelor-romanesti-intre-risc-si-oportunitate-3436.html>.

¹²² Молдавские студенты в заграничных вузах. În: Молдавские Ведомости, 2009, 23 iunie.

Datele studiului au permis să fie evidențiată o anumită legătură între orientările migraționiste ale studenților ultimilor ani de studii și specialitatea de studii. Potențialul migraționist este centrat pe trei variabile: atitudinea studenților față de fenomenul migrației în general, predispunerea lor pentru emigrare din Republica Moldova și acceptarea migrației de muncă.

Indexul atitudinii față de migrație variază, în dependență de specialitate, de la 0,38 până la -0,27. În mod cel mai pozitiv privesc migrația studenții de la specialitățile administrație publică, antrenor/manager în securitatea personală, industrie alimentară, litere și limbi străine, economie, medicină, informatică și matematică, iar cel mai negativ – studenții de la radioelectronică și telecomunicații, industrie ușoară, sociologie, ingineria mediului, horticultură și vinificație.

Valorile indexului intențiilor emigraționiste depășesc cele ale atitudinii generale față de migrație și variază de la 0,49 până la -0,04. Cel mai înalt grad de predispunere spre emigrare din Moldova l-au demonstrat studenții de la specialitățile economie, medicină, construcții de mașini, jurnalism, administrație publică, științe politice, antrenor/manager în securitatea personală, iar la specialitățile radioelectronică și telecomunicații, ingineria mediului, horticultură și vinificație indexul planurilor migraționiste este foarte mic sau chiar negativ. Cât privește termenii de plecare din țară, practic, la toate specialitățile, cu excepția economiei, acei studenți care au planuri să emigreze din Moldova declară că sunt predispuși să plece nu acum, ci în viitor.

Indexul predisunerii spre migrație de muncă se încadrează în intervalul de la 0,46 până la -0,30, valorile lui fiind cu mult mai modeste decât cele ale atitudinii generale față de migrație și a probabilității de emigrare. Practic, la toate specialitățile ele nu depășesc nici chiar valoarea de 0,20 (cu excepția specialității antrenor/manager în securitatea personală). Cei mai predispuși spre migrație de muncă sunt studenții de la specialitățile antrenor/manager în securitatea personală, economie, litere/limbi străine, construcții de mașini, cadastru și construcții, informatică și matematică, iar în mod negativ apreciază probabilitatea migrației de muncă studenții de la horticultură și vinificație, zootehnie și biotehnologii, drept, ingineria mediului.

Datele cumulative ale cercetării demonstrează că principalele specialități de studii care sunt în cea mai mare măsură supuse riscului migrației sunt specialitățile „Antrenor-manager, management în securitatea personală”, „Economie, business, management”, „Administrație publică”, „Medicină generală”, „Litere, limbi străine”. Prima a arătat valorile superioare ale indexului în cazul tuturor variabilelor măsurate: atitudinea față de migrație, predispunerea emigraționistă și cea a migrației de muncă. Studenții de la celelalte specialități, care intră în topul orientărilor migraționiste cel mai mult susțin opțiunea emigrării din Republica Moldova (0,49 – 0,31), în timp ce atitudinea lor față de fenomenul migrației este puțin mai rezervată (0,38 – 0,27), iar aprecierea probabilității migrației de muncă fiind de câteva ori mai redusă (0,19 – 0,05).

Specialitățile cu cel mai redus grad de vulnerabilitate față de riscul migrației sunt „Radioelectronică și telecomunicații”, „Ingineria mediului”, „Horticultură, vinificație”, indexul predisunerii migraționiste a cărora este de valoare zero sau negativă. Conform datelor studiului, studenții de la aceste profiluri apreciază negativ atât fenomenul migrației în general, cât și perspectiva emigrării sau migrației de muncă, și deci nu reprezintă grupurile de risc din perspectiva fenomenului „exodului creierilor”.

Bibliografie

1. Activitatea instituțiilor de învățământ superior, la începutul anului de studii 2007/08. Notă informativă. – Chișinău, 2007. <http://www.statistica.md/doc.php?l=ro&idc=168&id=2330>.
2. Andreea Paul Vass. Migrația creierilor românești între risc și oportunitate. <http://www.revista22.ro/migratia-creierelor-romanesti-intre-risc-si-oportunitate-3436.html>.
3. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2007. – Chișinău: Statistica, 2007.
4. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2009. – Chișinău: Statistica, 2009.

5. Concepția politicii de stat pe termen mediu privind pregătirea specialiștilor cu studii secundare profesionale, medii speciale și superioare pentru economia națională a Republicii Moldova. Proiect elaborat de Institutul de Politici Publice. – Chișinău, 2007.
6. Dogaru R. Piața muncii, migrația internă și externă, exodul creierilor. – Chișinău, 2002.
7. Goțișan I. Tendințe și pronosticuri referitoare la piața muncii din Republica Moldova. – Chișinău, 2006.
8. Moșneaga V., Rusnac Gh., Țurcan V. Migrațiunea forței de muncă în Republica Moldova: cauze, tendințe, efecte. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). – N 1 (XXV), 2004.
9. Piața forței de muncă în Republica Moldova în 2007. Culegere statistică. – Chișinău: Statistica, 2007.
10. Piața forței de muncă în Republica Moldova în 2010. Culegere statistică. – Chișinău: Statistica, 2010.
11. Planul de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, N 187-188 din 17 octombrie 2008.
12. Rusnac Gh., Moșneaga V., Țurcan V. Republica Moldova: tineretul studios – actor activ al transformărilor socio-politice. – Chișinău, CEP USM, 2006.
13. Toderaș N. Procesul de armonizare a politicilor formării profesionale și ocupării din Republica Moldova cu cele ale statelor membre ale Uniunii Europene. – Chișinău, 2007.
14. Toderaș N. Statutul învățământului superior din Republica Moldova în viziunea guvernării și a societății civile. – București, 2005.
15. Леденева Л. И. Международная образовательная миграция как форма и предпосылка миграционной мобильности ученых. Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Экономический факультет. Центр по изучению проблем народонаселения.
16. Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). – Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 1999, Partea XII.
17. Овчинникова Е. «Потенциальная миграция» как начальная стадия миграционного процесса: анализ ситуации и изучение тенденций развития. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2002, Partea XVIII.
18. Руснак Г., Мошняга В., Цуркан В. Человеческий капитал как фактор адаптации в миграционной ситуации: молдавские мигранты с высшим образованием (по данным социологических опросов). // Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2007, N 4 (XXXIX).
19. Сака В., Ешану К. Динамика профессиональных интересов молодежи в переходном молдавском обществе. În: Moldoscopie (Probleme de analiza politica), 2002, Partea XVIII.
20. Сидоренко У., Коман А. «Утечка умов» в Республике Молдова. În: Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. Кишинёв: Молдавский Государственный Университет, 2000.

FENOMENUL MIGRAȚIEI ÎN VIZIUNEA STUDENȚILOR: ATITUDINI ȘI STRATEGII

*Valentin ȚURCAN,
Valeriu MOȘNEAGA,
Victor MORARU*

Percepția migrației: aspecte atitudinale

Actualmente, migrația forței de muncă se numără printre factorii principali care modelează evoluțiile economice, sociale și politice din Republica Moldova și, probabil, va rămâne la fel de importantă și în viitorul apropiat. În Republica Moldova, în prezent se manifestă anumite procese ce demonstrează un specific al fenomenului migrațional autohton, în special, întinerirea noilor valuri de emigranți. Unele studii care abordează problema migrației aduc dovezi empirice vizând înregistrarea noilor tendințele relevante în caracteristicile socio-economice ale migranților. Astfel, în perioada de la sfârșitul anilor '90 specialiștii în domeniu deosebesc trei valuri de migranți, în supoziția că persoanele care planifică să emigreze în viitorul apropiat și care reprezintă al treilea val de migrațiune tind să fie mai tinere și reprezintă niveluri înalte de educație (Tabelul 1).

Tabelul 1
Valurile migrației și situația socio-economică a migranților, în procente¹²³

Dinamica migraționistă		Valul 1	Valul 2		Valul 3
		Ancheta Forței de Muncă, 1999	Ancheta Forței de Muncă, 2005	Centrul de Investigații Sociologice și Marketing „CBS AXA”, 2006	Persoane ce intenționează să migreze
Total		27,95	31,82	34,56	34,45
Vârsta	Tineri (până la 30 ani)	65,98	49,4	37,34	44,31
Studii	Superioare	5,97	7,96	19,12	29,28

Fenomenul migrării însemnate a tineretului cu studii superioare, care transpare din datele aduse, este, de asemenea, determinat de faptul, că respectiva categorie este mai predispusă spre migrare permanentă, deci pierderile pentru țară ar putea fi ireparabile. Faptul că viitorii migranți reprezintă persoane cu studii superioare (29% din cei ce intenționează să plece, comparativ cu 9% din cei plecați în 2005) implică un risc mare de exod al creierilor¹²⁴.

Datele privind cota parte a potențialilor migranți în rândul studenților sunt extrem de importante. Deținând astfel de informații, în primul rând, se poate determina eficiența învățământului superior în asigurarea cu personal de înaltă calificare a economiei naționale a țării. În al doilea rând, putem identifica acele specialități care sunt cel mai mult expuse impactului negativ al migrației, „exodului creierelor”. În al treilea rând, astfel de informații permit de a lua măsuri pentru a garanta siguranța studenților care, în scurt timp, vor pune în aplicare planurile lor de migrație. „Deși relativ slab măsurate sau identificate, intențiile

¹²³ Matthias Lucke, Toman Omar Mahmoud, Pia Pinger. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova. – Chișinău: O.I.M., 2007, p.46. http://www.iom.md/materials/5_patterns_ro.pdf.

¹²⁴ Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni. Materialele Conferinței științifice internaționale. – Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, 2009 (Nova-Imprim SRL), p. 160.

de migrație circulatorie pot da informații foarte utile în legătură cu factorii sociali ai migrației, cu posibila configurație a strategiilor de migrație”¹²⁵.

În cadrul studiului realizat, cota parte a potențialilor migranți în rândul studenților a fost investigată din mai multe perspective. Pe de o parte, necesitatea unei astfel de abordări este condiționată, în primul rând, de complexitatea migrației ca fenomen multilateral, integrat social și cultural. Pe de altă parte, procesul de socializare a studenților în timpul studiilor universitare se caracterizează prin particularități care diferă de trăsăturile prezente în alte grupuri de tineri. Aceasta este o perioadă intermediară, când individul încă nu și-a încheiat pe deplin prima etapă de socializare și, în același timp, trece în a doua etapă de socializare. Prin urmare, au loc simultan ambele procese: socializarea și resocializarea. „Socializarea secundară modifică realitatea construită în cursul primei socializări, mai mult, pluralitatea „lumilor” face ca multiplele socializări secundare să se succedă sau să se suprapună, fiecare aducând transformări identității individuale. În anumite situații, se impun transformări totale (alternări) care necesită un proces de re-socializare”¹²⁶. Acest fapt creează dificultăți suplimentare și în orientările de migrație ale studenților. De asemenea, același motiv socio-psihologic condiționează continua mișcare și modificare a orientărilor de migrație ale studenților.

În acest context, este destul de reprezentativă atitudinea studenților față de fenomenul migrației în general. Conform rezultatelor sondajului național realizat în luna mai 2010 (eșantion – 1226 de studenți din șapte instituții de învățământ superior din Republica Moldova), reprezentările studenților privind migrația sunt destul de contradictorii: majoritatea studenților consideră, că fiecare popor trebuie să locuiască în patria lui istorică, iar migrațiile provoacă conflicte, însă, în același timp, recunosc că procesele migratorii sunt inevitabile. Mai mult decât atât, aproape 60% din reprezentanții tineretului studios sunt de acord cu afirmația precum că migrațiile fac lumea mai diversă și armonioasă, iar migrația de muncă, în special, ajută la rezolvarea problemelor țărilor recipiente. Cel mai redus indice de apreciere (0,14) se referă la opțiunea legată de efectele negative ale migrației de muncă pentru țara-donator (Tabelul 2).

Tabelul 2

Repartizarea răspunsurilor privind aprecierea migrației, în procente

În aprecierea migrației consider, că:	Da	Mai mult da	Mai mult nu	Nu	Greu de spus	Total	Index	Rang
Fiecare popor trebuie să locuiască în patria lui istorică	29,7	31,9	11,5	14,0	12,9	100,0	0,36	2
Migrațiile sunt inevitabile, însă ele provoacă conflicte	23,7	33,7	20,6	11,8	10,2	100,0	0,25	4
Migrațiile fac lumea mai diversă și armonioasă	26,4	27,2	21,7	13,5	11,2	100,0	0,18	5
Migrația de muncă ajută la rezolvarea problemelor țărilor recipiente	27,7	31,6	18,8	9,0	12,9	100,0	0,32	3
Migrația de muncă agravează situația în țările-donator	25,1	23,0	22,5	12,0	17,4	100,0	0,14	6
Înseși migrațiile nu duc la conflicte, conflictele sunt provocate de politicieni	32,3	27,4	13,1	8,8	18,4	100,0	0,38	1

¹²⁵ Dumitru Sandu. Migrația circulatorie ca strategie de viață. În: Sociologie românească. – 2000, Nr. 2, p. 11.

¹²⁶ Elizabeta Stănculescu. Teorii sociologice ale educației. – Iași: Polirom, 1997.

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da” și „Mai mult da”; (-) – „Nu” și „Mai mult nu”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Sondajele realizate¹²⁷ au permis evidențierea nivelului de importanță a patriei istorice pentru studenți, cât și atitudinea lor față de migrațiune ca fenomen și față de acele persoane care abandonează țara pentru a pleca în străinătate, fie la muncă, fie pentru trai permanent. Astfel, datele obținute demonstrează că majoritatea studenților sunt receptivi la un asemenea concept ca „patria strămoșilor”, indicele importanței constituind 0,49 în anii 2007-2008 și 0,61 în anul 2010 (Tabelul 3).

Tabelul 3

Repartizarea răspunsurilor privind importanța expresiei „patria strămoșilor”, în cazuri și procente

Pentru Dvs are vreo însemnătate expresia „patria strămoșilor”?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Da	516	61,9	62	74,7
Nu	108	13,0	11	13,3
Greu de spus	209	25,1	10	12,0
Total	833	100,0	83	100,0
Index	0,49		0,61	

Atitudinea tinerilor față de migrație ca fenomen este destul de rezervată: o privesc pozitiv mai puțin de o treime din respondenți, iar indicele variabilei are o valoare destul de modestă – 0,14 în 2007-2008 și 0,23 în 2010 (Tabelul 4).

Tabelul 4

Repartizarea răspunsurilor privind atitudinea față de migrație, în cazuri și procente

Ce atitudine aveți față de migrație în general?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Pozitivă	259	31,1	28	33,7
Negativă	145	17,4	9	10,8
Neutră	278	33,4	29	34,9
Greu de spus	96	18,1	17	20,6
Total	833	100	83	100
Index	0,14		0,23	

În cazul evaluării atitudinii studenților față de migrație și migranți se observă diferențe semnificative în perceperea de către respondenți a fiecărei din aceste categorii. Dacă atitudinea tinerilor față de acele persoane care pleacă temporar la muncă peste hotare este destul de loială (mai mult de jumătate din respondenți îi percep în mod pozitiv) (Tabelul 5), atunci oamenii care migrează cu scopul de a se stabili cu trai permanent în străinătate sunt priviți într-un mod mai rezervat, indicele variabilei respective constituind în acest caz în jur de 0,30 (Tabelul 6).

Tabelul 5

Repartizarea răspunsurilor privind atitudinea față de migranți de muncă, în cazuri și procente

¹²⁷ În măsurări cantitative la bază sunt, în special, rezultatele a două sondaje care reprezintă un studiu longitudinal: din anii 2007-2008 (eșantion – 833 studenți ai ultimilor ani de studii din principalele instituții de învățământ superior din țară) și din anul 2010.

Ce atitudine aveți față de acei oameni care pleacă temporar la muncă peste hotare?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Pozitivă	443	53,2	49	59,0
Negativă	30	3,6	2	2,4
Neutră	268	32,2	24	28,9
Greu de spus	92	11,0	8	9,7
Total	833	100	83	100
Index	0,50		0,57	

Cu toate acestea, de remarcat că studenții-absolvenți manifestă, în general, o atitudine favorabilă față de ambele categorii de migranți, ceea ce confirmă teza privind perceperea pozitivă de către tineretul studios atât a proceselor migraționiste, cât și a subiecților acestora. În același timp, trebuie să atenționăm numărul semnificativ din totalul respondenților (în jur de o treime), care nu au reprezentări bine formate în raport cu fenomenul în cauză.

Tabelul 6

Repartizarea răspunsurilor privind atitudinea față de emigranți, în cazuri și procente

Ce atitudine aveți față de acei oameni care pleacă în altă țară pe trai permanent?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Pozitivă	365	43,8	29	34,9
Negativă	78	9,4	5	6,0
Neutră	274	32,9	38	45,8
Greu de spus	116	13,9	11	13,3
Total	833	100	83	100
Index	0,34		0,29	

Nivelul de informare a studenților privind diferite forme de migrație

Studenții cunosc toate formele de migrație, deși gradul de familiarizare cu acestea este diferit (Tabelul 7). Gradul de cunoaștere indică două momente. Primul constă în faptul că rating-ul înalt al formei de migrație indică relevanța acesteia în societate. Al doilea sugerează un interes sporit al studenților pentru o anumită modalitate ce deține întâietate printre toate formele migrației enumerate în listă.

Tabelul 7

Repartizarea respondenților în funcție de nivelul de informare despre diferite forme de migrație, în procente

Migrația are mai multe forme. Despre ce forme ale migrației ați auzit Dvs? (indicați toate formele migrației cunoscute de Dvs)	2010		2007-2008	
	Rang	Procent	Rang	Procent
Emigrare	1	81,9	1	74,4
Imigrare	7	68,9	7	57,6
Repatriere	8	53,0	8	45,3
Migrație ilegală și ilegală de tranzit	2	77,1	2	67,2
Refugiați	6	69,9	5	63,3

Persoane deplasate interne	12	14,5	12	20,9
Deportare	3	78,3	3	66,4
Migrație comercială	11	28,9	11	28,9
Migrație de muncă	4-5	75,9	6	61,8
Migrație-business	9	42,2	9	40,7
Trafic de ființe umane	4-5	75,9	4	64,3
„Exodul creierilor”	10	36,1	10	35,1
Total		702,6		625,9

Notă: Aici și mai departe numărul total al procentajului depășește 100% din cauza, că întrebarea este cu alegerea multiplă.

Sondajele din anii 2007-2008 și 2010 arată că majoritatea respondenților sunt sensibili la conceptul de emigrare și, potrivit gradului de informare, în ambele sondaje această formă deține ferm primul loc: 74,4% (2007-2008) și 81,9% (2010). Acest fapt poate indica, indiscutabil, mai degrabă asupra intenției respondenților, decât să se refere la un comportament real. Oricum, comportamentul migraționist propriu-zis se profilează din actualitatea migrației forței de muncă în comparație cu alte forme: atenția studenților privind modalitatea respectivă de migrație demonstrează importanța ei în planificarea comportamentului tinerilor pe viitor.

Al doilea loc în ambele sondaje îl deține migrația de tranzit legală și ilegală: 67,2% (2007-2008) și 77,1% (2010). În această ordine de idei, pot fi constatate anumite cunoștințe vizând modurile de deplasare în cadrul procesului de migrare. Reieșind din datele acestor sondaje, se constată că studenții, dacă e cazul, sunt predispuși să folosească ambele modalități. Acest fapt, desigur, trebuie să fie luat în considerare, în primul rând, de structurile de stat și de organizațiile nonguvernamentale.

Al treilea loc îi revine deportării: 66,4% (2007-2008) și 78,3% (2010). În acest caz, poate fi evidențiată existența la studenți a unor motive de îngrijorare privind, în primul rând, efectele posibile ale mobilității migraționiste ilegale.

Orientările valorice și mobilitatea migratoare

Importanța orientărilor valorice pentru organizarea ciclului de viață al tinerilor, mai ales, după ce au obținut studii superioare și au pășit în viața “matură”, nu are nevoie de vreo justificare suplimentară. La această etapă, orientările valorice, apărute în perioada anterioară a ciclului de viață, încep să influențeze cele mai importante decizii în viața persoanei. Din acest motiv, este important de a determina importanța orientărilor valorice și intențiilor de migrație ale studenților în momentul în care “se confruntă” două orientări opuse. Pe de o parte, orientarea spre o viață cotidiană stabilă și, pe de altă parte, necesitatea de a efectua deplasări socio-spațiale pentru realizarea valorilor prioritare (Tabelul 8).

Tabelul 8

Valorile prioritare în viziunile tineretului studios, în cazuri și procente

Ce lucru din cele prezentate mai jos Vi-l doriți cel mai mult în viață? (alegeți nu mai mult de trei variante)	Rang	Frecvența	Procentul de răspunsuri	Procentul de cazuri
Să fiu asigurat(ă) din punct de vedere material, să trăiesc bine	1	457	18.5	54.9
Să mă realizez pe plan profesional, să fac carieră	5	352	14.3	42.3
Să fiu fericit(ă), iubit(ă), dragoste, liniște sufletească	3	377	15.3	45.3
Să întemeiez o familie, căsnicie fericită	2	426	17.3	51.1
Să învăț, să-mi termin studiile, să obțin o calificare, o profesie	6	154	6.2	18.5

Să plec din țară	9	58	2.4	7.0
Să fiu sănătos(oasă)	4	364	14.8	43.7
Să am casă proprie	7	134	5.4	16.1
Să am un loc de muncă	8	105	4.3	12.6
Greu de spus	10	38	1.5	4.6
Total		2465	100.0	295,9

Cele trei valori principale ce caracterizează mentalitatea studenților absolvenți sunt cele care se referă la bunăstarea materială – “să fiu asigurat(ă) din punct de vedere material, sa trăiesc bine” – 54,9% și întemeierea unei familii – “să întemeiez o familie, căsnicie fericită” – 51,1%. Cu alte cuvinte, ambele tipuri de valori prioritare presupun finalizarea perioadei de “căutare” a sensului vieții și acceptarea valorilor tradiționale pentru perioada de vârstă medie sau “adultă”. Acest lucru este de înțeles, deoarece încheierea studiilor coincide cu terminarea perioadei „pregătitoare” a vieții tânărului. În acest context, devine clară plasarea pe ultimul loc a valorilor ce caracterizează deplasarea spațială (“să plec din țară”), care a fost selectată de un număr relativ mic de respondenți – 7,0%. Viața de familie stabilă și fericită nu predispuie la deplasări spațiale permanente. Acest fapt e constatat de tineri deja la această etapă a ciclului lor de viață.

În același timp, realizarea scopului dorit adesea necesită unele sacrificii sau, cel puțin, îndeplinirea anumitor cerințe. Aceste cerințe, la început, ar putea fi contrare împlinirii dorințelor prioritare, dar fără îndeplinirea lor, în general, este imposibilă realizarea dorințelor. Realitatea cotidiană percepută de studenți este următoarea: salariile mici în țară nu permit realizarea dorințelor, atât privind bunăstarea materială, cât și o viață de familie fericită și stabilă. Din datele sondajelor se constată că dezacordul rezultat este soluționat de tineri prin optarea lor în favoarea deplasărilor migratorii.

Orientările valorice ale studenților în dependență de sex arată, pe de o parte, caracterul asemănător al viziunilor sociale generale. Astfel, între reprezentanții ambelor genuri nu există diferențe în orientarea de bază privind bunăstarea materială: 56,1% bărbați și 55,7% femei. De asemenea, există o diferență mică în orientarea de realizare în plan profesional, respectiv: 42,5% și 43,4%. Pe de altă parte, există și anumite deosebiri. De exemplu, studenții demonstrează o preocupare în mod tradițional masculină, precum „grijă pentru casa”, la o scară ceva mai mare decât studentele (17,4% și 15,6% corespunzător), iar studentele, într-o măsură mai mare decât studenții, sunt orientate spre constituirea unei familii (50,9% și 53,7%).

În același timp, se profilează că tinerele sunt mai mult predispuse spre deplasări migratoare decât tinerii: respectiv, 8,0% și 6,3% (Tabelul 9).

Tabelul 9

Valorile prioritare în viziunile tineretului studios în funcție de sex, în procente

Ce lucru din cele prezentate mai jos Vi-l doriți cel mai mult în viață? (alegeți nu mai mult de trei variante)	Sex	
	M	F
Să fiu asigurat(ă) din punct de vedere material, să trăiesc bine	56.1	55.7
Să mă realizez pe plan profesional, să fac carieră	42.5	43.4
Să fiu fericit(ă), iubit(ă), dragoste, liniște sufletească	47.4	45.7
Să întemeiez o familie, căsnicie fericită	50.9	53.7
Să învăț, să-mi termin studiile, să obțin o calificare, o profesie	16.0	20.1
Să plec din țară	6.3	8.0
Să fiu sănătos(oasă)	47.7	42.6
Să am casă proprie	17.4	15.6
Să am un loc de muncă	15.3	11.5
Greu de spus	2.8	2.5
Total	302.4	298.8

Un interes aparte în acest context prezintă o asemenea orientare valorică ca autorealizarea. Dorința de autorealizare la vârstă majoratului este una dintre cele mai importante orientări vitale. Reieșind din aceasta, se poate de presupus că potențiala migrație, într-o mare măsură, poate fi asociată cu o posibilitate semnificativă de autorealizare. Probabilitatea unei astfel de ipoteze este susținută de faptul că ideea de autorealizare pentru această perioadă de vârstă poate fi cea mai importantă și vitală orientare din viața studenților. Astfel, din cele 17 cele mai importante valori, autorealizarea ca valoare este plasată pe locul șapte din șaptesprezece propuse pentru estimare (14,3%) (Tabelul 10).

Tabelul 10

Distribuția valorilor după gradul de importanță, în cazuri și procente

Care din valorile prezentate mai jos sunt cele mai importante pentru Dvs.? (<i>alegeți nu mai mult de trei cele mai importante pentru Dvs. variante</i>)	Rang	Numărul de alegeri, total	Procentul de răspunsuri	Procentul de cazuri
Sănătate	1	1039	29.1	84,7
Securitate	10	60	1.7	4,9
Fericire	3	445	12.5	36,3
Succes	4	235	6.6	19,2
Familie	2	797	22.3	65,0
Putere	13	49	1.4	4,0
Bogăție	9	96	2.7	7,8
Libertate	5	225	6.3	18,4
Autorealizare	7	175	4.9	14,3
Glorie	17	7	0.2	0,6
Bunăstare	8	124	3.5	10,1
Confort	15	23	0.6	1,9
Studii	6	177	5.0	14,4
Autosacrificare	16	9	0.3	0,7
Arta	12	27	0.8	2,2
Patriotism	14	25	0.7	2,0
Munca	11	58	1.6	4,7
Total		3571	100.0	292.0

Relația dintre orientarea spre autorealizare și potențiala migrație a fost analizată recurgând la următoarea întrebare: “Cum credeți unde ați putea să Vă realizați într-o măsură mai mare?” (Tabelul 11).

Tabelul 11

Regiunea în care, după opinia studenților, ei ar avea mai multe posibilități de autorealizare, în cazuri și procente

Cum credeți unde ați putea să Vă realizați într-o măsură mai mare? (<i>o singură variantă de răspuns</i>)	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
În localitatea unde Dvs V-ați născut sau unde locuiți (adică într-un anumit oraș sau sat)	67	8.0	1	1.2
În regiunea în care Dvs V-ați născut sau unde locuiți	43	5.2	6	7.2
În Republica Moldova (adică independent de o anumită	165	19.8	14	16.9

localitate sau regiune)				
În Europa de Est (adică independent de țară, însă anume în această regiune)	65	7.8	4	4.8
În Europa de Vest (adică independent de țară, însă anume în această regiune)	127	15.2	17	20.5
În țările din Orient (adică independent de țară, însă anume în această regiune)	16	1.9	1	1.2
În Asia (adică independent de țară, însă anume în această regiune)	8	1.0	-	-
Pe glob în general (adică independent de vreo țară sau regiune)	141	16.9	21	25.3
Greu de spus	201	24.2	19	22.9
Total	833	100.0	83	100.0

Dacă pentru autorealizare va fi necesară plecarea din țară (și această posibilitate există, fără îndoială), mai mult de jumătate din studenții care învață în instituțiile de învățământ superior vor deveni migranți. 33,0% cred că se pot realiza în țară (8,0% în localitatea unde s-au născut sau unde locuiesc, adică, într-un anumit oraș sau sat; 5,2% în regiunea în care s-au născut sau unde locuiesc și 15,2% în Republica Moldova, în general, adică, fără a avea în vedere o anumită localitate sau regiune). Această tendință, probabil, este tipică pentru toate țările postsocialiste. De exemplu, în România, numai 21% din tineri consideră că ei s-ar putea realiza în propria lor țară mai degrabă, decât în alte țări¹²⁸.

Un număr semnificativ mai mare de respondenți, și anume, 42,8%, cred că au o probabilitate mai mare de autorealizare în afara țării. Este deosebit de important faptul că 15,2% din acest număr consideră o asemenea zonă Europa de Vest, Europa de Est (7,8%) și chiar Asia (1%). Dacă opțiunea „Pe glob în general (adică, independent de vreo țară sau regiune)” implică, într-adevăr, o orientare spre oricare altă țară, numai nu cea de baștină, atunci tendința de a căuta o zonă de autorealizare în afara hotarelor Republicii Moldova este foarte semnificativă pentru tinerii din această țară.

După cum se observă, o parte semnificativă de studenți este pregătită pentru deplasări migratorii, cu scopul de a realiza ceea ce este prioritar în prezent. Gradul de predispunere spre realizarea valorilor prioritare ale studenților poate fi apreciat după capacitatea lor de încălcare a unor anumite norme general acceptate în vederea atingerii obiectivelor proprii (Tabelul 12).

Tabelul 12

Predispunerea spre încălcarea normelor general acceptate pentru realizarea valorilor prioritare, în cazuri și procente

Ce ați putea face din cele enumerate mai jos pentru a obține ceea ce doriți cel mai mult în viață? (puteți alege mai multe variante de răspuns)	Rang	Frecvența	Procentul de răspunsuri	Procentul de cazuri
Să treceți frontiera ilegal	7	57	3.7	6.9
Să nu țineți cont de nici o regulă	4	90	5.9	10.8
Să Vă căsătoriți cu o persoană pe care nu o iubiți	6	72	4.7	8.7
Să spuneți minciuni	5	85	5.6	10.2
Să Vă despărțiți pentru o perioadă mai lungă de părinți / frați / surori	3	196	12.9	23.6

¹²⁸ Probleme actuale ale populației tinere din România. Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse, Direcția programe și strategii, forță de muncă. Observatorul național al ocupării și formării profesionale a forței de muncă. Raport. – București, Mai 2007.

Să Vă renunțați definitiv la persoana cea mai dragă	8	20	1.3	2.4
Să Vă schimbați locul de trai	1	387	25.4	46.6
Să Vă schimbați cetățenia	2	313	20.6	37.7
Greu de spus		303	19.9	36.5
Total		1523	100.0	183.3

Aproape jumătate din studenții intervievați sunt gata “de a schimba locul de trai” – 46,6%, “de a schimba cetățenia” – 37,7%, “de a se despărți pentru o perioadă mai lungă de părinți/ frați/ surori” – 23,6%. Interes sporit pentru condițiile de organizare a deplasărilor migratorii prezintă faptul, că o anumită parte din respondenți este gata să încalce atât legile, cât și normele etice pentru atingerea obiectivelor prioritare. Astfel, 10,8% sunt gata “să nu țină cont de nici o regulă”, 6,9% “să treacă frontiera ilegal”, 8,7% sunt gata “să se căsătorească cu o persoană pe care nu o iubesc”, 2,4% “să renunțe definitiv la persoana cea mai dragă” și 10,2% “să spună minciuni”. Predispoziția unor potențiali migranți la infracțiuni și nerespectarea normelor etice în viitor poate crea probabilitatea unor situații criminogene.

Distribuția valorilor variabilei analizate în funcție de sex demonstrează, că nu există diferențe semnificative în predispunerea studenților și studentelor spre încălcarea normelor general acceptate în vederea obținerii valorilor prioritare. Cu toate acestea, fetele se prezintă mai hotărâte din punctul de vedere al unor asemenea acțiuni potențiale ca despărțirea de persoane apropiate și schimbarea locului de trai, iar băieții – în trecerea ilegală a frontierei și spunerea minciunilor. Însă, este necesar de accentuat aici că diferențele date sunt unele minore și pot corespunde mărimii marjei de eroare (Tabelul 13).

Tabelul 13

Predispunerea spre încălcarea normelor general acceptate pentru realizarea valorilor prioritare în funcție de gen, în cazuri și procente

Ce ați putea face din cele enumerate mai jos pentru a obține ceea ce doriți cel mai mult în viață? (puteți alege mai multe variante de răspuns)	Sex	
	M	F
Să treceți frontiera ilegal	9.1	5.5
Să nu țineți cont de nici o regulă	11.2	10.7
Să Vă căsătoriți cu o persoană pe care nu o iubiți	7.7	9.7
Să spuneți minciuni	12.6	9.2
Să Vă despărțiți pentru o perioadă mai lungă de părinți / frați / surori	22.7	25.5
Să Vă renunțați definitiv la persoana cea mai dragă	2.8	2.5
Să Vă schimbați locul de trai	46.5	50.3
Să Vă schimbați cetățenia	39.9	38.6
Greu de spus	36.4	33.9
Total	188.9	185.9

Strategii migraționiste

- *Scenariul migrației potențiale peste 10 ani*

Ca orice fenomen social, migrația, în aspect temporal, suportă schimbări semnificative. În studiul nostru, transformările migraționiste sunt importante în următorul context: statutul de student este un fenomen limitat în timp. Urmare a studiilor superioare este obținerea unui statut social nou și, drept consecință, apariția unor eventuale planuri de migrare. O parte din date despre astfel de modificări sunt reținute din răspunsurile la următoarea întrebare: “Unde și în ce calitate Vă vedeți peste 10 ani?” (Tabelul 14).

Tabelul 14

Repartizarea răspunsurilor privind locul presupus de reședință peste 10 ani, în cazuri și procente

Unde și în ce calitate Vă vedeți peste 10 ani?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Permanent locuiesc și lucrez în Moldova	229	27.5	21	25.3
Permanent locuiesc și lucrez în străinătate	121	14.5	20	24.1
Combin traiul în Moldova și lucrul în străinătate	181	21.7	20	24.1
Combin traiul în străinătate și lucrul în Moldova	27	3.2	2	2.4
Altceva	39	4.8	0	0
Greu de spus	236	28.3	20	24.1
Total	833	100.0	83	100.0

Strategia migrației și conduitei profesionale (pentru 27,5% și 25,3% de respondenți după rezultatele a două sondaje) este reședința permanentă și locul de muncă în Republica Moldova. Sunt predispuși să îmbine reședința permanentă în Moldova cu posibilitatea de a lucra temporar peste hotare – 14,5% și 24,1%, ceea ce implică, respectiv, migrația temporară. Astfel, de la 14,5% la 24,1% din respondenți nu asociază strategia lor de mobilitate și profesională pe termen lung cu Republica Moldova, ca un loc de aplicare a cunoștințelor profesionale și, într-o formă sau alta, se văd trăindu-și viața peste hotarele ei. Este semnificativ fapt că o parte din studenți (3,2%), optează pentru tipul colonist de migrație potențială. Acest grup include studenți care proiectează să locuiască în străinătate și să muncească în Republica Moldova!

Conform datelor studiului calitativ (focus-grup), majoritatea studenților se văd peste 10 ani în Moldova (chiar în localitatea de origine sau în primul rând acolo, și nu în capitală), implicați în diferite domenii de activitate, mai mult conform specialității obținute. Mai mulți studenți exprimă ambiții și așteptări la „funcții cele mai înalte”, dorind să fie mândri de realizările proprii (parlamentul, guvernul, consilii locale, primării¹²⁹), însă admit și funcții inferioare, cum ar fi „simplă secretară cu studii superioare și cu un venit bun, fiind realizată din punct de vedere material, locuință, familie cu copii”. Unii, având experiență în careva domenii, de exemplu, turismul, vor să continue pe viitor activitatea în sfera respectivă care i-a provocat interesul și care este solicitată în Moldova, sau la o întreprindere ca manageri pentru a acumula o anumită experiență în vederea inițierii unei afaceri proprii. Majoritatea din ei sunt de părerea că cel mai principal lucru este dorința de a lucra, care permite de a ajunge la ceva mai bun. Astfel de studenți, hotărâți în intenția de a-și aranja viața în țara de origine amintesc unele maxime, principii de viață, care redau acest spirit activ în mod imperativ: „Fii cel mai bun, oricine ai fi”, „Luptă și o să obții ceea ce dorești”, „Fă și vei avea”, „Încet, dar sigur”, „Viitorul depinde doar de noi”, „Să nu spui niciodată nu, pentru că dacă vrei mult, atunci se va îndeplini”, „Ceea ce poți face azi, nu lăsa pentru mâine”, „Gândește bine și apoi pornește-te”, „Cunoaște și aplică în sens nu numai teoretic, dar să realizezi ceva și practic”.

Există și categoria de studenți care nu au reprezentări clare despre propriul viitor, limitându-se la unele considerații de ordin general, cum ar fi tendința sinceră de a trăi mai bine în țara de origine. Oricum, aceștia ei se văd în viitor cu o familie frumoasă, cu un loc de trai decent („cred că tot o să fie bine, așa cum îmi doresc”), fapt pentru care conștientizează că ar trebui să se străduie să facă tot posibilul și să realizeze aceste obiective, recurgând, în răspunsuri la maxime ca: „Fiecare spre ce tinde, în final aceea și va obține”, „Bate și ți se va deschide”.

¹²⁹ Funcțiile date corelează cu specialitatea de studii a studenților intervievați, și anume „Politologie” și „Administrare Publică”.

Acei studenți care au planuri de a se stabili definitiv în străinătate, se văd peste zece ani „unde departe”, cu toate că recunosc că vor fi nevoiți să treacă peste multe greutăți, însă sunt gata să le înfrunte. Tendința dată corelează cu maxima preferată de ei – „Prin greutăți spre stele”.

Destul de relevantă este compararea intențiilor de migrare ale studenților din Republica Moldova și Federația Rusă, având în vedere condițiile socio-economice postsovietice, în mare parte, comune. Comparând strategia migrației și conduitei profesionale a studenților din Republica Moldova și Rusia s-au constatat atât similitudini, cât și diferențe. Astfel, 21,7% din absolvenții instituțiilor de învățământ superior moldovenești planifică peste zece ani să îmbine traiul în Moldova și lucrul în străinătate, în timp ce în cazul studenților ruși acest indice constituie 59%. Aceasta înseamnă că grupul de migrație temporară în Republica Moldova este de aproape trei ori mai mic decât în Rusia. Emigrarea potențială a absolvenților din Moldova este puțin mai mare decât a celor din Rusia: 14% față de 10,0%. Cei care-și doresc să trăiască permanent și să lucreze în țara de baștină constituie 27,5% în Moldova și 25% în Rusia. “Astfel, marea majoritate nu agreează Rusia ca un loc de aplicare a cunoștințelor lor profesionale și intenționează să-și construiască viitorul în străinătate. Aceasta, desigur, constituie un model sau un “vis”, care nu este realizat de toți. Cu toate acestea, astfel de orientări sunt foarte simptomatice”¹³⁰. Experții insistă asupra constatării că migrația absolvenților instituțiilor de învățământ superior în străinătate constituie o pierdere pentru știința rusă.

- *Scenariul potențialei migrări după absolvire*

Dacă strategia conduitei profesionale și migraționiste a studenților pe termen lung se determină în cadrul a două opțiuni de bază – cea legată de traiul și activitatea de muncă în Moldova și, în celălalt caz, în străinătate, atunci, analizând planurile tinerilor pe viitorul apropiat (după absolvirea universității), se conturează predominarea evidentă a orientării absolvenților spre integrarea profesională pe piața autohtonă de muncă. 43,0% de respondenți în 2007-2008 și 38,6% în 2010 intenționează să lucreze conform specialității avute. Pe de altă parte, de remarcat că potențiala migrare imediat după terminarea studiilor în țară, în mare parte, se formează din insuficiența de orientare profesională eficientă a studenților. Astfel, 5,2% (2007-2008) și 7,2% (2010) dintre absolvenți intenționează să lucreze în alt domeniu decât cel studiat la universitate. Profesia dobândită în timpul studiilor nu apare utilă pentru antrenarea ulterioară pe piața muncii. În același timp, unii studenți, indiferent de motive, nu sunt mulțumiți de studiile în țară și intenționează să-și continue studiile în străinătate (1,1% și 4,8%). Astfel, scenariul de potențială migrare după absolvire include două tipuri de migrație: migrație de învățământ (5,3% în 2007-2008) și migrația forței de muncă 10,5% (2010) (Tabelul 15).

Tabelul 15

Repartizarea răspunsurilor privind planurile după absolvirea universității, în cazuri și procente

Ce intenționați să faceți după absolvirea universității?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Să lucrez după specialitate	358	43	32	38.6
Să lucrez după altă specialitate	43	5.2	6	7.2
Să fac pentru a doua oară studii superioare	25	3,0	-	-
Să fac studii la masterat și să lucrez în Moldova	66	7.9	16	19.3

¹³⁰ Леденева Л., Некипелова Е. Миграция выпускников вузов за рубеж - потеря для российской науки. În: Человек и труд. - 2003. - N 5.

Să-mi continui studiile în străinătate	35	4.2	6	7.2
Să-mi continui studiile în străinătate și apoi să mă întorc în Moldova și să lucrez aici	9	1.1	4	4.8
Să plec la lucru peste hotare	88	10.5	6	7.2
Altceva	76	9.4	1	1.2
Greu de spus	133	15.7	12	14.5
Total	833	100	83	100.0

- *Scenariul potențialei migrații în cazul neangajării la muncă după specialitate*

Conform rezultatelor mai multor cercetări sociologice, doar 20% din absolvenții instituțiilor de învățământ superior obțin un loc de muncă conform calificărilor din actele de studii¹³¹. În acest context, este important să evidențiem strategia profesionist-migrațională a absolvenților în cazul neangajării acestora potrivit specialității (Tabelul 16).

Tabelul 16

Repartizarea răspunsurilor privind planurile în cazul neangajării după specialitate, în cazuri și procente

Dacă nu veți putea găsi un loc de muncă după specialitate primită la universitate, ce veți fi predispus să întreprindeți?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Voi deveni șomer și voi aștepta lucru după specialitate	26	3,1	5	6,0
Voi pleca în altă regiune a țării în căutarea unui loc de muncă	78	9,4	7	8,4
Voi pleca în altă țară în căutarea unui loc de muncă	420	51,4	46	55,4
Voi intra la studii în altă universitate la altă specialitate	34	4,1	6	7,2
Voi primi altă specializare	121	13,7	9	10,8
Altceva	2	0,2		
Am altă specialitate, voi lucra după ea	5	0,6	1	1,3
Mă voi descurca, mă voi angaja și voi face ce pot, voi găsi orice lucru, voi deschide o întreprindere; orice lucru este bun, dacă este bine plătit	32	3,8	6	7,2
Voi activa temporar într-un alt domeniu, apoi voi căuta și voi găsi pe specialitate	12	1,4	1	1,3
Voi accepta un serviciu cu cerințe similare specialității deținute	4	0,5	2	2,4
Voi pleca la studii în altă țară	2	0,2	-	-
Depinde de posibilitățile după absolvirea universității	6	0,7	-	-
Mă voi strădui să găsesc de lucru după specialitate	1	0,1	-	-
Voi fi complet decepționat	7	0,8	-	-
Deja lucrez pe profesie	1	0,1	-	-
Nu știu, nu m-am gândit la aceasta	82	9,9	-	-
Total	833	100	83	100

Notă: Opțiunile urmate după varianta „Altceva” au fost formulate de respondenți.

¹³¹ Concepția politicii de stat pe termen mediu privind pregătirea specialiștilor cu studii secundare profesionale, medii speciale și superioare pentru economia națională a Republicii Moldova. Proiect elaborat de Institutul de Politici Publice. – Chișinău, 2007, http://www.almamater.md/cgi/jump.cgi?DB=Article&view=File_ro&ID=2435, p.12.

Datele studiului realizat dezvăluie un tablou cu adevărat alarmant: mai mult de jumătate din tineri sunt predispuși pentru plecarea la muncă în străinătate în cazul lipsei unui loc de muncă conform calificării obținute în Republica Moldova, iar 9,4% în 2007-2008 și 8,4% în 2010 se orientează spre migrațiune internă (opțiunea „Voi pleca în altă regiune a țării în căutarea unui loc de muncă”). Aproape 18% preferă varianta recalificării prin obținerea unei alte specializări și 3-6% sunt gata să devină șomeri în așteptarea unui loc de muncă în conformitate cu specialitatea deținută.

Perspectivile migrației în percepția studenților

Întrucât în Republica Moldova în ultimii ani se înregistrează tendința de intensificare a mobilității migratorii a tinerilor cu nivelul înalt de capital uman, se agravează pericolul „exodului de creieri” și efectelor dezastruoase ale acestuia, cu atât mai mult, că respectiva categorie a populației este predispusă spre migrație permanentizată. În același timp, reprezentările studenților privind migrația sunt destul de contradictorii: majoritatea studenților sunt receptivi la un asemenea concept ca „patria strămoșilor”, au o atitudine destul de rezervată față de fenomenul migrației în general și consideră că fiecare popor trebuie să locuiască în patria lui istorică, iar migrațiile provoacă conflicte, însă, în același timp, recunosc că acestea sunt inevitabile și chiar necesare. Un alt aspect în caracterului controversat al viziunilor studenților privind migrația este atitudinea lor față de diferite categorii de migranți din Republica Moldova: cei de muncă sunt priviți cu mult mai pozitiv decât cei care aleg calea emigrării. Situația dată este cu atât mai paradoxală, cu cât respondenții nu se orientează spre migrația de muncă, ci o aprobă în cazul celorlalte persoane, percepend-o, evident, ca un lucru neplăcut, dar necesar, pe când dezaprobarea emigranților este asociată cu intențiile proprii ale tinerilor spre emigrare. Interesul lor față de această formă de migrație se confirmă, inclusiv, prin nivelul de cunoaștere a diferitor tipuri de migrațiune, dintre care emigrarea a ocupat poziția întâi în topul respectiv.

Însă realizarea intențiilor migraționiste cere filtrarea acestora prin reprezentările studentului vizând valorile prioritare de viață, acestea trebuie să fie conjugate cu planuri de migrare, în cazul în care va fi luată decizia de a părăsi țara de baștină. Cea mai susținută valoare este cea legată de asigurarea materială, aceasta fiind una care ar putea, cu mare probabilitate, să favorizeze migrația persoanei. Însă, în același timp, studenții, și mai ales studentele, exprimă aspirații puternice pentru întemeierea familiei, aceasta fiind puțin compatibilă cu deplasări spațiale permanente. Astfel, se constată că din perspectiva valorilor există cele care sunt în stare atât să favorizeze, cât și să defavorizeze decizia privind migrațiune.

O însemnătate aparte revine unei asemenea valori ca autorealizare, îndeplinirea căreia este asociată cu potențiala migrație la aproape jumătate de studenți. Așadar, se constată că o parte semnificativă de studenți este pregătită pentru deplasări migratorii, cu scopul de a realiza ceea ce este prioritar în prezent, chiar dacă pentru aceasta va fi nevoie de încălcarea unor norme general acceptate.

Aproape o pătrime din studenți nu asociază strategia lor migraționistă și profesională pe termen lung cu Republica Moldova, ca un loc de aplicare a cunoștințelor profesionale și, într-o formă sau alta, se văd trăindu-și viața peste hotarele ei. Analiza strategiilor de scurtă durată demonstrează însă, că rata potențialilor migranți ar putea să fie cu mult mai mare - în cazul în care absolvenții nu vor putea să se angajeze la muncă potrivit specialității avute, mai mult de jumătate din tineri sunt predispuși spre plecarea în străinătate.

Așadar, studenții percep migrația ca un rău necesar. Migrația nu este o valoare semnificativă pentru studenți, însă ar putea fi un mijloc eficient în obținerea altor valori, importante pentru tineri. Anume o asemenea calitate instrumentală a migrației modelează atitudinea față de fenomenul respectiv și înseși strategiile de comportament migrațional în cadrul grupului social studiat.

Bibliografie

1. Andronic V. Tranziții biografice și redefiniri identitare în experiența de migrație. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
2. Concepția politicii de stat pe termen mediu privind pregătirea specialiștilor cu studii secundare profesionale, medii speciale și superioare pentru economia națională a Republicii Moldova. Proiect elaborat de Institutul de Politici Publice. – Chișinău, 2007, http://www.almamater.md/cgi/jump.cgi?DB=Article&view=File_ro&ID=2435.
3. Gorban A., Țurcan V. Orientările migraționiste ale studenților: aspecte motivaționale. – Moldoscopie (Probleme de analiză politică). / Coord. V. Moșneaga. – 2007, Nr. 4 (XXXIX).
4. Lucke Matthias, Toman Omar Mahmoud, Pinger Pia. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova. – Chișinău: O.I.M., 2007. http://www.iom.md/materials/5_patterns_ro.pdf.
5. Probleme actuale ale populației tinere din România. Ministerul Muncii, Familiei și Egalității șe Șanse, Direcția programe și strategii. Forță de muncă. Observatorul Național al ocupării și formării profesionale a forței de muncă. Raport. – București, 2007, Mai.
6. Nedelcu M. Instrumentalizarea spațiilor virtuale. Noi strategii de reproducere și conversie a capitalurilor în situație de migrație. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
7. Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni. Materialele Conferinței științifice internaționale. – Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, 2009.
8. Rusnac Gh., Moșneaga V., Țurcan V. Republica Moldova: tineretul studios – actor activ al transformărilor socio-politice. – Chișinău: CEP USM, 2006.
9. Sandu D. Migrația circulatorie ca strategia de viață. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
10. Sandu D. Premise pentru o teorie a fluxurilor de migrație. În: Viitorul social, 1979, Nr. 4.
11. Sandu D., Gordon F. De Jong. Migration in Market and Democracy Transition: Migration Intentions and Behavior in Romania. În: Population Research and Policy Review 1996, Nr. 15(5/6), pp. 437-457.
12. Sandu D., Radu C., Constantinescu M., Ciobanu O. A Country Report on Romanian migration abroad: Stocks and Flows After 1989. Multicultural Center Prague, 2004, November. [www.migrationonline.cz, http://aa.ecn.cz/img_upload/f76c21488a048c95bc0a5f12dece153/RomanianMigrationAbroad.pdf](http://aa.ecn.cz/img_upload/f76c21488a048c95bc0a5f12dece153/RomanianMigrationAbroad.pdf).
13. Мошняга В., Турко Т. Отношение молдавского населения к международной миграции и мигрантам (по результатам социологических исследований). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, Nr. 4 (XXXV).
14. Леденева Л., Некипелова Е. Миграция выпускников вузов за рубеж - потеря для российской науки. În: Человек и труд. - 2003. – N 5.
15. Рыбаковский Л. Л. Миграционный потенциал. Понятие и критерии оценки. În: Социс, 2009, Nr. 2.
16. Цуркан В., Руснак Г., Мошняга В. Формирование социальных ожиданий и их влияние на миграционные ориентации выпускников в процессе получения высшего образования (опыт социологического исследования). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2009, Nr. 4 (XLVII).

TINERETUL STUDIOS ȘI EXPERIENȚA MIGRAȚIONISTĂ

Valentin ȚURCAN

Mobilitatea migraționistă a părinților și studenților în perioada premergătoare studiilor universitare

Contingentul studenților, raportat la procesul de migrație, inițial se divizează în două grupuri: cei ai căror părinți s-au născut în Republica Moldova (79,9%), și cei ai căror părinți s-au născut în afara țării (12,5%). Este evident, că în primul grup, generația părinților formează la copii orientarea pentru o viață permanentă în spațiul unde s-au născut. Orientarea primară a părinților la o reședință permanentă, stabilă, nu exclude însă că în viitor, sub influența condițiilor socio-economice, s-ar putea să se schimbe spre o orientare de migrare. Astfel, noua orientare spațială intră în conflict cu orientarea primară, deja stabilită în procesul de socializare. Ca urmare, procesul de suprapunere a noii orientări migraționiste pe una deja existentă, privind reproducerea stabilității spațiale, face dificilă luarea deciziei de a migra. Rezultatele studiului realizat confirmă ipoteza privind existența corelației între locul de naștere a părinților studenților (în Republica Moldova sau în afara ei) și nivelul predispoziției migraționiste a tinerilor (tabelul 1).

Tabelul 1

Distribuția potențialilor migranți în funcție de locul de naștere a părinților, în procente

Părinții Dvs s-au născut în Moldova?	Atitudine pozitivă față de migrație	Index	Potențiali migranți de muncă	Index	Potențiali emigranți	Index
Da	30,5	0,11	15,3	0,10	53,6	0,32
Nu (inclusiv unul dintre părinți născut în afara Moldovei)	46,2	0,37	18,3	0,18	57,0	0,35

O analiză mai detaliată a repartizării răspunsurilor studenților în funcție de țara de naștere a părinților lor demonstrează existența unui impact considerabil al provenienței părinților din mai multe țări străine asupra planurilor migraționiste ale respondenților (Tabelul 2).

Tabelul 2

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de țara de naștere a părinților, în procente

Părinții Dvs s-au născut în...?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						Total	Index
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus			
În Rusia	10.3	51.2	12.8	2,6	23.1	100.0	0,46	
În Ucraina	12.5	46.4	21.4	1,8	17.9	100.0	0,36	
În România	0.0	50.0	50.0	0.0	0.0	100.0	0	
Altă țară	28.6	57.1	14.3	0.0	0.0	100.0	0,71	

Prezența unui nivel ridicat al intențiilor migraționiste ale studenților este condiționată, în mare măsură, de nașterea părinților în afara Republicii Moldova. De exemplu, printre studenți ai căror părinți s-au născut în Rusia, ar emigra cât mai repede posibil – 10,3%, în viitor – 51,3% (în total 51,6%), și doar 12,8% nu au avut niciodată asemenea planuri. O situație similară se constată în privința intențiilor de

emigrare ale studenților ai căror părinți s-au născut în Ucraina și în România. Studenții, care s-au născut în alte țări, demonstrează o intenție unanimă de a emigra din Republica Moldova.

Un interes aparte prezintă acea categorie de studenți care declară că „s-au răzgândit să migreze”. Printre motivele schimbării intențiilor lor migraționiste se evidențiază următoarele: „daca nu reușesc în Moldova, atunci plec”, „speranța moare ultima, sper la îmbunătățirea situației”, „am găsit de lucru în Moldova”, „am format deja familie aici”, „e mai bine în țara mea”. Cauzele renunțării la planurile de migrare la studenții, părinții cărora s-au născut în Moldova, și la cei, ai căror părinți provin din alte state, sunt aproximativ identice și sunt legate de aspectele socio-economice și socio-psihologice ale vieții din Republica Moldova, însă numai respondenții din prima categorie au apelat la motive de patriotism („e mai bine în țara mea”). În acest context este evident că predispunerea migraționistă a persoanelor, părinții cărora au fost născuți în Moldova, poate fi și este atenuată (cum o demonstrează datele studiului) de factorul atașamentului față de țara de origine, cultivat în familie în cadrul socializării primare. Aceasta însă nu înseamnă că o asemenea persoană nu va migra, cu o anumită probabilitate, ci numai faptul că, în cazul deciziei de a pleca din țară, individul în cauză va fi nevoit să o filtreze prin sentimente de afecțiune față de patrie, ceea ce, cu siguranță, va contracara decisiv migrația unui anumit procent din acest grup. Tinerii, ai căror părinți s-au născut în afara Moldovei, nu sunt atât de influențați de un asemenea factor de reținere și, astfel, se află din start în condițiile ce favorizează migrația din acest punct de vedere.

Părinții din cel de-al doilea grup au avut, cel puțin o dată, o experiență de migrație. Experiența acumulată de părinți, în mare parte, va contribui, în cadrul socializării primare, la formarea la copii a unei orientări de migrare personală în viitor. Astfel, în contingentul studenților se formează o structură a migrației de generații. În viitor, acest tip de migrație se va suprapune pe o nouă structură de migrație care este în curs de dezvoltare, în contextul celei de a doua generații – migrația copiilor. Respectiv, prezența migrației de familie valorifică potențialul de migrație pentru cea de-a doua generație – copiii. Cu atât mai mult că o parte din generația copiilor dețin deja „factori personali activi de migrație” – nașterea în afara Republicii Moldova. Astfel, cota studenților care s-au născut în afara Republicii Moldova constituie 4,7%.

Analiza datelor privind corelația potențialului de migrare cu locul de naștere a respondenților evidențiază o valoare mai redusă a indexului predisunerii migraționiste la studenții care nu s-au născut în Moldova. În același timp, se poate de observat că aceasta se datorează, în mare parte, unui procent mai mare (mai mult de o treime) a acelor tineri, născuți în afara Moldovei, care nu au reușit să ia o anumită decizie privind migrațiunea (Tabelul 3).

Tabelul 3

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de locul de naștere, în procente

V-ați născut în Republica Moldova?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus	Total	Index
Da	12,7	41,4	19,5	2,4	24,0	100,0	0,32
Nu	12,8	30,8	20,5	0	35,9	100,0	0,23

Practic, lista țărilor din care au venit respondenții, se prezintă în felul următor: Rusia – 33,3%; Ucraina – 25,6%; România – 7,7% și alte țări – 17,9%. Cum se observă din datele prezentate mai jos (tabelul 4), nașterea într-o altă țară influențează intens intențiile de migrare ale studenților; spre exemplu, pentru cei născuți în Rusia – 38,5% și în „alte țări” – 57,2%. Într-o măsură mai mică, dar suficient de intens, se constată intenții de migrare în rândul studenților născuți în Ucraina și România, respectiv 30,0% și 33,3%.

Tabelul 4

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de țara de naștere, în procente

V-ați născut în...?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus	Total	Index
În Rusia	15.4	23.1	23.1	0	38.5	100.0	0,15
În Ucraina	10.0	20.0	40.0	0	30.0	100.0	-0,10
În România	0.0	33.3	66.7	0	0	100.0	-0,33
Altă țară	15.4	30.8	15.4	0	38.5	100.0	0,31

Din totalul studenților, născuți în afara Republicii Moldova, au venit în țară mai puțin de un an în urmă – 11,1%; 1-5 ani – 20,4%; 6-10 ani – 16,7%; 11-15 ani – 7,4% și mai mult de 15 ani – 11,1%. Din datele prezentate se constată că generația de copii deține propria sa experiență a mișcărilor migraționiste. În majoritatea cazurilor, acumularea experienței de migrație a copiilor de migranți revine perioadei inițiale de socializare primară, și anume, până la cinci-șase ani, restul experienței se acumulează în perioada medie de socializare primară. Cel mai înalt grad al predisunerii migraționiste se constată la acei studenți care au venit în Moldova la vârsta de peste 15 ani sau locuiesc aici numai 1-5 ani (66,7% și 83,4% de respondenți cu intenții de emigrare din categoriile respective) (Tabelele 5, 6).

Tabelul 5

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de momentul de venire în Republica Moldova, în procente

Dacă nu ați născut aici, în ce an ați venit în Republica Moldova?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus	Total	Index
Până la un an	16,7	29,2	20,8	0	33,3	100.0	0,25
1-5 ani	0	45,5	36,4	0	18,1	100.0	0,09
6-10 ani	22,2	11,1	22,2	0	44,5	100.0	0,11
11-15 ani	25,0	25,0	25,0	0	25,0	100.0	0,25
Mai mult de 15 ani	16,7	50,0	0	0	33,3	100.0	0,67

Tabelul 6

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de durata de aflare în Republica Moldova, în procente

Cât timp Dvs locuiți deja în Moldova?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus	Total	Index
De la naștere	11,4	41,6	20,7	2,5	23,8	100.0	0,30
Mai mult de 15 ani	22,4	39,5	14,5	1,3	22,4	100.0	0,46
11-15 ani	33,3	16,7	16,7	0	33,3	100.0	0,33
6-10 ani	16,7	16,7	0	0	66,7	100.0	0,33

1-5 ani	16,7	66,7	16,7	0	0	100.0	0,67
---------	------	------	------	---	---	-------	------

Cota parte de migranți în familiile studenților este și mai impresionantă, dacă se include în mobilitatea de migrație și strămutarea internă. Astfel, la întrebarea “Dvs (sau părinții Dvs) ați schimbat pe parcursul vieții domiciliul?” au răspuns afirmativ - 39,6%. Faptul acesta indică un nivel ridicat al migrației interne în rândul studenților și familiilor lor. Cu toate acestea, datele studiului nu confirmă ipoteza privind impactul experienței de strămutare internă asupra predispoziției pentru mișcările migraționiste externe (tabelul 7). Însă în acest caz nu trebuie de neglijat faptul că schimbarea domiciliului nu presupune neapărat migrarea internă a persoanei în alte localități sau regiuni ale țării, deși contribuie, în orice caz, la acumularea experienței de circulație în spațiu.

Tabelul 7

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de experiența de migrație internă, în procente

Dvs (sau părinții Dvs) ați schimbat pe parcursul vieții domiciliul?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						Total	Index
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus			
Da	13,0	38,8	20,6	3,4	24,2	100.0	0,28	
Nu	12,8	43,6	18,3	1,4	23,9	100.0	0,37	

Studenții care locuiesc departe de instituția de învățământ, reieșind din această caracteristică, pot fi incluși în procesul de migrație internă. Stabilirea în localitatea dislocării instituției de învățământ superior pentru unii studenți, de multe ori, este prima, dar deloc nu ultima, experiență de migrație (tabelul 8).

Tabelul 8

Distribuția respondenților în funcție de durata domicilierei lor în localitatea respectivă, în cazuri și procente

Câți ani locuiți în localitatea respectivă?	Frecvența	Procent
Până la un an	146	11.9
De la 1 la 5 ani	267	21.8
Mai mult de 5 ani	765	62.4
Nu-i răspuns	48	3.9
Total	1226	100.0

Notă: datele sondajului național din anul 2010 pe eșantionul de 1226 de studenți.

După cum se observă din datele prezentate în tabelul de sus, numărul studenților din Republica Moldova, cu reședința în localitatea, unde a fost efectuat sondajul, până la cinci ani constituie 33,7%, peste cinci ani – 62,4%. Astfel, fiecare al treilea student este inclus în procesul migrației interne de învățământ.

Un nivel ridicat al migrației interne de învățământ este constatat în municipiul Chișinău – 37,3%, unde se află numeroase instituții de învățământ superior ce oferă o gamă largă de specialități și atrag studenți din întreaga țară, fapt ce presupune un volum mai mare al migrației interne (tabelul 9).

Tabelul 9

Distribuția respondenților în funcție de durata șederii lor în orașul unde se află instituția de învățământ superior, în procente

Orașul în care se află instituția de învățământ superior	Câți ani locuiți în localitatea respectivă?			
	Până la un an	De la 1 la 5	Mai mult de	Total

		ani	5 ani	
Chișinău	12.4	24.9	62.7	100.0
Bălți	14.6	13.9	71.5	100.0
Taraclia	16.7	10.0	73.3	100.0
Comrat	2.4	9.8	87.8	100.0

Instituțiile de învățământ superior din orașele Bălți, Comrat, Taraclia au un caracter regional, oferind formarea specialiștilor pentru propria regiune. Firește, această situație se referă la studenții din localitate care locuiesc în apropierea instituției de învățământ. Migrația de învățământ, în acest caz, include un număr minim de studenți, în comparație cu capitala, Chișinău.

Astfel, se poate conchide că intențiile de migrare ale studenților sunt intens influențate atât de experiența de migrație părinților, cât și de propria experiență, parțial moștenită și dobândită într-o perioadă scurtă de timp.

Multifuncționalitatea mobilității migraționiste a studenților în străinătate

- *Dinamica și tipurile deplasărilor migratorii externe ale studenților*

Migrația studenților în timpul studiilor este o formă de mobilitate migraționistă care are atât valoare socială, cât și individuală. În aspect social, studenții sunt incluși într-un context socio-cultural mai larg, contribuind astfel la extinderea contactelor sociale și culturale ale societății în ansamblu. La nivel individual, studenții rezolvă mai multe probleme actuale: a) soluționează probleme de ordin financiar, b) extind experiența socială de comunicare cu alte culturi; c) acumulează experiență de mobilitate migraționistă, utilizată după absolvirea instituției de învățământ superior.

Deplasările studenților din Republica Moldova în străinătate pe termen scurt (de la câteva zile la câteva luni) devin din ce în ce mai frecvente și răspândite. În ultimii 20 de ani, călătoriile de agrement, seminarele, excursiile în țările străine ș. a. au devenit o trăsătură caracteristică a vieții studentului de astăzi. Mai mulți autori constată că în ultimii ani se observă „creșterea mobilității internaționale a studenților”¹³². În Republica Moldova dimensiunile acestui proces pot fi apreciate prin răspunsurile studenților în raport cu experiența lor de călătorii în străinătate (Tabelul 10).

Tabelul 10

Distribuția respondenților în funcție de participarea lor la deplasările migratorii în perioada de studii, în cazuri și procente

Ați călătorit în străinătate în ultimii 5 ani?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procente	Frecvența	Procente
Da	420	50.4	55	66.3
Nu	338	40.6	24	28.9
Greu de spus	75	9.0	4	4.8
Total	833	100.0	83	100.0

După cum se observă, jumătate dintre respondenți (50,4%) în sondajul din 2007-2008 și mai mult de jumătate în 2010 (66,3%), destul de clar semnaleză prezența unor astfel de călătorii în afara țării. Numărul semnificativ de deplasări sugerează că acestea au devenit un lucru obișnuit în viața de zi cu zi a studenților din Moldova. E inutil de amintit că pentru generațiile anterioare așa ceva era imposibil. Pentru studenții de

¹³² Bleahu A. Fenomenul migrației externe în rândul tinerilor din România. În: Calitatea Vieții. București, 2004, Nr. 3-4, pp. 303-315.

				alegeri	răspunsuri	de cazuri
SUA	37	8	8	53	7.4	12.6
Turcia	4	5	5	14	2.0	3.3
Germania	8	4	4	16	2.2	3.8
Italia	6	5	1	12	1.7	2.9
Egipt		1	2	3	0.4	0.7
Emiratele Arabe	1	1		2	0.3	0.5
Belgia			2	2	0.3	0.5
Franța	9	4	1	14	2.0	3.3
Europa		1		1	0.1	0.2
Spania	3	1	2	6	0.8	1.4
Rusia	79	19	17	115	16.1	27.4
Grecia	3	5		8	1.1	1.9
Ungaria		2	1	3	0.4	0.7
Cipru	1	1		2	0.3	0.5
Croația	1			1	0.1	0.2
Polonia	2	2	2	6	0.8	1.4
Norvegia		1		1	0.1	0.2
Letonia			1	1	0.1	0.2
Serbia		1	1	2	0.3	0.5
Irlanda		1		1	0.1	0.2
Finlanda	1	1		2	0.3	0.5
Suedia		1	1	2	0.3	0.5
Ucraina	158	79	14	251	35.2	59.8
Anglia	1	2	1	4	0.6	1.0
Cehoslovacia	1			1	0.1	0.2
Bosnia		1		1	0.1	0.2
Macedonia			1	1	0.1	0.2
Tunisia	1			1	0.1	0.2
Siria	2			2	0.3	0.5
Israel		1	1	2	0.3	0.5
Canada		1		1	0.1	0.2
Liban			1	1	0.1	0.2
România	85	49	8	142	19.9	33.8
China	1			1	0.1	0.2
Elveția	1		1	2	0.3	0.5
Madagascar			1	1	0.1	0.2
Brazilia	1			1	0.1	0.2
Estonia		1		1	0.1	0.2
Japonia	1			1	0.1	0.2
Kazahstan		1		1	0.1	0.2
Belorus	1	4	4	9	1.3	2.1
Bulgaria	6	6	5	17	2.4	4.0
Olanda	3			3	0.4	0.7
Portugalia		2		2	0.3	0.5
Total	417	211	85	713	100.0	169.2

Durata deplasărilor externe se repartizează după cum urmează: în mediul studentesc predomină tipul de migrație pe termen scurt de la o zi până la 1 an (60,0%). Urmează durata de 1-5 ani (31,10%). Pe locul al treilea se situează durata de la 6 ani și mai mult (8,8%) (Tabelul 13). În ultimii cinci ani, studenților, de asemenea, le este caracteristică remigrarea (migrația repetată).

Tabelul 13

Durata călătoriilor în străinătate în timpul studiilor, în cazuri și procente

Durata călătoriei	1 alegere	2 alegere	3 alegere	Total pe 3 alegeri	Procentul de răspunsuri	Procentul de cazuri
1-10 zile	120	107	36	263	39.6	62.6
11-20 zile	91	33	12	136	20.5	32.4
21-30 zile	51	36	11	98	14.8	23.3
60 zile	35	6	1	42	6.3	10.0
61-90 zile	34	7	8	49	7.4	11.7
4-11 luni	30	9	8	47	7.1	11.2
1 an	8	0	0	8	1.2	1.9
2 ani	2	2	0	4	0.6	1.0
3 ani	1	0	0	1	0.2	0.2
4 ani	5	0	0	5	0.8	1.2
5 ani	6	0	0	6	0.9	1.4
Mai mult	3	1	1	5	0.8	1.2
Total	386	201	77	664	100.0	158.1

Dintre cei care au fost în străinătate în ultimii 5 ani, o parte au fost plecați o singură dată – 29,0%, de două ori – 50,6%, de trei ori – 20,4%.

- *Corelația dintre experiența de mobilitate spațială și intenții migraționiste*

Datele studiului confirmă ipoteza precum că contactele migraționiste spațiale ale studenților moldoveni contribuie la formarea în acest grup a orientărilor migraționiste mai intense, comparativ cu acei studenți care nu se angajează în astfel de contacte (Tabelul 14). Astfel, în cadrul grupului de studenți care pe parcursul studiilor se deplasează permanent în străinătate, numărul doritorilor de a pleca cât mai repede posibil este de 15,2%, în timp ce în grupul care nu practică astfel de deplasări cota respectivă constituie doar 9,5%. Cu toate acestea, de remarcat faptul că, în viitor, există o tendință de egalizare a planurilor de migrare. Planurile de emigrare în viitor în cele două grupuri sunt practic identice, respectiv, 42,1% și 42,3%.

Tabelul 14

Distribuția potențialilor emigranți în funcție de deplasări migratoare în perioada studiilor, în procente

Ați călătorit în străinătate în ultimii 5 ani?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?					Total	Index
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus		
Da	15.2	42.1	19.0	1.4	21.0	100.0	0,37

Nu	9.5	42.3	22.8	0.3	23.7	100.0	0,29
----	-----	------	------	-----	------	-------	------

Desigur, mișcările spațiale externe ale studenților în timpul studiilor nu neapărat contribuie la formarea unei orientări migraționiste (19,0%) sau chiar au un impact negativ asupra acestor planuri (1,4%). O asemenea situație nu trebuie să fie exclusă. Mai mult decât atât, studenții care călătoresc în străinătate acumulează experiență nu doar pozitivă, dar și negativă. Tocmai experiența negativă dobândită formează ulterior o atitudine negativă față de migrație și, corespunzător, generează la studenți mai multă simpatie pentru propriile valori și mod de viață. Cu toate acestea, o legătură între aceste două variabile, desigur, există. Acest fapt se observă din datele acumulate.

Predispunerea migraționistă a studenților cu experiența deplasărilor migratorii, la fel, se prezintă ca una mai înaltă față de acei respondenți care nu au călătorit în străinătate în ultimii cinci ani. 17,1% de reprezentanți ai primei categorii declară că au o intenție fermă de a pleca peste hotare la muncă după terminarea studiilor, în timp ce în rândul tinerilor ce nu au reușit să acumuleze experiența migratoare de tip extern valoarea acestui indice este de 13,0. În același timp, este semnificativă cota acelor studenți din a doua categorie care nu au o poziție bine definită în acest sens, și anume 30,5% față de 22,9% din primul grup (tabelul 15).

Tabelul 15

Distribuția potențialilor migranți de muncă în funcție de deplasările migratorii în perioada studiilor, în procente

Ați călătorit în străinătate în ultimii 5 ani?	Ce atitudine aveți față de probabilitatea plecării Dvs în străinătate la muncă?							
	Nici într-un caz	Depinde de posibilitățile de autorealizare la noi în țară	Depinde de faptul dacă vor fi posibilități bune în străinătate	Încă n-am luat decizia da sau nu	Da, am o intenție fermă de a pleca după finisarea studiilor	Nu m-am gândit la aceasta	Greu de spus	Total
Da	4,3	31,2	24,5	9,8	17,1	5,5	7,6	100
Nu	5,0	26,9	24,6	14,5	13,0	8,6	7,4	100

Experiența de migrație a studenților sporește nivelul de informare despre țara în care urmează să migreze. Studenții, care au vizitat alte țări în ultimii 5 ani, demonstrează o cunoaștere de două ori mai bună a țării de emigrare prin aprecierea “foarte bine”, comparativ cu cei ce nu au ieșit din țară: respectiv 21,9% și 10,6%. În grupul de migranți informați despre țara de migrație sunt și alte evaluări: “bine” (58,0% și 56,8%), mai puțini cu varianta “greu de spus” (18,2% și 28,6%), “rău” (1,9% și 3,0%) și “foarte rău” (0% și 0,5%) (Tabelul 16).

Tabelul 16

Distribuția nivelului de informare despre țara de emigrare în funcție de deplasările migratorii în perioada studiilor, în procente

Ați călătorit în străinătate în ultimii 5 ani?	În ce măsură sunteți informat(ă) despre acea țară unde intenționați să emigrați?					
	Foarte bine	Bine	Greu de spus	Rău	Foarte rău	Total

Da	21.9	58.0	18.2	1.9	0.0	100
Nu	10.6	56.8	28.6	3.0	0.5	100

Consecințele potențiale și reale ale mobilității migraționiste a studenților

Mobilitatea migraționistă a studenților în forma migrației externe de muncă este unul din cei mai importanți factori în formarea orientărilor migraționiste la studenți. Potrivit studiilor din 2010 și 2007-2008, în perioada studiilor la universitate au lucrat în străinătate de la 12,8% până la 14,5% de studenți (Tabelul 17).

Tabelul 17

Distribuția respondenților în funcție de experiența migrației de muncă în străinătate, în cazuri și procente

Dvs ați lucrat în străinătate?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procentul	Frecvența	Procentul
Da	106	12.8	12	14.5
Nu	725	87.2	68	85.5
Total	831	100.0	80	100.0

Astfel, poate fi constatat că migrația forței de muncă antrenează, practic, fiecare al zecilea student. Comparativ cu migrația forței de muncă din generația mai în vârstă, această cifră este mult mai mică (Tabelul 18).

Tabelul 18

Distribuția locuitorilor Republicii Moldova în funcție de experiența migrației de muncă în străinătate, în procente¹³³

Ați lucrat vreodată în străinătate?	Anii (2008-2009)		
	Octombrie 2008	Noiembrie 2009	Iulie 2009
Da	26.3	26.8	30.1
Nu	73.2	73.2	69.3
NR	0.5	1.0	0.6
Total	100	100	100

Potrivit sondajelor pe eșantionul național al țării, cota parte a locuitorilor care au lucrat în străinătate în 2008 și 2009 a variat de la 26,3% la 30,1%. După cum se observă, în rândul populației țării, în general, migrația forței de muncă este aproape de două ori mai mare decât în rândul studenților. Această diferență are mai multe explicații. Evident, este faptul că pentru majoritatea studenților munca în străinătate nu este mijlocul principal de asigurare materială a nivelului lor de trai. Este clar că în rândul populației adulte situația este diametral opusă.

Ca urmare a muncii în străinătate în cadrul acestui grup are loc reevaluarea situației din Republica Moldova. Mai întâi de toate, se reevaluează situația social-economică din Moldova (Tabelul 19).

Tabelul 19

¹³³ Calculat în baza datelor Barometrelor de opinie publică din diferiți ani.

Evaluarea situației social-economice din Moldova în viziunea studenților, cu și fără experiență de muncă în străinătate, în cazuri și procente

Dvs ați lucrat în străinătate? (2007-2008)	Cum ați aprecia în general situația social-economică din Moldova?					Total
	Foarte bună	Bună	Rea	Foarte rea	Greu de spus	
Da, am lucrat	10,4	46,2	20,8	7,5	15,1	100,0
Nu, nu am lucrat	7,0	54,1	15,0	4,3	19,6	100,0

Cum se observă, estimarea după toți parametrii în ambele grupuri, și anume a studenților ce au muncit în străinătate și a celor ce n-au această experiență, diferă destul de mult. Astfel, evaluarea pozitivă a situației socio-economice din țară, în grupul studenților care au lucrat în străinătate, are valori numerice mai mici decât în grupul studenților ce n-au lucrat în străinătate (10,4% și 7,0%, 46,2% și 54,1% corespunzător). În schimb, estimările negative au valoare numerică mai mare în grupul de studenți cu experiență de muncă în străinătate (respectiv 20,8% și 15,0%, 15,1% și 19,6%) .

Astfel, datele cercetării arată că munca în străinătate a studenților în timpul studiilor universitare, contribuie la o evaluare mai critică a țării de baștină și a economiei ei, precum și orientarea ulterioară de a munci în străinătate.

Predispozițiile migraționiste ale studenților

Experiența migratoare proprie, cât și cea a membrilor familiei, influențează considerabil predispunerea migraționistă a studenților. Prezența unui nivel ridicat al intențiilor migraționiste ale studenților este condiționată, în mare măsură, de nașterea părinților în afara Republicii Moldova. Experiența acumulată de părinți, în mare parte, va contribui, în cadrul socializării primare, la formarea la copii a unei orientări de migrare personală în viitor. Astfel, în contingentul studenților se formează o structură a migrației de generații. În viitor, acest tip de migrație se va suprapune pe o nouă structură de migrație, ce este în curs de dezvoltare, în contextul celei de a doua generații – migrația copiilor. Intențiile de migrare ale studenților sunt intens influențate și de propria experiență, parțial moștenită și dobândită într-o perioadă scurtă de timp.

La etapa actuală de dezvoltare socio-economică, la studenții din Republica Moldova se constată o varietate extrem de largă de contacte migraționiste spațiale. Corelarea tipurilor de mișcări spațiale ale studenților în timpul studiilor arată că la această etapă deplasările migraționiste nu au o valoare semnificativă. Această mobilitate spațială poate influența în mod indirect orientările de migrare și emigrare. Familiarizarea cu cultura și modul de viață al țării, stabilirea de relații noi ș.a. pot determina ulterior planurile de migrare și emigrare. Astfel, putem spune că, chiar și în timpul studiilor, studenții din Republica Moldova sunt implicați destul de activ în procesele de migrație.

Predispunerea migraționistă a studenților cu experiența deplasărilor migratorii, la fel, se prezintă ca una mai înaltă față de acei respondenți, care nu au călătorit în străinătate în ultimii cinci ani. Datele cercetării arată că munca în străinătate a studenților în timpul studiilor universitare, contribuie la o evaluare mai critică a țării de baștină și a economiei ei, precum și la orientarea ulterioară de a munci în străinătate.

Bibliografie

1. Andronic V. Tranziții biografice și redefiniri identitare în experiența de migrație. În: Sfera Politicii. – 2009. – Nr.137.
2. Bleahu A. Fenomenul migrației externe în rândul tinerilor din România. În: Calitatea vieții. – 2004. – Nr. 3-4.

3. Matei C., Mâtcu M., Sainsus V. et al. Situația demografică, utilizarea resurselor de forță de muncă și migrația populației în spațiul rural din Republica Moldova. – Chișinău: ASEM, 2009.
4. Moșneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. / UNESCO, USM, “Dialog Intercultural”, “CAPTES”. Vol. I, II. – Iași, 2006.
5. Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni. Materialele Conferinței științifice internaționale cu prilejul aniversării a 15-a de la adoptarea Programului de Acțiune al Conferinței Internaționale pentru Populație și Dezvoltare (Cairo, 1994): 15-16 oct. 2009, Chișinău / col. red.: Gheorghe Paladi, Olga Gagauz, Mariana Buciuceanu-Vrabie. – Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, 2009.
6. Rotariu T., Mezei E. Asupra unor aspecte ale migrației interne recente din România. În: Sociologie Românească, 1999, Nr. 3.
7. Sandu D. Migrația ca experiența comunitar-regională. În: Spațiul social al tranziției. – Iași: Polirom, 1999.
8. Sandu D. Migrația circulatorie ca strategia de viață. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
9. Sandu D. Premise pentru o teorie a fluxurilor de migrație. În: Viitorul social, 1979, Nr. 4.
10. Sandu D. Restructurarea migrației interne în România. În: Academica, 1996, iulie.
11. Sandu D., Gordon F. De Jong. Migration in Market and Democracy Transition: Migration Intentions and Behavior in Romania. În: Population Research and Policy Review, 1996, Nr. 15 (5/6), pp. 437-457.
12. Рыбаковский Л. Л. Миграционный потенциал. Понятие и критерии оценки. În: Социс, 2009, Nr. 2.

MIGRAȚIA POTENȚIALĂ A STUDENȚILOR: ASPECTE SOCIO-ECONOMICE

Ana GORBAN

Situația socio-economică din Republica Moldova în viziunea studenților ultimilor ani de studii

Orice tip de migrațiune reprezintă un produs social, o reflectare a schimbărilor ce au loc în societate. Fluxurile migraționiste sunt alimentate continuu, în primul rând, de situația socio-economică nefastă din republică, de însăși sărăcia tranzițională. Schimbările politice și economice care au avut loc în Republica Moldova precum și în alte țări aflate în perioada de tranziție, au afectat procesul de muncă și au condus la deteriorarea veniturilor populației: scăderea salariului, polarizarea veniturilor, inflația, rata mare de șomaj, lipsa unui loc de muncă bine plătit și conform specialității, lipsa de informație despre plasarea în câmpul muncii, lipsa locurilor de muncă pentru tinerii specialiști. Astfel, sărăcia a generat multiple probleme, inclusiv un exod masiv al populației economice active peste hotarele țării, Republica Moldova devenind o societate migrantă, unde modificările în structura veniturilor și posibilităților de angajare la muncă generează o circulație masivă a populației apte de muncă, și nu neapărat doar a șomerilor.

Sondajele de opinie realizate în ultimul timp demonstrează că sărăcia ocupă, în mod tradițional, primul loc printre acele lucruri cu care se confruntă cel mai mulț populația autohtonă. Astfel, pe parcursul ultimilor nouă ani cota respondenților care sunt îngrijorați de nivelul lor extrem de jos de trai este la nivelul 50-60%. După sărăcie urmează problema prețurilor și cea a șomajului, ceea ce confirmă prioritatea problemelor de ordin socio-economic în societatea noastră. În acest context, prezintă interes cercetările efectuate de „CBS AXA”, specificul cărora rezidă în divizarea respondenților în trei mari categorii: respondenți cu experiență proprie de migrație, respondenți din gospodărie cu membri migranți și respondenți din gospodărie fără experiență proprie de migrație. Rezultatele sondajului s-au dovedit a fi destul de semnificative: migranții pun un mai mare accent pe șomaj, inducând concluzia că acesta ar fi unul din factorii de bază care i-a impus să recurgă la emigrare, dar și criza economică este menționată de fiecare al zecilea migrant. În același timp, migranții sunt mai puțin frustrați de prețuri/inflație și salarii mici, probleme care mai puțin îi privesc decât pe persoanele care nu muncesc peste hotare, migranții dispunând de un raport venituri/costul vieții mai favorabil.

Nivelul mediu al veniturilor populației este, de asemenea, extrem de departe de situația unei clase medii în accepțiunea clasică a noțiunii date. Formula satisfacției cetățenilor țării noastre pare a fi următoarea: „dacă avem bani de la salariu la salariu, înseamnă că trăim bine”. Aici trebuie să constatăm că în perioada anilor 2000-2001 cota celor care în cadrul sondajelor de opinie declarau că nu pot să-și asigure nici strictul necesar era majoritară și oscila la nivelul 40-50%. În ultimii ani, cei mai numeroși sunt acei respondenți, veniturile cărora reușesc să le acopere strictul necesar (42,8% după Barometrul de Opinie Publică din noiembrie 2009), în paralel crescând cota acelor care pot să-și permită cumpărarea unor mărfuri scumpe (de la 2% în anul 2000 până la aproape 7% în 2009). Cu toate că aceste fluctuații semnaleză anumite tendințe pozitive în problema îmbunătățirii nivelului de trai, ele nu schimbă cardinal tabloul socio-economic al republicii, populația căreia rămâne în continuare săracă.

Criza financiar-economică globală actuală a agravat încă și mai mult situația socio-economică din republică. Populația percepe riscurile crizei mai întâi de toate din perspectiva propriului nivel de trai, în special prin creșterea prețurilor și a șomajului. Sondajele de opinie din anul 2009 au demonstrat că în condițiile crizei potențialul migrațional a devenit încă și mai înalt: astfel, aproape fiecare al treilea respondent s-a arătat predispus spre căutarea unui loc de muncă peste hotare sau a declarat că nu știe ce să întreprindă în această situație. Criza a afectat nivelul veniturilor populației: fiecare a doua gospodărie (53,8%) a raportat reducerea veniturilor, ceea ce îi determină să facă economii în consumul de produse de primă necesitate (43,9%), să consume din economiile realizate anterior.

Odată ce în Republica Moldova nu se observă premise serioase pentru redresarea situației socio-economice, se poate presupune că dimensiunile proceselor migraționiste din republică vor rămâne cel puțin

la același nivel în viitorul apropiat, iar stagnarea sau agravarea stării actuale de lucruri va provoca intensificarea proporțională a refluxului capitalului uman din țară. Înregistrarea și evaluarea oportună a stării și tendințelor actuale în cadrul proceselor de migrațiune pune obiectivul urmăririi dinamicii „exodului creierilor” și, în special, a dependenței acestui proces de factorul socio-economic, prin dezvăluirea și analiza intențiilor migraționiste ale studenților ultimilor ani de studii (în perspectivă, principalul potențial intelectual al țării) (Tabelul 1).

Tabelul 1

Distribuția respondenților în funcție de aprecierea generală a situației social-economice din Moldova, în cazuri și procente

Cum ați aprecia în general situația social-economică din Moldova?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Foarte bună	5	0,6	4	4,8
Bună	74	8,9	6	7,2
Rea	419	50,3	48	57,8
Foarte rea	241	28,9	16	19,3
Greu de spus	94	11,3	9	10,9
Index		-0,70		-0,65
Total	833	100	83	100

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-),$$

unde (+) – „Foarte bună” și „Bună”; (-) – „Foarte rea” și „Rea”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

În aprecierea generală a situației socio-economice din Republica Moldova de către studenți s-a constatat un nivel extrem de jos al indicelui variabilei în cauză: -0,70 și -0,65 în anii 2007-2008 și 2010 corespunzător. Majoritatea absolută a studenților clasifică starea de lucruri din societatea moldovenească ca una „rea” și „foarte rea” cu o anumită îmbunătățire a valorilor indicelui în anul 2010 în comparație cu 2007-2008.

Evaluarea prospectivă a dinamicii proceselor socio-economice din RM a relevat un grad destul de semnificativ de optimism exprimat de studenți privitor la viitorul țării: 40-50% din respondenți cred că lucrurile se vor îmbunătăți, iar 10-20% consideră că nu se va schimba nimic (Tabelul 2).

Tabelul 2

Distribuția respondenților în funcție de aprecierea posibilelor schimbări în situația social-economică din Moldova, în cazuri și procente

Independent de faptul cum ați aprecia în general situația social-economică din Republica Moldova, cum credeți în viitorul apropiat în această direcție nu se va schimba nimic, se va schimba spre bine sau se va schimba spre rău?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Se va îmbunătăți considerabil	29	3,5	10	12,0
Se va îmbunătăți într-o anumită măsură	330	39,6	31	37,3
Nu se va schimba nimic	206	24,7	12	14,5
Se va înrăutăți într-o anumită măsură	62	7,4	5	6,0
Se va înrăutăți considerabil	50	6,0	6	7,2

Greu de spus	156	18,7	19	23,0
Index		0,30		0,36
Total	833	100	83	100

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-),$$

unde (+) – „Se va îmbunătăți considerabil” și „Se va îmbunătăți într-o anumită măsură”; (-) – „Se va înrăutăți într-o anumită măsură” și „Se va înrăutăți considerabil”; (0) – „Nu se va schimba nimic”, „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

De regulă, studenții care nu au planuri să emigreze sau admit numai migrația temporară manifestă un anumit optimism în estimarea perspectivelor Republicii Moldova și cred în viitorul prosper al țării, iar acea stagnare care se observă la moment este privită de ei ca una aparentă care presupune că rezultatele progresului se vor evidenția mai târziu. Moldova este văzută ca o țară care „are șanse” și în care „merită să investim”, în care se înregistrează dezvoltarea antreprenorialului, majorarea salariilor. Progresul Moldovei mai este pronosticat în funcție de revenire a mai multor cetățeni din străinătate și investirea de către aceștia în economia națională prin inițierea propriilor afaceri.

Alții cred la fel, că Moldova va progresa, însă mai greu din cauza exodului populației peste hotare, a plecării celor care ar putea să schimbe ceva în țară. Drept urmare a migrației masive este scăderea natalității din cauza că mai mulți se stabilesc cu traiul în străinătate și nasc acolo.

Acei studenți care tind să plece, exprimând chiar intenția de a se stabili definitiv în străinătate, cred că în viitorul apropiat în Moldova va exista stagnare în toate domeniile – economic, politic și social. Ei susțin că în cazul în care ritmurile depopulării țării se vor păstra nu va fi nici un progres într-o țară lipsită de resursele strategice de dezvoltare: capitalul uman. Rezultatele unor studii prognozează că pe parcurs a aproximativ 50 de ani în Republica Moldova circa 60% din populație vor fi plecați peste hotare, adică, țara este sortită îmbătrânirii generale, odată ce toți tinerii vor pleca.

Mai mulți studenți declară că viitorul Republicii Moldova depinde de rezultatele următoarelor alegeri, de venire la putere a unei generații noi. Îmbunătățirea propriului nivel de trai în viziunea studenților este legată, în primul rând, de aspecte ale activității profesionale, atât la nivel de pregătire, cât și la cel de experiență. În atingerea scopului dat sunt importante, de asemenea, legăturile și relațiile în mediul social, dar și calitățile personale, cum ar fi spiritul întreprinzător. În același timp, în opinia studenților, un asemenea factor ca nivelul de asigurare materială a familiei din care provii are un nivel redus de însemnătate în acest sens (Tabelul 3).

Tabelul 3

Aprecierile respondenților a importanței diferitor factori pentru atingerea unui nivel satisfăcător de trai în Moldova, în cazuri și procente

Pe cât de important este fiecare din factorii de mai jos pentru atingerea unui nivel de trai în Moldova care V-ar satisface pe Dvs?	Procent				Index	Rang
	Important	Neimportant	Greu de spus	Total		
O pregătire profesională de calitate	85,1	4,7	10,2	100,0	0,80	1
Să fii onest	52,7	23,3	24,0	100,0	0,29	7
Să ai relații	79,6	9,0	11,4	100,0	0,71	3
Să ai cât mai multă școală	56,9	21,2	21,9	100,0	0,36	6
Să ai cât mai multă experiență	81,0	7,6	11,4	100,0	0,73	2
Să provii dintr-o familie înstărită	39,5	41,4	19,1	100,0	-0,02	8
Să deschizi afacere proprie	62,3	16,7	21,0	100,0	0,46	5

Să fii întreprinzător	71,1	9,6	19,3	100,0	0,62	4
-----------------------	------	-----	------	-------	------	---

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-),$$

unde (+) – „Important”; (-) – „Neimportant”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Potențialul migraționist al studenților în funcție de factorii sociali

- *Cota potențialilor migranți de muncă în rândul absolvenților din Republica Moldova*

Potrivit sondajului, orientarea absolvenților din Republica Moldova privind migrația de muncă constituie fără echivoc 14,5% (2007-2008) și 16,9% (2010). Cu anumite condiții se consideră potențiali muncitori migranți încă 49,8% (2007-2008) și 57,8% (2010). Și doar 10,8%, au în plan să rămână în țară în orice împrejurare ori nici nu s-au gândit la posibilitatea de a pleca la muncă în altă țară (Tabelul 4).

Tabelul 4

Atitudinea studenților față de probabilitatea de plecare la muncă în străinătate, în cazuri și procente

Ce atitudine aveți față de probabilitatea plecării Dvs în străinătate la muncă?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Nici într-un caz	35	4.2	1	1.2
Depinde de posibilitățile de autorealizare la noi în țară	228	27.4	29	34.9
Depinde de faptul dacă vor fi posibilități bune în străinătate	187	22.4	19	22.9
Încă n-am luat decizia da sau nu	91	10.9	12	14.5
Da, am o intenție fermă de a pleca după finisarea studiilor	121	14.5	14	16.9
Nu m-am gândit la aceasta	55	6.6	1	1.2
Greu de spus	116	14.0	7	8.4
Total	833	100.0	83	100.0

Cel mai probabil, un număr semnificativ de absolvenți înțeleg, că profesia obținută nu le va permite să obțină un loc de muncă în străinătate. Acest lucru e dificil și în țara de baștină. Prin urmare, potențialii migranți conștientizează că studiile superioare, din punct de vedere profesional, cel puțin în viitorul apropiat, nu le vor fi utile. Și, prin urmare, vor fi dispuși să accepte orice loc de muncă.

Astfel, analiza migrației potențiale în reprezentările studenților din universitățile din Republica Moldova indică caracterul ei complex și multidimensional. Acest lucru este de înțeles, din moment ce identitatea studentului este în devenire. În procesul de formare a identității se conturează clar și orientarea de migrare ca un principiu de viață.

- *Stare materială*

În cadrul studiului de față prezintă interes, de asemenea, coraportul dintre nivelul de venit în familiile respondenților și predispunerea lor spre migrațiune de muncă (Tabelul 5).

Tabelul 5

Repartizarea aprecierilor probabilității migrației de muncă după nivelul de venit al familiei,

în procente

Nivelul de venit	Ce atitudine aveți față de probabilitatea plecării Dvs. în străinătate la muncă?								
	Index	1	2	3	4	5	6	7	Total
Nu ne ajunge nici pentru cele necesare	0,21	3,6	25,0	12,5	8,9	25,0	10,7	14,3	100
Ne ajunge numai pentru cele necesare	0,15	2,8	31,3	25,1	10,4	17,5	3,3	9,6	100
Ne ajunge pentru un trai decent, însă nu ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe	0,08	4,1	28,2	23,5	10,9	12,3	7,3	13,7	100
Ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe, însă limitându-ne în altceva	0,06	6,2	24,0	23,3	13,0	12,3	7,5	13,7	100
Ne putem permite tot de ce avem nevoie și nu trebuie să ne limităm în altceva	0,03	8,6	25,7	25,7	11,4	11,4	8,6	8,6	100
Greu de spus	0,12	2,3	18,6	9,3	9,3	14,0	9,3	37,2	100

Notă: 1 – Nici într-un caz; 2 – Depinde de posibilitățile de autorealizare la noi în țară; 3 – Depinde de faptul dacă vor fi posibilități bune în străinătate; 4 – Încă n-am luat decizia da sau nu; 5 – Da, am o intenție fermă de a pleca după finisarea studiilor; 6 – Nu m-am gândit la aceasta; 7 – Greu de spus/Nu-i răspuns.

Datele din tabel confirmă existența unei anumite corelații între variabilele date: odată ce nivelul de venit crește, nivelul de predisponere spre migrație de muncă scade. Totuși, în măsurarea orientării studenților spre migrația de muncă valorile indexului sunt, în general, semnificativ mai modeste decât în cazul predisunerii emigraționiste, ceea ce sugerează ideea că opțiunea migrației de muncă nu este atât de atractivă pentru studenți și se prezintă mai mult ca o măsură extremă. Astfel, se observă că studenții cu nivelul redus de venit leagă decizia de migrațiune de muncă, în primul rând, de posibilitățile de autorealizare în propria țară.

Datele adiționale din Tabelul 6 demonstrează că, odată ce studenții ar putea să aleagă unde să-și realizeze aptitudinile profesionale, cei mai săraci ar prefera piața străină de muncă (mai mult de o treime).

Tabelul 6

Aprecierea posibilităților de realizare a aptitudinilor personale de muncă a studenților ultimilor ani de studii după nivelul de venit al familiei, în procente

Nivelul de venit	Unde, după părerea Dvs., ați putea să realizați aptitudinile Dvs profesionale și de muncă?				
	1	2	3	4	Total
Nu ne ajunge nici pentru cele necesare	17,9	37,5	14,3	30,3	100,0
Ne ajunge numai pentru cele necesare	22,7	22,3	28,4	26,6	100,0
Ne ajunge pentru un trai decent, însă nu ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe	30,5	23,8	25,5	20,2	100,0
Ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe, însă limitându-ne în altceva	25,3	17,8	31,5	25,4	100,0

Ne putem permite tot de ce avem nevoie și nu trebuie să ne limităm în altceva	25,7	28,6	25,7	20,0	100,0
Greu de spus	7,0	16,3	20,9	55,8	100,0

Notă: 1 – Pe piața de muncă din Moldova; 2 – Pe piața de muncă din străinătate; 3 – În aceeași măsură; 4 – Greu de spus/Nu-i răspuns.

Și studenții cu venituri mai mari se arată mai mult orientați spre piața autohtonă de muncă. În cazul acestei categorii de studenți, familiile cărora pot să-și permită tot de ce au nevoie, predispunerea puțin mai înaltă spre piața străină de muncă poate fi explicată de nivelul ridicat de cerințele lor față de nivelul de trai.

- *Aspectul gender*

Actualmente, migrația forței de muncă se numără printre factorii principali care modelează evoluțiile economice, sociale și politice din Republica Moldova și, probabil, va rămâne la fel de importantă și în viitorul apropiat. Pe de altă parte, se înregistrează tendința de feminizare continuă a migrației, acest proces fiind caracteristic nu numai țării noastre, ci constituind în prezent tendința migrației internaționale în general. În Republica Moldova la începutul anilor '90, era atestată o tendință de migrare a unui singur membru al gospodăriei, astfel doar un singur membru al familiei (de obicei tatăl) era absent. Este evident că de atunci a crescut numărul femeilor implicate în migrația forței de muncă, acum fiind obișnuită emigrarea cuplurilor.

În condițiile numeroaselor dificultăți socio-economice ale tranziției, altă categorie afectată, pe lângă tinerii cu studii superioare, sunt femeile, care în condițiile sărăciei completează tot mai frecvent grupurile de risc social. Criza societății se manifestă prin intensificarea gradului de pauperizare a populației, feminizarea sărăciei și a șomajului. Discriminarea gender existentă în Republica Moldova constituie unul din principalii factori de reținere și de limitare a utilizării raționale a forței de muncă (active și potențiale), cât și factor ce contribuie la intensificarea migrației feminine¹³⁴. Rămânând, în multe cazuri, principalele surse de venit în familie, femeile tot mai des preferă diferite forme de migrațiune în străinătate, îndeosebi cea de muncă. În special, problema femeilor tinere în a-și găsi un loc de muncă, mai ales în țările cu economii de piață recente, a condus la apariția și intensificarea proceselor de emigrare a lor și astfel le-a supus unor pericole grave (de exemplu, vârsta tânără a absolventelor sporește vulnerabilitatea lor față de exploatarea sexuală). Migrațiunea feminină s-a dovedit a fi destul de specifică, din motivul că femeile sunt ocupate cel mai des în sectoarele neprestigioase de muncă, care nu cer o calificare înaltă și se caracterizează prin condiții grele de muncă și salarii reduse. Datorită tuturor acestor factori, migrațiunea feminină de muncă se consideră în toată lumea drept zonă de risc agravat și este legată de încălcări în masă a drepturilor omului.

Costurile minime ale muncii femeilor migrante sunt avantajoase țărilor recipiente, ceea ce menține la nivel înalt cererea de acest tip al forței de muncă. Datorită, în special, solicitării ridicate a muncii necalificate pe piața străină de muncă, cota femeilor în volumul general al migranților crește continuu (Tabelul 7).

Tabelul 7

Valurile migrației și situația socio-economică a migranților, în procente¹³⁵

Dinamica	Valul 1	Valul 2	Valul 3
----------	---------	---------	---------

¹³⁴ Э. Эскола. Страновой экономический отчет 2007:6. Инвестировать в светлое будущее за рубежом? Необходимость создания внутренней альтернативы в Молдове. Октябрь 2007.

¹³⁵ Matthias Lucke, Toman Omar Mahmoud, Pia Pinger. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova. – Chișinău: O.I.M., 2007, p.46. http://www.iom.md/materials/5_patterns_ro.pdf.

migraționistă		Ancheta Forței de Muncă, 1999	Ancheta Forței de Muncă, 2005	Centrul de Investigații Sociologice și Marketing „CBS AXA”, 2006	Persoane ce intenționează să migreze
Total		27,95	31,82	34,56	34,45
Vârsta	Tineri (până la 30 ani)	65,98	49,4	37,34	44,31
Sex	Femei	34,68	34,61	41,62	48,79
Studii	Superioare	5,97	7,96	19,12	29,28

Astfel, în calitate de indicatori ai predispoziției migraționiste se prezintă atitudinea studenților ambelor genuri față de fenomenul migrației în general, cât și orientările lor personale spre migrația de muncă. În ceea ce ține de prima variabilă, atitudinea studenților ambelor sexe față de migrație este destul de rezervată, indexul fiind totuși mai înalt la fete decât la băieți (0,19 și 0,06 respectiv) (Tabelul 8).

Tabelul 8

Atitudinea față de migrație a studenților ultimilor ani de studii după sex, în procente

Sex	Ce atitudine aveți față de migrație?					
	Index	Pozitivă	Negativă	Neutră	Greu de spus	Total
Masculin	0,06	28,6	22,6	33,4	15,4	100,0
Feminin	0,19	34,8	16,0	36,1	13,1	100,0

Așadar, mai mult de o treime din studenți privesc migrația în mod pozitiv și de două ori mai puține – în mod negativ, pe când la băieți valorile date sunt repartizate într-un mod mai uniform, diferența între cei cu atitudine pozitivă și, respectiv, negativă fiind numai de șase procente. Totuși, cea mai mare cotă și la fete, și la băieți, este formată din respondenți ce au exprimat o atitudine neutră față de fenomenul migrației (în jur de o treime în ambele cazuri). Faptul, că studenții au simpatii mai pronunțate față de migrație decât băieții s-a dovedit a fi destul de tradițională, fiind constatată în cadrul cercetărilor anterioare din domeniu¹³⁶.

Referitor la predispoziția spre migrație de muncă, se constată, la fel, diferența minimă a indexului respectiv în cazul băieților și fetelor (0,10 și 0,13 corespunzător) (tabelul 9).

Tabelul 9

Repartizarea aprecierilor probabilității migrației de muncă după sex, în procente

Sex	Ce atitudine aveți față de probabilitatea plecării Dvs. în străinătate la muncă?								
	Index	1	2	3	4	5	6	7	Total
Masculin	0,10	5,3	33,1	23,6	7,7	14,8	4,6	10,9	100,0
Feminin	0,13	3,8	25,5	23,6	13,8	16,3	8,2	8,8	100,0

Notă: 1 – Nici într-un caz; 2 – Depinde de posibilitățile de autorealizare la noi în țară; 3 – Depinde de faptul dacă vor fi posibilități bune în străinătate; 4 – Încă n-am luat decizia da sau nu; 5 – Da, am o intenție fermă de a pleca după finalizarea studiilor; 6 – Nu m-am gândit la aceasta; 7 – Greu de spus/NR.

Analiză mai detaliată a datelor prezentate mai sus permite să înregistrăm câteva momente semnificative. În primul rând, studenții, ca și în cazul predispoziției spre emigrare, nu se arată atât de categorice în

¹³⁶ Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). – Moldoscopia (Probleme de analiză politică). 1999, Partea XII, pp. 83, 106.

privința inadmisibilității plecării lor în străinătate la muncă. Sunt mai multe fete decât băieți care exprimă intenție fermă de a pleca după terminarea studiilor, însă, în același timp, sunt aproape de două ori mai multe fete decât băieți, care nu s-au determinat în această privință sau, în general, nu s-au gândit la opțiunea migrațiunii de muncă. În al doilea rând, cota celor care leagă decizia de a pleca la muncă peste hotare cu posibilitățile de autorealizare în țară este mai numeroasă la băieți (fiecare al treilea) decât la fete, ceea ce sugerează ideea că băieții au orientări mai pronunțate spre piața autohtonă de muncă decât fetele. Aceste concluzii se confirmă prin datele adiționale din Tabelul 10, care la fel arată orientarea puțin mai puternică a băieților spre piața de muncă din Moldova, cât și gradul mai ridicat de incertitudine a studentelor în aprecierea perspectivelor de muncă în Moldova și în străinătate. Prin urmare, constatăm că studentele demonstrează o predispunere potențială puțin mai înaltă spre migrațiune de muncă în comparație cu reprezentanții sexului puternic.

Tabelul 10

Aprecierea posibilităților de realizare a aptitudinilor personale de muncă a studenților ultimilor ani de studii după sex, în procente

Sex	Unde, după părerea Dvs., ați putea să realizați aptitudinile Dvs profesionale și de muncă?				
	Pe piața de muncă din Moldova	Pe piața de muncă din străinătate	În aceeași măsură	Greu de spus	Total
Masculin	27,9	24,7	27,2	20,2	100,0
Feminin	24,0	23,2	26,0	26,8	100,0

Cercetările sociologice anterioare au demonstrat că includerea femeilor în procesul migrației internaționale de muncă se desfășoară mai rapid decât în cazul migranților bărbați¹³⁷. Statistica oficială arată că, în totalul persoanelor plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru, femeilor le revine o treime, și bărbaților două treimi (Tabelul 11).

Tabelul 11

Evoluția persoanelor declarate plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru după sexe (mii persoane)¹³⁸

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Femei	45,2	51,9	70,3	91,8	114,4	131,7	112,3
Bărbați	93,1	120,1	160,9	199,1	230,8	262,8	197,9

Numărul acestor persoane, atât la femei, cât și la bărbați în perioada 2000-2005 a fost în continuă creștere, ceea ce desigur constituie o tendință nocivă și o caracteristică negativă pentru piața națională a muncii, care pe viitor se va solda cu consecințe nefaste de lungă durată. În anul 2007, conform datelor Biroului Național de Statistică, cota femeilor printre tot masivul de persoane care pe parcursul ultimilor ani au lucrat sau au căutat un loc de muncă peste hotare este aproape de două ori mai joasă decât cea a bărbaților (108,3 mii versus 210 mii corespunzător).

Însă, reieșind din faptul că migrația feminină se poziționează, de cele mai dese ori, în spațiul relațiilor neformale, tenebre și chiar criminale, putem presupune că în realitate cota femeilor în migrațiunea forței de muncă este cu mult mai mare. Astfel, conform aprecierilor specialiștilor în domeniu, cotele reale ale femeilor și bărbaților în tot masivul migranților de muncă sunt aproximativ egale.

¹³⁷ Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 2003, Partea XXII, p. 45.

¹³⁸ Trofimov V. Femei și bărbați pe piața muncii în Republica Moldova. Raport analitic. - Chișinău: Bons Offices, 2008, p. 91. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/femei_si_barbati/women_men_labour_market_ro.zip.

Conform datelor aceleiași cercetări a Biroului Național de Statistică, s-a constatat, de asemenea, că la momentul efectuării studiului (anul 2007), femeile se aflase peste hotare o perioadă mai îndelungată decât bărbații (2,3 ani față de 2,0 ani).

Esența și geneza unui asemenea raport al orientărilor migraționiste la reprezentanții diferitor sexuri pot fi dezvăluite printr-o analiză a situației socio-economice a femeilor și bărbaților în condițiile tranziției moldovenești, cu apelarea la date statistice oferite de Biroul Național de Statistică.

Tendențele pieței muncii în Republica Moldova, în aspect de gen, atestă creșterea rolului femeii în societate. Astfel, în totalul populației economic active (forței de muncă)¹³⁹ femeile și bărbații dețin, practic, ponderi egale (respectiv, 49,1% femei și 50,9% bărbați în anul 2006)¹⁴⁰. Însă, în același timp, pe parcursul perioadei 2000-2006 în Republica Moldova numărul total al populației economic active a suportat o scădere semnificativă de circa 300 mii persoane sau 18%, ceea ce reprezintă că fiecare al cincilea bărbat și fiecare a patra femeie au abandonat piața națională a forței de muncă, trecând în categoria populației inactice din punct de vedere economic¹⁴¹.

În ceea ce privește ratele de ocupare în funcție de nivelul de educație (Tabelul 12), acestea cresc pe măsură ce crește și nivelul educației, persoanele cu studii superioare având cea mai mare rată de ocupare, care depășește considerabil valoarea medie a indicatorului dat. Există totuși diferențe din perspectivă de gen și în funcție de mediul de reședință. Astfel, rata de ocupare a femeilor cu studii superioare este mai mică decât cea a bărbaților cu același nivel de educație în mediul urban, însă este mai mare în mediul rural. Cu toate că femeile cu studii superioare sunt mai numeroase comparativ cu bărbații (cu circa 17%), totuși, numai 2/3 din ele sunt economic active, în timp ce cota bărbaților cu studii superioare economic activi constituie 3/4 din totalul lor.

Tabelul 12

Rata de ocupare după nivelul de educație și sex, în procente

	2006				2007			
	Urban		Rural		Urban		Rural	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Populație ocupată, total	41,7	48,9	39,6	42,9	41,2	46,9	40,0	43,3
Studii superioare	62,4	71,3	66,2	64,1	65,5	69,0	66,8	62,1

În distribuția după nivelul de educație a persoanelor plecate peste hotare, femeile dețin ponderi aproximativ egale cu bărbații în categoria persoanelor cu nivel superior de instruire (respectiv, 51,3% femei și 48,7% bărbați).

Șomajul și, în special, intensitatea acestui fenomen denotă cât de funcțională este piața muncii și respectiv cât de rezultative sunt măsurile politicii de ocupare. În Republica Moldova bărbații predomină atât în numărul total de șomeri (61,8% în 2006), cât și în rândul șomerilor de lungă durată (64% în 2006).

Aici trebuie să remarcăm că rata mai mare a șomajului printre bărbați decât printre femei poate fi apreciată ca fiind specifică țării noastre, pe când pentru țările din Occident și ale Europei Centrale este

¹³⁹ Populația activă din punct de vedere economic (sau forța de muncă) cuprinde toate persoanele care furnizează forța de muncă disponibilă pentru producția de bunuri și servicii în timpul perioadei de referință, incluzând populația ocupată și șomerii.

¹⁴⁰ În anul 2007, coraportul între femei și bărbați în totalul populației economic active se menține aproape în aceeași măsură la nivelul anului 2006.

¹⁴¹ Populația inactivă din punct de vedere economic cuprinde toate persoanele, indiferent de vârstă, care n-au lucrat cel puțin o oră și nu erau șomeri în perioada de referință. În structura ei intră mai multe categorii, inclusiv, persoanele declarate plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru.

obișnuită mai curând situația inversă. Această particularitate nu neapărat se explică printr-o emancipare deosebită a femeilor în Republica Moldova, ci, mai degrabă, după opinia unor autori, de anumite particularități socio-economice.

O influență deosebită asupra șomajului îl are și nivelul de studii. Datele arată că în anul 2008 cota șomerilor cu studii superioare a constituit 12,4% din totalul persoanelor fără un loc de muncă, ceea ce nu este caracteristic țărilor dezvoltate cu o economie de piață. Aceasta vorbește de faptul că în momentul actual, în Republica Moldova nevoia de muncă necalificată este mai mare decât nevoia de muncă calificată, fapt determinat de structura ocupațională a economiei. În același timp, datele statistice au demonstrat următoarea legitate: cu cât este mai înalt nivelul de instruire, cu atât ponderea femeilor în totalul șomerilor tinde să atingă nivelul înregistrat de bărbați: ponderea femeilor cu studii superioare predomină asupra ponderii bărbaților din aceeași categorie (în rândul șomerilor cu nivel superior de instruire ponderea femeilor este de 45% în 2006). De asemenea, un număr mai mare de femei decât bărbați intră în categoria șomerilor de foarte lungă durată (24 de luni și peste).

Cu toate acestea, emigrarea forței de muncă poate avea loc chiar și în rândul persoanelor care au un loc de muncă în țară, cauza economică principală a emigrării fiind diferențele dintre nivelurile naționale ale salariului, care deseori nu sunt în stare să acopere nici minimumul necesar de subzistență.

Tocmai din aceste considerente merită o atenție aparte starea materială a femeilor în societate. Femeile alcătuiesc mai mult de jumătate în structura populației defavorizate (situate mai jos de minimul de existență). Trei pătrimi din persoanele angajate la lucrări care nu necesită o înaltă calificare sunt femei. În condițiile sărăciei, aceste femei completează mai frecvent grupurile de risc social.

Datele privind remunerarea muncii arată că în 2006 femeile au fost salarizate în medie cu 32% mai puțin decât bărbații (doar 68% din salariul mediu al bărbaților). În 2007, diferența a scăzut sub 30%, ajungând la 27,36% (femeile au câștigat 72,64% din salariul mediu al bărbaților). Diferența de salarizare în defavoarea femeilor se menține inclusiv în acele domenii economice unde femeile constituie majoritatea salariaților, precum învățământ, sănătate și asistență socială.

Trebuie să recunoaștem că interminabila noastră tranziție spre economia de piață este însoțită de șomaj, sărăcie, polarizarea societății și alte fenomene socio-economice distructive. Toate acestea au afectat ambele genuri, costurile tranziției și efectele dezastruoase ale recesiunii economice repercutându-se mai grav asupra femeilor¹⁴². În vederea îmbunătățirii propriei situații femeile tot mai activ se integrează în relații de muncă și tot mai des se orientează spre piața străină de muncă în vederea satisfacerii propriilor necesități.

Politicile în domeniul ocupării forței de muncă, asigurărilor sociale, asistenței sociale, migrației populației nu mai pot fi „gender neutre”, acestea trebuie să țină cont de dimensiunea de gen¹⁴³, de rolul specific al femeii în societate și, în mod deosebit, de calitatea sa de garant al procreării, de rolul ei enorm în educarea generației în creștere, roluri care comportă dificultăți suplimentare, mai ales, în economiile de piață tinere, confruntate cu probleme de edificare și funcționalitate a economiilor naționale¹⁴⁴. Trebuie apreciată valoarea forței de muncă calificate și, în special, a femeilor cu studii superioare, deoarece acestea, făcând parte din capitalul uman cu un nivel superior de pregătire, sunt, în același timp, datorită specificului de gen, vulnerabile în fața problemelor socio-economice din țară.

Situația socio-economică din Republica Moldova și principalele ținte de destinație migrațională: analiza comparativă

¹⁴² <http://iatp.md/articles/woman.htm>.

¹⁴³ Sacă V., Gorea I. Sistemul instituțional și legislativ de realizare a egalității genurilor în Republica Moldova. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2005, Nr. 3 (XXX), p. 45.

¹⁴⁴ Trofimov V. Femei și bărbați pe piața muncii în Republica Moldova. Raport analitic. - Chișinău: Bons Offices, 2008. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/femei_si_barbati/women_men_labour_market_ro.zip.

Reprezentările tinerilor despre avantajele și dezavantajele Estului și Westului, în comparație cu Republica Moldova, caracterizează gradul de atractivitate a spațiilor geografice respective pentru potențiali migranți (Tabelele 13, 14).

Tabelul 13

Distribuția răspunsurilor privind avantajele Rusiei și Occidentului, în comparație cu Republica Moldova, în procente

Cum credeți, Occidentul și Rusia au careva avantaje în comparație cu Republica Moldova și dacă da, atunci care?												
Avantaje	2007-2008						2010					
	Rusia			Occident			Rusia			Occident		
	Da	Nu	GS	Da	Nu	GS	Da	Nu	GS	Da	Nu	GS
Posibilitatea de a câștiga mulți / mai mulți bani	68,5	10,7	20,8	74,9	2,8	22,3	64,3	9,5	26,2	66,7	0	33,3
O concurență mai cinstită	29,0	37,0	34,0	53,8	14,3	31,9	16,7	47,6	35,7	45,2	14,3	40,5
Siguranța în ziua de mâine	47,2	26,1	26,7	61,5	11,4	27,1	50,0	14,3	35,7	52,4	9,5	38,1
Posibilități mari în învățământ și cultură	55,4	14,8	29,8	60,9	10,9	28,2	38,1	21,4	40,5	50,0	11,9	38,1
Mai multă libertate	31,6	33,4	35,0	52,9	16,7	30,4	26,2	35,7	38,1	38,1	16,7	45,2
O pregătire profesională mai bună	53,8	16,2	30,0	57,2	12,8	30,0	38,1	26,2	35,7	45,2	14,3	40,5

Notă: GS – greu de spus.

Tabelul 14

Indicele atractivității Rusiei și Occidentului, în comparație cu Republica Moldova, din perspectiva avantajelor

Cum credeți, Occidentul și Rusia au careva avantaje în comparație cu Republica Moldova și dacă da, atunci care?	Index			
	2007-2008		2010	
	Rusia	Occident	Rusia	Occident
Posibilitatea de a câștiga mulți / mai mulți bani	0,58	0,72	0,55	0,67
O concurență mai cinstită	-0,08	0,40	-0,31	0,31
Siguranța în ziua de mâine	0,21	0,50	0,36	0,43
Posibilități mari în învățământ și cultură	0,41	0,50	0,17	0,38

Mai multă libertate	0,02	0,36	-0,10	0,21
O pregătire profesională mai bună	0,38	0,44	0,12	0,31

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da”; (-) – „Nu”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

Datele prezentate în tabelele de sus evidențiază faptul că studenții apreciază înalt Rusia și, în deosebi, Occidentul, după mai multe criterii. Ambele puncte de destinație migraționistă au acumulat evaluări bune după astfel de parametri ca posibilitatea de a câștiga mulți / mai mulți bani, siguranța în ziua de mâine, posibilități mari în învățământ și cultură, o pregătire profesională mai bună. În același timp, numai fiecare al treilea respondent consideră că în Rusia există o concurență mai cinstită și mai multă libertate, în timp ce în cazul Occidentului acești indicatori au acumulat evaluări pozitive din partea a mai mult de jumătate de respondenți.

Studenții au formulat și variantele proprii suplimentare de răspuns la întrebarea în cauză. Astfel, ei au remarcat că și pentru Rusia, și pentru Occident, sunt caracteristice anumite avantaje: un nivel mai înalt de trai și de dezvoltare multilaterală, o situație geografică avantajoasă și existența resurselor naturale, guvern competent, nivel mai redus de corupție și sărăcie, stat de drept, curs politic bine definit, politică socială eficientă (în special, susținerea studenților), posibilitatea de a călători, solidaritatea și patriotismul. Conform reprezentărilor studenților, în Rusia și în Occident oamenii sunt mai buni și inimoși, munca umană este apreciată la nivel și încurajată, acolo te simți personalitate în sens deplin al cuvântului, există mai multe posibilități pentru autorealizare. Pe de altă parte, au fost exprimate și opinii conform cărora regiunile date nu se caracterizează prin careva avantaje deosebite, ele având destule probleme proprii.

De menționat, de asemenea, o serie de caracteristici de diferențiere, propuse de studenți pentru Rusia și Occident. Astfel, în viziunea studenților, în Occident există libertatea cuvântului, un nivel mai înalt de securitate, disciplină și educație, este asigurată o bătrânețe destoinică, un plus aparte constituie posibilitatea schimbului cultural. Pentru Federația Rusă au fost semnalate dezvoltarea businessului și a unei agriculturi eficiente, existența locurilor disponibile de muncă, predominarea în societate a sentimentului de coeziune națională. Drept avantaj important al Rusiei a fost indicat factorul apropierei ei lingvistice și religioase (ortodoxie) cu Moldova.

În viziunea respondenților, dezavantajele indicate în cazul Rusiei și în cel al Occidentului, au avut un caracter mai rezervat, spre deosebire de datele privind avantajele regiunilor de destinație migraționistă (Tabelele 15, 16).

Tabelul 15

Distribuția răspunsurilor privind dezavantajele Rusiei și Occidentului în comparație cu Republica Moldova, în procente

Cum credeți, Occidentul și Rusia au careva dezavantaje în comparație cu Republica Moldova și dacă da, atunci care?												
	2007-2008						2010					
	Rusia			Occident			Rusia			Occident		
	Da	Nu	GS	Da	Nu	GS	Da	Nu	GS	Da	Nu	GS
Dificultăți în stabilirea relațiilor personale	24,5	42,0	33,5	27,7	36,3	36,0	26,2	33,3	40,5	21,4	35,7	42,9

cu alții												
Se gândesc numai la bani și nu la oameni	29,4	35,3	35,3	29,8	34,2	36,0	42,9	21,4	35,7	28,6	28,6	42,8
Discriminarea națională sau rasială	40,1	26,9	33,0	27,9	36,3	35,8	45,2	16,7	38,1	19,1	33,3	47,6
O morală sexuală inferioară	22,1	39,1	38,9	26,2	36,6	37,2	14,3	42,9	42,8	28,6	31,0	40,4
Lipsa de protecție a omului în locuri publice	33,4	30,6	36,0	18,2	42,9	38,9	28,6	26,2	45,2	19,1	31,0	49,9
Altă cultură, mentalitate, tradiții și obiceiuri	37,2	27,5	35,3	49,5	17,4	33,1	35,7	21,4	42,9	50,0	9,5	40,5

Tabelul 16

Indicele atractivității Rusiei și Occidentului în comparație cu Republica Moldova, din perspectiva dezavantajelor

Cum credeți, Occidentul și Rusia au careva dezavantaje în comparație cu Republica Moldova și dacă da, atunci care?	Index			
	2007-2008		2010	
	Rusia	Occident	Rusia	Occident
Dificultăți în stabilirea relațiilor personale cu alții	-0,18	-0,09	-0,07	-0,14
Se gândesc numai la bani și nu la oameni	-0,06	-0,04	0,22	0
Discriminarea națională sau rasială	0,13	-0,08	0,29	-0,14
O morală sexuală inferioară	-0,17	-0,10	-0,29	-0,02
Lipsa de protecție a omului în locuri publice	0,03	-0,25	0,02	-0,12
Altă cultură, mentalitate, tradiții și obiceiuri	0,10	0,32	0,14	0,41

Notă: Indexul se calculează după următoarea formulă:

$I = (+) - (-) / (+) + (0) + (-)$, unde (+) – „Da”; (-) – „Nu”; (0) – „Greu de spus”.

Valoarea numerică a indexului variază de la +1 până la -1, respectiv de la valoarea pozitivă până la cea negativă a variabilei.

În calitate de cel mai caracteristic dezavantaj al Rusiei, în opinia studenților, figurează discriminarea națională și rasială, iar în cazul Occidentului – o cultură și mentalitate specifică, tradiții și obiceiuri, deosebite de cele autohtone. Mai mult de 40% din respondenți consideră că Occidentului nu-i sunt caracteristice problemele securității în locuri publice, în timp ce în cazul Rusiei, existența unui asemenea pericol este recunoscută de fiecare al treilea student.

Conform variantelor suplimentare de răspuns, formulate de respondenți, și în Rusia, și în Occident există, de asemenea, probleme politice, șomaj, sărăcie în creștere, lipsa libertății cuvântului, orientare sexuală netradițională. În afară de aceasta, unii studenți au declarat că regiunilor date nu le sunt caracteristice careva dezavantaje evidente, deoarece acestea sunt recuperate prin avantajele lor. De asemenea, în calitate de minus aparte al Occidentului au fost specificate o implicare exagerată în procesele de globalizare și alimentație nesănătoasă, iar în cazul Rusiei – tendințe autoritare.

Piața muncii din Republica Moldova

Cercetarea a demonstrat că studenții dețin anumite reprezentări privind profesiile care au cele mai bune perspective de angajare în câmpul muncii în Republica Moldova (Tabelul 17).

Tabelul 17

Distribuția răspunsurilor studenților privind profesiile cu cele mai bune perspective de angajare în Republica Moldova, în procente

Numiți cinci profesii care după părerea Dvs oferă cele mai bune perspective de angajare în câmpul muncii în Republica Moldova	Procent						Rang
	1 alegere	2 alegere	3 alegere	4 alegere	5 alegere	Total	
Economie, comerț și finanțe (economist, contabil, vânzător, agent comercial, casier, bancher, marketolog, broker, specialist în finanțe)	18,3	16,3	13,8	10,6	7,5	66,5	1
Învățământ și știință (profesor, savant, expert)	4,9	4,1	3,7	3,8	3,8	20,3	7
Construcții	5,8	3,6	4,2	3,6	1,8	19,0	8
Tehnologii informaționale (programator, informatician)	2,9	2,8	3,3	2,0	1,9	12,9	11
Inginerie, telecomunicații, transport, arhitectură, design	5,4	6,7	6,1	6,4	4,5	29,1	4
Drept, organele de ocrotire a normelor de drept (poliție, jurist, avocat, judecător, militar, vameș, notar)	9,0	7,8	9,0	5,9	5,4	37,1	2
Servicii de înaltă calificare, de consultare, activități sociale (jurnalist, traducător, psiholog, asistent social, cadastru, consultant în PR, specialist în comunicare, logist)	1,6	1,7	1,5	1,9	2,0	8,7	12
Servicii și activități profesionale (turism, secretariat, muncitori calificați, croitorie, industrie ușoară, alimentație publică, bucătar, securitate, șoferie,	4,3	5,3	4,7	6,0	3,6	23,9	5

cosmetologie, sortare, cizmărie, etc.)							
Business și afaceri	3,0	2,7	4,1	2,9	2,7	15,4	9-10
Medicină	10,1	9,7	6,8	4,8	4,6	36,0	3
Serviciu de stat, politică	3,0	3,7	3,3	2,5	2,9	15,4	9-10
Sport, arte, religie	0,3	0,1	0,4	0,4	0,8	2,0	15
Conducere și administrare (manager, director, șef de organizație)	5,4	4,9	4,5	2,4	3,9	21,1	6
Agricultură, silvicultură, horticultură, veterinarie, meșteșugărit	1,4	0,6	1,0	0,7	1,0	4,7	14
Altele	0,7	0,7	1,2	1,9	1,3	5,8	13
Nu-i răspuns	23,9	29,3	32,4	44,2	52,3		
Total	100%	100%	100%	100%	100%		

Astfel, conform răspunsurilor oferite de cei chestionați, cele mai mari șanse de angajare există în domeniul economic, comercial și financiar, juridic, medicină, inginerie, telecomunicații și transport, servicii, conducere și administrare, învățământ și știință, construcții, business și afaceri, serviciu de stat. Perspectivele mai puțin favorabile de angajare în câmpul muncii se referă la astfel de sfere ca servicii de consultare și agricultură.

Pentru evaluarea reprezentărilor studenților în problema angajării la muncă sunt oportune datele statistice privind repartizarea populației ocupate pe tipuri de activități economice în Republica Moldova pe parcursul a șase ani (2004-2009) (Tabelul 18).

Tabelul 18

Repartizarea populației ocupate pe tipuri de activități economice, în procente față de total¹⁴⁵

Tipuri de activități economice	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Agricultură, economia vânatului, silvicultură, piscicultura	40,5	40,7	33,6	32,8	31,1	28,17
Industrie - total	12,3	12,1	12,8	12,7	13,0	13,12
Construcții	4,0	3,9	5,3	6,1	6,6	6,15
Comerț cu ridicata și cu amănuntul; hoteluri și restaurante	13,6	13,9	15,6	15,9	16,7	18,35
Transporturi și comunicații	5,5	5,4	5,2	5,5	5,7	5,74
Administrație publică; învățământ; sănătate și asistență socială	18,7	18,7	19,6	20,1	19,8	20,99
Alte activități	5,4	5,3	7,9	7,0	7,0	7,46

¹⁴⁵ Piața forței de muncă în Republica Moldova 2010. Culegere statistică. – Chișinău: Statistica, 2010, p. 31.

din total: Ocupați în activități non-agricole	59,5	59,3	66,4	67,3	68,9	71,83
---	------	------	------	------	------	-------

După cum se observă din datele tabelului, cea mai mare parte a populației din Republica Moldova este ocupată în agricultură (aproximativ o treime), cu toate că se înregistrează tendința de scădere a cotei acesteia pe parcursul ultimilor ani. Fiecare a cincea persoană este ocupată în administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială, cota celor ocupați în comerț și servicii tinde spre atingerea unui asemenea indicator (18,35% în 2009). Analiza comparativă a viziunilor studenților privind profesii cu cele mai bune perspective de angajare, cu distribuția reală a ocupării populației autohtone în diferite sfere ale economiei naționale evidențiază caracterul într-o anumită măsură eronat al reprezentărilor tinerilor în problema dată. S-ar putea spune că respondenții apreciază perspectivele de angajare nu atât din perspectiva șanselor reale de angajare, ci din punctul de vedere al avantajelor socio-economice ale specialităților date.

Studiul a demonstrat, că studenții au reprezentări destul de contradictorii referitor la remunerarea dorită și reală a muncii în Republica Moldova (Tabelul 19).

Tabelul 19

Mărimea salariului angajaților și reprezentările studenților vizavi de salariu dorit și real în Republica Moldova și în străinătate, în procente

Mărimea salariului, în lei	Salariu în septembrie a personalului din RM care a lucrat o lună întreagă ¹⁴⁶	Sondajul sociologic (2007-2008, eșantion 833 respondenți)			
		Cum credeți, la ce salariu (lunar) puteți spera în cazul în care veți lucra în Moldova?	Cum credeți, ce salariu V-ar satisface în prezent?	Cum credeți, ce salariu V-ar trebui pentru a trai normal în Moldova?	Cum credeți, la ce salariu (lunar) puteți spera dacă veți pleca la muncă în altă țară?
Până la 800	18,2	2,5	0,4	0,5	-
800,1-1200	18,8	4,5	0,5	0,1	-
1200,1-1600	14,8	6,0	0,8	0,6	-
1600,1-2000	12,4	9,5	4,7	0,4	-
2000,1-2500	11,5	1,6	1,5	0,5	-
2500,1-3500	13,0	12,2	13,5	5,8	-
3500,1- 5000	6,9	12,3	29,7	18,6	-
5000,1-6000	1,9	2,9	9,0	8,9	-
Peste 6000	2,6	18,1	29,0	49,7	56,2
Greu de spus	-	30,4	10,9	14,9	43,8
Total	100	100	100	100	100

Juxtapunerea datelor privind mărimea salariului personalului din Republica Moldova și reprezentările studenților vizavi de salariu dorit și real în Republica Moldova și în străinătate dezvăluie un tablou destul de complex: doleanțele studenților privind remunerarea muncii dorită de ei nu corespund datelor referitoare la mărimea reală a salariului în Republica Moldova și aprecierilor respondenților privind perspectivele reale de remunerare, în cazul în care ei vor lucra în Moldova. Numai 1,6% din tineri cred că pot spera la salariu mediu (2022,0 lei), 22,5% consideră că pot conta pe un salariu mai jos de cel mediu, iar 46% speră la un salariu mai mare decât cel mediu. Altfel spus, așteptările aproape a jumătății din studenți depășesc

¹⁴⁶ Anuarul Statistic al Moldovei, 2008. Chișinău: Editura „Statistica”, 2008, pp. 114-115.

mult mărimea salariului mediu în țară. În același timp, cerințele tinerilor față de remunerarea muncii corespund perfect reprezentărilor lor vizavi de salariu în cazul muncii peste hotare. 56,2% din respondenți cred că în cazul în care vor munci în străinătate vor câștiga lunar peste 6000 de lei, ceea ce formează un salariu care ar satisface pe 29,0% și ar fi de dorit pentru 49,7% din studenți pentru un nivel normal de trai în Moldova.

Situația asemănătoare se înregistrează și în România: „atât studenții români, cât și studenții din alte țări europene se așteaptă la salarii duble față de salariile medii pe economie din țara în care trăiesc. Spre exemplu, așteptările salariale ale studenților români sunt mai mari decât ale celor polonezi: dacă românii vor salarii mai mari de 2,4 ori față de media pe economie, polonezii cer un salariu mai mare de 0,8 ori”¹⁴⁷.

Motivația de muncă

Sunt relevante datele cu privire la influențarea factorului material asupra predispoziției studențimii spre migrația de muncă (Tabelul 20).

Tabelul 20

Distribuția răspunsurilor privind importanța factorului de remunerare în motivația muncii, în cazuri și procente

Sunteți de acord cu afirmația că orice muncă e bună dacă ea este bine remunerată?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Da	302	36,3	33	39,8
Nu	364	43,7	37	44,6
Greu de spus	167	20,0	13	15,7
Total	833	100	83	100
Index		-0,07		-0,05

Dinamica răspunsurilor releva faptul că studenții din Moldova acordă o însemnătate destul de înaltă aspectului de remunerare a muncii – mai mult de o treime din respondenți crede că orice muncă e bună dacă ea este bine remunerată. În același timp, cota celor care nu sunt de acord cu o asemenea afirmație este mai mare și constituie 43,7% în 2007-2008 și 44,6% în 2010. În jur de o cincime de tineri nu au o anumită poziție în acest sens. Astfel, indicele variabilei în cauză (importanța factorului de remunerare în motivația muncii) este unul negativ și este egal cu -0,07 în 2007-2008 și -0,05 în 2010.

Cu toate acestea, studenții percep munca drept un business, în primul rând, și din toate motivele de muncă acordă importanță primordială anume factorului material (Tabelul 21).

Tabelul 21

Distribuția răspunsurilor privind importanța diferitor motive de muncă, în cazuri și procente

Mai jos sunt prezentate câteva afirmații care caracterizează motivația muncii. Și chiar dacă Dvs încă nu ați lucrat, indicați varianta care credeți că Vă caracterizează într-o măsură mai mare?	2007-2008			2010		
	Frecvența	%	Rang	Frecvența	%	Rang
Munca este un business, cu cât mai mult îmi plătesc, cu atât mai bine eu	303	36,4	1	26	31,3	1

¹⁴⁷ Studenții români se așteaptă la salarii de 800 de euro. 16/09/2010. <http://www.legislatiamuncii.ro/Stiri/n2/3543/studentii-romani-se-asteapta-la-salarii-de-800-de-euro.html>.

lucrez						
Eu întotdeauna voi lucra bine dacă voi putea, independent de remunerare	150	18,0	3	14	16,9	3
Munca este un mijloc de supraviețuire, dacă voi putea să trăiesc fără a lucra, atunci nu voi lucra	94	11,3	4	11	13,3	4
Primesc plăcere de la muncă, însă nu permit ca ea să mă încurce în alte ocupații de-ale mele	185	22,2	2	22	26,5	2
Munca este cel mai important lucru în viața mea	38	4,6	5	6	7,2	5
Greu de spus, nu știu	63	7,5		4	4,8	
Total	833	100		83	100	

Așadar, din datele prezentate derivă asocierea activității de muncă cu aspectele materiale – o asemenea poziție este susținută de aproximativ o treime din studenți. Numai 18,0% în 2007-2008 și 16,9% în 2010 declară că vor lucra bine, independent de remunerare. Circa o pătrime din tineri încearcă să îmbine munca cu sentimentul de satisfacție de la aceasta, iar peste 10% privesc activitatea de muncă drept un mijloc de supraviețuire și ar renunța la ea, în cazul în care ar putea să-și permită să nu lucreze. Munca înțeleasă ca valoare primară în viață este caracteristică unui procent minim din respondenți (4-7%).

Astfel, datele privind motivația muncii conturează constatarea că aceasta se rezumă, de cele mai dese ori, la aspectul material, de remunerare, însă există anumite limite în însemnătatea acestui factor, odată ce majoritatea relativă a tinerilor nu ar accepta oarecare muncă, chiar în cazul unei remunerări bune. Cu toate acestea, trebuie recunoscut faptul că factorul material este unul puternic în motivația de muncă la studenți și, prin urmare, ar fi în stare să influențeze decisiv asupra deciziei de migrare.

Conform datelor mai detaliate, obținute în cadrul cercetărilor calitative, orientările de muncă în străinătate la studenți se rezumă în general la „ceva avantajos, profitabil” și se află într-o strânsă corelație cu intențiile migraționiste ale studenților. Astfel, cei care admit probabilitatea stabilirii definitive în străinătate preferă unele profesii (de exemplu, agent comercial) care i-ar permite să analizeze mai profund condițiile de trai și perspectivele oferite de către statul respectiv, în special, prin interacțiuni cu diferiți oameni, cu diferit nivel de cultură, inclusiv cea politică, cu depistarea mentalității și preferințelor lor în vederea unei integrări mai ușoare în comunitatea recipientă.

În privința activităților de muncă acceptabile și inacceptabile, majoritatea studenților susțin ideea că este totuși o limită în acceptarea unor sau altor locuri de muncă, aceasta însă fiind diferită în funcție de personalitatea omului. Studenții invocă faptul că, deseori, este acceptată și munca la negru („ai să lucrezi acolo orice, numai să ai bani”, „dacă ai plătit vreo 3-4 mii ca să ajungi în țara cea, ai împrumutat, atunci nu te mai gândești unde să lucrezi”) în diferite domenii (de exemplu, construcții) cu remunerare înaltă („un cunoscut de-al meu lucrează la construcții și nu construiește, nu ridică pereți, pur și simplu spală geamuri, face ordine în camera dată. Asta-i un lucru foarte murdar și are un salariu pe care nu visează nimeni de aici - 1000 de euro pe săptămână”), însă sunt studenți care afirmă că în nici un caz nu ar accepta așa ceva, explicând aceasta prin demnitate, stimă de sine, unii având chiar experiență în acest sens și preferând să facă ceva din plăcere și nu din nevoie. Unii studenți nu au putut să răspundă la această întrebare, deoarece nu au asemenea nevoi, nu au familii ca să aprecieze real relația între munca necalificată și acele necesități care pot fi satisfăcute prin intermediul acesteia. Totuși, neavând astfel de probleme serioase, acești studenți invocă idei, cum ar fi: „mie mi se pare că nu trebuie așa mulți bani ca eu să mă duc să lucrez în Italia”, în special, la munca de genul „să ai grijă de un bătrân”, în timp ce persoanele mai în vârstă, părinții, sunt considerați cei care pot accepta și acceptă așa ceva.

Unele considerente ce țin de inadmisibilitatea muncii la negru au fost criticate din motivul că „în țările străine cred că nu există demnitatea”, „când n-o să ai de lucru și n-o să ai ce mânca, oricum ai să fii nevoit

să te duci să muncești ceea ce ți se propune”, „în orice domeniu, numai să iasă bani, oricum nu te cunoaște nimeni în străinătate, nu te așteaptă nimeni”. Probabilitatea de a face munca la negru este apreciată ca una mai înaltă în cazul emigrării ilegale, locurile avantajoase de muncă fiind destinate persoanelor plecate legal sau celor care trăiesc permanent pe teritoriul străin, au contract de muncă. Problema, în general, este privită ca una care constă în lipsa de posibilitatea de a alege locul de muncă, în acceptarea unor activități chiar periculoase (de exemplu, în mine), unde nu se duc să lucreze autohtonii.

În cazul migrației temporare se recunoaște imposibilitatea angajării pe profesie, posibilitatea reală de angajare fiind doar munca necalificată („dacă ai capacitatea să repara frigider etc., fii sigur că te angajezi, însă ilegal, altă posibilitate n-ai cum să te angajezi în străinătate”), dar este evident că nimeni din studenți „n-a visat la așa ceva”. Tot aici a fost exprimată părerea, susținută prin anumite exemple, că există totuși posibilitatea reală de recalificare peste hotare după o anumită perioadă de aflare acolo și de angajare în baza profesiei, de exemplu, în cazul inginerilor sau medicilor, însă aceasta necesită mai mult timp și mai multe eforturi. Referitor la angajare după specialitatea „Administrația Publică”, s-au făcut referințe la cazuri când absolvenții facultății au făcut masteratul în străinătate pe specialitate și au avut astfel posibilitatea de a munci în domeniu peste hotare, având perspective reale să fie angajați. În alte cazuri, activitatea în domeniul dat este apreciată ca fiind inaccesibilă pentru absolvenții moldoveni, din motivul că cerințele față de acești specialiști în străinătate sunt cu totul diferite decât în Moldova.

Orientările de muncă în Moldova se rezumă la funcțiile de serviciu și remunerare „cât mai bună”. Totodată, mai mulți studenți manifestă predilecția pentru unele activități care sunt „aproape de inimă” și care să fie făcute „din plăcere”, „ca să-mi pun tot sufletul”, în special, referindu-se la afacere proprie, însă aceasta fiind mai greu de realizat în Moldova.

Mai mulți studenți manifestă anumite orientări pentru muncă calificată, după specialitate. Au fost relatate exemple, când rudele unor studenți își asigurau existența în baza gospodăriei proprii, însă acestea au fost interpretate ca necorespunzătoare nivelului de studii și tendințelor de muncă („N-am învățat cinci ani ca să cresc vaci”). În străinătate acest lucru ar fi acceptat anume din cauza diferenței de venit: „aici îl faci cu bănuți, dar acolo îl faci cu dolari”.

Piața de muncă din RM și cea din străinătate în viziunea studenților

Predispunerea studenților pentru migrația de muncă poate fi diagnosticată, inclusiv, prin reprezentările lor privind specificul pieței autohtone de muncă și a celei din străinătate. În primul rând, sunt semnificative în acest sens părerile respondenților vizând diferite aspecte ale activității de muncă în Republica Moldova, Rusia și Occident (Tabelul 22).

Tabelul 22

Distribuția răspunsurilor studenților privind diferite aspecte ale activității de muncă în Moldova, Occident și Rusia, în procente

Apreciați diferite aspecte ale activității de muncă în:		Aprecierea				Total
		Bine	Satisfăcător	Rău	Greu de spus	
Posibilitatea angajării după specialitate	<i>Moldova</i>	10,6	25,1	51,3	13,0	100,0
	<i>Occident</i>	42,3	26,6	8,0	23,1	100,0
	<i>Rusia</i>	22,8	36,9	12,9	27,4	100,0
Posibilitatea obținerii unor venituri	<i>Moldova</i>	7,2	21,6	54,0	17,2	100,0
	<i>Occident</i>	58,7	24,0	0,6	16,7	100,0
	<i>Rusia</i>	33,1	40,8	4,6	21,5	100,0

mari						
Condițiile de muncă	<i>Moldova</i>	5,9	35,3	42,2	16,6	100,0
	<i>Occident</i>	51,4	26,9	3,2	18,5	100,0
	<i>Rusia</i>	17,6	44,0	12,0	26,4	100,0
Stabilitatea serviciului	<i>Moldova</i>	6,6	32,8	36,8	23,8	100,0
	<i>Occident</i>	38,9	27,8	7,0	26,3	100,0
	<i>Rusia</i>	18,6	34,7	12,4	34,3	100,0
Perspectiva creșterii profesionale	<i>Moldova</i>	11,5	35,6	28,5	24,4	100,0
	<i>Occident</i>	45,5	21,8	4,8	27,9	100,0
	<i>Rusia</i>	23,3	32,5	8,9	35,3	100,0

Cele mai înalte evaluări au fost acordate activității de muncă din Occident, care este apreciată de majoritatea covârșitoare de studenți (60-80%) în mod pozitiv. Destul de înalt au fost apreciate diferite aspecte ale activității de muncă în Rusia (50-70%) și mai jos ale celei din Moldova (30-40%). De precizat aici că activitatea de muncă în Republica Moldova a acumulat cele mai înalte aprecieri la capitolele perspectivelor de creștere (47,1%) și a condițiilor de muncă (41,2%), însă și aceste evaluări cedează considerabil celor oferite Rusiei și, mai ales, Occidentului, diferența constituind 10-30%.

Este interesant că cel mai jos nivel de determinare a reprezentărilor studențești se constată în cazul Rusiei – 20-30% de respondenți nu au păreri statornicite privind activitatea de muncă din această țară, ceea ce semnaleză atât un nivel mai inferior de informare a studenților privind aspectele profesionale din societatea rusească, cât și un interes neînsemnat al tinerilor din Moldova față de munca în Rusia. Situația dată se explică prin specificul eșantionului studiului, care este format din studenți, adică, persoane cu nivel ridicat al capitalului uman. Iar cercetările din domeniu au demonstrat orientarea mai înaltă a populației cu nivele superioare de educație spre Occident, pe când în Federația Rusă migrează de cele mai dese ori persoanele mai puțin instruite.

Orientarea generală a studenților spre piața autohtonă de muncă și cea străină din punctul de vedere al perspectivelor de realizare a aptitudinilor profesionale este ilustrată de Tabelul 23.

Tabelul 23

Distribuția respondenților în funcție de preferințe în realizarea aptitudinilor profesionale în Moldova și în străinătate, în cazuri și procente

Unde, după părerea Dvs, ați putea să realizați aptitudinile Dvs profesionale și de muncă?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Pe piața de muncă din Moldova	211	25,3	22	26,5
Pe piața de muncă din străinătate	192	23,0	16	19,3
În aceeași măsură	220	26,4	24	28,9
Greu de spus	210	25,3	21	25,3
Total	833	100	83	100

Astfel, s-a constatat că studenții nu au preferințe bine pronunțate din punctul de vedere al locului unde ei ar putea să-și realizeze aptitudinile profesionale. Mai mult de o pătrime de respondenți (26,4% în 2007-2008 și 29,9% în 2010) au declarat că ar putea să se manifeste în calitate de specialiști atât pe piața de muncă din Republica Moldova, cât și pe cea străină în egală măsură. 25,3% în 2007-2008 și 26,5% în 2010 tind spre mediul autohton de muncă, și o cotă puțin mai joasă (23,0% în 2007-2008 și 19,3% în 2010) – spre cel străin. 25,3% din respondenți nu au poziții bine determinate în această problemă.

În încercarea de a evalua piețele de muncă din Republica Moldova și din străinătate din perspectiva posibilității de a obține o ofertă interesantă de muncă, studenții au dat aprecieri relativ înalte pieței de muncă din Occident (nota medie – 6,97 în 2007-2008 și 7,51 în 2010), puțin mai joase celei rusești (nota

medie – 6,10 în 2007 și 6,04 în 2010) și cele mai inferioare pieței autohtone de muncă (5,41 în 2007-2008 și 5,27 în 2010) (Tabelul 24).

Tabelul 24

Aprecierea medie a piețelor de muncă din Moldova, Rusia și Occident din perspectiva posibilității de a obține o ofertă interesantă de muncă, în puncte

Cum apreciați posibilitățile proprii de a obține o ofertă interesantă de muncă pe piața de muncă din Moldova și pe cea din țara străină?	Valoarea medie (1-10)	
	2007-2008	2010
Piața de muncă din Moldova	5,41	5,27
Piața de muncă din Rusia	6,10	6,04
Piața de muncă din Occident (Europa, S.U.A., Canada ș.a.)	6,97	7,51

De remarcat, totuși, că nu s-au înregistrat diferențe foarte mari în aprecierea de către studenți a piețelor de muncă din Moldova, Rusia și Occident, din perspectiva posibilității de a obține o ofertă interesantă de muncă. Acest fapt confirmă ipoteza privind o predispoziție destul de slabă a tineretului studios autohton spre autorealizarea profesională în străinătate.

Ideea dată survine, inclusiv din răspunsurile studenților la întrebarea privind alegerea între lucru în Moldova și în străinătate (Tabelul 25).

Tabelul 25

Distribuția respondenților în funcție de preferințe în alegerea locului de muncă în Moldova și în străinătate, în cazuri și procente

Pereche	Vă rugăm să alegeți din fiecare pereche de afirmații una mai preferabilă pentru Dvs (A sau B):	2007-2008		2010	
		Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
I.	A. De a avea un lucru bine plătit și interesant în Moldova	575	69,0	56	67,5
	B. De a avea un lucru bine plătit și interesant în străinătate	209	25,1	24	28,9
	Nu-i răspuns	49	5,9	3	3,6
	Total	833	100	83	100
II.	A. De a avea un lucru bine plătit și interesant în Moldova	615	73,8	60	72,3
	B. De a avea un lucru profesional nu prea satisfăcător în străinătate	60	7,2	13	15,7
	Nu-i răspuns	158	19,0	10	12,0
	Total	833	100	83	100

Datele prezentate atestă orientarea cu mult mai puternică a studenților spre piața autohtonă de muncă. În cazul în care tinerii ar avea să aleagă dintre lucru în egală măsură bine plătit și interesant în Moldova și în străinătate, aproape 70% din respondenți ar prefera să lucreze în Moldova și puțin mai mult de o pătrime - peste hotare. În situația alegerii între un lucru bine plătit și interesant în Moldova și un lucru profesional nu prea satisfăcător în străinătate, mai mult de 70% din studenți ar prefera prima variantă, și numai 7,2% în 2007-2008 și 15,7% în 2010 – cea de-a doua.

Reprezentările studenților referitor la specificul activității de muncă în Rusia și Occident corelează cu legitatea migrațională generală, conform căreia migranții cu studii universitare și postuniversitare aleg, în cele mai dese cazuri, țările occidentale ca puncte de destinație pentru migrația de muncă. În masivul total al

migranților de muncă, cota persoanelor cu valori superioare ale capitalului cultural constituie 50% și mai mult, în timp ce în Rusia pleacă, de regulă, tinerii cu nivele inferioare de educație, ceea ce este condiționat de specificul pieței de muncă din Federația Rusă.

Probleme în străinătate în cadrul situației migraționale

Acei studenți care admit posibilitatea plecării peste hotare, neavând experiență de migrant, recunosc probabilitatea apariției mai multor probleme de diferit gen cât la etapa pregătirii pentru migrare, atât în străinătate. Se recunoaște, astfel, probabilitatea apariției unor probleme de drept, care pot fi rezolvate prin intermediul ambasadei. Însă unii studenți, care au deja experiență migraționistă, precizează, în răspunsurile lor, că problemele cu ambasadă apar chiar în Moldova (acestea, la rândul său, fiind rezolvate de firma intermediară în organizarea plecării), și nu în țara de destinație, de exemplu SUA, unde serviciile respective pentru emigranți se regăsesc în orice oraș, „sistemul lor de administrare publică sau evidența imigranților e reușit, e accesibil și chiar există multe avantaje pentru imigranți, căci se oferă acolo un bonus la prețul perfectării actelor, se eliberează, de obicei, în regim de urgență”. Problemele cu autoritățile țării gazdă sunt condiționate, în mare parte, de încălcarea regimului migraționist, în special, aflare ilegală în țara de destinație.

Din experiența în calitate de migrant și din exemplele cunoscute de studenți se deduce o astfel de problemă ca ”șocul cultural”, diferența în modul de a gândi, de a judeca, populația țării gazdă fiind apreciată ca fiind mai liberă, mai degajată, ceea ce provoacă unele reacții sau poate declanșa manifestarea unor complexe la imigranți.

Admiterea posibilității apariției în străinătate a unor conflicte cu populația autohtonă este făcută în funcție de diferența de experiență socio-culturală, de viziuni asupra vieții, fiind accentuată o probabilitate mare de ciocniri dintre interese, rase, religii. În acest context, respondenții care se pronunță împotriva migrației precizează că o asemenea situație, cu toate că este posibilă, este inacceptabilă: „Pleci într-o țară străină și nu ar fi bine să faci probleme acolo. În primul rând fața țării din care vii trebuie să nu rămână murdară”. Chiar dacă există diferența de opinii, spun studenții, în străinătate se pleacă nu pentru demonstrarea opiniilor proprii, iar migranții, din contra, fac tot posibilul ca să evite orice conflict. Cu atât mai mult, opiniile tale nu le poți exprima, deoarece nu ești ascultat de nimeni.

Problema adaptării psihologice în mediu străin este comentată în mod diferit. Unii studenți recunosc gravitatea acesteia, chiar reieșind din sentimentul de străin la momentul venirii în Chișinău, oraș străin pentru ei, unde le-a fost foarte greu la început. Referitor la mediu străin, ei nu pot să-și imagineze toată seriozitatea unei asemenea adaptări prevăzând imposibilitatea de a comunica cu familia atunci când o doresc sau să vorbească în limba lor. În acest context sunt aduse exemple care demonstrează seriozitatea problemei: un spectacol, protagonistul căruia, un bărbat, care avea o familie și copil mic și care a plecat în Italia fiind bolnav și având nevoie de mulți bani pentru medicamente. În Italia avea grijă de un bătrân care era bolnav mintal, și până la urmă bătrânul avea grijă de acest migrant bolnav care ulterior a murit, după ce fiul lui, de acum mare, a venit în Italia în căutarea pe tatălui. Mai mulți studenți care au fost prezenți la acest spectacol au menționat că „nimeni nu vroia să se ducă în străinătate”.

Un alt reper, axat pe aspectul afectiv al motivației de a rămâne în Moldova, a fost un articol în care un student interviuează câțiva studenți care se află în străinătate și îi întreabă despre migrație. Aceștia menționează că „nici acasă nu-i casa mea, nici acolo nu-i casa mea”, nici acolo, fiindcă nimeni nu-i așteaptă, nici aici, fiindcă că statul nu le oferă nici o perspectivă.

Totuși, mai mulți studenți sunt de părere că trecerea peste disconfortul psihologic depinde de educație, nivelul de cultură de acasă: „Sunt unii studenți pe care nu-i interesează să plece acasă sau pleacă din când în când, dar sunt alții care sunt foarte atașați anume față de casa lor, de părinții lor, și nu pot să se îndepărteze la o distanță mai mare de casă, de cei dragi”. Situația în care un eventual migrant are pe cineva din rude peste hotare este privită ca una ce facilitează însăși luarea deciziei de a pleca și depășirea ulterioară a crizei psihologice de către migrant. Pe de altă parte, odată ce aflarea în străinătate durează mai

mult, relațiile între membrii de familie se distanțează, fiecare deja creându-și „lumea lui”, o ambianță care îl atrage, ceea ce atenuază, după opinia unor studenți, problema atașamentului față de casă și familie. Mai ales că, „cu salariile pe care le dau ei te integrezi foarte repede”, dar și moldovenii, oriunde s-ar afla, „se adaptează la toate”.

A mai fost exprimată părerea că problema migraționistă nu ar fi atât de gravă din punct de vedere afectiv, dacă persoanele plecate ar fi legalizate, ceea ce le-ar permite să revină în țară fără teama să fie penalizate și să piardă posibilitatea să mai plece în străinătate, iar transportul dintr-o țară în alta ar fi mai accesibil. Anume din motivul că migranții se confruntă cu asemenea piedici apare distanța între ei și familia lor („ei doar se telefonează”), fiind prezentat un exemplu când o persoană care timp de șapte ani a plecat și se află în străinătate ilegal nu poate să revină în țară, ceea ce duce la dezmembrarea familiei.

Însăși ideea de existență a barierelor în calea încadrării în câmpul cultural străin este considerată de unii studenți o idee proprie unei mentalități învechite. Aceste bariere sunt apreciate drept unele de ordin psihologic, legate de anumite complexe pe care le au moldovenii, în primul rând, cel al inferiorității. Studenții cred că ele pot fi depășite foarte ușor în timp de câteva luni, iar dacă „nu le poți depăși, te-ai dus la un psiholog, ai plătit acolo careva bani și vezi cum te încadrezi după asta în societate. Nu-i așa problematic, mai ales când ai să vezi că ai bani și ai să vezi ce fire emancipată ai să fii”. Argumentul principal în acest sens este că plecarea în străinătate, cu toate că există probleme, se produce anume pentru depășirea oricăror probleme și bariere.

Referitor la probabilitatea discriminării și constrângerii la muncă, există, printre respondenți studenți care susțin că „de-acum nu-i discriminare” și în mai multe cazuri „se poartă foarte frumos cu imigranții”, în special, pentru cetățenii de tip european, grupurile de risc în această privință constituind anume persoanele de origine musulmană și persoanele de altă culoare a pielii („de exemplu, un student a fost la masterat în Franța. Acolo n-are nimeni cu nimeni treaba. El lucrează, nu este discriminat, dar chiar între ei, colegii de lucru, nu discutau, făceau treaba și atât”), însă majoritatea studenților menționează, oricum, că odată ce asemenea lucruri nu sunt admisibile, totuși sunt posibile și se pot întâmpla („nimic nu-i asigurat în viață”). Ei admit probabilitatea discriminării din partea autorităților și a populației autohtone, referindu-se tot la exemple și țări concrete („Cunosc cazul când un cunoscut de-al meu a emigrat în Germania și a lucrat acolo. Toată populația din mediu - erau mai mulți germani - foarte mult îl discrimina. Relațiile au început să se reglementeze între ei după ce s-a căsătorit cu o germană”). Unii studenți sunt de părerea că unele popoare sunt chiar naționaliste și discriminează, în special, populația care lucrează la negru, acești oameni fiind considerați un nimeni în țara recipientă și „objiduiți din toate punctele de vedere”.

Cunoscând chiar exemple reale de constrângere la muncă, studenții cu planuri de a emigra susțin că principalul este să nu fie admisă modalitatea de a pleca ilegal prin intermediul unor persoane necunoscute, ceea ce mărește considerabil probabilitatea încălcării drepturilor de muncă în străinătate.

Privind formele de discriminare sunt menționate salarii mai mici, atentate fizice, atentarea la sănătatea psihică a angajatului, un acces redus sau lipsă de acces la servicii de sănătate și alte servicii sociale, în special, în cazul aflării ilegale în străinătate („oricum, ei sunt oameni” și contraargumentul - „dar statul suportă mai multe cheltuieli. Mai ales, dacă vin părinții cu copii, statul trebuie să aibă grijă de copii, să-i educe, alte cheltuieli”). Studenții au încercat să explice aceste manifestări de discriminare prin faptul că „emigrează foarte mulți în țara dată, scad salariile, apare concurența între persoanele care sunt de aici și care sunt de acolo și scade nivelul salariului, crește numărul populației, aglomerație”. Unii studenți pun întrebarea, de ce totuși moldovenii acceptă această discriminare la remunerarea muncii („ce ei sunt mai mari ca noi?”), cu toate că au contract de muncă și sunt în țară în mod veniți legal, iar alții menționează că în schimb se plătește cu mult mai mult decât la noi în țară, de aceea, situația în cauză este acceptată.

O soluție în depășirea efectelor negative de ordin afectiv a discriminării imigranților, ceea ce poate să-i susțină într-un mediu străin, ar fi în, viziunea unor studenți, ideea că „lucrez azi, mai lucrez și mâine și pe urmă plec acasă și cu banii câștigați am să fac ceva”. Tot în acest context se precizează că se cere, totuși, o atitudine realistă față de perspectivele proprii de revenire în țară și de plecare repetată în străinătate, în vederea angajării legale la un serviciu mai bun, deoarece „sunt foarte multe cazuri și e un pericol destul de

mare când oamenii pleacă cu ochii închiși și nu știu ce fac cu ideea că o să facă bani și o să se întoarcă. Sunt multe persoane care nu se mai întorc”. Totodată, în analiza propriilor planuri migraționiste acești studenți manifestă speranța că nu se vor confrunta cu așa ceva și vor reuși să revină în Moldova și pe urmă, în caz de necesitate, iarăși să plece peste hotare.

Într-o situație în care studenții ca potențiali migranți ar deveni obiectul discriminării în străinătate, ei susțin că dacă s-ar afla ilegal n-ar putea să se adreseze nicăieri, chiar dacă există oficii speciale care se ocupă de problemele migranților, deoarece „toți se tem să se ducă acolo, ca să nu-i trimită acasă”, câteodată, inclusiv cei care se află peste hotare legal („frică că oricum o să găsească ceva ce nu-i bine și să nu fie deportați”).

Unii studenți chiar susțin că au fost în situații similare, fiind încă minori și aflându-se peste hotare ilegal, au avut probleme și au fost nevoiți să lase tot și să plece, neavând posibilitatea să se adreseze autorităților. Concluzia în acest caz a fost că „trebuie să te duci legal ca să-ți aperi drepturile, ca să profiți de toate beneficiile și asistența acordată din partea comunității recipiente”.

În privința tratării moldovenilor de către populația țărilor recipiente studenții, pe baza unor exemple, susțin că marea parte a cetățenilor străini care intră în contact cu cetățenii moldoveni și-au format o părere negativă despre ei din motivul că persoanele din Moldova se duc nu ca specialiști să lucreze la un lucru cât de cât prestigios, dar sunt considerați acolo, oricum, ca o forță de muncă ieftină, sunt exploatați, fiind priviți ca cetățeni nedemni în comparație cu populația autohtonă, care câteodată nici nu știe unde se află Moldova. Imaginea moldovenilor în străinătate mai este defavorizată din cauza migranților din România (români și romi), care sunt priviți de populația de acolo, de multe ori, într-un mod destul de ostil (de exemplu, ca potențiali hoți), iar moldovenii care vorbesc aceeași limbă suferă în urma acestei atitudini.

Referitor la traficul de ființe umane și probabilitatea de a deveni victima acestui fenomen, studenții, ca eventuali migranți, nu admit că pot fi traficați din cauza că dispun de un anumit nivel de inteligență și nu vor nimeri într-o asemenea situație, pe când există problema unei informări insuficiente în societate pe această problemă, în special, la oameni din mediu rural, cărora, „dacă li-au propus că iată ai să ai mulți bani, nu se mai gândesc la alte consecințe”, mai ales că „tot timpul omul zice: cu mine așa ceva nu se poate întâmpla”, iar în calitate de intermediari ai unei asemenea migrații se prezintă oamenii cunoscuți, în care potențialul migrant are încredere. Un factor de îngrijorare redusă față de traficul de ființe umane ar fi și scăderea valului informațional privind cazuri înregistrate de trafic.

În ceea ce ține de informare privind organizarea migrației și condițiile din țara recipientă, studenții susțin că aceasta depinde de planurile și intențiile de a migra, de însăși dorința individului de a fi informat, ceea ce este accesibil, de exemplu, datorită internetului („să știm precis că iată plecăm într-o țară, poate ne informam mai concret”, „calitatea informației depinde de implicarea individului în asimilarea acesteia”).

În general, acei studenți care au planuri ferme de a migra temporar sau definitiv afirmă că sunt gata de a înfrunta acele eventuale probleme care pot apărea într-un mediu străin, cu atât mai mult, că știu precis că dacă ar rămâne în Moldova pe această perioadă de timp, ar avea nu mai puține probleme. Respectiv, ei aleg să depășească acele probleme în străinătate, ceea ce este justificat grație acelor beneficii pe care le aduce migrația. Însă o asemenea intenție fermă de a face față problemelor se observă, în special, la acei studenți care nu știu în ce ar consta, de fapt, aceste probleme, având reprezentări destul de confuze despre ele. Alți studenți din această categorie susțin că, de regulă, „persoanele care pleacă sunt pregătite pentru probleme, ei știu precis la ce merg, ei știu că o să se ducă, o să le fie greu, însă sunt pregătite pentru aceste dificultăți”.

Accentele migrației potențiale

Fluxurile migraționiste sunt alimentate continuu, în primul rând, de situația socio-economică nefastă din republică, de însăși sărăcia tranzițională. Sărăcia a generat multiple probleme, inclusiv, un exod masiv al populației economice active peste hotarele țării, Republica Moldova devenind o societate migrantă, unde modificările în structura veniturilor și posibilităților de angajare la muncă generează o circulație masivă a

populației apte de muncă, și nu neapărat doar a șomerilor. Majoritatea absolută a studenților participanți la sondaj califică starea de lucruri din societatea moldovenească ca una „rea” și „foarte rea” cu o anumită îmbunătățire a valorilor indicelui în anul 2010 în comparație cu 2007-2008. Evaluarea prospectivă a dinamicii proceselor socio-economice din țară a relevat un grad destul de semnificativ de optimism exprimat de studenți privitor la viitorul țării: 40-50% din respondenți cred că lucrurile se vor îmbunătăți, iar 10-20% consideră că nu se va schimba nimic.

Îmbunătățirea propriului nivel de trai este legată, în viziunea studenților, în primul rând, de aspecte ale activității profesionale, atât la nivel de pregătire, cât și la cel de experiență. În atingerea scopului dat sunt importante, de asemenea, legăturile și relațiile în mediul social, dar și calitățile personale, cum ar fi spiritul întreprinzător. În același timp, în opinia studenților un asemenea factor ca nivelul de asigurare materială a familiei din care provii are un nivel redus de însemnătate în acest sens.

Orientarea absolvenților din Republica Moldova spre migrația de muncă este una destul de nesemnificativă – cota respondenților care au decis ferm să plece în străinătate la muncă după absolvirea universității constituie doar 14-17%. Cu anumite condiții pot fi considerați ca potențiali muncitori migranți încă 50-60% de studenți, care leagă decizia proprie privind migrația de muncă cu perspective profesionale după terminarea studiilor. Doar 10,8%, au în plan să rămână în țară în orice împrejurare sau nu s-au gândit la opțiunea migrației de muncă.

Referitor la factorii socio-economici ce determină orientarea spre migrația de muncă, se constată existența unei anumite corelații între nivelul de venit și nivelul de predispunere spre migrație de muncă: odată cu creșterea primei variabile scade valoarea celei de-a doua. Studenții cu nivelul redus de venit leagă decizia de migrație de muncă, în primul rând, de posibilitățile de autorealizare în țară. Aceasta confirmă teza, conform căreia pentru categoriile cele mai sărace migrația de muncă este legată mai mult de factorii de materialitate. Odată ce studenții ar putea să aleagă unde să-și realizeze aptitudinile profesionale, cei mai săraci ar prefera piața străină de muncă (mai mult de o treime). Respondenții ce își estimează drept foarte bună situația materială, se arată mai mult orientați spre piața autohtonă de muncă. În cazul categoriei acelor studenți, familiile cărora pot să-și permită tot de ce au nevoie, predispunerea puțin mai înaltă spre piața străină de muncă poate fi explicată de nivelul ridicat de cerințele lor față de nivelul de trai.

Analiza corelațiilor intențiilor migraționiste cu anumiți factori socio-demografici evidențiază importanța aspectului gender în problematica dată. În prezent se înregistrează tendința de feminizare continuă a migrației, acest proces fiind caracteristic nu numai țării noastre, ci constituind tendința migrației internaționale în general. Conform aprecierilor specialiștilor în domeniu, cotele reale ale femeilor și bărbaților în tot masivul migranților de muncă sunt aproximativ egale, însă includerea femeilor în procesul migrației internaționale de muncă se desfășoară mai rapid decât în cazul migranților-bărbați. Atitudinea studenților ambelor sexuri față de migrație este destul de rezervată, indexul fiind totuși mai înalt la fete decât la băieți. De asemenea, studentele demonstrează o predispunere potențială puțin mai înaltă spre migrație de muncă în comparație cu reprezentanții sexului puternic.

Accentele în migrația de muncă sunt ilustrate și de atitudinea față de diferite aspecte ale activității profesionale, cum ar fi domeniul de ocupație, motivația și remunerarea muncii ș.a. În acest context se constată faptul că studenții au reprezentări destul de contradictorii referitor la remunerarea dorită și reală a muncii în Republica Moldova. Viziunile studenților vizavi de salariu dorit și real în Moldova și în străinătate dezvăluie un tablou destul de interesant: doleanțele studenților privind remunerarea muncii dorită de ei nu corespund datelor referitoare la mărimea reală a salariului în Republica Moldova și aprecierilor respondenților privind perspectivele reale de remunerare, în cazul în care ei vor lucra în Moldova. În general, studenții percep munca, în primul rând, ca un business, și din toate motivele de muncă acordă importanță primordială anume factorului material. Acesta din urmă este unul puternic în motivația de muncă la studenți și, prin urmare, ar fi în stare să influențeze semnificativ asupra deciziei de migrare.

Reprezentările studenților referitor la specificul activității de muncă în Rusia și în Occident ca principale repere de ordin migrațional corelează cu legitatea generală a migrației, conform căreia migranții cu studii

universitare și postuniversitare aleg, în cele mai dese cazuri, țările occidentale ca puncte de destinație pentru migrația de muncă. În masivul total al migranților de muncă cota persoanelor cu valori superioare ale capitalului cultural constituie 50% și mai mult, în timp ce în Rusia pleacă, de regulă, tinerii cu grad inferior de studii, ceea ce este condiționat de specificul pieței de muncă respective.

Bibliografie

1. Explorarea Europei prin migrații. 1990-2006. În: Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006, coord. D. Sandu. – București: FSD, 2006.
2. Femei și bărbați în Republica Moldova. Culegere statistică. – Chișinău: Elan Poligraf, 2008.
3. Flavia B. N. Migrația forței de muncă și resursele umane – impact geostrategic. În: Sfera Politicii, 2009, Nr.137.
4. Forța de muncă în Republica Moldova. În: Labour force in the Republic of Moldova: Ocupare și șomaj. / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. – Chișinău: Statistica, 2008.
5. Gorban A. Intențiile migraționiste ale studenților în contextul “exodului creierilor”: factorul socio-economic. În: Moldoscopie (Probleme de analiza politică), 2009, Nr. 4 (XLVII).
6. Gorban A. Orientările migraționiste ale studenților: aspectul gender (pe baza datelor studiului sociologic). În: Moldoscopie (Probleme de analiza politică), 2009, Nr. 3 (XLVI).
7. Impactul socio-economic al crizei economice asupra migrației și remitențelor în Republica Moldova. – Chișinău, IOM, 2009.
8. Lăzăroiu S. Trafic de femei – o perspectivă sociologică. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
9. Migrația forței de muncă în Republica Moldova. – Chișinău: Statistica, 2008.
10. Luecke Matthias, Toman Omar Mahmoud, Pinger Pia. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova. – Chișinău: OIM, 2007.
11. Moșneaga V., Rusnac Gh., Țurcan V. Migrațiunea forței de muncă în Republica Moldova: cauze, tendințe, efecte. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2004, Nr. 1 (XXV).
12. Politici migraționale în Republica Moldova. – Chișinău, 2004.
13. Saca S. Integrarea genurilor în societate în contextul transformărilor democratice. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2001, Nr. 1 (XVII).
14. Saca V., Gorea I. Sistemul instituțional și legislativ de realizare a egalității genurilor în Republica Moldova. Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2005, Nr. 3 (XXV).
15. Tendințe și politici migraționiste în regiunea Mării Negre: cazurile Republicii Moldova, României și Ucrainei. – Chișinău, 2008.
16. Trofimov V. Femei și bărbați pe piața muncii în Republica Moldova. Raport analitic. - Chișinău: Bons Offices, 2008.
17. Țurcan V. Administrația Publică Locală din Republica Moldova referitor la procesele migraționale ale populației țării (în baza cercetărilor sociologice calitative). În: Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. / UNESCO, USM, “Dialog Intercultural”, “Captes”. Vol. II. – Iași, 2006.
18. Горбан А. Специфика представлений молдавского студенчества о России и Западе в контексте цивилизационных и миграционных ориентаций. În: Молодёжь перед цивилизационным выбором: на материалах Республики Молдова и Юга России. Вып.1. – Ставрополь – Кишинев, 2009.
19. Краузе А. Трудовая миграция населения Молдовы: состояние и перспективы. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2000, Partea XII.
20. Мошняга В. Трудовая миграция и угрозы безопасности: общие аспекты. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2001, Partea XVI.

21. Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2003, Partea XXII.
22. Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 1999, Partea XII.
23. Овсянникова М. Женская трудовая миграция как сфера социального риска. În: Conferința științifică internațională „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere” dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova, 28 septembrie, 2006: Rezumatele comunicărilor. – Chișinău: CEP USM, 2006.
24. Овсянникова М. Труд женщин-мигрантов как один из факторов дискриминации. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, Nr. 3 (XXXIV).
25. Топилин А., Малаха И. Некоторые сдвиги в занятости и миграция высококвалифицированных кадров России. În: Социс, 2004, Nr. 11.
26. Эскола Э. Страновой экономический отчет. Инвестировать в светлое будущее за рубежом? Необходимость создания внутренней альтернативы в Молдове, 2007, Nr. 6.

STUDENTUL, FAMILIA ȘI MIGRAȚIA: ASPECTELE INTERCONEXIUNII

*Valentin ȚURCAN,
Gheorghe RUSNAC*

Abordarea complexă permite de a studia migrația propriu zisă și intențiile migraționiste ale studenților și din punctul de vedere al resurselor de care dispun aceștia¹⁴⁸. În acest context, pot fi considerate următoarele resurse: de familie, financiare (materiale) și de reședință. Prin resursele de familie se subînțelege, în acest caz, numărul, frecvența și durata deplasărilor migratoare din cercul cel mai apropiat de rudenie al studenților. Astfel, poate fi formulată următoarea ipoteză: studenții, ai căror rude apropiate practică deplasările migratoare, vor avea o orientare de migrație mai intensă, decât studenții, rudele apropiate ale căroră nu sunt implicate în astfel de deplasări.

Caracteristic pentru studenți este faptul, că cei mai mulți dintre ei încă nu și-au format propriile familii. Relația cu familia părinților continuă, chiar dacă studentul locuiește într-un cămin sau închiriază un apartament. Cei mai muți dintre studenți (85,0%) sunt celibatari (Tabelul 1).

Tabelul 1

Distribuția respondenților în funcție de starea civilă, în cazuri și procente

Starea civilă	Frecvența	Procent
Căsătorit(ă)	125	15.0
Celibatar(ă)	708	85.0
Total	833	100.0

Studiile efectuate arată că persoanele celibatate sunt mai mult predispuse pentru deplasări de migrare, în special, la distanțe mari, decât familiile cu copii¹⁴⁹. Datele sondajelor realizate în Republica Moldova confirmă tendința marcată (Tabelul 2).

Tabelul 2

Relația dintre starea civilă a respondenților și munca în străinătate după 1991, în procente

Starea civilă	Ați lucrat vreodată în străinătate după 1991?			Total
	Da	Nu	Nu-i răspuns	
Căsătorit(ă)	26.4	71.9	1.7	100.0
Divorțat(ă)	25.0	71.7	3.3	100.0
Despărțit(ă)	30.0	70.0	0	100.0
Văduv(ă)	10.7	87.2	2.0	100.0
Trăiește în cuplu, necăsătorit	33.3	66.7	0	100.0
Nu a fost căsătorit niciodată	33.6	64.8	1.6	100.0
Total	24.6	73.6	1.8	100.0

În țară, cota parte a migranților căsătoriți este de 26,4%. Această cifră este semnificativ mai mică în raport cu numărul celor care nu au fost căsătoriți niciodată (33,6%), trăiesc în cuplu, necăsătoriți (33,3%)

¹⁴⁸ Sandu D. Migrația circulatorie ca strategia de viață. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.

¹⁴⁹ Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course. <http://www.demographic-research.org>.

sau sunt despărțiți (30,0%). Cu alte cuvinte, statutul de migrant l-a avut fiecare al patrulea respondent, căsătorit, și fiecare al treilea, necăsătorit. Cota parte scăzută a migranților în rândul văduvilor (10,7%) și a celor divorțați (25,0%), se explică printr-un număr mai mare de femei decât de bărbați în rândul acestei categorii de persoane. Ponderea acestora este de respectiv 78,3%: 21,7% și 82,7%: 17,3%. 39,2% de studenți căsătoriți au copii, ceea ce înseamnă că o parte considerabilă de tineri au familie proprie, diferită de cea a părinților (Tabelul 3).

Tabelul 3

Distribuția respondenților în funcție de numărul de copii, în cazuri și procente

Aveți copii?	Frecvența	Procent
Nu	783	94.0
Da	49	5.9
Total	832	99.9

De menționat, că deplasările migratorii ale respondenților căsătoriți, care au copii cu vârsta de student, schimbă cardinal situația. În aceste familii, părinții, frații și surorile manifestă intenții mai mari de migrație. Potrivit datelor sondajului, la majoritatea studenților (60,7%) membrii familiei și rudele apropiate muncesc peste hotare. Astfel, putem presupune că existența la copii a statutului de student este un factor de mobilitate migraționistă a membrilor mai în vârstă ai familiei. Cu toate acestea, interconexiunea dintre migrație și rudele apropiate ale studenților are un caracter bidirecțional. Pe de o parte, necesitatea de a le asigura studiul copiilor studenți face ca membrii mai în vârstă ai familiei să perceapă migrația forței de muncă ca o resursă financiară de asigurare a procesului de studii, iar, pe de altă parte, vârsta copiilor, aflați în perioada majoratului, facilitează procesul de migrație.

Potrivit trăsăturilor formale (căsătorie, copii), familia studențească are un statut social distinct. De cele mai dese ori, majoritatea familiilor studențești, din punct de vedere material, depind total de părinți. În calitate de unul din indicatorii ai dependenței de acest gen poate fi utilizat aspectul locativ (locuire cu sau fără părinți) (Tabelul 4).

Tabelul 4

Distribuția respondenților în funcție de locul de trai în timpul studiilor, în cazuri și procente

Unde locuiți Dvs în prezent (în timpul studiilor)?	Frecvența	Procent
În apartament / casă proprie	274	32.9
În cămin	286	34.3
Închiriez o cameră / un apartament	163	19.6
Locuiesc la rude / cunoscuți	78	9.4
Altceva	32	3.8
Total	833	100.0

Potrivit sondajului, 32,9% din studenți locuiesc cu părinții, 34,3% în cămine. Aproximativ douăzeci la sută locuiesc la prieteni sau rude. Cu toate acestea, locuirea într-o cameră separată într-un cămin sau apartament nu anulează dependența financiară strânsă a tinerului de familia părinților.

- *Asigurarea studiilor superioare pentru copii – factor esențial în migrația de muncă a părinților*

În perioada sovietică, studiile superioare aveau în societate un statut, din punct de vedere material, inferior profesiilor ce se bazau pe munca fizică. Muncitorii înalt calificați aveau salarii cu mult mai mari decât salariul unui inginer. Cu toate acestea, studiile superioare ca valoare se prețuiau în societatea

sovietică. Propaganda oficială nu a reușit să convingă o parte semnificativă a populației în beneficiile muncii fizice, în comparație cu munca intelectuală.

Atitudinea față de studiile superioare ca valoare prioritară a fost moștenită și de societatea moldovenească postsovietică. Posibilitatea de a oferi copiilor studii superioare și de a construi o casă au devenit lucruri/motive de mândrie a părinților, așa cum rezultă din răspunsurile participanților la sondaj.

- „*Încă de pe băncile școlii nu mi-a plăcut să învăț, apoi am intrat la universitate, dar numai din cauza părinților, căci ei doreau să aibă o fată cu studii*” (Spania, Angela, 28 ani, necăsătorită, Soroca).

Un motiv comun al strategiilor de viață a părinților este grijă pentru bunăstarea materială și asigurarea studiilor superioare pentru copii.

- „*Am plecat la muncă în străinătate, deoarece aveam nevoie de bani pentru a cumpăra un apartament și să plătesc studiile copiilor*” (Italia, Vera, 39 de ani, Rezina, contabil).

Dorința de a asigura copiilor studii superioare devine prioritatea părinților cu studii superioare.

- “*Am plecat peste hotare din cauza lipsei de bani; fiind cu două diplome de studii superioare nu aveam lunar nici 100 dolari. Copii mei nu au studii superioare, deoarece toți banii care îi câștigam îmi ajungeau doar ca sa-i îmbrac și sa-i hrănesc*” (Italia, Parascovia, căsătorită, doi copii, 50 de ani, profesoară, Chișinău).
- “*Aveam 42 ani, doi copii, dintre care unul era deja la facultate, iar celălalt la liceu. Tatăl copiilor ne-a părăsit cu mulți ani în urmă, de aceea, nu reușeam să le ofer mai mult decât strictul necesar*” (Spania, Ludmila, 47 ani, divorțată, doi copii, Hâncești).

Creșterea copiilor și atingerea vârstei majoratului determină părinții să caute surse financiare necesare pentru asigurarea studiilor în instituții de învățământ superior.

- “*Au ajuns timpuri, când a trebuit să plec din motivul situației financiare dificile. Salariul meu mic nu-mi ajungea să hrănesc copiii și nu eram în măsură să le asigur studiile în instituțiile de învățământ superior*” (Italia, Nina, moldoveancă, 45 de ani, divorțată, doi copii, profesoară, din zona rurală).
- “*Băiatul trebuia să plece la studii, iar salariul meu nici măcar pentru cele mai necesare lucruri nu ne ajungea. Trebuia de îndeplinit ceva, altfel era vai de noi*” (Italia, Valentina, 47 ani, căsătorită, doi copii, profesoară, centrul raional).

Mai mult decât atât, preocuparea părinților privind asigurarea studiilor în instituțiile de învățământ superior se observă chiar în perioada când copiii își fac studiile în instituțiile de învățământ de nivel preuniversitar.

- „*Aveam două fete: cea mai mare de 15 ani, cea mai mică de 10 ani. Trebuiau îmbrăcate, și ne gândeam la cea mai mare că trebuie să-și continue studiile undeva*” (Italia, Alexandra, 46 ani, căsătorită, doi copii.)

Învățământul superior ca o valoare prioritară nu depinde de statutul social al părinților. Este foarte răspândită următoarea viziune: “Eu nu am studii superioare, dar copiii mei vor avea”.

- “*Sunt căsătorit de 22 de ani și am 3 copii, desigur e nevoie de foarte mulți bani pentru studiile universitare ce urmează a fi oferite din partea mea ca părinte*” (Italia, Valentin, 43 ani, sudor, căsătorit, trei copii, Orhei).

În societatea moldovenească, studiile superioare la copii ca valoare prioritară nu depind de zona de reședință.

- “*Cauza principală a plecării peste hotare a fost neajunsurile materiale, cât și financiare. Am două fetițe și pe zi ce trecea simțeam ca le lipsește ba una, ba alta: trebuie de îmbrăcat, de hrănit, banii pentru studii*” (Spania, Ion, 35 ani, studii medii, căsătorit, doi copii, din zona rurală).
- “*Copiii cresc. Urma să ne gândim la viitoarele lor studii. Toate acestea m-au obligat să caut de muncă în străinătate*” (Italia, Veronica, 45 ani, căsătorită, doi copii, Chișinău).
- “*Am doi copii pe care trebuie să-i cresc*” (Spania, Mihail, 45 ani, studii medii speciale, căsătorit, doi copii, din centru raional).

Studentii și membrii de familie ca migranți de muncă

- *Reședința membrilor familiei în străinătate*

Mediul social apropiat (părinții, frații) este o resursă socială importantă sub forma de capital social ce contribuie la mișcarea individului într-un mediu nou social, necunoscut pentru el, sau este capabil să-l perpetueze în spațiul social deja existent. Impactul familiei, rudelor în formarea unei sau altei orientări este condiționat de mulți factori. În acest sens, pot fi invocate următoarele circumstanțe: în primul rând, natura influenței familiei depinde de locul unde muncesc părinții studenților, își realizează funcția lor profesională; în al doilea rând, depinde, în ce măsură rezultatele activității realizate satisfac necesitățile vitale de bază ale familiei și membrilor acesteia. Cu alte cuvinte, se configurează ipoteza precum că mediul social apropiat, ai cărui membri sunt incluși în procesul de migrație, influențează orientările migraționiste ale studenților. Prin intermediul părinților și rudelor apropiate studenții sunt legați cu spațiul social al altor regiuni și țări.

Astfel, potrivit studiului, la 16,0% dintre studenți, rudele apropiate (mama, tata, frați și surori) locuiesc permanent într-o altă țară, și la 2,4% îmbină șederea în Republica Moldova cu ședere în altă țară (tabelul 5).

Tabelul 5

Locul de trai al rudelor studenților în prezent, în cazuri și procente

Locul de trai al rudelor studenților în prezent	Frecvența	Procente
Locuire comună (studenți împreună cu rudele lor apropiate), în Republica Moldova	290	34.8%
Separat, în Republica Moldova	389	46.7%
În altă țară	133	16.0%
În Republica Moldova/ În altă țară	20	2.4%
Greu de spus, nu știu	1	0.1%
Total	833	100.0%

- *Migrația de muncă a persoanelor apropiate studenților*

Este oportună analiza relației dintre cetățenii Republicii Moldova și fenomenul migrației forței de muncă la trei niveluri: de familie, de rudenie și în contextul comunității locale. La fiecare dintre aceste niveluri pot fi “persoane cu autoritate”, care influențează formarea intențiilor migraționiste atât în prezent, cât și pe viitor. La nivelul de familie, “subiectul cu autoritate” poate influența deciziile privind cine și unde să plece, care va fi durata plecării și cât de departe va migra”¹⁵⁰. Deseori, în calitate de asemenea persoane cu capacitatea de influență asupra deciziilor individului privind plecarea în străinătate pot fi acei reprezentanți ai cercului apropiat al potențialului migrant, care au deja experiență migraționistă.

Aproape jumătate dintre respondenți din cadrul studiului realizat au rude apropiate, prieteni și cunoștințe care lucrează în străinătate (tabelul 6).

Tabelul 6

Cota parte a studenților cu și fără rude care muncesc în străinătate, în cazuri și procente

Dvs aveți rude și prieteni care lucrează în străinătate?	Frecvența	Procent
Rude apropiate	420	50.4

¹⁵⁰ Флейшер А. Семья, обязанности и миграции: роль родства в Камеруне. <http://www.demographic-research.org>.

Rude apropiate și prieteni	86	10.3
Prieteni	179	21.5
Nu	102	12.2
Greu de spus	44	5.6
Total	834	100.0

După cum se observă din datele prezentate în tabel, 50,4% din studenți au rude apropiate care sunt în migrația de muncă în străinătate, 10,3% au rude apropiate și cunoștințe, iar 21,5% – prieteni. Astfel, 82,2% din numărul total de respondenți sunt antrenați indirect în practica și experiența migraționistă.

În consecință, este utilă estimarea cotei rudelor și persoanelor mai mult sau mai puțin apropiate ale studenților, implicate în procesul migrației de muncă (tabelul 7).

Tabelul 7

Numărul membrilor de familie și reprezentanților din anturajul studenților, ce muncesc în străinătate, în cazuri și procente

	Frecvența	Procent
Tata	111	9.9
Mama	90	8.0
Sora	63	5.6
Fratele	80	7.1
Rude	322	28.8
Prieteni	324	28.9
Cunoscuți	130	11.6
Total	1120	100.0

După cum se observă din datele prezentate în tabel, în masivul migranților de muncă din anturajul studentului, membrii familiei constituie 30,6%, rudele 28,8%, prietenii 28,9% și cunoștințele - 11,6%. Din moment ce fiecare student are mai multe rude și prieteni ce au migrat în străinătate pentru a munci, numărul lor este mult mai mare și este de 1120 oameni. Astfel, la fiecare student, în medie, revin aproximativ câte doi muncitori migranți din mediul apropiat și depărtat. Desigur, în cazul studenților, experiența de migrație a persoanelor din mediul apropiat și depărtat influențează, fără îndoială, alegerea emigrării ca strategie de viață.

Este clar că orientările migraționiste ale studenților sunt influențate, în primul rând, de membrii familiei: tați, mame, surori și frați (tabelul 8).

Tabelul 8

Membrii de familie ai studenților care muncesc în străinătate, în cazuri și procente

Gradul de rudenie	Frecvența	Procent
Tata	111	32.3
Mama	90	26.2
Sora	63	18.3
Fratele	80	23.3
Total	344	100.0

Așadar, în familiile de studenți fiecare al treilea tată este muncitor migrant (32,3%), fiecare al patrulea migrant este mamă sau frate (26,2% și 23,3% corespunzător) și fiecare al cincilea - soră (18,3%).

Migrația de familie a studenților poate fi diferențiată în trei niveluri, în funcție de câți membri ai familiei lucrează concomitent în străinătate. După cum arată sondajul, în străinătate muncește un membru al familiei, sau concomitent doi, trei și patru membri (tabelul 9).

Tabelul 9

Numărul migranților de muncă din familiile studenților care lucrează în străinătate, în cazuri și procente

Gradul de rudenie	Membrii familiilor studenților care lucrează în străinătate					
	1-4		1	2	3	4
	Frecvența	Procente	Procente	Procente	Procente	Procente
Tata	54	22.3	32.3	-	-	-
Mama	33	13.6	19.8	-	-	-
Sora	36	14.9	21.6	-	-	-
Fratele	44	18.2	26.3	-	-	-
Tata+ Mama	31	12.8		50.0	-	-
Tata+ Fratele	11	4.5		17.7	-	-
Tata+ Sora	3	1.2		4.8	-	-
Mama + Sora	2	0.8		3.2	-	-
Mama+ Fratele	8	3.3		12.9	-	-
Sora+ Fratele	7	2.9		11.3	-	-
Tata+ Mama+ Sora	5	2.1			50.0	-
Tata+ Mama + Fratele	2	0.8			20.0	-
Tata+ Sora+ Fratele	1	0.4			10.0	-
Mama + Sora + Fratele	2	0.8			20.0	-
Tata+ Mama+ Sora + Fratele	3	1.2				100.0
Total	242	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Din numărul membrilor de familie care muncesc în străinătate, cel mai des se evidențiază cazul când muncește un membru al familiei: tatăl – 22,3%, fratele – 18,2%, sora – 14,9% și mama – 13,6%. Situația în care în străinătate muncesc doi membri ai familiei reprezintă 19,30% din numărul total de membri de familie ce muncesc, trei – 10,30% și patru – 1,2%. Astfel, familiile în care muncește mai mult de un membru de familie constituie 30,80%, adică fiecare a treia familie. De asemenea, putem presupune că în familiile în care în migrație sunt implicați doi sau mai mulți membri ai familiei, orientările migraționiste se vor dezvolta mai intens, decât în familiile în care în străinătate muncește un membru al familiei sau nu muncește nimeni. Desigur, este la fel de important să se țină seama de statutul membrului de familie, chiar dacă el este unul.

Familia de tip nucleu, formată din părinți și copii, în prezent este cea mai răspândită formă familială în Republica Moldova. Și, cel mai probabil, acest tip de familie și membrii ei constitutivi au o influență majoră în formarea intențiilor migraționiste la copiii-studenți. Cu toate acestea, ultimul cuvânt în decizia de a migra îi revine tatălui, având în vedere, în primul rând, însemnătatea autorității părintești în familiile moldovenești, și, în al doilea rând, pentru că cota parte a tatălui, ca migrant de muncă, este cea mai mare în comparație cu ceilalți membri ai familiei (tabelul 10).

Tabelul 10

Cota parte a membrilor familiei de tip nucleu, care lucrează în străinătate, în cazuri și procente

Gradul de rudenie	Membrii familiei care lucrează în străinătate singuri:
-------------------	--

	Frecvența	Procent
Tata	54	32.3
Mama	33	19.8
Sora	36	21.6
Fratele	44	26.3
Total	167	100.0

Pe lângă familia nucleu, o influență mare în formarea orientărilor migraționiste ale studenților o au rudele mai puțin apropiate, care lucrează în străinătate. După cum se observă din tabel, ponderea acestora este de aproximativ cincizeci la sută din numărul total (tabelul 11). Rolul lor în organizarea procesului de migrație este extrem de important. Ei sunt prezenți la toate etapele procesului de migrație: de la discutarea migrației ca o modalitate de soluționare a problemelor și până la realizarea ei în practică.

Tabelul 11

Numărul total al membrilor familiei extinse după gradul de rudenie, ce muncesc în străinătate, în cazuri și procente

Gradul de rudenie	Tata, mama, sora, fratele, rude care lucrează peste hotare:	
	Frecvența	Procente
Tata	111	16.7
Mama	90	13.5
Sora	63	9.5
Fratele	80	12.0
Rude	322	48.3
Total	666	100.0

După cum se observă, rudele studenților din cadrul familiei de tipul extins, care lucrează în străinătate, constituie 48,3%.

Astfel, datele cercetării demonstrează că familia, rudele apropiate și comunitatea locală dețin un loc semnificativ în modelarea intențiilor de migrație.

- *Migrația de muncă a membrilor familiilor studenților și intențiile migraționiste*

Impactul experienței în migrația de muncă a membrilor familiei asupra formării orientărilor migraționiste ale studenților poate fi evaluat reieșind din datele prezentate mai jos (Tabelul 12).

Tabelul 12

Raportul între intențiile de migrație ale studenților și membrilor familiei nucleu, familiei extinse și comunității locale, ce muncesc în străinătate, în procente

	Aveți planuri să emigrați din Moldova?					Total
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu	Greu de spus	Index	
Tata	13.6	50.9	17.3	18.2	0,47	100.0
Mama	16.7	46.7	15.5	21.1	0,48	100.0
Sora	22.2	46.0	11.2	20.6	0,57	100.0
Frate	7.5	52.5	13.7	26.3	0,46	100.0
Rude	15.4	43.4	21.1	20.1	0,38	100.0
Prieteni	14.9	41.3	20.5	23.3	0,36	100.0

Cunoscuți	8.5	44.2	22.5	24.8	0,30	100.0
-----------	-----	------	------	------	------	-------

În general, în mediul studentesc se constată un nivel ridicat al relației între intenția de migrație atât cu familia nucleu și cea extinsă, cât și cu comunitatea locală. Suma totală de „încredere” în toate grupurile e mai mult de cincizeci la sută. Acest fapt este o reflectare a faptului că procesul de migrație în Republica Moldova se bazează, în special, pe relații personale, mai degrabă decât pe cele formale. Este firesc că cel mai înalt nivel de încredere este atestat pentru membrii familiei: de la 68,2% la 60,0%, comparativ cu rudele (58,8%), prieteni (56,2%) și cunoscuții (52,7%). Acest fapt nu este surprinzător: anume familia, în situații critice, este factorul de protecție și asistență. Nu prezintă excepție, în acest caz, nici studenții din Moldova. Interesant este faptul că cel mai înalt rating de încredere îl dețin surorile – 68,2%. La fel de important în acest caz este faptul că majoritatea respondenților sunt fete. Cel mai probabil, anume din acest motiv predomină încrederea în surori, mai degrabă decât, de exemplu, în frați.

Intențiile de migrație ale studenților sunt foarte înalte în cazul în care ambii părinți, și mama și tata, sunt migranți. Astfel, în cazul în care în migrația de muncă se află sau tata sau mamă, constatăm răspunsul “Am planuri să emigrez din Moldova cât mai repede posibil” la 9,4%, iar dacă ambii părinți – la 26,3%. Chiar dacă planurile de migrație în viitor se egalează, totuși, studenții ai căror părinți sunt ambii migranți, indică o tendință mai intensă de emigrare: respectiv 61,8% și 65,8% (Tabelul 13).

Tabelul 13

Conexiunea intențiilor de emigrare ale studenților și prezența membrilor de familie ce muncesc în străinătate, în procente

Muncesc în străinătate	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Da, cât mai repede posibil	Da, însă în viitor	Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	Nu, m-am răzgândit	Greu de spus	Total	Index
Sau tata, sau mama	9.4	52.1	15.4	0.9	22.2	100.0	0,45
Ambii	26.3	39.5	15.8	2.6	15.8	100.0	0,47

Pe lângă migrația de muncă, rudele studenților sunt antrenate în diferite tipuri și forme de mobilitate migraționistă. Ele diferă după scop, durată și țara de destinație. Tata, mama, frați, surori, precum și alte rude apropiate ale studenților sunt implicați în migrația forței de muncă în 33 de țări și, practic, pe fiecare continent. Cea mai mare parte a rudelor muncesc în 13 țări europene (89,1%), în SUA (4,8%) și Israel (1,7%). În celelalte țări invocate muncesc 4,4% de rude și prieteni.

Mobilitate migraționistă multifuncțională (călătorii) din mediul apropiat al studenților

- *Componența mediului apropiat al studenților, incluși în migrațiile multifuncționale (călătorii)*

Pe lângă migrația de muncă a membrilor familiilor studenților, ca mobilitate migraționistă de tip monofuncțional, asupra intențiilor de migrare a tinerilor acționează și mobilitatea teritorială multifuncțională a persoanelor lor apropiate. Rezultatele cercetării realizate demonstrează că majoritatea respondenților au rude cu experiența în deplasări de tip extern (Tabelul 14).

Tabelul 14

Distribuția studenților în funcție de existența membrilor de familie care muncesc în străinătate,

în cazuri și procente

Cineva din familia Dvs a călătorit în străinătate în ultimii 5 ani?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procente	Frecvența	Procente
Da	522	62.7	55	66.3
Nu	223	26.8	22	26.5
Greu de spus	88	10.6	6	7.2
Total	833	100.0	83	100.0

După cum se observă, în ultimii cinci ani membrii familiei care călătoresc în țări străine constituie 62,7% în 2007-2008 și 66,3% în 2010. Comparând mobilitatea teritorială multifuncțională a rudelor studenților și migrația de muncă monofuncțională, vom vedea că ele sunt aproape identice, cota persoanelor migratoare și într-un caz, și în altul fiind, practic, aceleași.

În cadrul migrațiilor multifuncționale (călătorii), poziția de lider, firește, este deținută de membrii familiei de tip nucleu, astfel cum a fost și în cazul migrației forței de muncă (Tabelul 15).

Tabelul 15

Componența mediului apropiat al studenților, inclus în deplasările migratoare multifuncționale (călătorii), în cazuri și procente

Gradul de rudenie	Deplasări migratoare multifuncționale					
	2007-2008			2010		
	Frecvența	Procente		Frecvența	Procente	
		De la răspunsuri	De la cazuri		De la răspunsuri	De la cazuri
Mama	238	24.5	45.6	26	27.4	47.3
Tata	277	28.6	53.1	22	23.2	40.0
Sora	106	10.9	20.3	12	12.6	21.8
Frate	143	14.7	27.4	11	11.6	20.0
Mătușă	32	3.3	6.4	5	5.3	9.1
Unchi	26	2.7	4.2	5	5.3	9.1
Rude	23	2.4	4.4	1	1.0	1.8
Prieteni	46	4.7	8.8	0	0	0
Verișor	14	1.4	2.7	2	2.1	3.6
Soțul	21	2.1	4.0	5	5.3	9.1
Verișoara	17	1.7	3.2	1	1.0	1.8
Cumnata	11	1.1	2.1	2	2.1	3.6
Socri	5	0.5	0.9	2	2.1	3.6
Cunoscuți	7	0.7	1.3	0	0	0
Soția	2	0.2	0.4	0	0	0
Familia	1	0.1	0.2	1	1.0	1.8
Bunică	2	0.2	0.4	0	0	0
Nănași	2	0.2	0.4	0	0	0
Total	973	100.0	186.3	95	100.0	172.6

Tata, mama, sora și frate, soțul și soția (familia) constituie 151,7% din numărul total al persoanelor incluse în mai multe deplasări migraționale. Pe al doilea loc se află membrii familiei extinse: mătușă, unchi, verișor, verișoară, bunică – 16,9%. Al treilea loc este ocupat de prieteni și cunoscuți – 9,8% și locul patru de “alte rude”: cumnata, socri, nănași – 7,9%.

- *Țările de destinație în cazul deplasărilor migratoare multifuncționale ale rudelor apropiate ale studenților*

Din numărul total de țări ce prezintă interes în deplasările migratoare multifuncționale, 15 țări constituie 91,1%. Două dintre aceste țări sunt din Europa de Est: Rusia și Ucraina (31,8% și 15,2%), patru – din Europa Centrală: România – 9,6%, Grecia – 2,3%, Cehia – 1,9%, Polonia – 1,0%. Țările din Europa de Vest sunt reprezentate prin Italia – 11,7%, Germania – 3,2%, Franța – 1,6%, Spania – 1,6%, Anglia – 1,6%, Portugalia – 1,6%. Două țări aparțin Orientului Mijlociu: Turcia – 2,9% și Israel – 1,3%, și una este America de Nord – SUA (4,5%). Restului țărilor (31) de pe cele cinci continente le revin 8,9% din deplasările migratoare multifuncționale (Tabelul 16).

Tabelul 16

Țările deplasărilor migratoare multifuncționale ale rudelor apropiate ale studenților în ultimii 5 ani, în procente

Țara	2007-2008								Total	
	1	2	3	4	5	6	7	Nu măr	Pro cent	
	alegere	alegere	alegere	alegere	alegere	alegere	alegere			
SUA	26	3	10	2	2	2	0	45	4.5	
Franța	6	8	1	1	0	0	0	16	1.6	
Rusia	202	77	28	9	3	1	1	321	31.8	
Italia	59	32	16	6	4	1	0	118	11.7	
România	46	26	16	2	4	3	0	97	9.6	
Israel	6	4	3	0	0	0	0	13	1.3	
Portugalia	5	3	2	0	1	0	0	11	1.1	
Polonia	7	0	3	0	0	0	0	10	1.0	
Cehia	8	6	4	1	0	0	0	19	1.9	
Ungaria	2	1	1	0	0	0	1	5	0.5	
Europa	2	3	1	0	1	1	0	8	0.8	
Irlanda	2	4	1	0	0	2	0	9	0.9	
Canada	0	2	1	1	0	0	1	5	0.5	
Slovenia	1	0	0	0	0	0	0	1	0.1	
Anglia	8	2	2	1	1	0	0	14	1.4	
Spania	6	6	1	3	0	0	0	16	1.6	
Ucraina	65	57	22	6	1	2	1	154	15.2	
Austria	1	3	1	1	0	0	0	6	0.6	
Croația	1	1	1	0	0	0	0	3	0.3	
Serbia	0	0	0	1	0	0	0	1	0.1	
Slovacia	0	0	0	0	1	0	0	1	0.1	
Germania	16	7	7	2	0	0	0	32	3.2	
Bulgaria	3	4	2	0	0	0	0	9	0.9	
Belgia	1	1	0	0	0	0	0	2	0.2	
Elveția	0	2	0	0	0	0	0	2	0.2	

Turcia	8	13	5	2	0	0	1	29	2.9
Zimbabwe	1	0	0	0	0	0	0	1	0.1
Grecia	9	8	2	2	1	1	0	23	2.3
Cipru	2	1	0	0	0	0	0	3	0.3
Belarus	2	3	0	1	0	1	0	7	0.7
Georgia	2	0	0	0	0	1	0	3	0.3
Olanda	1	0	1	0	1	0	0	3	0.3
Japonia	1	0	0	0	0	0	0	1	0.1
Suedia	1	1	0	0	0	0	0	2	0.2
Finlanda	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0
Lituania	0	0	0	1	0	0	0	1	0.1
Egipt	2	2	1	0	0	0	0	5	0.5
Tunisia	0	1	0	0	0	0	0	1	0.1
Letonia	1	1	0	0	0	0	0	2	0.2
Norvegia	2	0	0	0	0	0	0	2	0.2
Dubai	0	0	0	1	0	0	0	1	0.1
Emiratele Arabe	0	0	1	0	0	0	0	1	0.1
Sudan	1	0	1	0	0	0	0	2	0.2
Kazahstan	1	0	1	0	0	0	0	2	0.2
Malta	1	0	0	0	0	0	0	1	0.1
Țările Baltice	1	0	0	0	0	0	0	1	0.1
Total	509	283	135	43	20	15	5	1010	100

- *Obiectivele deplasărilor migratorii ale rudelor apropiate ale studenților în ultimii 5 ani*

Scopul principal al deplasărilor migratoare multifuncționale este cel de muncă – 57,0%, afaceri, comerț – 2,7%, câștig (profit) – 2,9% (total 62,6%), într-un fel sau altul având ca scop soluționarea problemelor materiale. Pe locul al doilea se află odihna – 15,8%, pe locul al treilea - obiectivele personale și familiale, cu 7,3% (Tabelul 17).

Tabelul 17

Obiectivele deplasărilor migratorii ale rudelor apropiate ale studenților în ultimii 5 ani, în cazuri și procente

	1 alegere	2 alegere	3 alegere	4 alegere	5 alegere	6 alegere	7 alegere	Total	
								Nu măr	Pro cent
Studii	12	7	4	1	1	1		26	2.8
Personală, de familie	32	23	7	4	2			68	7.3
Lucru	284	137	65	23	11	9	3	532	57.0
Odihna	59	50	27	5	3	2	1	147	15.8
Schimb de experiență, perfecționare	5	4	2					11	1.2
Turism	10	3	5		1			19	2.0

Competiții sportive	2	2	5	1	1	1	2	14	1.5
Business, comerț	11	6	4	3		1		25	2.7
Trai	9	7	5	3				24	2.6
Deplasare	9	6		1	1	1		18	1.9
Seminar, conferință	1	1						2	0.2
Război	2							2	0.2
Tratament	3	2						5	0.5
Câștig	18	9						27	2.9
Vizită	9	3						12	1.3
Documente		1						1	0.1
Total	467	260	124	41	20	15	6	933	100.0

- *Durata deplasărilor migratorii ale rudelor apropiate ale studenților în ultimii 5 ani*

Fluxurile migraționiste multifuncționale, în contrast cu migrația de muncă monofuncțională, sunt mai mult acțiuni de deplasare pentru perioade relativ scurte de timp. De exemplu, fiecare a treia deplasare (30,9%) durează de la o luna la un an (29,10%) și de la un an la cinci inclusiv – 31,10%. Prin urmare, deplasările pe termen scurt, de regulă, durează nu mai mult de cinci ani – 91,1%. Pentru o perioadă de maxim șase ani au fost constatate 8,9% de călătorii (Tabelul 18).

Tabelul 18

Durata mișcărilor migratorii ale rudelor apropiate ale studenților în ultimii 5 ani, în procente

	1 alegere	2 alegere	3 alegere	4 alegere	5 alegere	6 alegere	7 alegere	Total	
								Nu măr	Pro cent
1 - 10 zile	58	49	19	2	3	4	2	137	16.9
11 - 20 zile	35	31	13	2	3	0	0	84	10.3
21 - 30 zile	16	7	4	0	1	1	1	30	3.7
1 - 2 luni	26	19	8	0	1	2	1	57	7.0
2 - 3 luni	11	6	2	0	0	0	0	19	2.3
3 - 4 luni	57	22	10	1	0	2	0	92	11.3
4 - 5 luni	17	5	1	0	0	0	0	23	2.8
6 luni - 1 an	25	16	4	0	1	0	0	46	5.7
1 - 2 ani	42	17	12	1	3	2	0	77	9.5
2 - 3 ani	26	13	11	2	2	3	1	58	7.1
3 - 4 ani	28	7	8	1	0	0	0	44	5.4
4 - 5 ani	36	26	8	2	2	0	0	74	9.1
6 - 10 ani	15	10	7	1	1	1	0	35	4.3
11 - 14 ani	4	1	0	0		0	0	5	0.6
De la 15 ani	0	0	1	0	0	0	0	1	0.1
Nelimitat	15	9	2	2	2	0	1	31	3.8
Total	411	238	110	14	19	15	6	813	100

Reieșind din aspectul familial al migrației, s-a constatat că persoanele celibatate sunt mai mult predispușe la deplasări migratoare, în special pe distanțe mari, decât familiile cu copii. Interconexiunea dintre migrație și rudele apropiate ale studenților are un caracter bidirecțional. Pe de o parte, necesitatea de a le acorda studii copiilor studenți face ca membrii mai în vârstă ai familiei să perceapă migrația forței de muncă ca o resursă financiară de asigurare a procesului de studii, și, pe de altă parte, vârsta copiilor, aflați în perioada majoratului, facilitează procesul de migrație.

Majoritatea covârșitoare din numărul total de respondenți sunt antrenați indirect în practica și experiența migraționistă. La fiecare student, în medie, revin aproximativ câte doi muncitori migranți din mediul apropiat și depărtat. Experiența de migrație a persoanelor din mediul apropiat și depărtat influențează alegerea emigrării de către studenți ca strategie de viață. Orientările migraționiste ale studenților sunt influențate, în primul rând, de membrii familiei: tați, mame, surori și frați. În familiile de studenți, fiecare al treilea tată este muncitor migrant, fiecare al patrulea migrant este mamă sau frate și fiecare al cincilea - soră.

Familia, rudele apropiate și comunitatea locală dețin un loc semnificativ în modelarea intențiilor de migrație. Migrația de familie a studenților poate fi diferențiată în trei niveluri, în funcție de câți membri ai familiei lucrează concomitent în străinătate. Familiile în care muncește mai mult de un membru de familie constituie 30,80%, adică, fiecare a treia familie. Este, de asemenea, important să se țină seama de statutul membrului de familie, chiar dacă el este unul. Plus la aceasta, intențiile de migrație ale studenților sunt foarte înalte în cazul în care ambii părinți, și mama și tata, sunt migranți.

Bibliografie

1. Andronic V. Tranziții biografice și redefiniri identitare în experiența de migrație. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
2. Bleahu A. Fenomenul migrației externe în rândul tinerilor din România. În: Calitatea vieții, 2004, Nr. 3-4.
3. Boyd M. Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. În: International Migration Review. 1989, Vol. 23, Nr. 3.
4. Massey D.S. et al. Social Capital and International Migration: A Test Using Information on Family Networks. În: The American Journal of Sociology. 2001, Vol. 106, Nr. 5.
5. Matei C., Mătcu M., Sainsus V. et al. Situația demografică, utilizarea resurselor de forță de muncă și migrația populației în spațiul rural din Republica Moldova. – Chișinău: ASEM, 2009.
6. Moșneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. / UNESCO, USM, "Dialog Intercultural", "Captes". Vol. I, II. – Iași, 2006.
7. Nedelcu M. Instrumentalizarea spațiilor virtuale. Noi strategii de reproducere și conversie a capitalurilor în situație de migrație. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.
8. Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni. Materialele Conferinței științifice internaționale: cu prilejul aniversării a 15-a de la adoptarea Programului de Acțiune al Conferinței Internaționale pentru Populație și Dezvoltare (Cairo, 1994), 15-16 octombrie 2009, Chișinău / col. red.: Gheorghe Paladi, Olga Gagauz, Mariana Buciuceanu-Vrabie. – Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, 2009 (Nova-Imprim SRL).
9. Moraru Victor (coord.). Republica Moldova: provocările migrației. / Seria "Migrația: probleme și oportunități". - Chișinău: Știința, 2010.
10. Sandu D. Migrația circulatorie ca strategie de viață. În: Sociologie românească. 2000, Nr. 2.
11. Sandu D. Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. În: Sociologie românească. 2000, Nr. 3-4.
12. Șerban M., Grigoraș M. Dogenii din Teleorman în țară și în străinătate. Un studiu asupra migrației circulatorii în Spania. În: Sociologie românească, 2000, Nr. 2.

13. Демографическая модернизация России. 1900-2000. / Под ред. А. Вишневого. – М.: Новое издательство, 2006.
14. Жакевич В. Миграционные настроения в странах СНГ. În: Социс, 2008, Nr.10.
15. Моисеенко, В. М. Внутренняя миграция населения. – Москва, Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2004.
16. Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 1999, Partea XII.

EMIGRAREA CA PARTE A ORIENTĂRILOR MIGRAȚIONISTE ALE STUDENȚILOR

Ana GORBAN,
Victor MORARU

Interpretarea fenomenului migrației reprezintă, în prezent, o preocupare a unui număr semnificativ de cercetători. “Emigrarea este o componentă a migrației externe și desemnează părăsirea țării de origine de către o parte de populație în vederea stabilirii în alte țări. Faptul ca persoana sau familiile provenite dintr-o țară să se stabilească în altă țară a existat, fără îndoială, dintotdeauna¹⁵¹. La sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI emigrarea a devenit un proces social în avansare.

În procesul de emigrare sunt incluse atât țările sărace, cât și țările bogate. Procesul de migrare este un fenomen social foarte complex, care conține atât aspecte pozitive, cât și cele negative. Ar fi extrem de controversat de a reduce estimarea emigrării la o apreciere univocă. Cu toate acestea, atunci când tânăra generație, cu un înalt nivel cultural și profesional, părăsește țara, apar evidente dezavantajele acestui proces. Tocmai din aceste considerente, atenția acordată procesului de emigrare este pe deplin justificată.

Schimbarea mediului de reședință permanentă

Tendința de a schimba locul reședinței permanente indică, fără îndoială, faptul că respondentul posedă o potențială orientare migraționistă (Tabelul 1). Migrația potențială, precum și cea reală, implică mișcarea în spațiul social atât în interiorul țării, cât și peste hotarele ei. În acest caz, putem vorbi despre migrația internă și externă.

Tabelul 1

Atitudinea respondenților față de schimbarea locului permanent de trai, în procente

Ați dori să Vă schimbați locul permanent de trai?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Da	435	52.2	44	53.0
Nu	297	35.7	24	28.9
Greu de spus, nu știu	101	12.1	15	18.1
Total	833	100.0	83	100.0

După cum atestă datele Tabelului, mai mult de jumătate din respondenți și-ar schimba reședința permanentă: 52,2% în 2007-2008 și 53,0% în 2010. O atare situație de mobilitate în spațiu este, de fapt, una normală. Aspirația de a-și schimba statutul social, firească pentru un student, sugerează, în multe cazuri, o schimbare și a spațiului geografic, considerat mai potrivit pentru obținerea unui statut avansat.

Apare, astfel, evidentă legătura între migrație și deținerea diplomei de studii superioare. Obținerea studiilor superioare include un mecanism de mobilitate socială care, la rândul său, atrage după sine și mobilitatea teritorială. Aceasta se întâmplă, deoarece locul anterior de trai permanent nu mai satisface statutul social dezirabil al individului.

Din această perspectivă, migrația potențială a studenților poate fi divizată în câteva grupuri de migrații potențiali, inclusiv grupul indecișilor.

Primul grup reflectă opțiunea „schimbarea reședinței permanente în altă regiune din Republica Moldova”, cel de-al doilea - „schimbarea reședinței permanente în alt oraș din Republica Moldova”, și cel

¹⁵¹ Boboc I., Mărginean I., Popescu E. Potențialul și motivația de emigrare în rândul tineretului. În: Tineretul deceniului unu. Provocările anilor '90. – București: Editura Expert, p. 299.

de-al treilea - „schimbarea reședinței permanente în altă țară”. Al patrulea grup este reprezentat prin respondenții indeciși privind locul de trai permanent (Tabelul 2).

Tabelul 2

Preferințele studenților privind locul reședinței permanente, în procente

Unde anume ați dori să Vă stabiliți cu trai permanent?	2007		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
În altă regiune (raion) din Republica Moldova	29	3.5	4	4.8
În alt oraș din Republica Moldova	71	8.5	3	3.6
În altă țară	311	77.3	31	84.4
Greu de spus, nu știu	89	10.7	6	7.2
Total	500	100.0	44	100.0

După cum se observă din Tabel, migrația potențială se împarte în cea internă (în alt raion al țării – 3,5% (2007-2008) și 4,8% (2010); în alt oraș – 8,5% (2007-2008) și 3,6% (2010), și cea externă. Pe fundalul opțiunii pentru migrația potențială internă, migrația externă este considerabil mai semnificativă: din numărul total de respondenți care intenționează să-și schimbe locul permanent de trai, 77,3% (2007-2008) și 84,4% (2010) ar dori să plece în alte țări.

Planurile studenților de a se muta cu traiul într-o altă țară indică, în mod clar, persistența orientărilor ferme de a migra. Este evident: modificarea statutului social al studenților prin obținerea unui statut social superior îi direcționează, în mod clar, pe cei mai mulți spre o potențială migrație nu în interiorul țării, ci dincolo de hotarele ei.

Chiar dacă planurile de migrare se manifestă la toate cele trei nivele ale spațiului socio-teritorial: raioane, orașe și țară, de remarcat, totuși, că migrația internă afectează un număr relativ mic de studenți. Aproximativ 3,5% dintre cei chestionați planifică de a se muta în altă regiune (raion) din Republica Moldova. Un număr mai mare de studenți intenționează să se mute într-un alt oraș din Republica Moldova - 8,5%. Se pare că din acest grup de migranți potențiali fac parte, în primul rând, locuitorii raioanelor, pentru care traiul în zona rurală nu corespunde noului statut social, obținut în urma studiilor în instituțiile de învățământ superior. Astfel, orașele mici și zonele rurale sunt defavorizate din acest punct de vedere. Studiile obținute în instituție de învățământ superior din Chișinău devin un factor ce condiționează migrarea tinerilor cu studii superioare în capitală și reduce, astfel, capitalul cultural din restul țării. Compararea rezultatelor sondajelor din 2007-2008 și 2010 oferă posibilitatea constatării faptului că tendința înregistrată în raportul de migrație externă și internă în rândul studenților din Republica Moldova rămâne aproape neschimbată.

Destinația intențiilor emigraționiste ale studenților

În cadrul sondajelor, aproximativ 50% din studenți au exprimat intenția de a emigra din țară în viitorul apropiat sau îndepărtat, valoarea variabilei date înregistrând creștere în anul 2010 până la 65% (Tabelul 3).

Tabelul 3

Distribuția respondenților în funcție de planurile de emigrare, în cazuri și procente

Aveți planuri să emigrați din Moldova?	Orientările emigraționiste ale studenților			
	2010		2007-2008	
Da, cât mai repede posibil	7	8.4	100	12.0
Da, însă în viitor	48	57.8	331	39.7

Nu, n-am avut niciodată asemenea planuri	8	9.6	160	19.2
Nu, m-am răzgândit	1	1.2	17	2.0
Greu de spus	15	18.1	223	26.8
Nu-i răspuns	4	4.8	2	0.2
Total	83	100.0	833	100.0
Index		0.55		0.31

Cât privește orientările spațiale ale potențialilor emigranți, acestea dezvăluie prioritatea direcției europene în preferințe migratorii. Astfel, jumătate din respondenți în 2007-2008 și 37,5% în 2010 intenționau să emigreze în Europa. Pe locul al doilea se află continentul american (17,7% în 2007 și 28,1% în 2010), a treia poziție este ocupată de Rusia cu 12,5% în 2007 și 28,1% în 2010. O parte nesemnificativă din studenți sunt orientați spre alte republici ale fostei URSS și spre Orient (3% și 3-5% corespunzător) (Tabelul 4).

Tabelul 4

Orientarea spațială a intențiilor de emigrare ale studenților, în cazuri și procente

Dacă DA, unde anume intenționați să emigrați din Moldova?	2007		2010	
	Frecvența	Procente	Frecvența	Procente
În Rusia	104	12.5	9	28.1
În alte republici ale fostei U.R.S.S.	13	3.0	1	3.1
În Orient	21	4.9	1	3.1
În Europa	215	50.1	12	37.5
În America	76	17.7	9	28.1
Total	429	100.0	32	100.0

Este oportună, în acest context, examinarea dinamicii proceselor de emigrare din Republica Moldova și destinația fluxurilor în raport cu preferințele migraționale ale studenților (Tabelul 5).

Tabelul 5

Emigranții conform țării de destinație, persoane¹⁵²

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Total din aceștia, în:	6446	6592	7376	7166	6827	6685	7172	6988
Australia	4	2	5	2	3	-	1	-
Austria	2	4	15	15	15	42	13	1
Belarus	110	123	140	128	184	222	187	122
Bulgaria	3	1	4	1	5	2	4	14
Canada	64	86	79	60	20	18	12	5
Republica Cehă	5	1	3	5	9	27	24	40
Germania	861	964	731	487	373	253	253	195
Israel	482	290	235	218	220	201	140	137
Kazahstan	8	22	16	24	19	22	20	14

¹⁵² Anuarul statistic al Republicii Moldova. / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. – Chișinău: Statistica, 2009, p. 64.

Olanda	-	1	2	1	3	2	8	-
Polonia	2	1	1	-	5	8	4	3
România	20	14	16	17	15	8	4	5
Rusia	2575	2913	3316	3252	3310	2890	3110	2663
SUA	941	627	1084	1082	568	612	695	588
Ucraina	1350	1531	1712	1853	2057	2350	2663	3163
Alte țări	19	12	17	21	21	28	34	38

După cum arată statistica oficială, numărul emigranților din Republica Moldova în ultimii ani este destul de stabil și oscilează între 6-7 mii de persoane anual. Direcțiile prioritare ale emigranților sunt republicile fostei URSS, în special, Federația Rusă și Ucraina, unde în fiecare an pleacă 4-5 mii de persoane. Pe locul al doilea doi de preferințe migratorii se află SUA, după care urmează țările europene. De remarcat că orientările spațiale ale emigrării potențiale studențești nu coincid cu practica migratoare a populației din Republica Moldova, ceea ce poate fi explicat prin două momente: în primul rând, studenții absolvenți reprezintă una din categoriile acelei părți a populației care se caracterizează printr-un nivel superior al capitalului uman și, respectiv, are cerințe și așteptări mai înalte. Acestea cu o probabilitate mai mare pot fi asigurate tocmai în țările occidentale, care se caracterizează printr-un nivel înalt de trai și de protecție socială. Mai mult decât atât, în Occident există numeroase programe de atragere a specialiștilor de înaltă calificare, care presupun condiții mai favorabile pentru intrarea în țară respectivă și integrarea în acest spațiu. În al doilea rând, trebuie luat în calcul și aspectul socio-cultural al emigrării. Majoritatea tinerilor au o atitudine destul de rezervată față de spațiul ex-sovietic, sunt promotori ai modului de trai și viziunilor proeuropene, simpatizează valorile și societatea occidentală, în general. De asemenea, un factor suplimentar, care favorizează orientările emigraționiste ale studenților spre Occident este cel lingvistic – dacă valoarea medie a intențiilor emigraționiste în masivul total al respondenților este 51,7%, la tinerii care vorbesc o limbă străină (engleză, franceză sau germană) aceasta constituie cu câteva procente mai mult (Tabelul 6).

Tabelul 6

Emigranții potențiali și destinația emigrării în funcție de cunoaștere a limbii străine, în procente

Vorbitori de limba...	Emigranți potențiali	Emigrarea potențială în Occident (Europa și America)
Engleză	55,1	69,3
Franceză	61,3	71,3
Germană	54,5	41,6

Motivația emigrării

Analiza problematicii motivaționale a proceselor de migrare comportă, de regulă, evidențierea factorilor de stimulare și de captivare, atragere a migranților. Este acceptat, în general, că starea psihologică de repulsie influențează luarea deciziei privind migrațiunea. O astfel de situație ar fi caracteristică și pentru Republica Moldova, unde oamenii pleacă în străinătate în căutarea asigurării necesităților primare, în primul rând materiale, odată ce țara de origine continuă să rămână într-o profundă criză socio-economică și sistemică. Respectiv, dacă emigrarea ca forma definitivă de migrațiune, ar fi determinată de necesitățile primare, migrantul nu ar avea nici un motiv să rămână pentru totdeauna în străinătate, separat de familie, după ce a câștigat suma de bani necesară pentru a-și îmbunătăți situația materială. De aceea, migrația determinată de necesități, de factori de stimulare, este mai degrabă sezonieră și se limitează, de cele mai

multe ori, la migrația de muncă, temporară. Și dimpotrivă, migrația determinată de oportunități, de factori de atragere, tinde să devină permanentă și în așa mod se clasifică deja ca emigrare¹⁵³.

Analiza rezultatelor sondajului atestă o diversitate considerabilă a motivelor de plecare potențială în străinătate a tinerilor. Acestea pot fi clasificate în tipuri ca: economice, profesionale, personale, politice, culturale, sociale (Tabelul 7).

Tabelul 7

Tipurile motivelor emigraționiste, în procente

Tipuri de motive	Frecvența	Procentul de răspunsuri	Procentul de cazuri
Economice	1120	41.60	213.70
Profesionale	511	19.00	97.50
Personale	499	18.50	95.20
Politice	226	8.40	43.10
Culturale	169	6.30	32.20
Sociale	152	5.70	29.00
Greu de spus	19	0.70	3.60
Total	2696	100.20	514.30

Din răspunsurile respondenților transpare clar ideea că motivația migraționistă a studenților este preponderent una economică (în special, astfel de motive ca nivelul scăzut de salarii, lipsă de un loc bun de muncă) – aceasta ar fi valabilă în cazul migrării a 41,6% din respondenți. Destul de răspândite sunt și motivele profesionale (imposibilitatea de angajare în câmpul muncii conform specialității, lipsă de perspective de creștere profesională) și personale (grijă pentru viitorul propriu, dorința de autorealizare), acestea fiind importante în luarea deciziei privind migrația pentru, practic, fiecare al zecilea student (19,0% și 18,5% corespunzător). În același timp, motivele de ordin politic, cultural și social sunt mai puțin semnificative pentru tineri. Un tablou detaliat al motivației potențialei emigrări este prezentat în Tabelul 8.

Tabelul 8

Motivele potențialei emigrări, în procente

Motivele emigrării	Rang	Procentul de răspunsuri	Procentul de cazuri
Politice	14	1.9	9.7
Discriminarea minorităților naționale, conflicte interetnice	21	0.7	3.6
Cunoașterea proastă a limbii de stat	18	1.3	6.5
Lipsă de un loc bun de muncă	2	11.8	60.5
Lipsă de perspective de creștere profesională	6-7	6.6	34.0
Lipsă de asistență socio-economică suficientă din partea statului	6-7	6.6	34.0
Imposibilitatea de continuare a studiilor	20	0.7	3.4
Imposibilitatea de angajare în câmpul muncii după specialitate	5	7.3	37.6
Nivelul scăzut de salarii	1	14.8	76.1
Condiții proaste de trai, probleme cu locuința	4	8.4	43.1
Grijă pentru viitorul propriu	3	9.6	49.4
Dorința de a-și face carieră, de a se îmbogăți	11	4.4	22.5
Nivelul scăzut de securitate personală, criminalitatea ridicată	13	2.2	11.1

¹⁵³ Luecke Matthias, Toman Omar Mahmoud, Pinger Pia. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova. - O.I.M., 2007, p. 33.

Persecuție socială, culturală, religioasă	19	0.8	4.0
Problemele ecologice în țară	17	1.5	7.6
Nivelul scăzut de cultură	10	4.8	24.6
Probleme personale, situația proastă în familie	12	2.2	11.3
Reunirea cu familia / cu prietenii	16	1.5	7.8
Riscul războiului	22	0.4	2.1
Serviciu militar	23	0.3	1.7
Nu cred în viitorul acestei țări	9	4.9	25.4
Nu mă simt cetățeanul acestei țări	15	1.6	8.0
În străinătate sunt mai multe posibilități de a se realiza și de a se afirma ca personalitate	8	5.2	26.7
Greu de spus		0.7	3.6
Total		100.0	514.5

În urma estimării gradului de influență a factorilor care determină migrația internațională și, în special, a forței de muncă, se conturează că persoanele care pleacă în țările CSI sunt, de regulă, din categorii marginale, cu un nivel redus de venituri, în comparație cu cele care pleacă în țările UE. Acest fapt deseori influențează alegerea călătoriilor spre Rusia sau Ucraina, costul călătoriei fiind comparativ mult mai mic decât în cazul UE. Astfel, migrația de muncă în CSI este influențată, în mare parte, de necesitatea de a supraviețui a migranților și a familiilor acestora, pe când migrația către țările Uniunii Europene este impulsionată mai mult de sporirea calității vieții a migranților (Tabelul 9).

Tabelul 9

Factorii care condiționează și impulsionează migrația mondială, în procente¹⁵⁴

	Țările U.E.	Media generală
Factori care condiționează emigrarea		
Lipsa unui loc de muncă	26,43	34,27
Motive ce țin de consum (nivel de trai)	46,56	46,78
Sărăcia	12,69	20,51
Factori care impulsionează		
Modul de viață este mai bun peste hotare	5,89	3,36
Costul scăzut al călătoriei	14,18	49,10

În general, problema motivației migraționiste este una complexă și multidimensională. În cadrul cercetărilor întreprinse s-a recurs la diverse modalități, inclusiv metoda focus-grupului¹⁵⁵, în vederea precizării dimensiunilor problemei studiate (cercetare realizată în șase runde, în mai 2007, în mediul studenților de la USM), care a precedat cercetarea cantitativă intermediul anchetei în baza unui eșantion reprezentativ (sondajele din 2007-2008 și 2010).

Factori atractivi ai migrației (avantajele țării de destinație)

În răspunsurile studenților, drept factori atractivi au apărut, în special, aspectele ce țin de condițiile și un nivel mai înalt de trai, posibilitatea reală de angajare în câmpul muncii; susținerea tinerilor specialiști, a celor începători, a familiei; condițiile, asigurarea și remunerarea mai bună a muncii și, respectiv, șansa de

¹⁵⁴ Tendințe și politici migraționiste în regiunea Mării Negre: cazurile Republicii Moldova, României și Ucrainei. – Chișinău, 2008, p. 8. http://www.viitorul.org/public/1675/ro/Migratia_rom_final.pdf.

¹⁵⁵ Chelcea S. Tehnici de cercetare sociologică. – București: Editura SNSPA, 2001, p. 127.

acumulare a unui capital și inițierea ulterioară a unei afaceri în vederea asigurării unei baze materiale pentru propria existență sau pentru efectuarea investițiilor în țară. Sunt elocvente, în acest sens, exemplele invocate vizând foștii migranți care au investit bani în republică, de exemplu, în agricultură („*în ultimii ani, practic, o mare parte din banii care s-au investit la noi în țară sunt banii care vin de peste hotare, asta mult înseamnă pentru populația care trăiește aici*”). Și chiar dacă migrația nu este un fenomen total agreat, anume ea oferă posibilitatea pentru un start bun în viață. Unii studenți au accentuat faptul că în țările de destinație, de regulă, sunt prețuite calitățile profesionale: „*Dacă ești un specialist, ești solicitat și ești remunerat după meritul tău, există meritocrația, puterea meritului*”, „*Poți să începi de la zero și în perioada scurtă de timp după ce asimilezi limba, careva tradiții, te încadrezi cumva în câmpul cultural al europenilor, după asta începi să fii avansat, fiindcă ai posibilități cu mult mai mari după ce te-ai deprins cu toate acestea, evoluezi ierarhic*”. Prin urmare, anume mediul străin permite combinarea lucrului pentru câștig și pentru plăcere, mai mulți studenți manifestând tendința spre unele activități care sunt „aproape de inimă” și care să fie făcute „*din plăcere*”, „*ca să-mi pun tot sufletul*”, în special referindu-se la afacere proprie, toate acestea fiind mai greu de realizat în Moldova.

Printre motivele emigrării ar fi și schimbul cultural, asimilarea de valori („să fii un om mult mai dezvoltat decât cum ești la tine în țară”), îmbunătățirea cunoașterii limbii străine, șansa de a călători, de a vedea lumea, tendința spre o mentalitate „cu mult mai dezvoltată”. Unii studenți au încercat să explice intențiile migraționiste prin tendința și chiar necesitatea biologică a omului spre ceva mai bun, spre perfecțiune, prin libertatea de a alege cel mai bun loc în pofida faptului că „oricât de bine locuiește și i-ar fi suficient un anumit lucru, o anumită stare, el totuși în orice moment dorește ceva mai mult”.

- *Factori repulsivi ai migrației*

Printre factorii care se referă la dezavantajele țării de origine se prezintă următoarele: perspectivele economice și profesionale limitate, mărimea mică a salariilor, fapt care generează proliferarea corupției ca sursă suplimentară de câștig, posibilități reduse de inițiere a propriei afaceri (luarea unui credit de la bancă, de exemplu, fiind interpretată într-un mod sceptic, deoarece „nu e atât de ușor și succesul nu-i garantat”: unii studenți au susținut că au reușit să facă calcule și au ajuns la concluzia - cu un salariu de 2-3 mii de lei trebuie trei vieți ca să achiți o locuință de 100 de mii de euro), subaprecierea calităților profesionale, lipsa de șanse reale de a-și asigura un loc de trai.

Mulți studenți fac referință la situația celor care au familie, copii, dar având salarii mizere nu pot să-i întrețină și sunt nevoiți să plece în căutarea unor posibilități mai bune de câștig: „*La marea majoritate din studenți părinții sunt plecați peste hotare, și numai pe bază la asta ei învață. Dar dacă ar lucra aici, chiar și același medic, totuna n-ar putea să întrețină studentul. Și sunt familii care au trei copii, patru copii, și toți trebuie să învețe*”. Tineretul studios consideră că importanți sunt banii, iar cei care afirmă că „pentru ei banii nu-s nimic” se înșeală. În calitate de argument se aduc exemple ca cel al unei femei care și-a pierdut copilul din cauza că nu avea bani pentru operație. Prin urmare, migrațiunea de muncă este privită ca o posibilitate de a agonisi bani, inclusiv pentru astfel de cazuri de urgență și se ajunge la concluzia că „*clar că trebuie să fii om, dar bani totuși trebuie să ai*”.

În același timp, studenții precizează că nu este vorba de milioane, însă apreciind situația din țară la modul real, înțeleg că ieșind de pe băncile universității, practic, nu au nimic, nu au nici cu ce să se întrețină: „*Noi cu suma asta, care e acum un salariu, un începător nici chiria nu-i ajunge să plătească, nu mai vorbim de întreținerea casei*”.

Un alt factor ar fi cel politic: situația politică „sumbră” din țară, un sistem birocratizat, caracterul imperfect al activității în domeniul administrației publice (punerea accentului numai pe dezvoltarea capitalei și nu pe centre raionale, unde câteodată lipsesc condiții elementare de trai, de exemplu, dotare cu apă, iar acele raioane care beneficiază de careva proiecte suferă din cauza corupției și a unei gestionări neeficiente a mijloacelor financiare alocate), nerespectarea legilor, inegalitatea în drepturi și posibilități pentru femei și bărbați, cultura politică subdezvoltată, caracterul patriarhal și paternalist al societății, mentalitatea învechită a populației.

În acest context, este sugestiv faptul că majoritatea din studenți care intenționează să plece spun că migrația este ceva negativ și, în principiu, ei sunt împotriva migrației, însă sunt nevoiți să emigreze, migrația fiind o soluție în plan personal („*Desigur, dacă ar fi ceva șanse mai mari pentru a avea un salariu mai mare aici, practic, toate persoanele s-ar strădui să rămână pentru a-și face o carieră în plan profesional*”, „*nu trebuie nimănui migrația asta, dar n-avem ce face*”), ceea ce confirmă ideea susținută de mai mulți specialiști în domeniu că factorii repulsivi de migrație sunt cu mult mai importanți în luarea deciziei de a pleca decât cei atractivi¹⁵⁶.

- *Orientările și motivația de a rămâne în străinătate*

Motivația de a rămâne în străinătate (inclusiv, definitiv) este raportată, în răspunsurile studenților, la patriotismul față de țara de origine, iar, pe de altă parte, la oferirea unor facilități în țara recipientă, cum ar fi asigurarea coșului minim de consum, asigurarea socială a muncii (pensie etc.), posibilitatea de a-și crea sau de a-și aduce familia în străinătate, lipsa de presiuni din partea statului la desfășurarea activității de muncă, condițiile de trai, posibilitatea de a activa liber, demn în raport cu alți oameni. În această privință sunt aduse exemple, când persoanele care se află în străinătate timp de câțiva ani, revenind în Moldova, nu pot sta aici nici câteva zile, spun că vor înapoi, nu „în Italia”, de exemplu, ci „acasă”.

Perspectivile stabilirii definitive în străinătate sunt valorificate în funcție de unele aspecte de ordin administrativ, și anume, posibilitatea de a obține cetățenia țării gazdă, aceasta fiind apreciată ca una reală, însă asociată cu mai multe probleme, cum ar fi necesitatea legalizării șederii, pentru care se cere o perioadă de aflare în țara străină (în special, în SUA), timp în care emigrantul nu are aceleași drepturi ca și autohtonii, nu are posibilitate să lucreze conform specialității și este nevoit să facă munca la negru. Ca o metodă de a rămâne a fost menționată posibilitatea de a se căsători cu un autohton, practică de unii emigranți, aceasta însă fiind inadmisibilă pentru unii respondenți care nu manifestă tendința de a se stabili definitiv în străinătate. Pe de altă parte, studenții menționează existența unor programe de plecare în SUA pe o perioadă mai mare de timp – trei ani în comparație cu patru luni oferite de programul „Work and Travel” – acestea sunt apreciate ca unele interesante, însă sunt privite de cei care vor să-și aranjeze viața în Moldova ca o simplă posibilitate de a acumula un capital în străinătate și de a iniția o afacere în țara de origine, și nu ca o soluție de emigrare definitivă.

În mare parte, intenția de a reveni sau de a rămâne în străinătate se încearcă a fi explicată prin mentalitatea moldovenilor, descrisă de către studenți prin modelarea procesului migraționist: „*Moldovenii vin din Italia, în primul an cumpără mașină și garaj, în al doilea - altă mașină, în al treilea an îmbracă casa, dacă n-au casă o cumpără, lasă casa, se duc înapoi în Italia, vin înapoi, casa, două mașini în garaj, se mai duc înapoi să lucreze, pentru copil că nu are vilă mică, înapoi în Italia pentru copil, și toată viața te-ai dus, ai venit cu bani, cu banii ăștia ai să faci ceva, ai să te duci după asta să târâi de la piață sau să te chinui, dar vezi că acolo mult mai ușor ies banii, pentru ce să te chinui aici, să faci, te duci înapoi pentru că acolo e mai simplu...*”

În general, mulți studenți manifestă intenția de a se stabili cu traiul peste hotare, în cazul în care vor avea o astfel de posibilitate sunt gata să profite de ea.

- *Orientările și motivația de a se întoarce în Moldova*

Motivația de a se întoarce în Moldova ține de aprecierea negativă a perspectivelor de angajare conform studiilor obținute pe piața străină de muncă, în special, de acei studenți care au experiență de migrație și care manifestă un spirit critic în această privință, invocând faptul că „*am văzut ceea ce se întâmplă acolo, de fapt au oamenii lor bine pregătiți și în funcțiile de bază oricum ei promovează oamenii lor, au mai multe drepturi ca emigranții, oricât de bun ai fi*”, „*nimeni nu ne așteaptă pe noi, moldovenii, peste hotare*”

¹⁵⁶ Бритвина И. Б. Детерминация вынужденной миграции из стран ближнего зарубежья. – Электронный научный журнал «Исследовано в России». <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2005/115.pdf>.

pentru a ne primi cu condiții bune de viață. Putem deveni resursă de prestare de muncă, putem lucra la negru, dar să ne dezvoltăm un business sau să ne facem carieră bună în viață nu este posibil”.

Un alt factor care condiționează tendința de a se întoarce în țara de origine ține de diferență de cultură, de valori, de mentalitate, atitudine diferită față de emigranți în mediu străin în comparație cu cel autohton. Încă un motiv de revenire în Moldova se referă la dorul de patrie, dorința de a trăi în țara de origine, migrația temporară fiind tratată în acest caz ca o șansă *„de a încerca de a trăi bine și de a-i face pe alții, la rândul lor, să trăiască bine în locul în care sunt predestinați să trăiască”*, *„eu niciodată nu mi-aș schimba țara mea pe altă țară, fie măcar împrejurată cu aur. Moldova e a mea, și eu am să mă întorc tot aici și aici cred că am să mor”*. Acești studenți cred că o perioadă de cinci ani, de exemplu, este suficientă ca *„să te sature de migrație și de muncă printre străini”*, după ce ar fi o bucurie de revenit și de stat în țara de origine.

Acest dor de casă este invocat de acei studenți care sunt fermi în opinia lor că a pleca este ne semnificativ. Justificarea însă vine din convingerea că copiii emigranților nu îl resimt și, în schimb, vor avea un viitor asigurat. Referitor la acele exemple când migranții revin în țară și, în pofida unei situații grave în Moldova, susțin că *„acasă ca nicăieri”*, studenții arată că o asemenea satisfacție devine posibilă odată ce persoana este asigurată material după o perioadă de aflare în străinătate și poate să-și permită *„luxul de a respira aerul patriei”*. Însă odată ce, după revenire, banii se termină, oamenii sunt nevoiți să se ducă înapoi pentru că *„dau de gustul banului, știu că se face mai bine acolo și oricum o să vrea iarăși să plece”*. Dorința reală de a rămâne ulterior în Moldova ar fi condiționată, după părerea acestor studenți, de oferirea locurilor de muncă, majorarea salariilor și de alte măsuri de îmbunătățire a nivelului de trai în țară: *„Dacă n-o să fie aceste lucruri, toți o să plece cum au plecat și pleacă”*.

În privința soluțiilor care ar permite stimularea reîntoarcerii migranților în țară sunt propuse, de exemplu, adoptarea anumitor legi care să interzică de a sta în străinătate o perioadă mai mult de doi ani sau chiar mai puțin. Însă unii studenți consideră că o asemenea soluție nu va avea efecte, deoarece acele persoane care se află ilegal în străinătate nu vor putea să fie trimise înapoi, nefiind chiar înregistrate.

În cazul intenției de a rămâne sau de a reveni în Moldova, potrivit unor studenți, ar fi important să fie depuse toate eforturile pentru a-și aranja viața în țară: *„Trebuie aici de făcut ceva, ca ulterior, dacă ai dorința – pleacă peste hotare, dar oricum să investești pentru Moldova, însă la început trebuie să faci o bază ca ușor să te poți afirma”*.

- *Motivația de a rămâne în Moldova*

Dorința de a rămâne în Moldova este condiționată, așa cum atestă răspunsurile celor antrenați în sondaj, de stări de spirit patriotice, de conștientizarea necesității unei contribuții personale la dezvoltarea țării care are nevoie *„de tineri specialiști, de oameni cu inițiative, cu speranțe care să poată să scoată țara din impas”*, de ideea că criza nu va dispărea singură, în răspunsuri figurând întrebări retorice: *„Cine o să rămână atunci în țară? Cine va salva țara? De ce învățăm atunci atâția ani la universitate?”*. Astfel de opinii sunt calificate de cei care au intenția fermă de a pleca în străinătate drept unele naive, care își vor demonstra pe parcurs ineficiența.

Intenția de a rămâne în țară este determinată la unii studenți de credința optimistă în viitorul prosper al Moldovei, migrația de muncă fiind inadmisibilă, în special, pentru acei studenți care s-au confruntat cu munca la negru chiar în Moldova și tind spre o muncă pe care *„să o facă din toată inima și nu pur și simplu de nevoie”*. Munca la negru nu este considerată demnă, mai ales, pentru oamenii cu studii sau cu funcții publice.

Unii studenți care nu sunt adepți ai plecării peste hotare afirmă că au înțeles și știu cazuri reale care demonstrează că, *„într-adevăr, și în Republica Moldova poți trăi destul de decent”*, că la mai multe structuri, mai ales private, este posibil de a se angaja la muncă datorită pregătirii și capacităților. O problemă acută ca cea a cumpărării locuinței poate fi rezolvată prin intermediul creditului ipotecar, mai multe obiecte necesare pot fi luate prin credit, fapt confirmat prin experiența proprie a unor studenți. Ei susțin că poate fi găsit un loc de muncă remunerat la nivelul câștigului din străinătate, nu numai decît în

sfera business-ului, ci chiar în sfera bugetară, numai trebuie să fie dorință de a-l găsi. Migrația, în acest caz, nu ar fi o soluție, deoarece „care nu poate să lucreze în țară, nu lucrează nici acolo”. În opinia respondenților, pentru inițierea unei activități reușite de muncă nu este obligatorie asistența cuiva sau o anumită bază, e suficient doar „să pui capul în mișcare”, să faci studii, să muncești mult.

Studentii intervievați afirmă că necesitățile lor materiale nu sunt „de mii de lei”, ei cred că „până la urmă nu banii contează”, că problema tineretului, a absolvenților rezidă în faptul că unii „doresc după absolvire să aibă salarii de milioane și posturi cât mai înalte, ceea ce, desigur, nu este posibil. Trebuie să creștem pas cu pas”.

Cu toate acestea, unii dintre studenți privesc sceptic revenirea migrantilor în țară, cât și intenția acestora de a face ceva aici. Chiar dacă unii studenți au planuri de a lucra în străinătate o anumită perioadă de timp și de a reveni în Moldova pentru a lucra în baza specialității obținute, ei exprimă părerea că au puține șanse să fie primiți la serviciu aici. Cei care emigrează pentru a câștiga ceva bani sunt tratați ca cei sortiți revenirii permanente în străinătate: „Este evident că fiecare care pleacă peste hotare, după ce revine în Moldova cu bani, nu face nici o afacere, doar vreo 2-3 % care reușesc s-o facă. Este un cerc închis...”

Un alt argument în justificarea poziției respective se referă la imposibilitatea de a influența procesul politic în cazul plecării din țară, în special, de a participa la alegeri, și chiar dacă migrantii vor reveni „cu zeci de mii de dolari”, nu vor putea să-i investească în propria afacere din cauza unor eventuale constrângeri din partea puterii alese fără participarea lor”. Posibilitatea de a vota la ambasadă este privită într-un mod critic, mai ales, în cazul aflării ilegale în străinătate – cu toate că studenții susțin că emigranții ilegali au acces la ambasadă, totuși, frică de a se deplasa liber este dominantă.

Persoanele care pleacă la muncă în străinătate se izolează, practic, de țara de origine și de băștinașii săi, dispun, de obicei, de puține informații despre situația politică și socio-economică din țară, de multe ori neavând acces la mass-media, la surse de informare, inclusiv la internet. Studenții afirmă că în cadrul activității de muncă desfășurate în mediu străin rar când cineva tinde spre a se informa despre situația din țara de origine, având alte probleme acolo. Chiar dacă migrantii telefonează acasă, se interesează numai de chestiuni familiale și mai puțin de situația politică.

Unii studenți declară că pentru ei plecarea în străinătate nu reprezintă o prioritate și că ei se vor strădui să facă tot ce le stă în puteri în țara sa, cu toate că condițiile în Moldova sunt în acest sens destul de nefavorabile. Există, în același timp, păreri cum că planurile celor care intenționează să rămână în țară sunt iluzorii. Trebuie de remarcat aici că studenții care susțin astfel de idei afirmă că fac parte din categoria celor care sunt independenți din punct de vedere financiar, capabili să-și aranjeze viața nu la nivelul unor planuri ambigue pe viitor, ci la nivelul unor acțiuni concrete în prezent.

Atașamentul față de familie sau nedorința de a-și destrăma familia, de a-și lăsa copiii în grija cuiva ar fi și acesta un motiv care determină dorința de a rămâne în țara de origine.

În mai multe cazuri, așadar, factorul socio-economic influențează potențialul migrantului de a trece peste barierele de acces ale diferitor țări de destinație. Importanța acestui factor este confirmată și de răspunsurile studenților: aproximativ jumătate din ei consideră că anume factorul socio-economic ar fi unul decisiv nu numai în cazul migrației, dar și în situația renunțării la alternativa migratoare (Tabelul 10).

Tabelul 10

Factorii de suprimare a migrației, în cazuri și procente

Probabil că Dvs cunoașteți că mai mulți cetățeni au plecat din țară în căutarea unui destin mai bun, însă majoritatea oamenilor au rămas aici. Cum credeți, de ce aceștia nu au plecat?	2007-2008		2010	
	Frecvența	Procent	Frecvența	Procent
Ei s-au aranjat bine și la ei acasă, sunt neamuri a oamenilor bogați sau de afaceri, au afacere proprie	439	52,7	23	54,8
Aceasta este cea mai pasivă parte a populației, deși	215	25,8	4	9,5

lucrurile la ei stau prost, lor li este lene să-și schimbe locul obișnuit de trai; tendința spre stabilitate (atitudinea rezervată față de nou), s-au obișnuit cu locul de trai, din punct de vedere emoțional e dificil să faci acest pas, incertitudine				
Ei nu au bani pentru organizarea plecării, nu au posibilitate de a pleca	384	46,1	15	35,7
Altceva: Frica de a lăsa părinții, copiii, familia, rudele, casa, gospodăria, patria; singurătatea este stresantă, nu au pe nimeni peste hotare	53	6,4	3	7,1
Sănătatea, vârsta (inclusiv minori, studenți), persoane în vârstă care au nevoie de îngrijire, invalizi	23	2,8		
Așteptarea și speranța că se va schimba ceva spre bine, credință	6	0,7		
Patriotism, naționalism	24	2,9		
Oamenii sunt mulțumiți de ceea ce este și au, chiar dacă nu au mult	5	0,6		
Nu s-au gândit serios la emigrare, mai devreme sau mai târziu vor pleca	1	0,1		
Frică (de eșec), nu corespund cerințelor de peste hotare, lipsa de perspective, a unui loc de muncă și neîncrederea de angajare în străinătate	16	1,9		
Problema obținerii unei vize, a documentelor necesare, probleme politice între state	6	0,7		
Total	1172		45	

Notă: Opțiunile care urmează după varianta „Altceva” au fost formulate de respondenți.

În afară de factorii de ordin material ce sunt în stare să prevină migrația persoanei, sunt importanți, în viziunea studenților, și cei de ordin socio-psihologic, cum ar fi pasivitatea, lenevia, frica, tendința spre stabilitate (chiar dacă nivelul de trai al persoanei este unul inferior), sentimente patriotice ș.a., cât și cei de caracter personal – atașament față de familie și casă, starea de sănătate, vârsta. După cum se observă, majoritatea absolută a respondenților invocă acele motive (atât de stimulare a migrației, cât și cele de suprimare a acesteia) care se referă la necesitățile personale, și nu la cele societale. Altfel spus, în luarea deciziei migraționale persoana calculează beneficiile și pierderile posibile, raportându-le, în primul rând, la viața lui privată. Ideea dată se regăsește și în alte studii în domeniu: se arată, astfel, că în cazul lipsei declarate a intenției de a emigra cauza cea mai frecventă este că persoana nu are vreun motiv ca să emigreze. A doua cea mai frecventă cauză este că nu dorește să-și părăsească prietenii și familia, iar 9% indică asupra faptului că migrația este prea scumpă¹⁵⁷.

Influența caracteristicilor socio-demografice ale respondenților asupra predispoziției de emigrare

- Gradul de satisfacție de viață

¹⁵⁷ Orozco M. Perspective privind includerea migrației în dezvoltare: oportunități de utilizare eficientă a remitențelor pentru Moldova. - Chișinău: O.I.M., 2007, p. 17.

În diagnosticarea intențiilor emigraționiste ale studenților a fost utilă considerarea răspunsurilor acestora privind nivelul de satisfacție de viață, această variabilă reprezentând important factor social care, într-o măsură sau alta, poate determina predispunerea tinerilor spre emigrare (Tabelul 11).

Tabelul 11

Planurile emigraționiste ale studenților ultimilor ani de studii după nivelul de satisfacție de viață, în procente

În ce măsură Dvs sunteți în general satisfăcut(ă) de viața Dvs?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Index	1	2	3	4	5	Total
Foarte satisfăcut(ă)	0,27	12,9	37,1	21,0	1,6	27,4	100,0
Destul de satisfăcut(ă)	0,23	9,8	38,3	23,4	2,0	26,5	100,0
Destul de nesatisfăcut(ă)	0,42	13,7	48,1	17,6	2,4	18,2	100,0
Complet nesatisfăcut(ă)	0,28	25,0	25,0	17,5	5,0	27,5	100,0
Greu de spus	0,43	13,2	41,5	8,8	2,5	34,0	100,0

Notă: 1 – Da, cât mai repede posibil; 2 – Da, însă în viitor; 3 – Nu, nu am avut niciodată asemenea planuri; 4 – Nu, m-am răzgândit; 5 – Greu de spus/NR.

Datele din tabelul de sus atestă o corelație proporțională între două variabile prezentate: orientarea studenților spre emigrare și nivelul lor de satisfacție de viață. În cazul în care opțiunile propuse pentru nivelul de satisfacție de viață sunt integrate în două categorii, și anume: „satisfăcut/nesatisfăcut”, indexul predisunerii emigraționiste se configurează în valoare de 0,25 și 0,35 corespunzător. Trebuie de remarcat, de asemenea, că cel mai înalt procent al acelor studenți care intenționează să plece peste hotare cât mai repede posibil se află anume în categoria respondenților „complet nesatisfăcuți de viață”.

- *Clasa socială*

Dependența predisunerii emigraționiste a studenților față de autoidentificarea lor din punctul de vedere al clasei sociale poate fi urmărită după datele din Tabelul 12.

Tabelul 12

Planurile emigraționiste ale studenților ultimilor ani de studii după clasă socială, în procente

În Moldova există câteva clase sociale. Cum credeți, la care din ele Vă atribuiți Dvs?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Index	1	2	3	4	5	Total
Clasă inferioară	0,40	26,7	26,7	6,7	6,7	33,2	100,0
În cale spre clasă medie	0,38	15,2	44,4	20,2	1,0	19,2	100,0
Clasă medie	0,29	12,3	39,4	19,8	3,1	25,4	100,0
În cale spre clasă superioară	0,26	5,6	43,5	21,3	1,8	27,8	100,0
La clasă superioară	0,17	5,6	38,8	27,8	-	27,8	100,0
Greu de spus	0,35	13,3	35,4	14,2	-	37,1	100,0

Notă: 1 – Da, cât mai repede posibil; 2 – Da, însă în viitor; 3 – Nu, nu am avut niciodată asemenea planuri; 4 – Nu, m-am răzgândit; 5 – Greu de spus/NR.

În cazul dat se observă aceeași legitate în corelația dintre factorul social și predispunerea migrațională: cu cât clasa socială la care se atribuie respondentul este mai superioară, cu atât intențiile emigraționiste

sunt mai puțin evidențiate. Dacă în categoria celor care se identifică cu un nivel mai inferior de clasă medie indexul predisunerii emigraționiste¹⁵⁸ constituie 0,39, atunci la cei care se autoatribuie la clase sociale superioare valoarea lui¹⁵⁹ este de 0,22. Cu toate că e o diferență semnificativă, se poate de constatat, totuși, că orientările emigraționiste sunt destul de înalte, inclusiv în cazul studenților din clase sociale superioare: au planuri de a emigra mai mult de o cincime din studenții care aparțin acestor categorii.

- *Stare materială*

Prezintă interes, de asemenea, raportul dintre nivelul de venit în familiile respondenților și predispunerea lor spre emigrare. Nivelul de venituri în familie, la fel, determină predispunerea studenților spre emigrare. Pe măsura ce nivelul de asigurare materială a studentului crește, intențiile emigraționiste devin tot mai puțin pronunțate (Tabelul 13).

Tabelul 13

Planurile emigraționiste ale studenților ultimilor ani de studii după nivelul de venit al familiei, în procente

Cum ați aprecia nivelul de venit al familiei Dvs?	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						
	Index	1	2	3	4	5	Total
Nu ne ajunge nici pentru cele necesare	0,36	23,2	32,1	17,9	1,8	25,0	100,0
Ne ajunge numai pentru cele necesare	0,37	14,2	45,0	19,4	2,4	19,0	100,0
Ne ajunge pentru un trai decent, însă nu ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe	0,28	10,9	39,6	21,1	1,4	27,0	100,0
Ne putem permite cumpărarea unor mărfuri scumpe, însă limitându-ne în altceva	0,25	8,2	39,0	17,8	4,2	30,8	100,0
Ne putem permite tot de ce avem nevoie și nu trebuie să ne limităm în altceva	0,14	14,3	31,4	25,7	5,8	22,8	100,0
Greu de spus	0,37	7,0	34,9	4,7	-	53,5	100,0

Notă: 1 – Da, cât mai repede posibil; 2 – Da, însă în viitor; 3 – Nu, nu am avut niciodată asemenea planuri; 4 – Nu, m-am răzgândit; 5 – Greu de spus/NR.

După cum demonstrează datele studiului, dacă printre studenții, în familiile cărora nivelul de venit oscilează în jurul minimumului necesar, cota potențialilor emigranți constituie mai mult de o treime, atunci în rândul celor care declară că pot să-și permită tot de ce au nevoie să plece este predispus numai fiecare al șaptelea student. Cel mai mult orientați să părăsească țara cât mai repede posibil sunt acei studenți, familiile cărora nu-și pot permite nici strictul necesar.

- *Abordarea gender*

În privința intențiilor emigraționiste, tinerii și tinerele exprimă poziții similare (0,35 la fete și 0,31 la băieți). Astfel, mai mult de jumătate din respondenți ai ambelor categorii declară că au planuri de a emigra din Moldova în viitorul apropiat sau îndepărtat, cu mult mai numeroși fiind cei ce nu se orientează spre emigrare imediată, ceea ce sugerează ideea ambiguității și caracterului relativ al unor asemenea planuri (cotele aproape egale în cazul fetelor și băieților). De observat aici că diferența nesemnificativă de index

¹⁵⁸ Valoarea medie a valorilor indexului pentru clasă inferioară și pentru cea „în cale spre clasă medie”.

¹⁵⁹ Valoarea medie a valorilor indexului pentru clasă superioară și pentru cea „în cale spre clasă superioară”.

între sexuri ilustrează faptul că mai mulți băieți decât fete nu au avut și nu au planuri de a pleca din țară. Se creează, astfel, impresia că studentele sunt totuși mai loiale față de emigrare decât băieții, nefiind, cel puțin, atât de categorice în negarea opțiunii de a emigra. În același timp, aproximativ o cincime din fiecare categorie nu a exprimat o decizie fermă în acest sens (Tabelul 14).

Tabelul 14

Planurile emigraționiste ale studenților ultimilor ani de studii după sex, în procente

Sex	Aveți planuri să emigrați din Moldova?						Total
	Index	1	2	3	4	5	
Masculin	0,31	13,6	40,1	22,0	1,0	23,3	100,0
Feminin	0,35	12,3	41,6	18,2	1,0	26,9	100,0

Notă: 1 – Da, cât mai repede posibil; 2 – Da, însă în viitor; 3 – Nu, nu am avut niciodată asemenea planuri; 4 – Nu, m-am răzgândit; 5 – Greu de spus/NR.

De remarcat, de asemenea, că în cercetările similare, efectuate aproape cu zece ani în urmă, intențiile emigraționiste erau la aproximativ același nivel în cazul studenților de sex masculin (49,7% de potențiali emigranți din partea băieților de atunci în comparație cu 53,7% de acum) și mai puțin pronunțate în cazul studentelor (41,3% și 53,9% respectiv)¹⁶⁰. Aceasta confirmă nu numai menținerea orientărilor migraționiste ale studenților la un nivel înalt în general, ci și atestă, în special, feminizarea continuă a migrației.

Concluzia dată este confirmată și de datele Biroului Național de Statistică, conform cărora atât în anul 2006, cât și în 2007, mai multe femei decât bărbați au ales să emigreze (Tabelul 15). Femeile tinere sunt mai puțin predispuse să revină în țară, deoarece ele deseori se stabilesc cu traiul și creează familii peste hotare¹⁶¹.

Tabelul 15

Numărul emigranților după sex (persoane)¹⁶²

	2006		2007	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Emigranți	3674	3011	3896	3276

Studenții ca migranți potențiali

Obținerea studiilor superioare comportă declanșarea unui mecanism de mobilitate socială care, la rândul său, atrage după sine și mobilitatea teritorială. Aceasta se întâmplă, deoarece locul anterior de trai permanent nu mai satisface noul statut social al individului. În acest context, o parte însemnată din numărul total de respondenți intenționează să-și schimbe locul permanent de trai: 77,3% (2007-2008) și 84,4% (2010), dorind să plece peste hotarele republicii.

¹⁶⁰ Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). – Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 1999, Partea XII, p. 91, 113.

¹⁶¹ Sigvardsdotter E. Migrația și dezvoltarea Republicii Moldova – apariția rețelelor sociale ale migranților (în baza cercetărilor sociologice). În: Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. / UNESCO, USM, “Dialog Intercultural”, “Captus”. Vol. II. – Iași, 2006, p. 164.

¹⁶² Femei și bărbați în Republica Moldova. Culegere statistică. – Chișinău: Elan Poligraf, 2008, p. 67. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/femei_si_barbati/Femei_barbati_2008.pdf.

Aproximativ 50% de studenți au planuri să emigreze din țară în viitorul apropiat sau îndepărtat, valoarea variabilei date înregistrând creștere în anul 2010 până la 65%. Orientările spațiale ale potențialilor emigranți dezvăluie prioritatea direcției europene în preferințele de migrare. Astfel, jumătate din respondenți în 2007-2008 și 37,5% în 2010 intenționează să emigreze în Europa.

Analiza rezultatelor sondajului atestă o diversitate considerabilă a motivelor de plecare potențială în străinătate a tinerilor. Motivația migraționistă a studenților este preponderent una economică (în special, determinată de astfel de motive ca nivelul scăzut de salarii, lipsă de un loc bun de muncă) – aceasta ar fi valabilă în cazul migrării a 41,6% din respondenți. Destul de răspândite sunt și motivele profesionale (imposibilitatea de angajare în câmpul muncii conform specialității, lipsă de perspective de creștere profesională) și personale (grijă pentru viitorul propriu, dorința de autorealizare), acestea fiind importante în luarea deciziei privind emigrarea pentru, practic, fiecare al cincilea student (19,0% și 18,5% corespunzător). În același timp, motivele de ordin politic, cultural și social sunt puțin semnificative pentru tineri.

Factorul socio-economic influențează însăși capacitatea potențială a migrantului de a trece peste barierele de acces ale diferitor țări de destinație. Importanța acestuia este confirmată și de răspunsurile studenților – aproximativ o jumătate din ei consideră că tocmai factorul socio-economic ar fi unul decisiv nu numai în cazul de migrare, dar și în situația renunțării la alternativa migratoare. În afara de factorii materiali ce sunt în stare să prevină migrația persoanei, sunt importanți, în viziunea studenților, și cei de ordin socio-psihologic, cum ar fi pasivitatea, lenevia, frica, tendința spre stabilitate (chiar dacă nivelul de trai al persoanei este unul de grad inferior), sentimente patriotice ș.a., cât și cei de caracter personal – atașament față de familie și casă, starea de sănătate, vârsta.

În privința determinării intențiilor emigraționiste de anumiți factori, rezultatele studiului denotă primordialitatea celor socio-economici și socio-demografici. În primul caz, sunt relevante nivelul de satisfacție de viață a studentului și autoidentificarea de pe poziția clasei sociale, care se află într-o corelație de proporționalitate indirectă cu variabila predisunerii emigraționiste (cu cât satisfacția de viață și categoria socială a respondentului sunt mai superioare, cu atât intențiile emigraționiste sunt mai puțin pronunțate). Nivelul de venituri în familie, de asemenea, determină gradul de predispunere a studenților spre emigrare. Pe măsură ce nivelul de asigurare materială a studentului crește, intențiile emigraționiste devin tot mai puțin pronunțate.

Dintre factorii socio-demografici, o importanță considerabilă are apartenența etnică: cota parte a potențialilor migranți în grupurile etnice de studenți cum ar fi rușii, găgăuzii și bulgarii (respectiv: 63,4%, 70,2%, 69,5%) depășește în mod semnificativ cota potențialilor migranți printre locuitorii titulari din țară (48,7%).

Bibliografie

1. Andronic V. Tranziții biografice și redefiniri identitare în experiența de migrație. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.
2. Anuarul statistic al Republicii Moldova. / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. – Chișinău: Statistica, 2009.
3. Bleahu A. Fenomenul migrației externe în rândul tinerilor din România. În: Calitatea vieții, 2004, Nr. 3-4.
4. Boboc I., Mărginean I., Popescu E. Potențialul și motivația de emigrare în rândul tineretului. În: Tineretul deceniului unu. Provocările anilor '90. – București: Editura Expert, 1996.
5. Gorban A., Țurcan V. Orientările migraționiste ale studenților: aspecte motivaționale. În: Moldoscopie (Probleme de analiza politică), 2007, Nr. 4 (XXXIX).
6. Femei și bărbați în Republica Moldova. Culegere statistică. – Chișinău: Elan Poligraf, 2008.
7. Horváth I. Migrația etnică din România: între exil și căutare. În: Sfera Politicii, 2009, Nr. 137.

8. Luecke Matthias, Toman Omar Mahmoud, Pinger Pia. Modele și tendințe ale migrației și remitențelor în Republica Moldova.– Chișinău: O.I.M., 2007.
9. Moșneaga. V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. / UNESCO, USM, “Dialog Intercultural”, “Captus”. Vol. I, II. – Iași, 2006.
10. Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni. Materialele Conferinței științifice internaționale cu prilejul aniversării a 15-a de la adoptarea Programului de Acțiune al Conferinței Internaționale pentru Populație și Dezvoltare (Cairo, 1994), 15-16 octombrie 2009, Chișinău / col.red.: Gheorghe Paladi, Olga Gagauz, Mariana Buciuceanu-Vrabie. – Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, 2009 (Nova-Imprim SRL).
11. Moraru Victor (coord.) Republica Moldova: provocările migrației. / Seria ”Migrația: probleme și oportunități”. – Chișinău: Știința, 2010.
12. Sandu D. Dynamics of Romanian Emigration After 1989: from a Macro- to a Micro-Level Approach. În: International Journal of Sociology, 2005, Volume 35, Number 3.
13. Șerban M. Nevoia de inovație în politicile de migrație românești. În: Calitatea vieții, 2009, Nr. 1-2.
14. Tendințe și politici migraționiste în regiunea Mării Negre: cazurile Republicii Moldova, României și Ucrainei. – Chișinău, 2008.
15. Бритвина И. Б. Детерминация вынужденной миграции из стран ближнего зарубежья. În: Электронный научный журнал „Исследовано в России”. <http://zhurnal.apc.relarn.ru/articles/2005/115.pdf>.
16. Габдрахманова Г. Ф. Этничность и миграция: становление исследовательских подходов в отечественной этносоциологии. În: Социс, 2007, Nr. 1.
17. Жакевич В. Миграционные настроения в странах СНГ. În: Социс, 2008, Nr. 10.
18. Хушкадамова Х. О. Женское лицо миграции. În: Социс, 20010, Nr. 5.

Autorii volumului

- Victor MORARU** Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Director al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei
- Valeriu MOȘNEAGA** Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, șef al Catedrei de Științe Politice, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative a Universității de Stat din Moldova
- Gheorghe RUSNAC** Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar, Academician al AȘM, Ambasador al Republicii Moldova în Italia
- Svetlana CIUMAC** Doctor în economie, conferențiar cercetător, secretar științific, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM
- Angela CUSNIR** Doctor în economie, conferențiar universitar, cercetător științific superior, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM
- Valentin ȚURCAN** Doctor în filosofie, conferențiar universitar, cercetător științific superior, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei; șeful Laboratorului „Sociologia politicii”, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova
- Victor DORAȘ** Doctor în științe politice, conferențiar universitar, cercetător științific superior, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, Preșdinte al Institutului European din Moldova
- Aurelia ȘUȘU-ȚURCAN** Doctor în sociologie, conferențiar universitar, consilier, Academia de Științe a Moldovei
- Olga POALELUNGI** Cercetător științific superior, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM
- Sergiu PORCESCU** Doctorand, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM; Șef al Direcției Integrare Europeană și Cooperare Internațională, Academia de Științe a Moldovei
- Vitalie VARZARI** Doctorand, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM
- Ana GORBAN** Colaborator științific, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM; Laboratorul „Sociologia politicii”, Universitatea de Stat din Moldova
- Eugeniu BURDELNII** Master în Politică, Securitate și Integrare, Șeful Secției Relații Interparlamentare, Parlamentul Republicii Moldova
- Vladislav ȘARAN** Master în Relații Internaționale, cercetător științific stagiar, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM